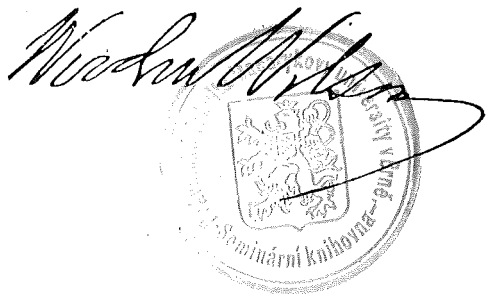

WOODROW WILSON A ÚPRAVA SVĚTA

I

III. ega 92.

RAY STANNARD BAKER

II-C-299

WOODROW WILSON A ÚPRAVA SVĚTA

čís. 5272/II.

PODLE NEUVEŘEJNĚNÝCH
A OSOBNÍCH PRAMENŮ

KNIHA PRVNÍ

1925

ČIN · PRAHA

T. G. MASARYKOVI
PRESIDENTU ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY
JEST VĚNOVÁN TENTO PŘEKŁAD

»Jest velmi nebezpečné vymezovati zahraniční politiku národa v hranicích hmotného zájmu . . . Nemyšlete . . . , že otázky dne jsou otázkami politickými a diplomatickými. Pronikají je životní zásady. Nesmíme se odchýliti od zásady, že nás má vésti morálka, a nikoliv prospěšnost.

Woodrow Wilson v Mobile 1913.

Edvard Beneš.

Nechci analyzovati podrobně knihu Bakerovu, která se stane jedním z nejdůležitějších pramenů k historii světové války a míru po této válce uzavřeného, a která bude zároveň do jisté míry literárním pomníkem veliké postavy Wilsonovy. Řeknu jen několik slov běžné charakteristiky k lepšímu pochopení toho, co v této knize je obsaženo.

Knihá má několikeryj účel:

- a) Ukázat ideje Wilsonovy o poslední světové válce a uzavřeném míru.
- b) Ospravedlnit celou jeho politiku během války a na konferenci mírové.
- c) Ukázat ohromnou jeho práci osobní a roli Spojených států amerických ve válce i v tvoření nového míru.
- d) Seznámit americký svět s podstatou problémů, o něž ve válce a při jednání o mír běželo.

I když se bude mnoho v líčení Bakerově revidovat, až budou vydány oficiální dokumenty z mírové konference a až vyjdou na světlo protokoly jednání Nejvyšší rady (protokoly v kopiích jsou zachovány i v Paříži i v Londýně), je možno říci, že přítomná kniha v celku úkol si položený dobře plní.

Vezmeme-li zhruba otázky, o něž Wilson sváděl na konferenci boj, jeví se nám celá její práce asi takto:

I. Šlo především o tři velké otázky rázu principiálního:

- a) Vytvoření Společnosti Národů.
- b) Provedení aspoň částečného odzbrojení.
- c) Zavedení demokracie do mezinárodní politiky (boj proti tajným smlouvám).

II. Šlo dále o uplatnění těchto principiálních hledisek na tyto praktické otázky:

- a) Boj Wilsonův proti dohodě Spojenců o jihoslovanská území ve sporu italsko-jihoslovanském.
- b) Boj proti požadavkům Japonců v Číně a proti dohodě Spojenců o otázce území Shantungu.
- c) Boj proti některým francouzským koncepcím v německých teritoriálních otázkách (otázka Rýna, eventuelní rozdělení

Německa anebo odtržení některých území) a proti prvním požadavkům Francouzů i ostatních Spojenců ve věcech reparačních.

d) Boj proti nestálosti názorů Lloyd Georgeových a proti některým jeho cílům, jež pokládal Wilson za příliš egoistické.

III. Šlo konečně o překonávání obtíží ve vlastní delegaci Wilsonově a o boj jeho s americkým senátem a částí veřejného mínění.

Z přehledu po těchto otázkách a po této činnosti jeví se nám Wilson rozhodně jako člověk mimořádně veliký. Proti předválečnému světu je reprezentantem světa nového:

1. Chce důslednou, ale také silnou, důstojnou a pevnou demokracii vnitřní i mezinárodní. Společnost Národů má být jejím výrazem, dohodování se o konfliktech mezinárodních před mezinárodním soudem má být jejím postupným uskutečňováním, postupné odzbrojování má být jejím důsledkem; závěr bude trvalý mír.

2. Chce poctivé otevřené metody v boji politickém: žádné tajné smlouvy, žádné zakrývání vlastních egoistických zájmů národních velikými slovy a gesty.

3. Chce býti k poraženému nikoli nesprávně a nedůstojně generosním (což by snad ani nebylo správně od nepřátel samých chápáno), ale chce ve stanovení podmínek mírových býti mezinárodně rozumný, t. j. uložit nepřátelům, co nejen oni, ale zejména celý ostatní svět snese.

Wilson je takto demokratem nového stylu a moderním člověkem (a člověkem vůbec) v plném smyslu a výrazu toho slova.

Z knihy této bude také patrné, jak Wilson ve svých snahách stál na konferenci vedle ostatních velikých států vlastně osamocen. Nebyl chápán, a tam, kde byl chápán, byl rozhodně potírán. V mnohých praktických otázkách bylo nutno stavěti se na odpor, neboť neznalost praktických problémů evropských a zejména politické psychologie evropských národů byla by někdy zavedla Američany v jejich přímocarosti příliš daleko; byli bychom pak tím všichni trpěli. Ale principy byly správné, šlo jen o jejich správnou aplikaci. Nesouhlasím tu zejména s některými úsudky Bakerovými jednak o Francii, jednak o evropské politice vůbec, zejména také s některými paušálními posudky politiky malých národů.

Z úvah Bakerových bude také patrna ohromná role Spojených států při vedení války a uzavírání míru. Historie pronese jednou o tom slovo rozhodující. I Spojené státy i Wilson jako jejich reprezentant budou tu státi před historií na místech nejvyšších.

Opakuji: Z toho, co v knize této je řečeno, bude ještě mnohé revidováno. Ale i tak jeví se v ní Wilson jako muž a bojovník veliký, Spojené státy jako národ a stát, který v nejosudnější okamžiku moderní historie dovedl stát na výši, a soud budoucnosti dá jim za pravdu. V ideách a ideálech v knize obhajovaných bude snad to

neb ono retušováno, ale žádný svědomitý člověk nemůže popírat jejich vznešenost a velikost. A praktický politik už dnes musí uznat, že v mnohém krok za krokem se už uskutečňují, už bezesporně triumfují.

Znám všechny argumenty odpůrců proti ideám Wilsonovým, znám také některé slabé stránky těchto ideí jakož i chyby, jichž snad Wilson jako každý jiný smrtelník se dopustil. Ale jsem jist, že ideje ty jsou v podstatě správné a že jim náleží budoucnost. I našemu národu jejich uskutečňování přináší denně veliké prospěchy.

Proto dlužno uveřejnění této knihy v českém překladu co nejpříjemněji vítati. Čím více bude čtena, tím více prospěchu vzejde z toho našemu politickému životu.

Edvard Beneš

PŘEDMLUVA A PODĚKOVÁNÍ

Tato kniha jsou dějiny mírové konference pařížské z roku 1919, napsané podle původních a základních dokumentů. Vykládá zejména americkou politiku a ukazuje zápas Woodrowa Wilsona a jeho poradců o to, aby se podle ní řešily tvrdé problémy válkou rozervaného světa. První dvě knihy vypravují, co se přihodilo v Paříži; třetí kniha jest věnována úplně doslovnému znění dopisů, pamětních spisů, záznamů a jiných zevrubných dokumentů, o nichž se zmiňuji, nebo z nichž cituji ve vypravování. Veliká část této látky jest ze soukromých listin Woodrowa Wilsona a doposud z ní bylo uveřejněno málo.

Spisovatelovým cílem bylo, aby se kniha opírala ve všech směrech o dokumenty tím, že užije skutečných citátů, pokud místo dovolí, k rozvinutí vypravování. Při problémech tak těžkých, jako ty, jimž nyní čelí rozrušený svět, bylo by vskutku lehkomyšlné, kdyby spisovatel odbočoval k zvláštním obranám nebo se snažil hájit osobu nebo program. Velikou snahou této knihy bylo, aby objasnila události: ukázati, co učinila Amerika; jaké byly výsledky ve skutečnosti. Snažil jsem se poctivě odhaliti slabosti a nedostatky americké politiky jakož i prvky síly a zdravého vedení. Ať se již pokládá Pařížská konference za úspěch nebo nezdar, byla událostí velmi významnou a přímo pozoruhodnou ukázkou nynějšího stavu civilizace, jak hmotné, tak duševní: jejich problémů, snů, odvahy, hrabivosti, ctižádostivých snah, posedlosti, strachů a ohromných omezení. Porozumí-li se skutečně této jedinečné mírové konferenci, porozumí se nynějšímu stavu lidských institucí.

»Demokracie, která na sebe bere řízení svých zahraničních vztahů,« řekl před časem Elihu Root, »má o tomto předmětu něco věděti«. Počátkem tohoto vědění musí býti porozumění; především tudíž spisovatel usiloval, aby nepřemlouval čtenáře k tomu nebo onomu hledisku, nýbrž aby vykládal a objasňoval. Bez porozumění nemůže býti zdravého myšlení, poctivého úsudku a soucítění, jež musí býti základnou každé budoucí světové součinnosti.

Nicméně není tato kniha psána bez stanoviska, bez určitého

a hluboce cítěného přesvědčení o tom, co by měla Amerika činiti. Spisovatel věří, že jediné východisko z nynějších nesnází jest součinnost, zakládající se na novém badání o umění, jak žiti spolu v přeplněném světě. Věří nejen v politickou součinnost, jak se jeví ve Svazu národů, nýbrž i v hospodářskou součinnost, bez níž nemůže býti zdravé politické součinnosti. Věří zejména, že jedinou základnou součinnosti jest dobrá vůle všech spolupracovníků vzíti na sebe novou odpovědnost, obětovati přímý zájem budoucímu prospěchu a býti v případě potřeby ochoten o b ě t o v a t i j e j p r v n í. Věří v pravdu, obsaženou ve výroku Woodrowa Wilsona v Manchesteru:

»Zájem lidí nepoutá: zájem je dělí. Jenom jediná věc může lidi pojíti, a to jest obecné oddání se právu.«

Za pomoc poskytnutou za přípravy této knihy vděčí spisovatel mnoha osobám, takže jí ani nebude moci nikdy odplatiti. Jest zbytečno mluvíti o jeho zavázanosti Woodrowu Wilsonovi nejen za propůjčení neocenitelných soukromých listin a za ochotu prokázanou v mnohých případech výkladem dokumentů, kde slovné znění nebylo jasné, nýbrž i za jeho pevnou důvěru a za dobrou vůli, aby se vždycky mluvila tvrdá pravda, pokud jen k ní mohl spisovatel proniknouti.

Spisovatelů působila dále největší radost velkomyslnost mnoha jiných členů amerického mírového poselstva v Paříži, kteří mu poskytli přístup k svým soukromým listinám, nebo mu propůjčili své vlastní původní dokumenty, dopisy, deníky a pod.; a mnohdy čtli a posuzovali jeho rukopisy nebo kartáčové otisky. Tato součinnost byla na výsost cenná tím, že opravovala a doplňovala zápisky.

Spisovatel se cítí hluboce zavázán mezi jinými Normanu H. Davisovi, Bernardu M. Baruchovi a Johnu Fosterovi Dullesovi za pomoc při nesnadném předmětu hospodářských úprav; kontradmírálovi Carymu T. Graysonovi za mnohé přátelské rady; profesoru Douglasu Johnsonovi, Dr. Isaiáši Bowmanovi, profesoru E. T. Williamsovi, Stanleymu K. Hornbeckovi, profesoru Charlesu Seymourovi a jiným za pomoc při rozličných územních úpravách; profesoru Jakubu T. Shotwellovi, profesoru Manleymu Hudsonovi, Arthuru Sweetserovi, Charlesu R. Craneovi, prezidentovi Henrymu Churchillu Kingovi, Walteru S. Rogersovi, Haroldu Phelpsovi Stokesovi, generál-majoru Masonovi M. Patrickovi a konečně plukovníku Houseovi a generálu Blissovi za pomoc různého druhu.

Spisovatel si též přeje vysloviti zvláštní vděčnost Dr. Josefu V. Fullerovi z Wisconsinské university, jehož učená podpora při rozboru a soustavném pořádání nesmírného množství listinné látky byla neocenitelná pro přípravu této knihy. Doktor Fuller stvořil zvláštnost moderních evropských dějin; byl přidělen za

Pařížské konference americké mírové komisi jako územní poradce a jest autorem knihy »Bismarkova diplomacie v zenitu«, uveřejněné 1922 v Harvard University Press. Přispěl tudíž dílu podrobnou znalostí zákulisí evropské diplomacie jakož i pochopením naléhavých mírových problémů, což mělo velikou cenu. Věrná součinnost doktora Fullera zvětšila po každé stránce nejen rozsah a význam této knihy, nýbrž dala úloze příchutí podílnictví a půvab společné snahy, jichž spisovatel nemůže nikdy zapomenouti.

Snažil jsem se vážně raditi se všemi důležitými knihami, sepsanými dosud u nás i v Evropě o mírové konferenci nebo o problémech z ní vyvěrajících a o mnohých se nalezne zmínka v těchto dvou dílech vypravování. Uvádějí se četná místa z tajných záznamů Rady Desíti, Čtyř a Pěti, které bohužel dosud nebyly uveřejněny.

Jest konečně litovati, že pro nedostatek času a místa nebylo možno dokončiti a do této knihy zahrnouti několik kapitol, zabývajících se důležitými stránkami mírové konference; na příklad pojednání o Rusku a bolševictví, o dělnictvu, plemenných a náboženských menšinách — zejména o Židech — a o zápasu mezi národních ženských organizací o uznání v Paříži. Snad se podaří vypracovati tyto předměty později.

Amherst, Massachusetts, dne 15. srpna 1922.

DŮLEŽITÁ DATA

SOUVISEJÍCÍ S MÍROVOU KONFERENCÍ

6. dubna 1917 — Spojené státy vypovídají válku.
7. listopadu 1917 — Petrohrad padá do rukou bolševiků.
5. ledna 1918 — Řeč Lloyda Georgea o válečných cílech ke konferenci Trade Uní.
8. ledna 1918 — Řeč presidenta Wilsona o »Čtrnácti člancích« ve společném zasedání Kongresu.
3. března 1918 — Mír v Brestu Litevském.
4. července 1918 — Řeč presidenta Wilsona o »Čtyřech člancích« v Mt. Vernonu.
27. září 1918 — Řeč presidenta Wilsona o »Svazu národů« v Metropolitan Opera House v New Yorku.
4. listopadu 1918 — Schůze Nejvyšší válečné rady o odpovědi Německu, v níž Britové učinili výhradu k II a Italové k IX ze Čtrnácti článků.
11. listopadu 1918 — Podepsáno příměří.
  2. prosince 1918 — Porada Lloyda Georgea, Clemenceaua a Orlanda v Londýně o přípravách k mírové konferenci: plukovník House zastupuje Ameriku.
14. prosince 1918 — President Wilson přijíždí do Paříže v 10.30 dopol.
25. prosince 1918 — President Wilson u americké armády na frontě.
28. prosince 1918 — Řeč presidenta Wilsona v Guildhallu v Londýně.
30. prosince 1918 — Řeč presidenta Wilsona v Manchesteru v Anglii.
  3. ledna 1919 — Řeč presidenta Wilsona v Římě.
12. ledna 1919 — První schůze Rady Desíti ve francouzském zahraničním ministerstvu.
18. ledna 1919 — První valné zasedání mírové konference.
25. ledna 1919 — Druhé valné zasedání mírové konference, v němž byla přijata resoluce, že Úmluva o Svazu národů má »činiti nedílnou část obecné mírové smlouvy«.
3. února 1919 — Řeč presidenta Wilsona k francouzské sněmovně.

14. února 1919 — Třetí valné zasedání mírové konference. President Wilson předkládá Úmluvu o Svazu národů.
15. února 1919 — President pluje domů.
19. února 1919 — Pokus o zavraždění Clemenceaua.
14. března 1919 — President se vrací do Paříže.
15. března 1919 — President Wilson prohlašuje, že trvá na resoluuci z 25. ledna o tom, že Úmluva má činiti nedílnou část mírové smlouvy.
21. března 1919 — Bolševická revoluce v Uhrách.
25. března 1919 — Zavádějí se pravidelné schůze Rady Čtyř.
  3. dubna 1919 — President onemocní, avšak Rada Čtyř pokračuje ve schůzích v pracovně sousedící s pokojem nemocného, při čemž plukovník House jedná jako jeho zástupce. Francouzská krise.
  5. dubna 1919 — Bavorsko přijímá komunismus.
  7. dubna 1919 — President Wilson objednává *George Washingtona* a uvažuje o odchodu amerického poselstva z Paříže.
11. dubna 1919 — Čtvrté valné zasedání mírové konference k pojednání o mezinárodní konvenci, týkající se zájmů dělné třídy.
14. dubna 1919 — Němci jsou vyzváni, aby přišli do Paříže 25. dubna.
19. dubna 1919 — Počátek soustavných protokolů Rady Čtyř.
23. dubna 1919 — Italská krise se stává akutní: Prohlášení presidenta Wilsona k veřejnosti o rjeckém problému.
24. dubna 1919 — Orlandova odpověď. Orlando s několika druhy odchází do Itálie.
28. dubna 1919 — Páté valné zasedání mírové konference. Přehlédnutá Úmluva o Svazu národů přijata a uveřejněn celý text. Japonská krise.
30. dubna 1919 — Dokončena úprava japonských nároků.
  6. května 1919 — Šesté valné zasedání mírové konference schvaluje německou smlouvu. Foch protestuje. Italové se vracejí.
  7. května 1919 — Němcům byla předložena smlouva ve Versaillesích.
14. května 1919 — Rakušané přicházejí do St. Germainu.
29. května 1919 — Sedmé valné zasedání mírové konference přijímá neúplnou rakouskou smlouvu.
31. května 1919 — Osmé valné zasedání mírové konference za účasti malých mocností.
  2. června 1919 — Rakušanům předložena mírová smlouva v St. Germainu.
  3. června 1919 — Konference amerického poselstva s presidentem Wilsonem o změnách ve smlouvě.
28. června 1919 — Německá smlouva podepsána ve Versaillesích a president Wilson odjíždí do Ameriky.
8. července 1919 — President Wilson přijíždí do New Yorku.

10. července 1919 — President Wilson předkládá mírovou smlouvu senátu.
31. července 1919 — Počíná se projednávání smlouvy ve výboru senátu Spojených států pro zahraniční věci.
19. srpna 1919 — Porada presidenta Wilsona se senátory Spojených států ve Washingtonu.
29. září 1919 — President se vrací do Washingtonu se zlomeným zdravím ze své krátké západní cesty.
  4. října 1919 — President raněn mrtvicí.
29. října 1919 — Mezinárodní dělnická konference, jež jest odbočkou Svazu národů, koná se ve Washingtonu.
16. ledna 1920 — První schůze Rady Svazu národů.
15. listopadu 1920 — První schůze Shromáždění Svazu národů.
12. listopadu 1921 — Počíná se washingtonská konference.
10. dubna 1922 — Počíná se janovská konference.
15. června 1922 — Počíná se hagská konference.

Ocelová schránka a truhla
na dokumenty Woodrowa Wilsona

ÚVOD

PRAMENY — DOKUMENTY PRESIDENTA WILSONA

PRESIDENT WILSON měl na pařížské mírové konferenci před sebou na stole vždy velikou ocelovou schránku na dokumenty, opatřenou perovým zámekem. Vídal jsem jej každého dne po skončení porad Rady Čtyř ukládati do této schránky všechny papíry a memoranda, jež ho došly za denního jednání. Čas od času, když byla schránka plná a nebylo již místa na jiné dokumenty, byly odkládány do větších beden a truhel, z nichž jedna byla skvělým výrobkem tesaře na *George Washingtonu*.*) Všechny tyto schránky přivezl s sebou Wilson do Bílého domu.

V zimě roku 1920—1921 se naléhalo na presidenta silně, aby vylíčil sám události v Paříži. Byl předmětem ustavičných a rozhořčených útoků a jeho přátelé, jsouce přesvědčeni, že nejlepší odpovědí na tyto kritiky bylo by pravdivé a úplné vylíčení průběhu konference, naléhali na něho ústně i dopisy, aby vyložil historii oněch událostí podle zápisků a dokumentů.

Avšak president, který byl těžce nemocen, klesal pod tíží břemen svého úřadu, chýlícího se ke konci. Nadto pak nebylo mezi muži, kteří kdy seděli v Bílém domě, člověka, jenž by tak málo vykládal a vysvětloval sám sebe, jako Wilson. Zřídka se bránil, byl-li napaden, aniž poskytoval svým přátelům výzbroje k této obraně. Způsob, jakým končival osobní kontroverse, bylo — mlčení, mlčení, jež uvádělo v zuřivost některé z jeho odpůrců. Zdálo se, že je neschopen vyložití nebo dramatisovati své vlastní akce. Kdo studuje jeho rozsáhlé řeči a spisy, nalezne málo stránek věnovaných líčení toho, co činil, proč, anebo jak činil to nebo ono. Byl velikým hercem na jevišti světa, hlavní postavou v největších událostech; nestaví však rád do popředí osoby nebo události. Jeho charakteristický a instinktivní zájem soustřeďuje se na ideje. Dovede říci, co myslí, več doufá a věří — není žijícího člověka, který by to dovedl lépe — nemá však genia říci, co činí sám.

---

*) »*George Washington*« bylo jméno lodi, na které president Wilson příplul do Evropy. — Pozn. překl.

Dne 18. prosince 1920 mi psal toto:

»Je mi jasné, že nebudu moci napsati něco takového, jako mi navrhuje Vy, jsem však přesvědčen, že Vy byste to mohl učiniti znamenitě ...«

Dne 27. prosince mi napsal:

»Milý Bakere,

děkuji Vám za Váš dopis ze dne 23. prosince, který mě velmi potěšil. Mám plnou truhlu listin, a byl bych rád, kdybych Vás, jakmile sem přijedete, mohl pohnouti, abyste je prohlédl a zjistil, jak by se jich dalo použití. Házel jsem je v Paříži do truhly a neměl času, ani fyzické energie, abych je roztrídil a uspořádal. Hledím s velikým uspokojením vstříct dílu, jež chcete podniknouti, a nepochybuji, že bude velmi cenné.«

V lednu 1921 jsem počal pracovati v Bílém domě o těchto dokumentech. Byly ve dvou truhlách a třech ocelových schránkách a z větší části se jich lidská ruka nedotkla od doby, kdy je prezident odložil v Paříži stranou. Lze je seskupiti ve tři kategorie:

První — Úplné záznamy od 19. dubna do 24. června 1919 o Radě Čtyř (jež se skládala z presidenta Spojených států, Lloyda Georgea, ministerského předsedy Velké Britanie, Clemenceaua, francouzského ministerského předsedy a signora Orlanda, italského premiéra).

Mělo se všeobecně za to, že o svrchovaně důležitých poradách Čtyrky neexistují nijaké zápisky. Je pravda, že tyto konference v prvních dvou nebo třech týdnech, asi od 24. března do 19. dubna, byly čistě informativní; a ačkoliv tyto rozpravy nebyly oficiálně protokolovány, je tato perioda dokonale dokumentována memorandy, dopisy, zprávami a kopiemi resolucí; a existují neúřední záznamy denních rozhovorů s prezidentem, jako jsou moje vlastní, jež vyplňují mezery. Po 19. dubnu a až do skončení konference byly však psány pozoruhodně úplné a metodické protokoly o celém jednání. V jednom nebo dvou případech existují o rozpravách přesné těsnopisné zprávy. Z největší části byly však pořízeny tyto záznamy v angličtině Sirem Mauricem Hankeyem z britského zahraničního úřadu, který byl tajemníkem Čtyrky. Byl často samojediný přítomen poradám Čtyrky nebo Trojky; obyčejně však byl přítomen francouzský tlumočnický profesor Mantaux, a účastnil-li se porad Orlando, míval s sebou

svého tajemníka, hrabě Aldrovandiho, neboť Orlando byl jediný člen Čtyrky, jenž nemluvil anglicky.

Hankeyovy zápisky nejsou doslovné, jsou psány anglickým stylem nepřímé řeči a přinášející řeči a diskuse v třetí osobě, dosahují však s dodatky dosti obrovského objemu 1800 stránek úředního formátu, psaných strojem, neméně než kolem tří čtvrtí milionu slov a poskytují na výsost věrný a často živý obraz každodenních diskusí. Hankey byl z těch neuvěřitelně schopných a výkonných mužů nadtajemnického typu, kteří vynikli na mírové konferenci. Jiný muž toho druhu byl Mantaux, o němž doufám promluvíti později.

Tyto záznamy o Radě Čtyř jsou spolu s protokoly o Radě Desíti (skládající se z pěti hlavních zástupců velmocí — Ameriky, Francie, Velké Britanie, Itálie a Japonska — a jejich zahraničních ministrů) od 12. ledna do 17. června 1919 (ačkoliv Rada Desíti se nescházela po 15. březnu často), a o tak zvané Radě zahraničních ministrů, »Malé Pětce« (tajemník Lansing za Ameriku, Balfour za Velkou Britanii, Pichon za Francii, baron Sonnino za Itálii a baron Makino, ač Makino nebyl zahraničním ministrem za Japonsko) od 27. března do 12. června, o níž mám rovněž úplné zápisky — jež také obsahují s dodatky více než 1200 strojem psaných stránek — úplnými a jedině oficiálními záznamy o mírové konferenci; žádný z nich nebyl dosud uveřejněn.

Druhá — Druhá kategorie obsahuje veliký počet zpráv a memorandum, jež podali presidentovi členové americké delegace, a také britské a francouzské zprávy, jež se dostaly za diskusí do jeho rukou s četnými záznamy a protokoly podkomisí, jako Nejvyšší hospodářské rady a různých expertů a vyšetřovacích výborů. Tyto dokumenty obsahují mnoho cenného historického materiálu, odhalujícího stanoviska různých států v Paříži zastoupených, ke každému bodu diskusí a přesná mínění delegátů a expertů.

Do této kategorie bych zahrnul i neocenitelné poznámky presidenta samého, někdy na okraji dokumentů, jindy na zvláštních kusech papíru, psané jím na stroji nebo jeho těsnopisnými hieroglyfy — jež v některých případech vysvětlil pisatel sám. Zvláště cenné a zajímavé jsou rukopisné poznámky presidentovy, ukazující vývoj Úmluvy o Svazu národů a neobyčejný počet změn, k nimž došlo v jednotlivých člancích. Zde jsou také originální osnovy Úmluvy pocházející od presidenta, plukovníka Housea, lorda Roberta Cecila, komise barona Phillimora, generála Smutse, Bourgeoise, italské a švýcarské návrhy a jiné. Všechn tento materiál se přirozeně dostal Wilsonovi do rukou. Neexistují asi nikde úplnější nebo lépe vysvětlující záznamy o každém kroku ve vývoji Úmluvy o Svazu než tyto zde.

Třetí — Třetí kategorie, namnoze nejzajímavější ze všech, obsahuje různou korespondenci, petice, resoluce, dopisy, jimiž se

osobně hledala u presidenta před mírovou konferencí a za ní pomoc ve stech případech — ukazují, jak se zkrúšený lid národů obracel s nadějí a věrou k Americe, jak hořké bylo utrpení a jak živelní byla potřeba nové úpravy. Zkoumání tohoto materiálu bylo pro mne vzrušující a napínavou zkušeností — jako bych se probíral pokladnou naplněnou ne zlatem, nýbrž samými dušemi lidstva. Zde jest na příklad petice 17.000 Jihoslovanů z Rjeki, krásně vázaná ve vyšívaném hedvábí a s výmluvným líčením, jak byly na ni sbírány podpisy, zčásti také děvčaty a ženami, a často i s velikým nebezpečím. Jsou zde patetické apely Arménů umírajících hlady, nespokojených Peršanů, ctižádostivých Ukrajinců; všichni se snaží dosáhnouti slyšení a pomoci Ameriky; jsou zde zprávy nejpodivnější rozmanitosti a ode všech druhů lidí; vlastnoruční dopisy většiny hlav evropských národů — na příklad list španělského krále, psaný anglicky a obsahující německý dopis od »mého bratrance Karla, bývalého císaře rakouského«, dopisy Lloyda Georgea, memoranda Clemenceauova a Orlandova, stížnosti vůdců a publicistů amerických, anglických, francouzských a jiných, návrhy expertů, nejsoucích v souvislosti s konferencí, výstrahy radikálních vůdců; neobyčejné panorama myšlenkových proudů světa.

Ti, kdož si představují presidenta jakoby zadržného v jakémsi klášteře v Paříži a odloučeného od poznávání toho, jak smýšlí vnější svět, nevědí arci o těchto pramenech informací a rady. Bylo v Paříži pravdědní zkušeností shledati se s delegacemi, jež přišly ze vzdálenosti mnoha set mil, často s nebezpečím a nesnázemi, a snažily se poskytnouti presidentovi informací, které již měl. S lidské stránky bylo by bývalo lépe, kdyby se byl president mohl setkati s těmito lidmi tváří v tvář — viděl jich neobyčejné množství — neboť by byli odešli s pocitem, že mají skutečně podíl na tvoření osudů světa. To však bylo nejen fysickou nemožností, nýbrž nebylo to ani způsobem presidentovy práce. Nesmí se zapomenouti, že jeho školení v celém předchozím životě bylo školením učence a badatele, nikoliv politika, učence a badatele zvyklého přijímati informace nikoliv od lidí, nýbrž z knih, dokumentů, listin — z psaného slova. Získáváje takto znalost podstaty věcí, podceňoval patrně cenu styku s lidmi. A tyto delegace nemohly často ani tak poskytnouti skutečných informací, jako spíše argumenty, propagandu, nezávažné apely na sympatie.

Připravuje tuto historii, měl pisatel velikou výhodu mnoha konverzací jak v Paříži, tak i později s různými členy amerických a jiných komisí, a tak mohl doplniti svoji přímou znalost zvláštních událostí. Naskytl se mu také příležitost viděti osobní zápisky některých ze zúčastněných lidí. Myslím, že nebylo konference, na níž by každý přítomný člověk byl tolik stížen jakousi bázní před historií. Skoro každý si psal deník, vyjma presidenta,

a v něm ústřední postavou a středem zájmu byl nepochybně president. Někteří psali potají, jiní odvážně a bez ostychu. Tajemník Lansing byl neúnavný denikář. Pamatuji se, že jsem jej vídal často, an sedí osamělý v své velké prázdné úřadovně a píše do úhledné knížky svým drobným, úhledným a pravidelným písmem. Vešel-li k němu někdo za rozhovorem, odkládal pero, sahal po kusu papíru a kreslil za rozmluvy tužkové kresby podivných groteskních a divokých tváří. Pracoval stejně dobře jak pravou, tak levou rukou. V těch měsících pařížského pobytu namaloval asi tisíce takových kreseb, neboť se zaměstnával na konferenci vždy týmž způsobem.

Plukovník House diktoval zápisky svému sekretáři, sedě na dlouhé pohovce a maje nohy přikryty přehozem živých barev. Mluvil měkkým, klidným hlasem, sblízuje občas ruce tak, že se hned dotýkaly konci prstů, hned celými dlaněmi. Generál Bliss psal pravidelně a mnoho nekráceným písmem, a jako přímý a opravdový voják nenadělal s tím okolků. Vyjasňoval si spíše tímto způsobem své myšlenky, než aby zachycoval průběh událostí. Myslím, že jeho memoary, až je uveřejní, budou nejlepší ze všech. Pokud jde o ostatní, kteří si činili zápisky v oně rozsáhlé domácnosti Crillonu, bylo jich jako písku v moři a zvuk jejich per byl podoben šumění vln na pobřeží.

Potud o dokumentárním a jiném materiálu. Důležitost předmětu, o němž se má jednati, omluví, zmíním-li se také o zdrojích, z nichž jsem sám čerpal své vědomosti v Paříži.

Ztrávil jsem téměř celý rok 1918 jako speciální zplnomocněnec státního departementu návštěvami Anglie, Francie a Italie a podal jsem mnoho zpráv o hospodářských a politických poměrech ve spojeneckých zemích. Tyto zprávy byly zasilány především státnímu departementu a také plukovníku Houseovi, který stál v čele presidentovy vyšetřovací komise, a někdy i přímo presidentovi samému. V tomto roce velikých událostí jsem se setkal s četnými význačnými vůdci ve spojeneckých zemích a přál jsem si zvláště viděti ve všech těchto zemích v činnosti mocné spodní proudy, hnutí dělnická a liberální, a porozuměti jim. Viděl jsem zblízka válku na francouzské i belgické frontě a v Italii. Byl jsem svědkem úžasného úsilí naší armády a viděl jsem zpusťování způsobená Němci. Tato zkušenost byla neocenitelná. Umožnila mi, že jsem porozuměl jasně pozadí mírové konference, skutečným základům vojenské moci a hospodářské potřeby, na níž spočívala, ovzduší utrpení, bázně, nenávisti a nově vzbuzených ambic, v němž se porady v Paříži konaly. Příliš mnoho z těch, kdož v Americe kritisovali mírovou konferenci, neporozumělo těmto základním a předchozím poměrům.

V prosinci 1918, několik týdnů před zahájením mírové konference, svěřil president Wilson pisateli těchto pamětí řízení

tiskové služby americké komise, v listě, adresovaném plukovníku Houseovi, v němž také naznačil všeobecné metody této zpravodajské činnosti:

MILÝ HOUSE,

přemýšlel jsem dlouho o styku komise s veřejností a zvláště o způsobu, jakým by komise jednala s novináři, kteří přišli ze Spojených států. Dospěl jsem k závěru, že nejlepším východiskem v této věci pro Vás i pro ostatní členy komise by bylo konat každodenně krátké schůzky a zvát zástupce tisku ke každé schůzce za výměnou informací nebo návrhů, jež by se objevily nutnými. Domnívám se, že této formě je dáti přednost před jakýmkoli formálním plánem nebo méně přesnou úpravou.

Jsem také přesvědčen, že příprava všech tiskových věcí, jež mají vycházeti z komise, je úkolem, který vyžaduje zvláštní a zkušené způsobilosti. Žádám Vás, abyste Vy i Vaši kolegové dali souhlas k ustanovení Mr. Raye Stannarda Bakera svým zástupcem u vykonávání této povinnosti. Mr. Baker požívá mé úplné důvěry a neváhám doporučit Vám jej jako muže schopného, vyzbrojeného představitostí a ideály. Pobývá zde již déle než půl roku, navázal velecenné styky a je zvláště ctěn právě těmi, při nichž by bylo pro nás zvláštní výhodou, aby zprávy námi vydávané byly jim řádně tlumočeny. Nemáte-li nijakých rozhodujících námitek, navrhuji, abyste požádal Mr. Bakera, aby nám prokázal veliké služby přijetím této funkce.

Píši v témže smyslu i ostatním členům komise.

Jsem Váš

(Podepsán) WOODROW WILSON.

Tak mi byl svěřen úkol organisovati tiskovou kancelář americké komise, jejíž úřadovny otevřeny na Place de la Concorde číslo 4, nedaleko hotelu Crillon. Touto kanceláří procházely všechny oficiální zprávy konference. Kromě toho se stala střediskem, v němž se shromažďovali zástupci všech delegací a komisí ze všech zemí, jež byly v Paříži zastoupeny; tam přicházel každý, kdo se snažil dosíci podpory amerického vlivu a mínění — a kdo by to nebyl? Viděli jsme zde nejrůznější delegace z Ameriky: Iry, Židy, dělnické vůdce, ženské organisace, negry. Byla to jedna z nejživějších úřadoven komise.

Veden povinnostmi stýkal se pisatel každého rána před denním zasedáním s americkými zplnomocněnci, s korespondenty, a v pozdějších měsících konference vídal presidenta každého odpoledne, hned po skončení Rady Čtyř (někdy i častěji), přehlédl všechny události dne, stanovil přesně, co se má dostat do veřejnosti, a scházel se pak s americkými korespondenty. Přeplul třikrát s presidentem oceán na *George Washingtonu* a mohl mu poskytnouti své služby v několika případech a v důležitých věcech,

při nichž byla veřejnost vyloučena. Nejvyšší hospodářská rada ustanovila jej také členem čtyřčlenného výboru, v němž bylo po jednom zástupci z každého národa a jenž měl řídit její tiskovou službu. Tak se mu dostaly do rukou zápisy této důležité komise.

Tiskové kanceláři, kterou řídil, bylo uloženo, aby vypracovala a odevzdala americký výtah ze Smlouvy.

Pisatel neomlouvá osobního tónu, jehož užívá v různých částech svého výkladu, neboť jen tak může reprodukovati, co sám viděl a poznal. Činí to také proto, aby dal najevo, že úsudky o lidech a věcech nejsou úsudky prezidentovými, nýbrž jeho vlastní. Vlastní názory prezidentovy jsou vyjádřeny s velikou úplností v dokumentech, memorandech a listech, jež jsou zde reprodukovány a citovány.

Jest jen věci poctivosti říci, že spisovatel nesouhlasil v Paříži s presidentem v některých z jeho závěrů a že uváděl, dříve než bylo pojmato rozhodnutí, jiný způsob postupu, než jaký byl přijat, jako na příklad ve věci Šantungu. V svém deníku z 29. dubna nalézá toto:

Přišel jsem k prezidentovi o 9. hodině ráno a předložil jsem mu své poznámky s různými memorandy, jež mi dodali Williams, Hornbeck (experti o Dálném Východě), Wellington Koo a jiní čínští delegáti. Není pochyby o tom, na které straně jsou prezidentovy sympatie. Je pro plná práva Číňanů. Řekl jsem mu, že sympatie světa jsou nepochybně při Číňanech.

»Vím to,« řekl.

Podporoval jsem co nejvíce čínskou posici a naléhal jsem alespoň na nějaký odklad. President poukazoval na to, jak neodlučitelně je celá věc svázána se starými tajnými smlouvami, jak se Britanie cítí připoutána k Japonsku a jak, po odchodu Itálie z konference, a s Belgií, naplněnou hořkou nespokojeností, odchod Japonců — možnost nikoli nepravděpodobná — mohl by nejen rozbití mírovou konferencí, nýbrž i zničit Svaz národů.

Věřil jsem také, že mohla na konferenci míti místo mnohem širší publicita, publicita konstruktivnější, a pokusil jsem se mnohokrát získati tomuto názoru presidenta i zplnomocněnce. A věřím dosud, že z největších pochybení konference, zvláště se zřetelem k Americe, bylo to, že se nesnažila, aby bylo lze lépe chápati, co se děje v jejím lůně, jakož i přesné pohnutky, z nichž se president v každém případě rozhodoval tak, jak se rozhodoval, neboť jsem přesvědčen, že by americký lid měl dnes více porozumění a sympatií pro naše nově se vytvářející mezinárodní vztahy, kdyby mu bylo lze poznati, jaké problémy žily v rozvrácené Evropě, problémy, před něž byli stavěni v Paříži vůdcové hrozně

znavení. Celý tento problém veřejnosti a tajnosti v Paříži bude předmětem pozdějších kapitol.

Třeba však jasně říci, že jsem tehdy věřil a že věřím ještě dnes v podstatnou pravdivost velikých zásad, jež prezident v Paříži prohlásil; že jsem věřil tehdy i dnes v naprostou upřímnost presidentových cílů; jsem přesvědčen, že, nechť byly jakékoli jeho omyly, bojoval za své zásady za takových nesnází a v takovém ovzduší, jimž americký lid ještě nyní nerozumí.

President nedosáhl v těch krátkých měsících »nového světa«, »nového řádu«, jež tak vznešeně formuloval, jichž si tak vřele přál a pro něž tak neúnavně bojoval. Zvolil však bojisté a dal otázky, jež budou zaměstnávat myšlenky světa ještě po mnohá let. A není poučnějšího neúspěchu — je-li to vůbec neúspěch — než neúspěch presidentův v Paříži; neboť přistoupíme-li k němu, nechtějíce ho ani odsuzovati ani hájiti, nýbrž porozuměti mu, odhaluje jako nic jiného skutečné prvky boje, který liberálové světa mají ještě před sebou. Vidíme jako v náhlém světle nedostatky našeho vládního stroje, pokud jde o zahraniční věci. Můžeme posuzovati daleko jasněji stav našeho mínění a nadto nabýti pravdivějšího poznání o svých vztazích k jiným národům světa.

Konečně vidíme ve vysokém reliéfu postavu neobyčejné lidské bytosti s mohutnými, skvělými vlastnostmi, již temperament a fyzické schopnosti kladly jisté meze, ale která vždy bude fascinovati historiky a životopisce reprezentativních a rozhodných charakterů.

Pokud Američané nepochopí, co se v Paříži skutečně stalo, jaké síly tam stály proti nám, jak jsme byli vedeni a co jsme vykonali, můžeme se stěží pokoušeti s pevnou půdou pod nohama o diskusi o tom, co činiti v nejbližší budoucnosti. Každý, kdo v budoucnosti bude chtíti proniknout do zahraničních věcí, bude musit vzít za východisko Paříž. Toto je ovšem líčení americké, s amerického stanoviska. Je to vylíčení událostí člověkem, který jich byl účasten, znal zúčastněné muže a měl tehdy, a ještě ve zvýšené míře i potom volný přístup k dokumentům — nejen k úředním zápiskům, nýbrž k oněm pokusným návrhům, memorandům a korespondenci, jež odhalují často v své impulsivní upřímnosti, později uhlazené konvenčními líbivostmi, skutečné cíle a opravdová přání herců na veliké scéně.

DÍL PRVNÍ

ZÁKLADY MÍROVÉ KONFERENCE

WOODROW WILSON A ÚPRAVA SVĚTA

KAPITOLA I

AMERICKÁ MÍROVÁ LOĎ NA MOŘI PŘEDSTAVA WOODROWA WILSONA O MÍRU

TŘI týdny a tři dny poté, kdy byly vypáleny poslední vítězné výstřely světové války americkými hochy ve francouzských Argonnách — americké mírové loďstvo — *George Washington* s válečnými loďmi jej provázejícími — proplulo dekorovanými a vlajkami vyzdobeným přístavem novyorským, nová *Santa Maria* na neobyčejné výzkumné cestě k neznámému světu. Veliká loď plula majestátně úžinami, zatím co se na obloze rysovaly aeroplány a po obou stranách hřměla děla jedenadvacetiranné pozdravy, jakých nikdy předtím nebylo. Neboť nikdy předtím prezident Spojených států nenastoupil cestu do cizí země.

To bylo v době, kdy ještě nezhasla moc a sláva a opojný pocit vítězství, a v odjezdu této americké lodi bylo něco triumfálního. Nesla vůdce, který v posledních strašlivých letech světové války více než kdokoli jiný působil na obraznost lidstva a povznášel umdlévající odvahu zápolících spojenců, kouzle před nimi novou visí toho, co se rozkládalo za jejich utrpením. Ano, existovala krátká cesta do Indie!

V pařížské *L'Illustration* napsal kdosi — bylo to ještě před koncem války —: »Za této války byl to především Wilson, k němuž se naši vůdcové obraceli nejčastěji: dívali jsme se na něho, jako se asi člověk dívá na hodiny. Co říká Wilson? Co myslí? Co udělá? Takové byly denní otázky lidí...«

Bylo zvykem prezidentovým na cestách přes Atlantický oceán — na nichž jej pisatel těchto pamětí třikrát provázal — procházeti se každého dne v určitou dobu po široké palubě lodi. Někdy se procházel s Mrs. Wilsonovou, jindy se svým lékařem Dr. Graysonem, řidčeji s jinými členy společnosti, ve skutečnosti byl

však vždy sám. Při náhodných setkáních na ohybu pasáže nebo na konci chodby došlo občas k chvilkovým prostým rozhovorům — a prezident není nikdy zajímavější a lidštější než při těchto krátkých rozhovorech — pocit přirozeného styku ve velikých věcech, o něž šlo, dostavoval se však zřídka. Časem stál zcela nehybně na přídi lodi, hledě přes zimní moře směrem — k Evropě.

V době vystupňovaného vzrušení před koncem války byl přijímán národy jako skutečný prorok a jeho slova se stala ve světě živoucí silou, jež »vydá za armády«. »V očích milionů lidí,« psal rakouský hrabě Czernin, »jeho program otvírá svět nadějí.« Postavil věc spojenců na mravní základ. Státníci spojeneckých národů, uznávající sílu této vlny idealismu, sáhli po ní žádostivě jako po prostředku sjednocení a remoralisace a veliké americké propagační agentury pomáhaly ji popularisovati a vytvářeti z ní legendu. Vykonal až příliš dobře své dílo. Způsobily, že svět očekával příliš mnoho. Působila-li však tato síla na spojenecké národy jako podněcovatel, sloužila stejně k tomu, aby rozrušila jednotu ústředních mocností, což bylo zamýšleno.

Viděl jsem na podzim onoho roku (1918) v Itálii zvláštní projevy tohoto citění. Presidentovy obrazy byly v každém okně. V té době, kdy se rády vedly přehnané řeči, se mi dokonce vyprávělo, že sedláci v některých krajích Itálie zapalovali svíčky před jeho obrazem. V Turíně bylo lze čísti jeho »okřídlená slova« na každém kiosku; každý měl jeho jméno na jazyku. Na Ameriku se upínaly všechny naděje. A co se jevilo v tak hojně míře na latinském jihu, dělo se i na severu. Byl zejména nadějí slabých národů střední Evropy, neboť v něm viděli i blahovůli Ameriky. Tak silně bylo pro něj citění jako pro »osvoboditele Polska«, že, když se sešli universitní profesori — jeden z nich mi to říkal — tiskli si ruce a volali: »Wilson!« jako pozdrav.

President vzal s sebou na *George Washingtonu* rozsáhlou sbírku dokumentů, jež došly do Bílého domu v třech horečných měsících po převratu. V této době nebyla jeho úloha již nikterak neurčitá, neboť neočekávané zastavení nepřítelství v době, kdy americký válečný stroj byl v plné činnosti, obsahovalo v sobě nesmírné problémy. Kongres zasedal, mnoho domácích otázek volalo naléhavě po řešení. President měl málo času uvažovati v podrobnostech o tom, co Ameriku očekává při mírovém jednání: byl však již slyšel dosti varovného burácení — nescházelo ho ani v senátě Spojených států — aby věděl, že bude možná potřebí tvrdého boje, aby v Paříži uvedl v život zásady, jež byl stanovil za podklad míru. Proto se rozhodl porušiti všechny tradice, jíti do Evropy osobně a účastniti se sdělování míru. Svě pohnutky pro toto jednání vyložil v svém poselství ke kongresu dne 2. prosince, tři dny před vyplutím.

Mírové úpravy, o nichž se nyní má dospěti k dohodě, mají nesmírnou důležitost, a to jak pro nás, tak i pro ostatní svět, a já vím, že není činnosti nebo zájmu, jež by před nimi měly míti přednost. Stateční mužové naší válečné moci bojovali skvěle na souši i na moři za ideály, o nichž věděli, že jsou ideály jejich vlasti. Pokusil jsem se vyjádřiti tyto ideály; oni přijali moje vyjádření těchto ideálů za podstatu svých vlastních myšlenek a cílů a rovněž tak je přijaly spojenecké vlády. Jest mou povinností k nim, dbáti, pokud je v mé moci, toho, aby nebyly vykládány falešně anebo mylně a aby se nezanedbalo žádné úsilí k jejich uskutečnění. Mou povinností nyní jest usilovati vši mocí, abych vykonal dobře to, zač oni obětovali svou krev a své životy. Nad tuto povinnost neznám větší.

Nyní, kdy byl na oceáně mezi dvěma světy — mezi Starým a Novým světem, mezi starým a novým řádem — počal chápati jasněji konkrétní problémy, jež se tyčily těsně před branami Ameriky. V jeho kabině na *George Washingtonu*, v jeho schránce na depeše, byla neobyčejná sbírka dokumentů, o nichž jsem se již zmínil. Známe obraz světa, jež poskytuji, neboť je máme všechny před sebou. Víme také, jak byly během plavby rozmnoženy modře oděným poslíčkem, který přicházel denně s hořejší paluby s radiotelegrafickými depešemi. Ani bouřlivý oceán nemohl zadržeti hoře světa.

Tyto papíry se vyznamenávají jednou převládající vlastností: jsou to vášnivé a naděje plné výzvy, stupňující se mnohdy k odvážným požadavkům. Jsou mezi nimi ovšem i jiné dokumenty — korespondence s Balfourem, týkající se pomocné akce pro Evropu zmírající hladu, memorandum německé vlády, ujišťující, že se Německo vskutku samo zreformovalo, zprávy o utvoření republiky rakouské, několik naléhavých zpráv o poměrech v Rusku, dopis kardinála Gibbonsa, vyslovující naděje, že prezident navštíví papeže, zprávy od plukovníka Housea, který byl již v Evropě, o první schůzce s Lloydem Georgem, Clemenceauem a Orlandem (2. a 3. prosince), v níž se měly probrati plány pro příští mírovou konferenci, několik zpráv a pojednání expertů o problémech úprav a zamýšleného Svazu národů. Avšak všechny tyto důležité dokumenty stavějí do stínu vřelá odhalení mnoha apelů všeho toho, co svět očekával nebo žádal od Ameriky a od tohoto amerického presidenta. Odtud se řinou proudy nejenom utrpení, touhy, bídy světa, nýbrž i ctižádosti, strachu a lačnosti.

Lze se dotknouti jen letmo tohoto materiálu — ale to snad stačí, aby ukázalo skutečný obraz, který se musil ostře vtisknouti presidentovi do mysli.

»Opouštíte Ameriku,« praví se na konec ve vzrušeném apelu Arménů (z 2. prosince), »aniž jste pronesl slovo, jež by poskytovalo nějaké ujištění o budoucnosti Armenie, jak jste učinil

v případech jiných potlačených národů. Proč bychom měli míti dále co společného s Turky a neměli dosáhnouti toho, co nám patří?«

Zde je dopis ruských Ukrajinců, žádajících pro sebe právo vládnouti sobě samým:

Přejí si, aby v jejich mateřské zemi, Ukrajině, byly usku-
tečněny americké ideály vlády a americká výchovná sou-
stava tak, aby byly v lidu zakořeněny zdravé demokratické
zásady.

Je zde žádost Rumunů, přimlouvajících se za své krajany
v Maďarsku; ukrutnosti šantunské; rozsáhlé dokumenty Židů
celého světa, vztahující se k budoucnosti Palestiny; je zde apel
z Persie proti ruské a anglické nadvládě.

»Věc křesťanství,« uvádí depeše, adresovaná prezidentovi z Číny,
»je těsně spjata s tím, co hájíte na mírové konferenci a co ona
koná.«

Zde jsou vroucí slova korejské delegace s datem z 20. listopadu,
vykládající si jeho výroky podle svých tužeb:

Právě skončená válka rozhodla jednou pro vždy zápas
mezi demokracií a autokracií a prezident Wilson řekl velmi
správně, že všechny stejnorodé národy, jež mají svou zřej-
mě odlišnou řeč, civilisaci a kulturu, měly by dostati samo-
statnost... Za vlády japonské jsou Korejci jako národ od-
souzeni k zániku. Proto apelujeme my podepsaní občané
korejští na lid a vlády civilisovaného světa, aby se ujali
Koreje proti Japonsku.

Ovládal, jak se zdá, dojem, že Amerika může vyléčiti a také
vyléčí všechny staré boly světa, vzpomínky na bezpráví, spá-
chaná v minulosti národem na národu, i zděděná nedorozumění,
jež se stala jítřícími se ranami. Švédové na příklad, ačkoli se
války nikterak nezúčastnili, ba naopak z ní měli prospěch, žádali
presidenta o napravení »zločinu z roku 64« a o přiřčení ostrovů
Aalandských, a Belgie žádala o revisi mírové smlouvy z 1839.

Patrně není žádná křivda příliš stará a žádný bol příliš tri-
viální, a tato nadcházející mírová konference je všechny uklidí
a vyléčí.

Budou dokonce napraveny i křivdy, způsobené Napoleonem.
Polsko žádá, aby mu byly vráceny historické archivy, jež mu
byly v 18. století odcizeny Rakouskem — tento požadavek byl
později na konferenci skutečně vznesen — Belgie usiluje dostati
nazpět Rubensovy obrazy, Zlaté rouno a jiné umělecké před-
měty, jež jí byly odcizeny asi v době americké revoluce.

Žádají-li tyto národy, aby jim byly vráceny jejich starožit-
nosti a jejich umělecké poklady, prosí na druhé straně poražená

a zdrcená Vídeň, aby nebyla úplně vyloupena. V prezidentových
papírech nacházím tento dopis:

Mám dojemnou prosbu od Loehra, opatrovníka vídeň-
ských mincí a medailí. Zdá se, že Italové, Jihoslované, Če-
chové atd. hrozí ztroskotati vídeňskou sbírku, chtějíce si
z ní každý něco vzíti pro svá musea. To by znamenalo, jak
on praví, úplné zničení vědecké ceny této sbírky. Itálie si
již vzala množství obrazů... Jsem pevně přesvědčen, že
by mírová konference měla ustanoviti malou komisi, jež
by zamezila toto plenění.

A konečně nelze necitovati několik vět z albánské žádosti k pre-
sidentovi:

Přicházíme tudíž k Vám, pane, jako k představiteli nej-
větší demokracie, jako k muži, který cit pro spravedlnost
postavil nade všechny ostatní zájmy... Dnes bojuje Albanie
zoufale v rukou těch, kdož ji chtějí znovu rozdělit a zmoc-
niti se území, která jim nenáleží a nikdy nenáležela. Na ne-
šťěstí chudá země Albanie nenašla v Evropě ochránce, který
by se jí ujal. Jen několik málo osob, dotčených příkořím,
jež se páše na naší zemi, pomohlo nám slovem i písmem.
Zdá se, že nenašli ohlasu v kabinetech, v nichž se zakrátko
rozhodne o osudech Evropy, kterou bychom si přáli viděti
obnovenu.

Krátce, zde leželo obnažené srdce světa. Jsou to žádosti z nej-
větší části dosti tklivé, jež se berou, jako tak mnoho modliteb, za
přímými a hmotnými cíly a jež by mnohdy prosebníkům způso-
bily více zla než dobra, kdyby dosáhli jejich splnění. Kolik jen
jich žádá o ostrovy, doly, přístavy, o zajištění hranic, o Ruben-
sovy obrazy a starožitné mince!

V celé této sbírce žádostí, již president s sebou vzal na *George
Washingtona*, nenalézám jedině, ať od velkého, ať od malého ná-
roda, jež by obsahovala nabídku, že ten nebo onen národ přispěje
bez výhrad a bez sobeckého zájmu jemu anebo Americe, aby
mohli v Paříži uplatniti zásady, jichž se všichni dožadovali za pod-
klad míru. Je tu několik hloubavých nebo varovných dopisů od
jednotlivců, jako dopis oxfordského biskupa Gora, který dýše
důvěrou a nabízí pomoc, ale většina jich žádá od Ameriky, aby
učinila něco jenom pro ně, aby pomohla v nějaké hrozné nouzi,
aby jim dala svobodu, aby jim umožnila uskutečniti nějaký váš-
nivý zájem nebo ctižádostivý plán. Možná, že v takovéto době
nebylo lze očekávati jiného stanoviska, avšak tento fakt nutno
mimořadně zaznamenati.

Věděli jsme, jak hluboce se dotýkaly úvahy o těchto apelech
presidenta na *George Washingtonu* a jak jasně cítil už tenkrát,
jaký asi bude výsledek pařížské konference, neboť máme zprávu

o tom, co řekl jednoho večera, procházejce se po palubě lodi, Mr. Creelovi, jednomu ze svých přátel.

Celý svět se dnes obrací k Americe nejen se svými křivdami, nýbrž i se svými nadějemi a žaly. Hladově očekávají, že je nasytíme, lidé bez přístřeší očekávají od nás útulek, choří srdcem i tělem závislí na nás svým vyléčením. Všechna tato očekávání jsou nesmírně naléhavá. Nelze odkládati... A přece víte vy i já, že tyto staré křivdy, tato nynější neštěstí nemohou být vyléčena v jednom nebo ve dvou dnech obratem ruky. Zdá se mi — a přál bych si z celé duše, abych neměl pravdu — že vidím tragedii zklamání.¹⁾

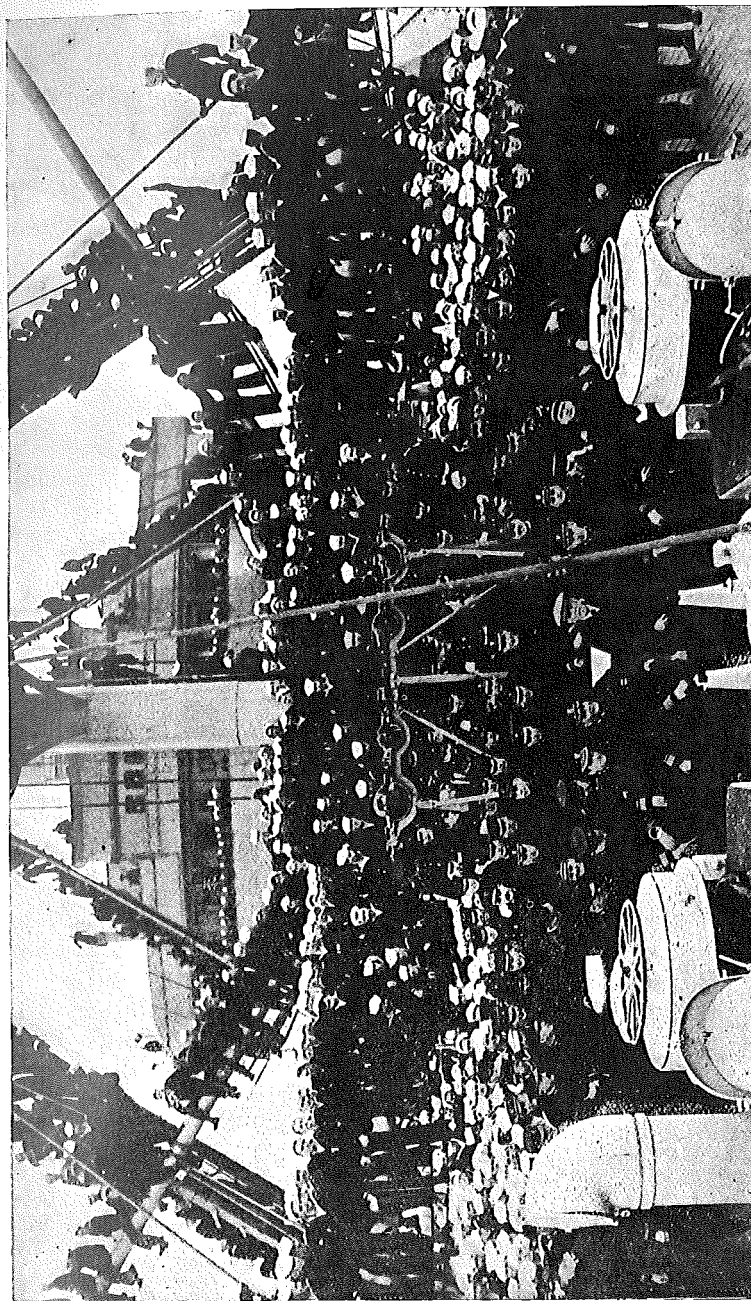
Jakkoliv měl příležitost poznati skutečné požadavky, jež byly obsaženy v těchto dokumentech, je jisto, že nemohl tehdy tušiti houževnatost, s jakou se tyto problémy budou objevovati na budoucí konferenci. Pro Ameriku s její neznalostí evropských poměrů, síly evropských tradic, naléhavostí evropských potřeb, bylo tak mnoho tajemství! Hromadily se jí v cestu překážky ve formách, jež po letech pyšného osamocení a soběstačnosti nemohla znáti. Ale president i tenkrát viděl již možnost »tragedie zklamání«.

Oč tedy — o jakou víru, o jakou záruku síly, o jaký hluboký zdroj důvěry se opíral, když byl postaven tváří v tvář takové situaci?

Tři dny předtím, než *George Washington* za slavnostních ovací vplul do brestského přístavu, svolal president delegaci ke konferenci. Na lodi byli dva členové mírové komise, tajemník Lansing a Mr. White (plukovník House a generál Bliss byli již v Evropě), avšak hlavní část delegace činili zeměpisci, historikové, národohospodáři a jiní; ti měli presidentovi poskytnouti základní fakta jako materiál, jehož mělo být užito v nastávajících diskusích. Mnozí z těchto mužů pracovali po měsíce (za vedení vyšetřovací komise plukovníka Housea) o sbírání všeho druhu látky, jež by přispěla k řešení problémů, povstávších v Paříži. Vezli s sebou ve velkých bednách, uložených nyní na lodi, značnou knihovnu spisů, dokumentů, zpráv s úplnou sbírkou map.

Nemáme záznamů o této schůzce ve vyzdobené kabině *George Washingtonu* kromě zápisků, jež si tenkrát učinil Dr. Isaiáš Bowman (který je svěřil mně); leč tyto zápisky ukazují dosti jasně, jaký byl tenkrát stav presidentovy mysli, a co zamýšlel činiti. V zhuštěné formě řekl president, že americká delegace bude na konferenci jediná, jež bude hleděti na věci s nezištného stanoviska. Bude absolutně nutno »sledovati mínění lidstva a vyjadřovati spíše vůli lidu než jeho vůdců na konferenci«; »rozhodnutí se musí opíratí o toto mínění lidstva a nikoliv o předchozí

1) »Světová válka a Wilson«, napsal George Creel, str. 163.

Woodrow Wilson na palubě lodi »George Washington«.

rozhodnutí a diplomatické plány shromážděných zástupců«. Především pak musí existovati organizace, Svaz národů, jež by poskytlá úpravám bezpečnosti a pružnosti a usnadnila jejich změny, až se nynější vášně uklidní.

Domníval se, že německé kolonie mají býti prohlášeny za společné vlastnictví Svazu národů a býti spravovány malými národy. Zdroje každé kolonie mají býti přístupny všem členům Svazu. Pokládal tuto konferenci za konferenci, na níž nelze upravovati věci starým stylem. A problém konference — narážel zvláště na otázku německé válečné náhrady — nesmí býti ponechán »v čistě politických rukách«, nýbrž musí býti studován v komisích. Apeloval upřímně na přítomné experty, dožaduje se jejich spolupráce za konference.

»Řekněte mi, co je správné,« řekl, »a já budu o to bojovati; dejte mi pevné stanovisko!«

Ukázal také, že nechová nijakých ilusí se zřetelem k nastávajícímu boji. Jsa si vědom obtíží konference — zejména pokud šlo o jeho návrh, aby byla respektována přání národů světa, pokud se týče nového řádu — poznamenal: »Nepůjde-li to po dobrém, musí to jíti po zlém,« protože svět jest před nesmírným úkolem a jen očistný proces, může jej regenerovati.

Jed bolševictví se rozšířil tak lehko, protože »je protestem proti tomu, jak se zacházelo se světem.« Je naší věcí, abychom usilovali na mírové konferenci o nový řád, »po dobrém, bude-li možno, po zlém, bude-li nutno.«

Taková byla presidentova výzva k boji, pronesená k jeho společníkům na palubě lodi, tři dny před odjezdem do Francie. Musíme však zkoumati americkou myšlenku podrobněji. Jaká byla podstata Wilsonova programu? Co mínil »novým řádem«? Jestliže bolševictví bylo protestem »proti způsobu, jakým se nakládalo se světem«, co navrhoval k jeho uzdravení?

V tomto programu byly dvě veliké ústřední myšlenky, obě amerického původu. Jedna se týkala práv a svobod lidstva, druhá závazků a vlády nad ním:

1. Právo »sebeurčení národů: — vláda se musí opíratí o »souhlas ovládaného.«

2. Závazek pracovati ve světovém sdružení pro vzájemnou pomoc a ochranu: zkrátka — »Svaz národů«.

To byl na dvě strany vyrovnaný program presidentův. Obsahoval dvě nezbytné a spolu zápolící zásady vlády v demokracii; vyjadřované na příklad v některých svých fázích průběhem vši americké historie rovnováhou mezi »právy států« a »mocí spolkovou«.

Jakkoli snad bylo naň útočeno odpůrci té neb oné z těchto zásad, neuvažoval president nikdy o každé zvláště; v řeči i v jed-

nání spojoval je vždy v jeden celek. Jádro svého programu podal v své řeči mount-vernonské dne 4. července 1918:

Tyto veliké cíle (mírové) lze shrnout v jedinou větu. To, co hledáme, je vláda zákona, založená na souhlasu ovládaných a podporovaná organisovaným miněním lidstva.

A proto v zásadách, jež stanovil v letech 1917—1918, nezjevil Wilson světu nic nového nebo původního. Ony byly již dlouho obecným majetkem amerických řečníků. Ba ony byly mnohem starší než Amerika; bývaly často na rtech reformátorů a věstecských státníků jiných národů. Dostalo se jim vyjádření v díle nejvýznačnějších amerických básníků, Emersona a Whitmana. Lincoln zdůraznil tuto základní myšlenku větou: »Vláda lidu, lidem a pro lid.«

Vždy znovu a znovu rozvíjel president pojem »sebeurčení«. Prohlásil:

Vlády nesmějí provozovati s národy výměnný obchod — jakoby národy byly nějaké zboží nebo figurky ve hře.

Každá územní úprava, o níž šlo v této válce, musí býti provedena v zájmu a pro dobro národů jí dotčených.

Sebeurčení... je naléhavou zásadou jednání, již státníci od této doby nebudou bez vlastního nebezpečení moci opomíjeti.

Zde jenom opakoval to, oč bylo bojováno a co bylo vloženo v největší americké listiny: Virginskou deklaraci práv, v Prohlášení nezávislosti a v Ústavu.

Virginská deklarace práv prohlašovala: »Všechna moc tkví v lidu, a je tudíž odvozována z lidu.«

Prohlášení nezávislosti pravilo: »Vlády se zřizují ze středu lidu, odvozující svou spravedlivou moc ze souhlasu ovládaných.«

Ústava pravila: »My, lid, ustanovujeme a zřizujeme tuto Ústavu.«

Avšak myšlenka »vlády za souhlasu ovládaných« nebyla o nic víc americká než myšlenka vzájemné ochrany, jež tkví v samých kořenech celé americké soustavy — majíc slovy Ústavy »tvořiti dokonalou jednotu, zabezpečovati domácí pokoj a zajišťovati společnou obranu.«

Zde tkví svými kořeny celá naše spolková soustava.

A tak to byla tato zářná idea Prohlášení nezávislosti — vláda za souhlasu ovládaných — již Wilson vtělil do prvního článku svého programu. Bylo to moudré státnické umění Ústavy, o němž doufal, že je bude moci napodobiti, pokud by to bylo možné za podmínek úplně rozdílných a mnohem obtížnějších, v druhé části svého programu.

Jakož prohlásil v svém poselství k senátu z 22. ledna 1917:

Toto jsou americké zásady, americká politika. Jiných bychom nemohli hájiti. Jsou to také zásady a politika prozíravých mužů a žen v každém místě, v každém moderním národě a v každé osvícené společnosti.

Jeho víra v tyto americké zásady byla zakořeněna hluboko na dně jeho silné, houževnaté, samotářské a vášnivě rozhodné povahy. Celý svůj život studoval americké dějiny, americkou ústavu a americké ideály. Studoval zvláště hrdinnou periodu národa a zásady, o něž se opírala. Tituly jeho prvních knih svědčí o tomto hlubokém zájmu: »Život Jiří Washingtona«, »Dějiny Spojených států«, »Kongresní vláda«, »Stát«, »Ústavní vláda ve Spojených státech«.

President vyšel z rodu — skotského a irsko-skotského — který jest nejen hluboce náboženský, nýbrž i vášnivě oddán ideálům svobody. Bylo to téměř jako náboženská víra, jak přistoupil k základním americkým doktrínám a přijal je. V poselství z 5. listopadu 1916 řekl: »Každý, kdo studuje veliké anály této země, musí se rozohniti cítě, jak tyto veliké síly lidskosti stále více rostou a sílejí.«

Bylo neštěstím, že heslo »sebeurčení« se v Paříži stalo jakýmsi šiboletem míru, mystickou formulí, neboť představuje jen polovinu presidentova programu. Bylo tak lehké volati po právech a tak těžko, zvláště ve chvíli, kdy obavy a nenávisti vzbuzené válkou byly stále ještě tak živé, žádati od národů, aby převzaly závazky nového sdružení. Bylo ponecháno presidentu Wilsonovi, často téměř samotnému, aby podporoval druhou a stejné podstatnou polovinu svého programu. A on tak činil až do hořkého konce. Neboť viděl, že by bylo pošetilé doufati v uskutečnění jednoho bez druhého.

Nemůže býti pochybnosti o tom, že president vyložil výmluvnými slovy mínění Ameriky v jejích nejvyšších aspiracích velikým masám svého lidu a světu. Avšak může vzniknouti otázka — ačkoli zde není místo, abychom ji odůvodňovali — do jaké míry bohatá a mocná Amerika z roku 1917 a 1918 přijala plný obsah těchto zásad. Věřila Amerika skutečně, že se použije i na jiné země těchto zásad, jež ji učinily svobodnou a velikou? Věřila, že by jich mohlo býti použito?

Lze se také ptáti, byla-li řada zásad tak naprosto politických vhodná k řešení problémů světa, v němž se sporné otázky hospodářské staly tak naléhavými a tíživými. Avšak diskusi tohoto problému nutno odložit do jiné části této knihy. (Díl II, část VIII).

Na téže lodi, plující do Evropy, aby pomohla urovnati válku, byl člen ustanovené mírové komise, presidentův státní tajemník

Lansing, který rovněž měřil kroky palubu *George Washingtona* a myslil na nastávající konferenci. A vidíme, že tajně svěřil některé z oněch myšlenek svému deníku brzy po příchodu do Paříže:

Čím více přemýšlím o presidentově prohlášení o právu sebeurčení, tím více jsem přesvědčen o nebezpečí, jež vzniká, vkládáme-li takovéto myšlenky do mysli některých plemen. Musí se státí základem nemožných požadavků na mírovém kongresu a vyvolati zmatky v mnohých zemích...

Toto heslo je prostě nabito dynamitem... Jaké neštěstí, že bylo vůbec kdy vysloveno! Co bídy v budoucnosti způsobí!

Uvažuje-li se o tomto heslu izolovaně, jako to činil Lansing (neboť jeho mysl se nikdy nepozdvihla k myšlence nového a účinného světového sdružení národů), pak je skutečně nabito dynamitem. V popředí jeho představ stála spíše myšlenka bezpečnosti než myšlenka služby. Lansing mluví o »národní bezpečnosti jako o hlavním cíli, jehož se má dosáti úpravami územními«. Tak argumentovali i Němci, když, roztrhavše smlouvu, vpadli do Belgie, říkajíce, že zájem a bezpečnost jejich státu je důležitější každého jiného zřetele, tak argumentovaly i Spojené vlády, když podpisovaly tajné smlouvy z roku 1915, 1916 a 1917, a tento zápas mezi myšlenkou práv a zájmů národů a mezi zájmem a bezpečností států tkvěl u kořene většiny, ne-li všech pařížských problémů.

Ale dynamit-nedynamit — president věřil až do kořenů své bytosti v právo národů na výkon vlastní vlády a na uspořádání svého života a vyložil je s ohnivou silou a přímostí. Ohrožovala-li americká doktrína starý světový řád, bylo nutno zříditi řád nový.

A kde Lansing projevuje neklidnou obavu, že se některého z potlačených národů světa zmocní nespokojenost a že zatouží žít pod vládou, s níž souhlasí, tam mluví president s mohutnou vášní o poslání Ameriky podporovati právě takovéto slabé a potlačované národy:

»Kdybyste zaslechli něco z těch hlasů, jež mluví o hluboké touze potlačených a slabých národů po celém světě,« praví president dne 18. května 1918, »a kdybyste slyšeli kroky velkých přízraků svobody, přicházejících, aby je osvobodili, aby uvolnili jejich ducha, aby osvobodili jejich děti, tehdy byste poznali, co vniká do srdcí těch, kdož se snaží přispěti svým duchem i svou silou k tomuto podniku osvobozovacímu.«

V Americe byly také skupiny, jimž se dostávalo vedení ze senátu a jež se rozhořčeně stavěly proti druhému principu, proti Svazu národů. Stavěly se proti přejímání mezinárodních závazků, nebo proti podstatné účasti na novém světovém sdružení. Před-

stavovaly jakousi státoprávní stranu v mezinárodních poměrech; bděly žárlivě nad americkými právy, obávajíce se i každé zmínky o světové federaci. Proti těmto oposičním živlům, kteří věří stále ještě v izolovanou Ameriku, v Ameriku oddávající se egoisticky svému vývoji, rozvíjel president svoji skvělou vizi Ameriky jako mocného státu oddaného nikoli svému zvětšení, nýbrž službě světu. Zde se pozdvihoval k největší výši své prorocké výmluvnosti. Jeho představa o Americe byla o světy vzdálena od německé idey státu, usilujícího toliko o svou vlastní bezpečnost a své vlastní blaho. Byla to vise velikých států, které by, jako největší muži, neusilovaly jen o své vlastní cíle, nýbrž sloužily humanitě, vise nového řádu mezinárodního společenství založeného na tomto duchu.

Lze snad říci, že jeho koncepce neměla podkladu, že byla »nepraktická«, že nepočítala s dostatek s novými hospodářskými problémy, doléhajícími na svět, ale ona zde byla, jsouc součástí hybných duchovních sil přítomnosti, a historik bude ji musit plně oceniti jakožto hluboký živel, působivší k utváření amerického postupu v Paříži.

Zdá se, že cizí spisovatelé pochopili jasněji pravou podstatu a význam presidentovy koncepce, než vlastní naši krajané; že pochopili, co ona znamená pro svět, a jak bude inspirovati nebo trápiti příští pokolení.

V *Hibbertově Journalu* píše profesor oxfordské university L. P. Jacks:

Zárodečnou myšlenkou Wilsonovy politiky jest, že Amerika pro svou velikost, pro svou moc a pro své nekonečné možnosti jest služebnicí národů, nikoli jejich vládkyní. To je pojetí vznešené a zvlášť vhodné, aby vnukalo mladým a silným národům představu jejich určení a takto jim vymezovalo pro příští století vývojovou linii, jinou, a jak myslím, vyšší kterékoli jiné vývojové linie, již se až dosud řídily starší státy světa. Ačkoli myšlenka velikosti v službě byla dlouho běžná v jiných spojeních, kde se jí snad sloužilo spíše ústy než srdcem, jest president Wilson první státník, který ji uvádí, nebo se snaží uvésti ji v působnost jako vůdčí zásadu mezinárodní politiky, a tato snaha sama o sobě, ať provázena zdarem nebo nic, zajišťuje mu význačné místo v dějinách a vděčnou vzpomínku lidstva. Tato myšlenka, že velký národ musí býti nutně národem služebným — jest, jak netřeba ani podotýkati, pravým opakem názoru o národní velikosti, který ovládá vládce a patrně i lid německý. A v chvíli, kdy ji prozíravý duch po prvé v raných údobích válečných slyšel z úst Wilsonových, mohl s jistotou předpověděti, že přijde okamžik, kdy obě tyto protivy, puzeny jsouce dramatickou nebo mravní nutností, střetnou se spolu v otevřeném konfliktu.

Krátce, president Wilson užil pro mezinárodní vztahy nejvyšších mravních zásad — zásad mravouky křesťanské — jež se při-

1) Viz Roberta Lansinga »Mírová jednání«, stranu 97.

jímají za maximy jednání jednotlivcova. »Kdo z vás bude chtít být prvním, bude služebníkem všech.« Wilsonovi nebyla Amerika velikou politickou mocí, ani zemí velikého bohatství nebo ohromného obchodu, nýbrž mravní vůdkyní a služebnicí národů.

Znovu a znovu, před válkou i potom, když se počala, i za mírové konference opakoval Wilson tyto myšlenky.

»Amerika je stvořena k tomu, aby sjednotila lidstvo.« Amerika musí »myslet především na lidstvo«.

Měsíc předtím, než se počala světová válka, dne 4. června, vyslovil prezident věštecky svou představu Ameriky jako vůdce světa:

Mým snem jest, že, jak léta plynou a svět poznává Ameriku vždy lépe a lépe, bude se k Americe obracet pro ty mravní podněty, jež tvoří podklad vši svobody; že se svět nikdy nebude bát Ameriky, leda by cítil, že se účastní podniku, který nelze sloučit s lidskými právy; a že Amerika vystoupí na plně světlo denní, až všichni poznají, že jí lidská práva jsou nade všechna jiná práva a že její vlajka není jenom vlajkou Ameriky, nýbrž všeho lidstva. Který jiný národ se kdy obětoval tomuto vznešenému ideálu?

V své řeči z 2. dubna 1917, právě před americkým prohlášením války, řekl Wilson:

Pro nás není sobeckých cílů. My netoužíme po výbojích, po koloniích. My nehledáme pro sebe náhrad, nehledáme hmotných kompensací za oběti, jež přineseme dobrovolně. Jsme jenom jedním z obhájců lidstva. Nám postačí, budou-li tato práva tak zabezpečena, jak jen je dovedou zabezpečiti poctivost a svobodná vůle národů.

Ve válečné zkoušce a ve větší ještě zkoušce mírové konference obrňoval ustavičně svého ducha myšlenkou velikých amerických státníků, položivších základy národu, a zásadami, jež prohlásili. Vyslovil to v jedné ze svých řečí na namáhavé listopadové cestě roku 1919 — v posledním beznadějném apelu k lidu — právě před svým zhroucením:

Dovedu si představit ty muže první generace, kteří tak důmyslně zřídili tuto velikou vládu, generaci Washingtona, Hamiltona, Jeffersona a Adamse — dovedu si je představit, ani hledí s jakýmsi uneseným úžasem k tomu, že americký duch měl by se obrátiti k dobývání světa.

Kdyby byl procítoval mírové problém tak, jak je asi procítoval tenkrát na lodi, jen jako problémy své, byl by musil úplně pozbýt odvahy, ale on je procítoval jako problémy Ameriky a cítil Ameriku za sebou.

Měl ještě jinou silnou oporu pro svou důvěru, a to ve všeobecném téměř přijetí amerických principů národy světa a zvláště liberálními a dělnickými skupinami spojeneckých národů. Za příměří bylo o nich dosaženo dohody, byly podepsány a zpečetěny.

Americká myšlenka zapustila ve světě tak silné kořeny, že se stala nejlepší politikou pro státníky spojeneckých národů. Lloyd Georgeovo prohlášení o válečných cílech, k němuž došlo v lednu 1918, právě před konferencí anglických odborových organizací v Londýně, obsahuje mnohé z těch návrhů, jež prezident Wilson uvedl v svých dřívějších poselstvích. Lloyd George s charakteristickým zápalem nejen přijímá sebeurčení, jež postihuje jako element budoucí úpravy, slibující největší úspěch, nýbrž žene impulzivně logiku této zásady do džunglí, do nichž by se byl prezident nikdy neodvážil. Prohlašuje v řeči k dělníkům, že »souhlas ovládaných musí být základnou územní úpravy v této válce«, a tvrdí dále, že i afričtí domorodci v německých koloniích mají právo rozhodovati o svém politickém osudu.

Jednou ze zajímavých postav byl v Paříži italský premier Orlando, gentleman a učenec, byť i ne silný vůdce. Nikdo tam neměl lepšího porozumění pro skutečné poselství prezidentovo než on — později však musil rozhořčeně oponovati prezidentovu programu. V listopadu 1918, dva měsíce před mírovou konferencí, v proslovu k římské poslanecké sněmovně, stanovil takto stanovisko Spojených států, jak on je pojímal:

Při tomto problému nejde ani tak o nalezení nové formy společenského života, jež by zabezpečila mírumilovné řešení každé příští nesnáze, nýbrž o pochopení a přijetí této zvláštní pravdy: že ve světě mravním není moc zdrojem větších práv, nýbrž rozsáhlejší odpovědnosti, a proto i větších povinností. Stojí na tomto stanovisku porazil prezident Wilson německou imperialistickou teorii o právu, plynoucím z moci, zásadou povinnosti nejsilnějšího, a dal tomuto principu nejvyšší výraz, postaviv autoritu mravního zákona nad moc Spojených států.

Byla to myšlenka velikého národa, nejmocnějšího národa světa, pracující v službách humanity, k ochraně slabých, k pozdvižení utlačovaných a ušlapaných, přinášející světu spravedlnost. Byla to tato myšlenka, jež pozdvihovala ony jásající davy v Římě, Paříži a Londýně a jež, jak řekl hrabě Czernin, »otvírala svět nadějí« světu bídy.

Ba i Clemenceau uznal tento obrát k idealističtějšímu stanovisku, jenž se stal za války. Řekl v odpovědi prezidentovi dne 26. května:

Co řekl prezident Wilson o změně světového mínění, jež se dostavila v průběhu války, toť myšlenka velmi vážná. V prvním údobí války se mluvilo jenom o územních ziscích,

avšak později se vynořila myšlenka svobod národních a vybudování nových vztahů.¹⁾

Krátce, tyto myšlenky, tento soubor mravních zásad, představovaly nejen hluboko zakořeněné touhy a názory presidenta Wilsona a Američanů, nýbrž představovaly také, jak evropští politici vůdcové dobře chápali, touhy a názory lidových mas všech zemí.

Svaz národů byl logickým důsledkem presidentovy myšlenky služby jakožto národní povinnosti. Národové světa měli být připoutáni k sobě v duchu vzájemné služby — služby velkým malým, bohatých nevyvinutým, služby národů v svobodě zkušených ve prospěch národů politicky zaostalých. Měla-li být svržena autokracie a vzniknouti mnoho nových, slabých demokracií, bylo třeba silného Svazu národů, nejen k zamezení války v budoucnosti, nýbrž i k ochraně nových národů, jež se dosud nemohly postavit na pevné základy.

Jest příznačné, že ze všech spojeneckých vůdců, lhostejno, jak statečně nesli veliká břemena válečná, Wilson jediný rozněcoval lid k velikým uvítacím projevům, k projevům, jimž nebylo rovných v hlavních městech evropských. Pro Clemenceaua nebylo nikdy jediné slavnosti; Lloyd George přijížděl do Paříže a odjížděl odtud téměř bez povšimnutí; Orlando a Sonnino arci přicházeli a odcházeli jako velicí vyslanci, leč bez veřejné pochvaly. Myslím, že se nikdy nic nevyrovnalo cítěm, jež vzbudil v evropských národech Wilson, a to nutno na tomto místě konstatovati jako historický fakt, nechat je úsudek o pozdějších událostech jakýkoli.

»Presidentovy zásady,« poznamenává obezřetný pisatel Ústavu pro věci mezinárodní, »dobyly Evropy,« a ptá se, jakoby vyjadřoval nějakou skrytou myšlenku: »Zbývá však ještě vyčkat, zdali mohou wilsonovské zásady dobytí Ameriky.«²⁾

Ovšem, tyto veliké zásady byly vyloženy světu a přijaty světem v mocně vzrušené chvíli společných obav a společného utrpení. Zbývá ještě povážiti, jak tyto myšlenky pochodily, když tato vzrušená chvíle pominula, když utýraným delegátům pařížským byly vnučovány naléhavé potřeby a touhy a nesmírné hospodářské problémy. To jest historie mírové konference.

13. prosince *George Washington* vplul do Brestu a 14. prosince projel president s francouzským presidentem Elysejskými poli — dostalo se mu velkolepého lidového přijetí. »Vive l'Amerique«, »Vive le President«, volalo množství. Napříč ulice, jíž průvod projížděl, byla napjata obrovská vlajka, nesoucí slova: »Sláva Wilsonovi Spravedlivému!«

¹⁾ Tajné protokoly, Rada čtyř.

²⁾ »Historie pařížské mírové konference«, vyd. H. W. V. Temperley, svazek I., strana 204.

KAPITOLA II

OC BOJOVALA STARÁ DIPLOMACIE — EVROPSKÉ TAJNÉ SMLOUVY A JICH ÚČINEK NA MÍROVOU KONFERENCI — AMERICKÉ STANOVISKO K TAJNÉ DIPLOMACII

PRESIDENT byl ve Francii. Projel již Elysejskými poli a boulevardy, uvítán se slavnostní pompou. Jeho přijetí nemělo příkladu. Přicházel s americkými myšlenkami a zásadami a konečně stál tváří v tvář Starému světu, problémům Starého světa, politikům Starého světa a diplomacii Starého světa, a konečně i hospodářským problémům Starého světa, jejichž důležitost si tou dobou uvědomovalo málo Američanů.

Ukázal jsem v předešlé kapitole, jaký byl americký program, vyložený presidentem. Ukázal jsem, jak mocná byla jeho víra v něj jakož i odhodlanost užítí ho k vytvoření »nového řádu«.

Než počneme líčiti vlastní zápas tam na břehu Seiny nebo na onom kamenitém pahorku pařížském, kde president bydlil, zbývá ještě ukázati, čeho Starý svět hájil ve věcech diplomatických a politických. Abychom mohli pochopiti tuto »válku v míru«, musíme poznati a nesmíme podceňovati síly oposice. Neboť konec konců zde byla minulost, byly zde staré tradice; jiné národy světa měly také své touhy, potřeby, ctižádostivé sny — fakta, na něž Američan rád zapomíná.

Stavěl-li president déle než dvě léta, řeč za řečí, v poselstvích ke kongresu, v korespondenci s cizími mocnostmi — a to vše ve volném vzduchu, otevřeně před světem a tak, že vše bylo známo každému americkému vojákovi — pevnou a vznešenou stavbu zásad, jež představovaly americké stanovisko k budoucímu míru, tedy také evropští a asijské národové připravovali svoje pojetí nastávající úpravy v notách, konverzacích a smlouvách. Mnoho z toho bylo vykonáno, dříve než Amerika vstoupila do války, a to potají, ve formě »tajných smluv« — diplomatických úprav, jež byly tajeny před národy, které právě bojovaly. Musilo tomu patrně tak býti, neboť Starý svět bloudil v labyrintech zastaralé soustavy, již nemohl žádný národ ani při nejlepší vůli rozbítí. Naprosto upřímné projevy presidenta Wilsona, v nichž nebylo úmy-

slem něco tajiti, představovaly »novou diplomacií« nebo »otevřenou diplomacií«, a tyto tajné smlouvy z let 1915, 1916 a 1917 představovaly »starou diplomacií«, na níž spočíval jako na skále imperialistický a militaristický systém Starého světa.

Lze říci, že vlády spojeneckých národů přijaly americké myšlenky, když Amerika vstoupila do války. To je pravda; za přiměří daly slavnostní souhlas k presidentovým zásadám. Všude byly s ním veliké liberální a dělnické skupiny a i ve vládách, a zvláště ve Velké Británii byli vůdcové, kteří mu chtěli vážně pomáhati. Avšak když se počala mírová konference, byly u vesla v každém národě tytéž živly a často i titíž vůdcové, kteří řečené smlouvy sjednali. Nejen, že většina z nich znala onu starou metodu a věřila v ni — někteří z nich byli v ní školeni po celý život — nejen, že byli nuceni užívatí v plné míře vojenských metod, jimž také dokonale rozuměli, ale na čem více záleželo, tyto tajné smlouvy představovaly skutečné názory, skutečná přání a skutečné potřeby různých vlád. Neboť to, čeho si člověk nebo národ přeje tajně, je skutečností, co říká, je zdáním.

Stačí, řekneme-li, že ačkoliv se poměry za války radikálně změnily, ačkoliv Amerika vstoupila do války a americké zásady byly všeobecně přijaty, ačkoliv Rusko jako činitel ve vyjednávání zmizelo, ačkoliv se rakousko-uherská říše úplně rozpadla (událost, kterou na počátku války žádný odpovědný státník nepředvídal, ačkoliv Lloyd George nazval tuto říši již v roce 1914 »rozviklaným císařstvím«), ačkoliv v některých případech byly tajné smlouvy prohlášeny dokonce za neplatné, přece požadavky, jež různé národy za války kladly, byly (jak se dále ukáže) přesně tytéž, jako ony, jež byly obsaženy v tajných smlouvách.

Poznáme-li tudíž, co bylo obsaženo v oněch starých smlouvách. objeví se nám celá scéna pařížského dramatu v prudkém osvětlení.

Je to věc vsutku podivná, že ve všech záznamech mírové konference, pokud byly psány, není úplné nebo přiměřené zprávy o těchto tajných úpravách a není řádného odhadu jejich vlivu na porady. To plyne z několika příčin. Především nebyly tajné záznamy mírové konference — v nichž se hovoří o všech důležitějších z těchto smluv — až dosud přístupné a spisovatelům nebylo možno poznati, kolik dní a stránek bylo věnováno nekonečným sporům, jež o ně zuřily. Dále pak někteří ze spisovatelů, kteří věděli o existenci několika z těchto tajných smluv, spokojují se zachováváním tohoto tajemství — těch jeho trosek, jež zůstaly — a umenšují jejich znetvořující vliv na mírovou konferenci. Stačí jenom čísti mohutný svazek Andréa Tardieua, jež nazval »Pravdou o mírové smlouvě«, a který nepovídá vůbec nic o tom, že by byly bývaly nějaké tajné smlouvy!

Nepoznáme-li tyto smlouvy, neporozumíme správně tomu, co se skutečně stalo v Paříži. Dva veliké konflikty, ke kterým zde

došlo, totiž o otázku japonskou a italskou, zakládaly se hlavně na existenci tajných smluv a černý ohon hada tajné diplomacie s počátků války znetvořoval diskuse o dispoici s německými koloniemi, o úpravě tureckých poměrů a hrál svoji roli téměř v každé důležité kontroverzi.

Byl to nejzákeřnější živel, pracující proti úplné veřejnosti jednání, protože obsahoval cíle, o nichž se žádná evropská mocnost neodvážila diskutovati. Tyto smlouvy překázely a ukládaly omezení expertům a nutily vedoucí evropské rádce, aby si zahrávali s sebou navzájem. V obsažných protokolech Rady Desíti a Rady Čtyř nepůsobí na človeka nic větším dojmem než množství času — neocenitelného času, drahocenné energie — jež byly vyčerpány na pokusy naléztí způsob, jak se dostati kolem těchto starých tajných úmluv, přes ně anebo skrze ně. Zde, a nikoliv při diskusích o Svazu národů, mrhalo se časem.

Bylo by na příklad nemožno porozumětí situaci, za jaké malé státy jako Rumunsko a Srbsko přišly na konferenci, a stanovisku a obojakostem velmocí k nim bez znalosti tajné smlouvy s Rumunskem a způsobu, jakým tato smlouva byla zatajena i před Srbskem, spojencem, který tenkrát bojoval k mezím svých schopností proti ústředním mocnostem, a jehož zájmy byly touto smlouvou přímo dotčeny. Posuďte tuto rozmluvu, odhalující jeden z nejnestoudnějších aktů celé války. Konala se v Radě Desíti brzy po zahájení konference:

VESNIČ (srbský delegát) konstatoval s politováním, že rumunská delegace opírala nárok své země zčásti o tajnou smlouvu z 1916. Když se jednalo o tuto smlouvu, bojovalo Srbsko po boku Spojenců, žádajíc nějakých jistot v pevné víře, že po válce dojde k úpravě na základě zásad spravedlnosti, zásad sebeurčení národů a v souhlase se slibů Spojenců...

CLEMENCEAU řekl, že mu není známo, že by smlouva z roku 1916 byla tajná.

VESNIČ odpověděl, že smlouva nejen nebyla nikdy publikována, nýbrž že jako zástupce mocnosti, bojující na straně spojenců, žádal několikrát zde v ministerstvu zahraničních věcí, aby mu byly řečeny podmínky smlouvy. Řeklo se mu, že obsah smlouvy nemůže býti uveřejněn.

BRATIANU (rumunský delegát) prohlásil, že se diskuse o rumunských požadavcích počala v Londýně 1916 a byla pak přenesena do Petrohradu, kde se zkoumání o východních otázkách mohlo díti příhodněji zejména se zřetelem k Srbsku.

PICHON (francouzský ministr zahraničních věcí) četl potom poslední paragraf smlouvy, který žádal, aby byla zachována tajnost smlouvy až do konce války.¹⁾

Z této rozmluvy je zřejmo, jaké ovzduší nedůvěry tyto tajné smlouvy v Paříži způsobily. Historiky jako tato se šířily a rozšiřo-

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, 31. ledna.

valy ve všech malých národech náklazu cynické podezřívavosti. Kdož pak věděl, jaké jiné tajné smlouvy ještě existovaly, nebo byly za jeho zády? Věděl někdo, jaké tajné smlouvy se ještě uzavrou? Nejen že malé národy podezíraly velké spojence — i velcí spojenci se podezírali navzájem, jak ukáží.

A prezident Wilson přišel do této atmosféry žádati, aby si národy navzájem věřily a měly k sobě vzájemně důvěru. Neboť základem staré diplomacie bylo podezření, základem nové, měla-li vůbec býti novou, vzájemná důvěra, a tato důvěra mezi národy stejně jako mezi jednotlivci se musí opírat o pravdomluvnost, upřímnost a jasnost účelů.

Možno právem říci — doklady tomu nasvědčují měrou nejhojnější — že tato tajná diplomacie netoliko byla kletbou Evropy za starého ozbrojeného míru, nýbrž že by byla téměř Spojencům prohrála světovou válku.

Neboť ona vzbudila ve všech spojeneckých národech, zvláště však ve Velké Británii a v Itálii, hlubokou vnitřní nedůvěru v stranách dělnických a liberálních. Nesmí se zapomínati, že se světová válka přivalila na svět docela jinak než, řekněme, války napoleonské. Dělnická třída byla tentokrát lépe vychována, lépe organisována, sebevědomější, než kdy předtím — dělnická třída, jež měla ve všech válčících státech v rukou mocnou zbraň hlasovacího lístku. Tyto skupiny v roce 1914 tak zmohutněly, že se v některých zemích zmocňovaly politické moci, v jiných pak, na příklad v Rusku, byly blízky revoluci. Stály proti veškerému systému militaristickému a diplomatickému. Chtěly, jako prezident Wilson, »nový řád«, »nový svět«, ačkoli definovaly svůj »nový řád« jinými výrazy a měly hospodářský program, přesahující vše, o čem se kdy presidentovi snilo.

Když se rozpoutala světová válka, bylo rychle zapomenuto všech třídních sporů a dělnických nepokojů, v rozhodném pozdvižení na obranu proti útočníkovi. Neboť pruská monarchie symbolisovala vše, co oni nenáviděli.

Avšak ve všech evropských zemích trvala tato dokonalá jednota jen velmi krátký čas. V mohutných dělnických a socialistických stranách se opět počal jevití neklid. Ony znaly už dlouho starou diplomacii — a bály se jí, a byly hluboce podezřívavé k svým vládám. Dříve ještě, než věděly něco o existenci tajných smluv, chovaly tyto skupiny podezření, že jejich vládám jde netoliko o obranu spojeneckých národů proti německým útokům, nýbrž i o územní rozpětí a o rozpětí jejich nacionalistické moci. A toto jejich podezření bylo brzy potvrzeno.

Dne 26. dubna 1915, devět měsíců po zahájení války, byla podepsána londýnská smlouva, která uvedla Itálii do války. Jestliže evropští liberálové znali sliby, které Spojenci dali Itálii, znali také nebezpečí, jež se skrývalo v takových anexionistických závaz-

cích. Věděli také, že došlo i k jiným tajným smlouvám mezi Spojenci — zmiňme se jen o smlouvě s Ruskem, týkající se Cařihradu, a ovšem také o smlouvě ze srpna 1916, jež uvedla Rumunsko do války — ale nebyli si nikdy jisti, že znají všechny podmínky těchto dohod; podezíraly bystře (a jak nyní víme dosti správně), že existují ještě jiné dohody, o nichž nevědí vůbec nic. Toto tajemí smluv na jedné straně způsobilo, že opoziční skupiny přeháněly rozsah dohod mezi Spojenci, a na druhé straně bránilo odpovědným státníkům, jako Asquithovi a Greyovi, aby vyložili, proč spojenci byli nuceni činiti sliby, na příklad Itálii a Rumunsku, aby je pohnuli k vstupu do války po boku spojenců. A není pochyby, že tyto radikální skupiny, ačkoliv jejich obavy z tajných smluv byly dosti reálné, používaly jich také jako zbraně v své všeobecné opoziční kampani proti vládám jsoucím u vesla.

Na příklad italské mínění nebylo tenkrát nikterak jednotné se zřetelem k londýnské tajné smlouvě, jež poskytovala Itálii tak důležitého rozšíření území. Neboť v Itálii, stejně jako v kterékoliv zemi, byly mocné dělnické a liberální skupiny, a tyto živly si přály rozhodně, aby imperialistické cíle smlouvy byly podrobeny revisi. Když jsem byl roku 1918 v Itálii, shledal jsem toto hnutí dosti mocným; bylo podporováno takovými silně pokrokovými listy, jako *Corriera della Sera* a milánským *Secolem*; a ovšem i dělnickými a socialistickými vůdci. Ba i Orlando sám byl tou dobou útočným posuzovatelem mírové smlouvy. Stavěli se na stanovisko, že mírová smlouva je pro samu Itálii přehmatem a že nejlepší politikou bude konec konců zanechatí pokusů o anexi území nebo obyvatelstva na útraty východních sousedů, jež by si Itálie takto znepřátelila, a raději s nimi společně pracovati a získati si jejich přátelství.

Podle této prozíravé liberální politiky byl v dubnu 1918 konán v Římě kongres potlačovaných národů Rakousko-Uherska a stal se pokus odstraniti špatný dojem, kterým londýnská smlouva působila na Balkáně. Leč po italských vítězstvích následujícího podzimu bylo upuštěno od snah o revisi smlouvy a Itálie přišla na mírovou konferenci, žádajíc nejen vše to, co bylo v tajné londýnské smlouvě obsaženo, nýbrž také město Rjeko, které podle této smlouvy bylo přikázáno Chorvatům. Na svém místě bude pojednáno o hlubokém účinku této smlouvy na konferenci.

V prosinci roku 1916, po německých mírových návrzích Americe a papeži, prezident sám, jsa pod dojmem potřeby jasného prohlášení skutečných válečných cílů a jsa znepokojen zprávami o tajných dohodách, žádal válčící strany, aby stanovily podrobné podmínky míru. Dne 10. června 1917 (tři měsíce předtím, než Amerika prohlásila válku) došlo první obsažné prohlášení Spojenců. Toto prohlášení je nesmírně neurčité, je-li čteno v světle pozdějších známých akt, a nezatajuje, ani se ve všeobecnostech

nevyhýbá mnohým ze skutečných a zvláštních cílů, o nichž se mezi sebou Spojenci slavnostně v tajných smlouvách dohodli. Avšak pokud se týče určitosti, znamenalo toto prohlášení pokrok proti všem dřívějším (bylo také upřímnější než německá odpověď) a vyslovovalo se pro dvě veliké, všeobecné zásady, o něž měl president Wilson hlavní zájem. Vyslovovalo se rozhodně pro Svaz národů a méně jasně pro »sebeurčení«.

V dubnu vstoupila Amerika do války a poskytla tak ještě větší podstatnosti Wilsonovu mohutnému úsilí určití znovu v konstruktivních výrazech válečné cíle Spojenců a poskytnouti jim vysoký mravní význam.

Avšak pochyby a podezření oposice byly uchlácholely jenom na krátký čas. Ponenáhlu se proklubávaly nové doklady — mnohdy přicházejíce ze zemí nepřátelských — že to s nimi jejich vlády nemyslí upřímně: že se nezřekly doopravdy cílů tajných smluv, když stanovily nové válečné cíle, a že existují ještě jiné tajné úmluvy, o nichž oposice vůbec nic neví. Tak na příklad stará ruská vláda těsně před svým pádem (v březnu 1917) a v posledním zoufalém pokusu nadchnouti ještě jednou národ k pomoci (při čemž dosáhla ovšem pravého opaku), dala do veřejnosti fakt, že Spojenci slíbili tajně Rusku jako válečnou kořist Cařihrad.

Pro Američany je dosud těžko uvědomiti si, s jakou vážností se upínala k těmto věcem v Evropě pozornost.

V Americe jsme o těchto tajných evropských smlouvách věděli velmi málo a starali jsme se o ně ještě méně. Naše národní zájmy jimi nebyly nikde přímo dotčeny; aniž jsme měly takové mocné liberální nebo radikální skupiny jako Anglie, jež by se o ně byla zajímala.¹⁾ Každý arci věděl, že Itálie silně smlouvala, než vstoupila do války po boku spojenců — ale byla válka, a ve válce jsou snad takové věci nutné. Avšak důležitost takovéto zvláštní tajné smlouvy — londýnského paktu — jež se měla objeviti v době sjednávání míru, nebyla v Americe nikým plně pochopena, ba ani presidentem Wilsonem ne. A až do té doby bylo málo známo o mírové konferenci, vyjma snad několik lidí, kteří se zabývali studiem věcí zahraničních — a ani v tom případě nikoli v plném rozsahu — o úžasně spleti jiných tajných smluv a dohod, v něž

¹⁾ V Americe se ovšem malá skupina novoyorských radikálů vážně snažila uvést do veřejnosti ty z tajných smluv, jež byly publikovány bolševiky v listopadu 1917. Byly uveřejněny v novoyorském listě *Evening Post* a zčásti v šesti jiných časopisech z tisíců amerických časopisů a jejich výtisky byly poslány členům kongresu; ale s účinkem malým nebo žádným. Nejenom že jejich vážný význam nebyl veřejně oceněn — v oné době se rozlévala vlna horečného válečného nadšení a bylo široce rozšířeným míněním, vyjádřeným na příklad novoyorskou *Nation* dne 3. srpna 1918, že »pokud se týče tajných smluv... oslabilo by jejich uveřejnění morálku a prestiž Spojenců a že tajné smlouvy byly náležitě odsunuty stranou presidentem Wilsonem.«

se byli zapletli evropští národové z nezbytnosti, ze strachu nebo z chlivosti. Tato lhostejnost byla symbolem naší národní izolace.

Ani státní departement Spojených států, kteréžto organizaci je zvláště uloženo všimati si zahraničních věcí, nezajímal se, jak se zdá, o tyto tajné smlouvy, a možno-li věřiti tajemníku Lansingovi, věděl o nich tento úřad málo nebo nic. Člověk žasne, čte-li jeho výpověď před senátním výborem ze 6. srpna 1919 (strana 190):

KALIFORNSKÝ SENÁTOR JOHNSON. — Byly vám známy smlouvy, jež byly uzavřeny po zahájení války a týkaly se rozdělení území mezi různé válčící státy?

TAJEMNÍK LANSING. — Důkladněji než jinou znal jsem smlouvu londýnskou, jež se týkala hranic italských.

SENÁTOR JOHNSON. — Znal jste nějaké jiné smlouvy mezi —

TAJEMNÍK LANSING. — Nikoli.

SENÁTOR JOHNSON. — Věděl jste, že něco takového existuje?

TAJEMNÍK LANSING. — Ne.

SENÁTOR JOHNSON. — Víte snad přece, zdali byly za války uzavřeny nějaké tajné smlouvy, čili nic?

TAJEMNÍK LANSING. — Nikoli; protože jsem tomu nikdy nevěnoval pozornosti.

Tajemník by si byl mohl o této věci opatřiti informace dosti snadno, leč on k ní zaujímal všeobecné americké stanovisko. Víme, že jednou hovořil o tajných dohodách, týkajících se Japonska, se znalci vyšetřovací komise. Nota, již sepsal na podnět kabelogramu plukovníka Housea ze dne 15. listopadu 1918, ukazuje, že o těchto smlouvách věděl alespoň něco. Nejhorší však ze všeho je, že se nevyužilo podnětu daného řečeným už kabelogramem, jímž francouzský zahraniční úřad projevil na chvíli ochotu roztrhati všechny tajné smlouvy, aby takto zkrátit Itálii. Zde byla opominuta příležitost z neschopnosti oceniti její důležitost.

President patrně něco o těchto tajných úmluvách v obecných rysech věděl, neboť pranýřoval často praktiky »tajné diplomacie«, nepokusil se však asi zjednati si podstatnou nebo obsáhlejší jich znalost. Ze všech jeho společníků byl pravděpodobně nejlépe zpraven plukovník House. Když Balfour přišel v dubnu 1917 do Washingtonu jako anglický zplnomocněnec, podal plukovníkovi Houseovi výklad o některých z těchto tajných smluv. Plukovník House však řekl, že se o ně nijak zvláště nezajímá, poněvadž se mu zdá důležitějším soustřediti všechny síly k boji o vítězství, a konečně řekl Balfourovi, že »medvěd je ještě živ, a oni si již mezi sebe rozdělují jeho kůži«. Pokud pisatel ví, nezahájil již Balfour rozprav o tomto předmětu s naší vládou, a plukovník House patrně ji zanedbal, aniž se o ní zmínil presidentovi. Presi-

dentovi rádcové takto podceňovali důležitost celé věci a soudili, že vynakládati na ni čas znamenalo by překážeti energickému vedení války, jež pokládali v této chvíli za věc nejdůležitější. Věřili, jako věřila celá země, že se na konec všechno urovná, jak jen »napráskají Kaisrovi«.

Ani ze zpráv našich zahraničních zástupců nebylo možno získati náležité pochopení těchto koncesí, ani jejich důležitosti pro mírovou konferenci v šeré budoucnosti. Jejich příležitostné zmínky o diplomatických jednáních spojenců mezi sebou poskytují jen velmi zmatené dojmy o stavu věci.¹⁾

Je zřejmo, že dobrovolně bylo jim poskytnuto málo informací a jejich neobratné dotazy vyvolávaly vyhybavé odpovědi, jež oni, neznajíce skutečného pozadí, nemohli v pravém světle vykládati. Svrchovaně důležitým faktem jest, že mezi všemi dokumenty, jež Wilson tak pečlivě opatroval, není jediného, který by poskytoval přesné informace o tajných smlouvách.

President, odpovídaje dne 19. srpna 1919 na otázky senátorů při konferenci v Bílém domě, prohlásil toto:

SENÁTOR BORAH. — ... Kdy jste se dověděl po prvé o tajných smlouvách mezi Velkou Británií, Francií a jinými evropskými národy, pokud se týkají úprav v Evropě? Bylo to po vašem příchodu do Paříže?

PRESIDENT. — Ano, tenkrát mi byla po prvé odhalena řada dohod.

SENÁTOR BORAH. — Pokud tedy jde o naši vládu, neznali jsme o těchto tajných smlouvách nic, pokud jste nešel do Paříže?

¹⁾ Uvádíme zde zprávu pařížského velvyslance Sharpa o úmluvách maloasijských:

Paříž

Datováno 2. srpna 1917.

Došlo 3. srpna ve 2.30 odpoledne.

STATNÍ TAJEMNÍK

Washington D. C.

Důvěrné. 2353 srpen 2.7 odpoledne.

Váš telegram číslo 2501, 31. července, 4 odpoledne. Dověděl jsem se dnes ráno z rozhovoru s Mr. Cambonem o velmi zajímavé a dosti komplikované situaci, jež se dotýká otázky příštích spojeneckých zájmů v Malé Asii. Z ní vychází najevo, že před vstupem Itálie do války uzavřely Anglie, Francie a Rusko spolek, nebo se alespoň dorozuměly o svých speciálních zájmech v této zemi. Byly zkusmo stanoveny anglické zájmy a cíle v údolí eufratském, rovněž ruské zájmy a cíle v Armenii a francouzské v Syrii, kde má Francie značný majetek a mnoho lidí francouzského původu nebo příslušnosti. Kromě toho chránila jaksi po několik století křesťanstvo v této zemi. Tato dohoda byla přirozeně založena na předpokladu rozpadu a úplného rozptýlení turecké moci ve jmenovaných zemích. Mr. Cambon však prohlásil, projevuje tím své soukromé mínění, že Anglie a Francie nebudou teď asi ochotny podporovati Rusko při uplatňování jeho nároků, jsouce toho názoru, že Armenie má býti autonomní a prosta všeho vnějšího vlivu.

PRESIDENT. — Ne, leda že by zahraniční departement měl informace, o nichž já jsem nic nevěděl.

Po výsledku událostí je ovšem snadno kárati americkou nevědomost a neschopnost věnovati pozornost věcem, jež jsou diplomaticky tak veliké důležitosti. Není pro to opravdu omluvy, ale jsou přece některé polehčující okolnosti. Amerika nikdy nepočovala o odborně vzdělaný, dobře placený diplomatický personál, jenž by se aspoň trochu vyrovnal diplomatickým sborům evropských národů. Její státní departement, ačkoli měl časem skvělé tajemníky, byl v svém nižším personálu nedostatečný a nevykonný. Její velká evropská vyslanectví byla za největší války v dějinách vedena politickými zřízenci, mezi nimiž bylo několik schopných lidí, avšak bez jakéhokoli cviku a bez speciálních vědomostí o věcech zahraničních. Nebylo dostatečné služby zpravodajské. Tento stav věcí nebyl ani demokratický, ani republikánský — byl americký. Demokratická správa vyhází republikány, kteří se trochu zapracovali, a dosadí demokraty: a správa republikánská si počíná zrovna tak. Výsledek je, že se američtí amatéři setkávají vždy s evropskými nebo asijskými profesionály. Naše diplomatická služba proto nejen že nezná metod, nýbrž nemá také pochopení pro své úkoly. Má málo nashromážděných vědomostí o politických cílech, řevnivostech a intrikách, jež tkví v krvi diplomacie evropské. Stébla, jež zkušeným pozorovatelům v evropských kabinetech dokonale prozrazují van větrů v mezinárodní politice, jsou jí jenom stéblý a ničím více — a ona je odhazuje jako něco bezvýznamného.

Když se však Itálie přidala ke Spojencům, projevila ihned přání zabezpečiti své právo účasti na příštím mocenském ovládnání a možném územním zisku na východě moře Středozemního, což nebylo příznivě přijato ani od Francie ani od Anglie. Jest faktum, že italský ministerský předseda byl v Londýně, když byla zdejší konference minulého týdne odročena. a radil se s Lloydem Georgem o těchto otázkách, pokud se dotýkají protichůdných zájmů v Malé Asii a okolním území. Mr. Cambon řekl, že Sonnino provádí italské požadavky velmi tvrdošjně, on sám prý však soudí, že je příliš brzy na určité úmluvy. Navrhl jsem mu, aby se otázal také Anglie po jejím mínění o této věci. Zpozoroval jsem několikrát, že italské snahy jsou kamenem úrazu harmonické součinnosti ostatních Spojenců, a Mr. Cambon nikterak netajil skutečnost, že Srbsko mělo už dávno důvod k znepokojení a rozmrzelosti nad ctižádostivými plány Itálie, o čemž jsem se krátce zmínil v své zprávě číslo 2321, druhé vydání, ze dne 24. července. Věc, o níž se děje zmínka v Mr. Cambonově třetím dotazu a již se týká Váš telegram číslo 2501, má co činiti se situací, již jsem takto krátce vyličil.

Mr. Cambon dodal, že tyto otázky byly ovšem předloženy naší vládě, aby mohlo býti (mezera v kabelogramu) problémů, jež čekají řešení spojených mocností dříve nebo později. Jak jsem podotkl v své zprávě číslo 2352 z 2. srpna, 6 hodin odpoledne, řekl mi Mr. Cambon otevřeně, že pro neobčejnou vážnost jednoho nebo dvou sporných bodů je skutečně rád, že naše vláda nebyla na konferenci zastoupena. SHARP.

Jestliže naše diplomatická služba neměla pochopení pro význam tajných smluv, co říci o našem veřejném mínění? Pro ně, jež bylo hnáno na úplně neznámá moře, pro ně, jež bylo zmítáno víchrem válečného nadšení, neznamenaloby několik listů tajných úmluv ve větru absolutně nic. Odbývaly se jako »propaganda« — ať už německá, nebo ruská.

Pokud šlo o presidenta, ten se domníval, že úplné přijetí jeho programu, jedináčím v prvním bodě o tajné diplomacii, jest zárukou, že bude na mírové konferenci o každé otázce diskutováno se zřetelem k její podstatě a nikoli k dřívějším tajným úmluvám. Národy daly slib, a on věřil, jak prohlásil ve společném zasedání kongresu ze dne 11. listopadu 1918, že národy učiní, co učiniti slíbily. Byla to snad důvěra neoprávněná, avšak prezident v ní setrval a po celou konferenci odmítal přijmouti tajné smlouvy za podklad pro úpravu kterékoli otázky.

Jakož prohlásil při diskusi požadavků italských:

Nevěděl, může-li se tázati, zdali Francie a Velká Británie pokládají smlouvu (tajný pakt londýnský) za slučitelnou s princípy, na nichž byla založena mírová smlouva. Dovolil si však prohlásiti, že on sám nikoli. Jednati o věci na podkladě londýnského paktu znamenalo by přijmouti za podklad tajnou úmluvu. Pokládá prý však za svou povinnost říci světu, že budujeme nový řád, z něhož tajné smlouvy budou vyloučeny... Londýnský pakt nelze spojití s hlavními zásadami úpravy. Věděl dobře, že londýnský pakt byl sjednán za okolností zcela jiných, a nechtěl kritizovati, co se stalo. Ale navrhopati, aby se rozhodovalo podle londýnské smlouvy, znamenalo by vnutiti Spojené státy do nemožné situace.¹⁾

Když byly v lednu 1917 spojeneckými vůdci prohlášeny válečné cíle, počalo opět vzrůstatí podezření opozičních skupin ve spojeneckých zemích, jež bylo dočasně uklidněno, a v téže době se válečné štěstí odvrátilo od spojenců a situace stala se vážnou, ne-li zoufalou.

V březnu onoho roku (1917) se stará ruská vláda zhroutila, car uprchl a z prvních činů revoluční vlády (ne ještě bolševické) bylo stanoviti (10. dubna) program, který nejen navrhoval mír za naprosto téměř stejných podmínek jako president Wilson, nýbrž zahrnoval v sobě i vzdání se všech ruských požadavků podle tajných smluv. Když však později (6. listopadu 1917) přišli k moci bolševici, učinili ještě další pustošivý krok. Nejen že prohlásili všeobecné zásady, nejen že odsoudili tajné smlouvy, nýbrž oni je i uveřejnili a nic na světě není tak nejapného a ab-

¹⁾ Tajné protokoly, Rada čtyř, 19. dubna.

surdního jako uveřejněná tajná smlouva. Otevřeli celému světu plesnivé tajné archivy staré ruské vlády.

Nikdy ještě se nevyskytl příklad tak čiré moci publicity. Choulostivé texty tajných smluv (až posud známých) byly otištěny Trockým, bolševickým komisařem pro věci zahraniční, v *Izvěstijich*, oficiálním orgánu sovětů, v listopadu 1917, a umožnily mu zdůrazniti v úvodním manifestu, jenž se velmi zamlouval levicím všech zemí, že »národové mají právo na dokumentární pravdu o všech těchto piklech, jež byly potají zosnovány finančníky a průmyslníky za součinnosti jejich parlamentních a diplomatických agentů.«

Ačkoli se na toto uveřejnění útočilo a ačkoli bylo tehdy snižováno na pouhou »bolševickou propagandu«, ukázaly pozdější události, zvláště však mírová konference, že bolševici otiskli pravdu.

Text tajných smluv byl bolševiky uveřejněn dne 17. listopadu 1917, ale výtisky *Izvěstijí* s tímto textem dostaly se do západní Evropy až za několik neděl, ačkoli zprávy o obsahu těchto smluv počaly pronikatí ihned a budily mnoho vzrušení mezi opozičními stranami všech spojeneckých vlád.

A snad ještě důležitější bylo nepochybné vzrušení, způsobené touto úplně neočekávanou publikací tajných dohod v zahraničním ministerstvu anglickém, francouzském a italském, stejně jako účinek neobyčejných ruských požadavků, že nemá býti »nikaké tajné diplomacie« při mírovém jednání s Němci v Brestu Litevském.

Náčelníci vlád v zemích spojeneckých věděli, že fakta, uveřejněná v Rusku, budou brzy do podrobností známa po celé Evropě a že by mohla působiti neblaze na opoziční skupiny ve spojeneckých zemích, už tak dost jankovité, ba že by mohla vzbuditi podezření a pochybnosti i v Americe, a znovu rozdmýchatí válečné nadšení v Německu. Není pochyby, že to byl hlavní důvod, proč Lloyd George počal ihned s pokusy uchlácholování dělnictva — a Ameriky — pokrokovějším a idealističtějším stanovením spojeneckých cílů válečných.

V presidentových papírech nacházíme tento podivuhodně výmluvný kabelogram, datovaný z 5. ledna, od Balfoura, tehdejšího anglického ministra věcí zahraničních, a poslaný americkému státnímu departementu k vyrozumění presidenta:

Pro vyrozumění presidenta, soukromě a tajně:

Po nějakou dobu se dala vyjednávání mezi ministerským předsedou a Trade Uniemi. Hlavním bodem byla žádost vlády, aby byla zproštěna jistých závazků, jež byly přijaty vůči dělnickým vůdcům v prvních dobách válečných. Toto

zproštění je absolutně nutné s hlediska vojenského k rozmnožení vojenských sil na západní frontě. Konečně dospělo jednání k bodu, kde jeho úspěch závisel jenom na okamžitém uveřejnění válečných cílů anglické vlády. Toto prohlášení ministerský předseda právě učinil. Jest výsledkem porad s dělnickými vůdci i s vůdci parlamentní oposice.

Za těchto poměrů nebylo kdy raditi se se Spojenci o podmínkách tohoto prohlášení, smluveného ministerským předsedou a svrchu uvedenými osobami. Zkouškou lze zjistiti, že souhlasí s prohlášeními učiněnými až dosud o tomto předmětu ministerským předsedou.

Kdyby snad chtěl president projevit své vlastní názory, což by bylo záhodno se zřetelem k bolševické výzvě k národům světa, jest ministerský předseda přesvědčen, že i toto prohlášení bude v celku souhlasiti s presidentovými předchozími projevy, jež byly tak vřele přijaty v Anglii i v ostatních zemích. Další takový projev by byl přirozeně přijat stejně vřele.

Právě v den tohoto Balfourova kabelogramu pro presidenta, dne 5. ledna 1918, pronesl Lloyd George svou velkou řeč o válečných cílech, a to před kongresem Trade Unii v Londýně, což je příznačné, a v ní přijal prakticky zásady, jichž president Wilson již dávno hájil. Jako už tak často za své kariéry, sáhl s dokonalou politickou předvídavostí po té skupině myšlenek, jež viděl kvapem růsti k účinné moci ve světě. Jemu bylo především potřeba získati a upokojiti dělnictvo. V této řeči projevil výrazně nesouhlas s imperialistickými cíli Spojenců, jak vyzíraly z určitých tajných smluv, zvláště ze smluv, týkajících se Turecka. Prohlásil, že země, podrobené Turecku, mají nárok na »uznání svých zvláštních národnostních poměrů« a že předchozí tajné úmluvy nemohou zameziti volnou diskusi mezi Spojenci o jejich budoucnosti, protože zhroucení Ruska změnilo všechny poměry. Jeho zmínka o Turecku dosáhla obratně dvou věcí: uklidňovala dělnictvo a uklidňovala rozrušené moslimy indické, kde se Anglie tehdy snažila popoháněti odvody. Ale Lloyd George neprojevil, jak víme, nesouhlas s jinými tajnými smlouvami, na příklad se smlouvou s Japonci o Šantungu a ostrovech tichomořských, jež později způsobila v Paříži takové obtíže. (Tato smlouva nebyla od bolševiků uveřejněna a oni jí patrně neznali.)

Prvním a myslím jediným časopisem ve Velké Británii, který uveřejnil úplný překlad tajných smluv, jež odhalili bolševici, byl *The Manchester Guardian* (z 12. prosince 1917). Byly vydány v únoru 1917 národním dělnickým tiskem v Manchestru v malém letáku s mapami, jež ukazovaly, co smlouvy znamenají. Naproti tomu ostatní časopisy ve Velké Británii, Francii, Itálii a Americe téměř úplně je ignorovaly. Byl ovšem pro to důvod, jež historik těchto událostí, snažící se zjistiti, co se skutečně událo, nemusí již činiti předmětem úvah — byla to skutečnost, že válka té doby

byla v kritickém stadiu, a pak, existence těchto smluv vzrušovala a mohla dáti vznik hlasům pochybnosti a oposice.

Ačkoli velké řeči Lloyda Georgea a presidenta Wilsona (řeč o Čtrnácti člancích) byly prosloveny v lednu 1918 a podmínky míru na novém podkladě zdály se zabezpečeny — neboť celý svět projevil s nimi souhlas — nebyly přece úplně umlčeny skeptické a pochybovačné hlasy. Oposiční skupiny chovaly dosud obavy, pokud se týče tajných smluv, podezíraly dosud své vlády a současně se stávaly zoufale znavenými válkou.

Americkému pozorovateli, který přišel do Evropy v kritickém období války, v roce 1918, jako já, nic nepřipadalo úžasnějším a nevysvětlitelnějším, než objev rozsahu a vážnosti této podezřívavosti a nespokojenosti.

Dne 11. května 1918 uveřejnil hlavní dělnický deník Velké Británie, londýnský *The Herald*, úplný text těchto smluv i s mapami a s tímto úvodem:

Soustředujeme se tento týden na tajné smlouvy, protože pokládáme za naprosto nutné poskytnouti co nejdříve veřejnost těmto podmínkám tajných cílů a závazků Velké Británie. Až na několik světlých výjimek ignoroval tisk podmínky smluv, uveřejněných bolševiky, a většina lidu stále ještě přijímá zmínku o »tajných smlouvách« s údivem čirého nepochopení. V zemi, jež se pyšní svou demokracií a prohlašuje, že bojuje za demokratické cíle, je tento stav věci stejně nesmyslný jako nebezpečný.

Avšak toto uveřejnění textu smluv nebylo ještě všechno, neboť *The Herald* uveřejnil v řadě souběžných sloupců srovnání válečných cílů, jak byly stanoveny veřejně různými odpovědnými mluvčími spojeneckých zemí, s tajnými úmysly, vyjádřenými ve smlouvách. Abychom ukázali, jak se tyto věci jevíly oposičním stranám ve spojeneckých zemích, klademe tuto příklady těchto srovnání:

ŽADNÉ ÚZEMNÍ ZISKY

PROJEV

»My neválčíme pro rozmnožení území.« — Bonar Law v poslanecké sněmovně dne 20. února 1917.

PRAXE

»Na jaře roku 1916 se spojené vlády anglická, francouzská a ruská dohodly o příštím rozhrančení svých příslušných zájmových oblastí a územních zisků v asijském Turecku...«

»Velká Británie obdrží jižní část Mesopotamie s Bagdadem a vyměňuje si v Syrii přístavy Haifu a Akku.« — Memorandum ruského zahraničního úřadu ze dne 6. března 1917.

SVOBODA MALÝCH STÁTŮ

PROJEV

»Toto je válka... za osamostatnění malých států.« — Asquith v Guildhalle dne 9. listopadu 1916.

»Sympatie, s níž vláda Jeho Veličenstva pohlíží na oprávněné tužby lidu albánského...« — Dopis zahraničního úřadu Miss Durhamové ze dne 16. ledna 1918.

Nesmí se také zapomenouti, že stejně horlivě se tyto věci uveřejňovaly i v Německu a Rakousku a že záměry spojenců, jak byly odhaleny v těchto smlouvách, mocně přispívaly k posílení vlivu válečné strany. Zdálo se, že potvrzují věc vojenských pánů. Neboť němečtí vůdcové, nucením zdvíhati lidovou morálku, mohli říci svému válkou unavenému lidu: »Nyní vidíte, proč spojenci skutečně bojují; bojují, aby rozbili Německo, Rakousko a Turecko a zmocnili se území ve všech částech světa.«

Není také pochyby, že Chorvati a Slovinci, kteří nikdy nebyli loyální k Rakousku, když shledali, že Spojenci slíbili tajně Rumunsku částí Banátu, obsazené úplně slovanským národem, a Itálii dalmatské pobřeží, podnítili Slovany, kteří byli stále ještě v Rakousku, aby bojovali opět s novou silou pro ústřední mocnosti.

Malé národy byly v pokušení tázati se, jako se tázaly později v Paříži: »Jsou-li cynické cíle Spojenců takové, proč bychom vycházeli lépe se Spojenci než s ústředními mocnostmi?«

Kdyby nebyl prezident Wilson vyjádřil tak mocně nové myšlenky úpravy v této kritické době a kdyby jeho vůdčovství nebylo bývalo tak ochotně přijato, pokud šlo o mírový program, spojeneckými mocnostmi, byl by býval účinek těchto publikací nepochybně horší, než ve skutečnosti byl, a snadno se mohl státi osudným.

Bylo dobře známo, že Amerika nebyla nikterak vázána žádnou z těchto dohod a že prezident mluvil velmi zřetelně, když zatracoval právě tyto praktiky staré diplomacie. Bylo také velmi dobře známo, že Amerika nemá žádných tajných nebo zvláštních zájmů, jimž by sloužila. Naopak, prezident usiloval velmi prozíravě čelit právě této situaci. Trval po celou dobu na tom, že my nejsme »spojenecká«, nýbrž »přidružená« mocnost. Chtěl takto učiniti zřejmým, že nejsme vázáni žádnou předchozí akcí evropských

PRAXE

»Perské neutrální pásmo má býti pojato v anglickou oblast zájmovou...« — Dohoda rusko-anglická z 20. března 1916.

»Dostane-li Itálie záliv Valonský... zavazuje se, že se nebude stavěti proti možným nárokům Francie, Britanie a Ruska na rozdělení severních a jižních okresů albánských mezi Černou Horu, Srbsko a Řecko.« — Smlouva s Itálií ze dne 28. dubna 1915.

Spojenců, že jsme zachovali svobodu a nezávislost pro každé příští rozhodnutí. Už v svém prvním projevu o tajných smlouvách na mírové konferenci definuje své stanovisko jasně:

Jelikož Spojené státy americké nebyly vázány žádnou z (tajných) smluv, o něž jde, jsou úplně ochotny schváliti úpravu na podkladě faktů.¹⁾

Prezident však neustal při jediném prohlášení svého mírového programu. Jestliže skepticismus oposice trval i po velikých projevech z ledna 1918, neustávalo ani presidentovo opětné, ještě důraznější a přesvědčivější prohlašování nového podkladu mírového. Dne 11. února 1918 rozvinul své zásady v kongresu; v březnu (11.) poslal své poselství všeruskému sjezdu sovětů (to byla revoluční, dosud však nikoli bolševická vláda), v němž k nim prohlašuje, že »lid Spojených států je celým srdcem při lidu ruském v jeho snaze osvoboditi se navždy od autokratické vlády a státi se pánem svého vlastního života«. 4. července učinil v Mount Vernonu ještě důraznější prohlášení svých pokrokových zásad a stanovil čtyři články úpravy.²⁾ Vzpomínám si dobře, jaký ohlas způsobila tato řeč v Evropě a jak hluboce a přesvědčivě mluvila k nespokojeným a válkou znaveným živlům.

Presidentův apel se obracel nejmocněji k liberálním a dělnickým skupinám. Rozlišoval přísně mezi přáními vlád a lidu. Chtěl, aby byl pokládán za zástupce »nikoli vlád, nýbrž národů«. Nenáviděl zvláště starou diplomacii a učinil první ze Čtrnácti článků výrazem svého ideálu nové diplomacie:

Veřejné mírové smlouvy, otevřeně sjednané, o nichž nemá býti soukromých mezinárodních dohod jakéhokoliv druhu.

Tento bod byl vyložen příliš úzce, jako by každá diplomatická diskuse měla býti otevřena novinářským korespondentům. Co však jí mnil Wilson, je jasně vyloženo v úryvku z listu — ku podivu málo známém — jenž byl zaslán státnímu sekretáři (12. června 1918):

Prohlásil-li jsem se pro otevřenou diplomacii, nemíním jsem, že nemá býti soukromých diskusí o delikátních věcech, nýbrž že se nemají sjednávatí tajné dohody a že všechny mezinárodní vztahy, jakmile jednou byly stanoveny, mají býti otevřené, čestné, přímé a jasné.

Všechny národy přijaly tuto zásadu jako základ míru; měl vzniknouti nový »řád«, nové sdružení. To bylo právě, co tkvělo

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, 1. února.

²⁾ Viz díl III, dokument 3.

hluboko pod velkolepým lidovým přijetím, jehož se dostalo Wilsonovi, když v prosinci 1918 dospěl do Evropy. Ale v pozadí byla masa ohybných starých závazků. Amerika jimi nebyla vázána, prezident je nenáviděl a domníval se, že jich nesmí uznati. Masy lidu v Evropě — pokud mohly mluvit, je prudce zatracovaly. Ony však existovaly a bylo o nich jednati s vládami, jež v ně vešly nebo je podporovaly; a je stejně nutno, porozuměti stanoviskům, jež odhalují, jako je nutno, porozuměti myšlenkové výzbroji, s níž Amerika vstoupila na konferenci.

KAPITOLA III

PODMÍNKY HLAVNÍCH TAJNÝCH SMLUV Z ROKU 1915, 1916 A 1917

UVAŽME přesně, co byly tyto »tajné smlouvy«; co byly tajné dohody, jež obsahovaly. Zde uvádíme v obrysech nejenom ty, jež se objevily, když byla odkryta tajemství starého ruského zahraničního úřadu v listopadu roku 1917, a ty, jež se později potvrdily nebo dále vysvětlily v Paříži, nýbrž i jiné, které se podobně, jako Sykesova-Picotova, smlouva a tajná úmluva ze St. Jean de Maurienne o rozdělení Turecka, vynořily v příšeří mírové konference a způsobily tu prudkou kontroverzi.

Ze všech těchto tajných dohod jedna pro Ameriku z nejdůležitějších, pokud šlo o její specifická ustanovení, byla chována v tajnosti do chvíle, kdy mírová konference pařížská dospěla k úvahám o problémech Tichého oceánu. Myslím totiž dohodu mezi Spojenci a Japonskem o dispoicích vzhledem k Šantungu a o rozdělení německých tichomořských ostrovů mezi Japonsko a britskou říši. Dosud byla úředně uveřejněna jenom jediná z těchto neobyčejně důležitých smluv — totiž londýnská smlouva z roku 1915, jež přivedla do války Itálii.

Menších tajných »dohod«, jichž se lze v tomto úvodním přehledu jenom dotknouti, o nichž však bude zevrubně pojednáno na místech pro ně vhodných, vynořilo se, druhdy téměř náhodou, za mírové konference několik, na příklad úmluva mezi Velkou Británií a Francií o rozdělení afrického Toga a Kamerunu, další úmluvy o rozdělení Turecka, a plány o stavbě železničních tratí (ba i potrubí), jež by spojovaly Mesopotamii s mořem Středozemním. V některých z těchto rozprav se pokračovalo nejenom po vstupu Ameriky do války, nejenom po všeobecném přijetí mírového programu, jak jej stanovil prezident Wilson v lednu roku 1918, nýbrž pokračovalo se v nich stále po celý rok 1918, a dokonce i v době, kdy se konala mírová konference, jak později ukáží.

A tyto rozpravy se konají dále, neboť jsou přirozeným a nezbytným výrazem starých diplomatických metod. Nemine téměř tý-

dne, aby se neoznamovalo nějaké takové tajné vyjednávání. Předpokládáme-li, že tato vyjednávání představují jenom letmý pohled za oponu, ukazují nám, že strašlivý tento proces pokračuje dále.

I

RUSKO SMLOUVÁ O CAŘIHRAD; VELKÁ BRITANIE SI ZAJIŠŤUJE VÝSADY V PERSII A TURECKU

Z těchto tajných úmluv je časově první úmluva, uzavřená mezi Velkou Británií a Francií s jedné strany a jejich spojencem Ruskem se strany druhé, a naše vědomosti o ní plynou ze tří pamětních spisů ruského zahraničního úřadu, datovaných ze dne 4. března 1915, 18. března 1915 a 20. března 1915. V prvním z těchto pamětních spisů se vykládá »přání« Ruska anektovatí Cařihrad, předpokládajíc, že se válka skončí úspěšně; a činí se tu zmínka o souhlasu Francie a Anglie, předpokládajíc, že jejich »nároky . . . .«, jak v hranicích otomanského císařství, tak i jinde budou uspokojeny«. Druhý pamětní spis podává zprávu o »naprostém písemném souhlasu« britské vlády »k zabránění Úžin a Cařihradu Ruskem«. Třetí a nejdůležitější dokument, který shrnuje celou věc a ukazuje, co měla Anglie dostatí jakožto svůj podíl na tomto obchodě, uvádím plným zněním:

DOKUMENT ČÍSLO 1

Důvěrný telegram ruského ministra zahraničních věcí ruskému vyslanci v Londýně č. 1265.

20. března 1915.

Se zřetelem na memorandum zdejšího britského vyslanectví ze dne 12. března 1915 rače tlumočítí Greyovi hlubokou vděčnost Císařské vlády za úplný a konečný souhlas Velké Británie k rozluštění otázky Úžin a Cařihradu podle ruských požadavků. Císařská vláda plně oceňuje smýšlení Britské vlády a cítí s určitostí, že upřímné uznání vzájemných zájmů zajistí navždy pevné přátelství mezi Ruskem a Velkou Británií.

Císařská vláda dala již svůj slib, pokud se týče podmínek obchodu v Úžinách a v Cařihradě, a nemá tudíž, proč by nepotvrdila svůj souhlas s ustanovením 1. volného průchodu Cařihradem pro všechno zboží, jež nejde z Ruska nebo do Ruska a 2. svobodného průjezdu Úžinami pro obchodní lodi . . .

Císařská vláda zcela sdílí stanovisko Britské vlády, že svatá moslimská místa musí též v budoucnosti zůstatí pod nezávislou moslimskou vládou. Je potřeba ihned objasniti, zda se zamýšlí ponechatí tato místa pod vládou tureckou, při

čemž by sultán podržel titul kalifa, či vytvořiti nové nezávislé státy, ježto Císařská vláda by jenom mohla formulovati svá přání v souhlase s jedním nebo druhým z těchto předpokladů. Pokud se jí týká, pokládala by Císařská vláda velmi žádoucím oddělití kalífát od Turecka. Ovšem svoboda poutnictví se musí úplně zabezpečiti.

Císařská vláda potvrzuje svůj souhlas s přivtělením neutrálního perského pásma do britské zájmové oblasti. Ačkoli současně pokládá spravedlivým vyhraditi si, aby okrsky, přiléhající k městům Ispahanu a Yezdu a tvořící s nimi nerozlučitelný celek, byly zabezpečeny Rusku se zřetelem na tamější ruské zájmy. Neutrální pásmo tvoří nyní klín mezi ruskými a afgánskými hranicemi a vystupuje až k samé hranici u Zulfagaru. Odtud počínajíc musí býti část tohoto klínu připojena k ruské zájmové oblasti. Pro Císařskou vládu má veliký význam otázka železničního spojení v neutrálním pásmu, což bude vyžadovati další přátelské rozpravy.

Císařská vláda očekává, že se jí v budoucnu přizná plná svoboda jednání v zájmové oblasti, která se jí přiděluje, spojená zejména s přednostním právem rozvíjetí v tomto obvodu finanční a hospodářskou politiku . . .

(Podepsán) SAZONOV.

(Sazonov byl ruský ministr pro zahraniční věci.)

Cíl této tajné dohody jest ovšem dosti jasný. Již od dob Petra Velikého upíralo Rusko žárlivě zraky na Cařihrad a Úžiny, neboť jeho ctižádostí a potřebou bylo zajistiti svému obchodu neomezený přístup k volnému moři. V tomto zajištění mu bránila hlavně britská politika, směřující k udržení moci »nemocného muže Evropy«, sultána, jenž měl dozor nad Bosporem. Chopilo se tudíž první příležitosti ve světové válce k tomu, aby žádalo na svých spojencích právo k zabránění tohoto tureckého území (v rozloze asi 1600 čtverečních mil) pro případ, že by válku vyhráli Spojenci.

To však byla jenom jedna stránka obchodu. Oplatou za souhlas Velké Británie a Francie (a později Italie) k tomuto rozšíření ruského území a moci slibuje Rusko chrániti hospodářské zájmy »Velké Británie a chovati se podobně benevolentně . . . k politickým snahám Anglie v ostatních částech«. Tyto »ostatní části« jsou v Persii, Mesopotamii a Egyptě.

Nuže, roku 1907 uzavřely Velká Británie a Rusko smlouvu, kterou se obě vlády zavazovaly, že budou »šetřiti celistvosti a nezávislosti Persie«, ačkoli souhlasily s utvořením jistých »zájmových oblastí« k obchodním cílům. Peršanů samých se netázal nikdo, ani v roce 1907 ani později v roce 1915, kdy byla tajná smlouva uzavřena. Vskutku byla Persie z malých států, které se nejdříve v Paříži dovolávaly u presidenta práva sebeurčení.

Podle této nové tajné úmluvy z roku 1915 dostává Velká Británie dozor nad perským pásmem, toho času neutrálním, a Rusku se zajišťuje »plná svoboda jednání v severní Persii«. Jest hodno

pozoru, že tímto manévrem dostala britská vláda, kteráž měla převládající účast na anglo-perské petrolejové společnosti, v své nové »zájmové oblasti« značné petrolejové prameny. Tato společnost má koncesi na 60 let (od roku 1901) na všechna petrolejová pole perská, vyjma pole v severních provinciích, kde mělo dozor Rusko. Tato smlouva se chovala před veřejností Velké Británie a Francie (a také Ruska) v úplné tajnosti bezmála až do pádu staré ruské vlády, a pak se mysliilo, že, bude-li ruskému národu předložena lákavá skutečnost, že Rusko je konečně u cíle své staré ctižádosti, že totiž získá Cařihrad, mohlo by jej to přiměti k tomu, aby silněji podporoval vrátké postavení carovo. Proto byl tento závěr dohody náhle uveřejněn; ale její účinky, zdá se, byly právě opakem toho, co se očekávalo. Revolucionáři jí užívali jenom jako dalšího důkazu obojetnosti své vlády; a z prvních věcí, které vláda revolucionářů učinila, bylo, že se zřekla všech územních ambic a že se postavila na stanovisko formule: »žádné anexe, žádné náhrady, sebeurčení národů«.

II

TAJNÁ SMLOUVA LONDÝNSKÁ; ITALIE JEST PŘIVEDENA DO VÁLKY SLIBEM, ŽE DOSTANE DALMACII A JINÉ ÚZEMÍ

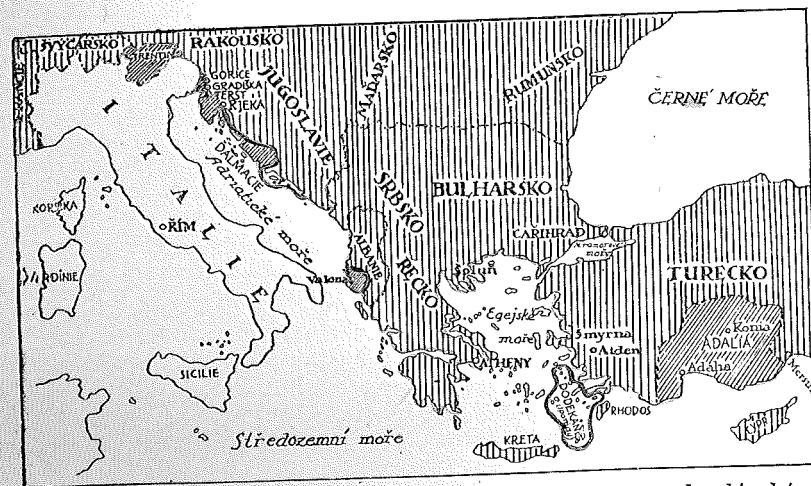
Druhá tajná smlouva — londýnská smlouva ze dne 26. dubna 1915, která přivedla Itálii do války — je snad nejjobsažnější a svými výsledky nejdalekosáhlejší ze všech tajných dohod mezi Spojenými mocnostmi. Byla hlavní překážkou na mírové konferenci. Rada Čtyř a jiné pařížské rady a komise věnovaly více času rozepřím, které se pro tuto smlouvu rozpoutaly, než kterémukoli jinému projednávanému předmětu.

Když vypukla světová válka, stála Itálie stranou a smlouvala s oběma skupinami mocností. Poskytovala jí stkvělou příležitost k uskutečnění jistých národních tužeb. Byla prodchnuta, jak řekl její zahraniční ministr signor Salandra dne 18. října 1914, citem »posvátného sobectví« — »sacro egoismo«; — »a tento cit,« řekl, »má ji vésti při jednáních s mocnostmi, vedoucími válku«. Sonnino řekl dne 19. dubna (Tajné protokoly) Radě Čtyř, že »Rakousko nabídlo Itálii Adiži a ostrovy«. Avšak Spojenci souhlasili v Londýně zjevně s podmínkami výhodnějšími, než jakých chtěli poskytnouti Rakušané neb Němci. Při obraně své účasti na tomto ujednání řekl britský ministerský předseda Asquith (dne 5. února 1920 v Paisley), že

v době, kdy byla smlouva s Itálií sjednávána, Francouzové a my jsme bojovali o svůj život na západní frontě... Italská

smlouva, za níž jsou odpovědni nejenom on, nýbrž stejnou měrou i Francie a Rusko, představuje podmínky, za nichž byla Itálie ochotna připojit se se svými silami... Znamenala nepochybně, že v případě našeho úspěchu získá Itálie nemalý přírůstek územní.

Zkrátka a dobře, dávala Italům okresy tridentský a terstský, které byly kdysi italské; hrabství Gorické a Gradišku, území istrijské a mnoho ostrovů; dávala jim též část Tyrol v průsmyku Brennerském, jež byla obydlena čistě německým obyvatelstvem

Mapa, ukazující území nabídnuté Itálii podle smlouvy londýnské (šikmo stínované části).

v počtu 200.000, příslušejícím k Rakousku již od čtrnáctého století. Rovněž tak byla většina obyvatelstva v Istrii a Gorici-Gradišce slovanská, a ne italská. Dávala také Italům Dalmacii se všemi nejlepšími přístavy (mimo Rjeku) na východním pobřeží Adrie, město Valonu v Albanii i s jejím okresem, a pečovala takto o neutralisaci všech ostatních území, dotýkajících se Adriatického moře, aby učinila všechno toto vodstvo »italským jezerem« a dala Itálii vládu nad všemi nejlepšími přístavy (mimo Rjeku), na které se připíná většina velkého obchodu jihovýchodní Evropy. Rakousko-Uhersko mělo býti touto smlouvou úplně odříznuto od moře; a mnoho set tisíc Slovanů, Němců, Albánců a Řeků mělo býti uvedeno pod italskou vládu.

To však nebylo ještě všechno. Italové měli dostati též Dodekaneské ostrovy ve východním Středozemním moři, obývané jenom Řeky a »při rozdělení Turecka právo na stejný podíl s nimi (totiž s Velkou Británií, Francií a Ruskem) v oblasti Středo-

zemního moře«, to jest veliké území v Malé Asii, osídlené Řeky, Turky a jinými národy. Slíbilo se jim též rozšíření jejich území v Africe, jestliže Francie a Velká Británie »rozšíří své osadní državy v Africe na útraty Německa«.

Mimo všechny tyto územní sliby měla Itálie »dostati podíl na válečné náhradě« (toto jest první formální zmínka o válečné náhradě) a od Velké Británie zápůjčku 50,000.000 liber šterlinků. Tak se koupila italská pomoc ve válce za ústupky.

Poslední článek (16) této smlouvy ustanovuje:

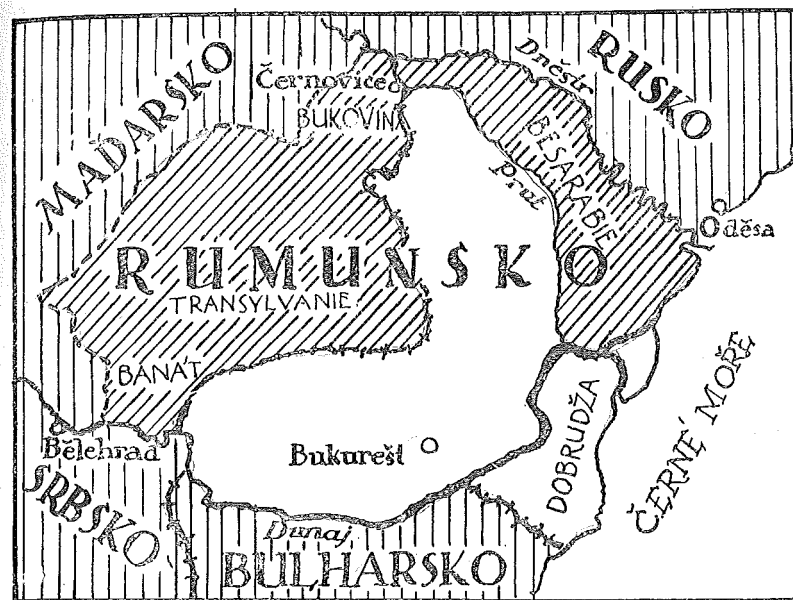
Tato smlouva se má zachovati v tajnosti.

Úředně byla ovšem uveřejněna teprve 20. dubna 1920, a jest to jediná tajná úmluva, která byla dosud úředně uveřejněna. Uveřejnili ji však bolševici v listopadu 1917 a její všeobecné podmínky byly již dávno předtím známy v Německu a Rakousku. Rakouští generálové je ovšem rozhlašovali daleko široko, aby rozdmýchali chorvatskou a slovinskou nevráživost proti Italům, neboť Chorvaté a Slovinci, kteří doufali ve splnutí se Srbskem v nový stát a pohlíželi na Spojence jako na své přátele, viděli, že se Itálii dává odměna v území a přístavech, které sami pokládali za své vlastnictví. Není pochyby, že tato úmluva působila rozčarování a otravovala vůbec celý Balkán; pravděpodobně byla pádným důvodem, jehož užili Němci na přemluvení Bulharska, aby vstoupilo do války po boku ústředních mocností. Není pochyby, že světovou válku rozhořčila a prodloužila.

III

RUMUNSKÁ TAJNÁ SMLOUVA

Rumunský případ se podobal italskému, avšak Rumunsko se rozmýšlelo mnohem déle, po boku které z obou stran by mělo bojovat. Obě nabízely lákavá vnaidla: Německo mu nabízelo Bessarabii — která náležela Rusku — a Rusko mu nabízelo značná území — která náležela Rakousko-Uhersku. Smlouva však byla formálně uzavřena teprve 18. srpna 1916, kdy byla Spojenci podepsána tajná úmluva, dávající Rumunsku nejenom Sedmihrady, které měly značně rumunského obyvatelstva, nýbrž i bohatá zemědělská území v Uhrách, území banátské, osídlené velkou měrou Srby a Maďary, a Bukovinu, dřívější to část Rakouska, jejíž obyvatelstvo jest z velké části národnosti nerumunské. Tato úmluva se mezi třemi velkými mocnostmi a Rumunskem chovala v tajnosti před jejich loyálním malým spojencem Srbskem, což bylo příčinou mnohých pozdějších hořkostí.

Mapa, ukazující území, slíbená Rumunsku tajnou úmluvou, jestliže se přidá ke Spojencům (šikmo stínované části). Besarabii slíbilo Německo.

IV

FRANCIE A RUSKO JSOU ZAJEDNO, POKUD SE TÝKÁ DOZORU NA POLSKO A ROZTRHÁNÍ NĚMECKA

Dne 11. března 1917, měsíc před vstupem Ameriky do války, byla sjednána pozoruhodná tajná smlouva mezi Francií a Ruskem — zjevně aniž se kdo dotázal Velké Británie. Jejím účelem bylo »poskytnouti Francii a Anglii úplnou svobodu v stanovení západních hranic Německa«, jestliže Francie a Anglie dají Rusku »stejnou svobodu v stanovení jeho hranic proti Německu a Rakousku«. Jinými slovy měla Francie rozhodnouti, co se má státi s celým Německem západně od Rýna, a Rusko mělo míti volnou ruku proti Polsku. Tyto tajné pamětní spisy mají tak veliký význam pro pozdější vývoj mírové konference, že zde tři z nich uvádíme:

DOKUMENT ČÍSLO 2

Důvěrný telegram ruského ministra zahraničních věcí (Polského) ruskému vyslanci v Paříži.

V Petrohradě, dne 12. února 1917.

Obstarejte Londýnu důvěrnou kopii. Pan Doumergue tlumočil v audienci u Jeho Veličenstva (cara) Císaři tužbu

Francie, aby jí na konci nynější války bylo zajištěno navrácení Elsaska-Lotrinska a zvláštní postavení v údolí řeky Saaru tak, aby se dosáhlo politického odloučení okresů za Rýnem od Německa a jejich organizace na jiném základě, tak aby v budoucnu řeka Rýn tvořila stále strategické hranice proti německému vpádu. Doumergue vyslovil naději, že Císařská vláda nebude proti tomu, aby se její souhlas s tímto podnětem ihned zjistil formálním způsobem.

Jeho Císařské Veličenstvo ráčilo k tomu v zásadě přivolití, pročť jsem požádal Doumerguea, aby mi, spoje se se svou vládou, dal náčrt úmluvy, které se potom dá formální potvrzení výměnou not mezi francouzským vyslancem a mnou.

Vycházejí takto vstříc přání našeho spojence, pokládám nicméně za svou povinnost vzpomenouti stanoviska, vyloženého Císařskou vládou v telegramu ze dne 24. února 1916, číslo 943, jehož smysl jest, že poskytující Francii a Anglii úplnou svobodu v stanovení západních hranic Německa, očekáváme, že i Spojenci dají nám stejnou svobodu v stanovení našich hranic proti Německu a Rakousko-Uhersku. Blízká výměna not o otázce položené Doumerguem poskytne nám tudíž oprávnění žádati od Francouzské vlády, aby současně potvrdila svůj souhlas s tím, že se Rusku poskytuje svoboda jednání při stanovení jeho budoucích hranic na západě. Přesná data o této věci dodáme vhodným způsobem francouzskému kabinetu.

(Podepsán) POKROVSKÝ.

DOKUMENT ČÍSLO 3

Kopie noty ruského ministra zahraničních věcí francouzskému vyslanci v Petrohradě (Doumergueovi).

Dne 14. února 1917.

Vaše Excelence byla tak laskava v své notě z dnešního dne a zpravila Císařskou vládu o tom, že vláda Republiky zamýšlí vložit do mírových podmínek, které mají být Německu nabídnuty, tyto požadavky a záruky územního rázu:

1. Elsasko-Lotrinsko má být vráceno Francii.
2. Hranice se mají rozšířit alespoň k mezím dřívějšího knížectví lotrinského a mají se stanovit podle dobrého zdání francouzské vlády tak, aby se učinilo opatření vzhledem k strategickým potřebám a k pojetí celého lotrinského železoružného okresu a celého uhelného okresu saarské pánve ve francouzské území.
3. Zbytek území na levém břehu Rýna, tvořící dosud část německého císařství, má se úplně odloučit od Německa a přostiti veškeré politické a hospodářské závislosti na něm.
4. Území na levém břehu Rýna vně francouzského území má tvořit samosprávný a neutrální stát a má být obsazeno francouzským vojskem až do doby, kdy nepřátelské státy úplně učiní zadost podmínkám a zárukám naznačeným v mírové smlouvě.

Vaše Excelence uvedla, že by vláda Republiky byla šťastna, kdyby se mohla spoléhat na pomoc Císařské vlády při provádění těchto svých plánů. Z příkazu Jeho Císařského Veličenstva, mého nejvznešenějšího vládce, pokládám si za čest

sdělití touto notou jménem Ruské vlády s Vaší Excelencí, že se vláda Republiky smí spoléhat na pomoc Císařské vlády při provádění svých plánů, jak byly shora vyliceny.

DOKUMENT ČÍSLO 4

Telegram ruského vyslance v Paříži ruskému ministru zahraničních věcí.

Dne 11. března 1917.

Viz moji odpověď na telegram číslo 167, číslo 2. Vláda Francouzské Republiky, jsouc dychtivá potvrdit závažnost úmluvy, sjednaných s Ruskou vládou v roce 1915 a týkajících se řešení otázky Cañhradu a Úžin na konci války ve smyslu ruských tužeb, a jsouc dále dychtivá zajistiti svému spojenci po stránce vojenské a průmyslové všechny nutné záruky pro bezpečnost a hospodářský vývoj říše, uznává úplnou svobodu Ruska v stanovení jeho západních hranic.

(Podepsán) IZVOLSKÝ.

Francouzský cíl je zde vytčen jasně; dostati Elsasko-Lotrinsko, lotrinské železo a saarské uhlí a utvořití z rýnských provincií nárazníkový stát, nad kterým by měli Francouzové dozor po neurčitou řadu let.¹⁾

Tato tajná dohoda byla sjednána dne 11. března 1917, více než dva měsíce potom, kdy se Spojenci sjednotili v svých odpovědích prezidentu Wilsonovi vzhledem k mírovým podmínkám, v odpovědích, v nichž se vyslovili pro »sebeurčení«. President Wilson se tehdy (dne 22. ledna 1917) také ujal »sjednoceného, nezávislého a autonomního Polska«. Jest pozoruhodno, že Angličané nejen popřeli, že kdy tuto dohodu schválili, nýbrž nechtěli ani přiznat, že by byli »tuto myšlenku podporovali«. Balfour, zahraniční ministr, řekl dne 19. prosince 1917 v dolní sněmovně, aby zmařil účinek prozrazení této tajné smlouvy bolševiky v listopadu 1917:

Nikdy jsme neřekli, že s ní souhlasíme... Nikdy jsme nepřáli této myšlence a nikdy jsme ji nepodporovali.

Týden po této tajné dohodě mezi carem a francouzskou republikou padla ruská vláda. Přes to se francouzský program, vytčený v této tajné dohodě, uzavřen v březnu 1917, ve skutečnosti rovná programu, o jehož provedení Francouzové usilovali na mírové konferenci 1919, byť i jen návrhy nepřímými.

¹⁾ Viz výklad o francouzských nárocích na mírové konferenci v kap. XXV.

V

JAPONSKO A VELKÁ BRITANIE DĚLÍ DŘÍVĚJŠÍ NĚMECKÉ DRŽAVY NA DÁLNĚM VÝCHODĚ

Zbývá ještě jedna velmi důležitá tajná úmluva, sjednaná přímo před carovým pádem. Nebyla uveřejněna za mírové konference, avšak byla známa Radě Čtyř v Paříži a o jejích opatřeních se na mírové konferenci mnoho debatovalo. Byla to úmluva, neboli, jak to baron Makino nazval, »výměna myšlenek« mezi Angličany a Francouzi se strany jedné a Japonskem se strany druhé, která byla základem japonských požadavků na mírové konferenci. Činila opatření o způsobu, jak naložiti s německými právy a državami v Tichém oceáně. Šantungská koncese v Číně měla přejíti na Japonsko se všemi německými ostrovy severně od rovníku, kdežto Angličané měli dostati všechny dřívější německé ostrovy jižně od rovníku.

Ačkoli se v textu smluv vykládala tato dohoda takto, pravým *quid pro quo* byla u Japonska námořní pomoc proti ponorkám v Středozemním moři, kterou se Japonsko přes své závazky jakožto spojenec zdráhalo poskytnouti, pokud nedostane žádaného slibu. Vyjednávání trvalo celý měsíc a poměry v Středozemním moři se staly tak vážnými, že Velká Británie konečně schválila japonské požadavky dne 16. února 1917. Lloyd George prohlásil při výkladu tohoto ujednání Radě Tří (zástupci Japonska nebyli přítomni):

Lloyd George vysvětlil, že se v té době podmořská válka stávala velmi hroznou. Většina torpedoborců byla v Severním moři a v Středozemním moři se těchto sil nedostávalo. Bylo naléhavě žádáno o japonskou pomoc a Japonsko si přálo této úpravě (ujednání o ostrovech v severním Tichém oceánu a o Šantungu). Byli jsme ve veliké tísní a svolili jsme.¹⁾

Zde jest přesné znění prvního pamětního spisu, datovaného v Tokiu, Japonsko, dne 16. února 1917. Jest od britského vyslance viscountu Motonovi, japonskému ministru zahraničních věcí:

Se zřetelem k předmětu našeho rozhovoru ze dne 27. m. m., kdy mě Vaše Excelence zpravila o tom, že si Císařská vláda přeje míti ujištění, že vláda Jeho Britského Veličenstva bude na mírové konferenci podporovati nároky Japonska, aby na ně byla přenesena německá práva v Šantungu a ostrovní državy severně od rovníku, pokládám si za čest podle rozkazu, jež jsem dostal od prvního státního tajemníka pro zahraniční věci Jeho Britského Veličenstva sdělití s Vaší Excelencí toto poselství vlády Jeho Britského Veličenstva:

¹⁾ Tajné protokoly, Rada čtyř, dne 22. dubna.

Vláda Jeho Veličenstva splňuje s radostí žádost Japonské vlády o ujištění, že bude na mírové konferenci podporovati nároky Japonska, aby na ně byla přenesena německá oprávnění v Šantungu a ostrovní državy severně od rovníku, při čemž se samo sebou rozumí, že se Japonská vláda při případném mírovém uspořádání zachová v témže duchu k nárokům Velké Británie na německé ostrovy jižně od rovníku.

Dne 19. února 1917, kdy již skutečně důležité věci byly uspořádány, napsal viscount Motono ruskému a francouzskému vyslanci v Tokiu, že se zřetelem k tomu, že Spojenci jednali o tom, jak »naložiti s Bosporem, Cařihradem a Dardanelami«, nastal také čas pro Japonsko, aby »vyslovilo své požadavky« a řeklo jim, jaké »hodlá činiti nároky« při mírovém jednání, totiž postoupení Šantungu a ostrovů severně od rovníku. Francie projevila souhlas dne 1. března. Odměnou žádala, aby byla Čína uvedena do války po boku Spojenců. To byl eufemism pro odklizení japonských námitek proti vstupu Číny do války. Čína se předtím nabídl třikrát, že se přidá ke Spojencům, ale nejprve ji z toho zradila Velká Británie s poukazem, že by to bylo nemilé Japonsku, jehož jeden státník prohlásil: »Japonsko nemůže přihlížeti k vyzbrojení čtyř set milionů Číňanů do války.« Později naléhaly Francie a Velká Británie na Čínu, aby vstoupila do války, ale proti tomu se stavěly Japonsko a Německo, ačkoli se soudilo, že jsou spolu ve válce. Rusko, jež tehdy právě padalo do propasti, souhlasilo s touto smlouvou svým posledním dechem. A konečně, když bylo dne 23. března všecko urovnáno, sděluje ji Japonsko důvěrně Itálii.

Tato smlouva zavdala příčinu k velké krizi mírové konference a působila především na tak zvanou Šantunskou dohodu. Byla uzavřena potom, když Spojenci v lednu 1917 prohlásili své mírové zásady (v odpovědi na žádost presidenta Wilsona), a dříve než Amerika vstoupila v dubnu do války. Jak působila tato smlouva na pařížské rozpravy, ukážeme obšírněji v kapitolách, zabývajících se japonskou krizí.

VI

DĚLENÍ TURECKA

Turecké císařství bylo z největších a nejbohatších válečných kořistí. Bylo možno očekávati, že dispoice těmito nesmírně cennými územími poskytně staré diplomacii vítanou příležitost, a tak se též ve skutečnosti stalo. Je tu pozoruhodná skupina tajných smluv, »úprav«, »rozprav«, nanejvýše spletitých a podávajících současně odhaleními v nich obsaženými nejlepší objasnění skutečných cílů a metod »starého řádu«. V nich jsou velmi jasně

vyložena novější hospodářská hlediska diplomacie, s její zaujatostí pro petrolejová naleziště, železnice a potrubí. V tureckém případě neustaly tajné rozpravy ani po vstupu Ameriky do války a neustaly, ani když bylo přijato Čtrnáct článků za mírovou základnu i s jejich ustanoveními o veřejné diplomacii a s ustanovením (v článku XII) o osudu Turecka. Ba pokračovaly tajně mezi Velkou Británií a Francií, i když byla zahájena mírová konference!

KAPITOLA IV

TURECKÁ ŘÍŠE JAKO KOŘIST — USTANOVENÍ TAJNÝCH SMLUV A UJEDNÁNÍ O DĚLENÍ TURECKA

PŘICHÁZÍME nyní k nejnázornějším ukázkám staré diplomacie — ke skupině »tajných smluv«, »úprav«, »rozprav«, podle nichž se měla rozkouskovati stará turecká říše mezi spojenecké národy. Můžeme nyní vylíčiti nejen podmínky těchto smluv, nýbrž i všechnou poučný průběh jejich bouřlivého vývoje na mírové konferenci, kde se v tajných shromážděních bez obalu projevovaly skutečné cíle národů.

Jest jisto, že Turecko bylo nejbohatší válečnou kořistí, bohatší než Šantung. Byly tu sice africké kolonie a ostrovy v Tichém oceánu, byly tu malé pohraniční provincie v Evropě, jako Elsaško-Lotrinsko a Dalmacie, avšak z toho se nic nemohlo rovnati starému Turecku nedotčeným, nezužitkovaným bohatstvím. Tam byly nedotčené zdroje petrolejové, mědi, stříbra a soli; ohromné bohatství zemědělské půdy, již bylo lehkou záležitostí. Bylo tu především hojné a příčinnivé obyvatelstvo, odedávna přivyklé práci, které by se za ustálené vlády ihned stalo velkým producentem bohatství a tvůrčí obchodní silou. Nadto znamenalo zhroucení Turecka nové uspořádání věcí v Egyptě a nové možnosti, jak najíti spojení s jinou starou říší, totiž s Persií, a jak z ní těžiti. Vláda nad východním Středozezemním mořem závisela též na držení pobřežních měst Malé Asie, Syrie a Palestíny.

Německo pochopilo jasně ohromnou důležitost Blízkého Východu. Před válkou projektovalo a částečně vystavělo železnici Berlín—Bagdad a pokoušelo se všemi prostředky, které mělo po ruce, o »pokojné proniknutí«. Ba i světová válka se označuje především za boj o ovládnutí Blízkého Východu.

Jest zcela přirozené, že spojenečtí diplomaté, když již jednou válka vypukla, musili se pustiti do úvah, co se stane, jestliže oni vyhrají a Němci prohrají: Jak by se mělo naložiti s Tureckem?

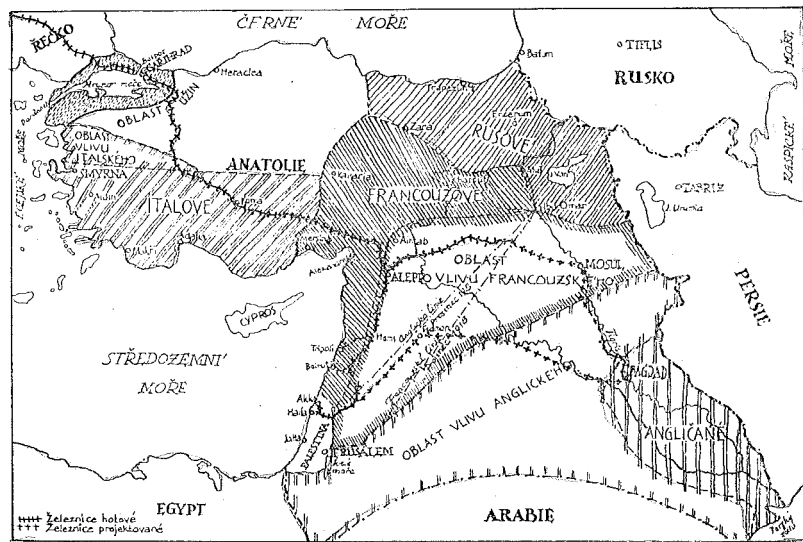
Při tajných úmluvách s Itálií, Rumunskem a snad i Japonskem mohli se Spojenci vymlouvat, že taková ujednání byla nutná k tomu, aby se přivedly Spojencům v jejich zoufalém zápase

s Německem na pomoc další národy, avšak takové výmluvy nebylo možno použiti při úmluvách o Turecku, leč snad jen při skrojku tureckého území, přiřčeném Itálii. Byla to prostě ujednání o rozdělení válečné kořisti.

Tajná jednání se započala brzy po vypuknutí války a na jaře roku 1915 dávala hned první z důležitých tajných smluv mezi Spojenci (vyličená v poslední kapitole) Rusku předmět jeho dávné touhy — Cařihrad, »předpokládajíc, že válka bude skončena s úspěchem«. Velká Británie měla dostati za odměnu některé poněkud neurčité, avšak veliké »výhody..... v otomanské říši a jinde«.

Až potud to ujde. Avšak v téže době volali Spojenci na pomoc nebe i zemi, aby dostali do války Itálii. Německo a Rakousko lákaly Italy skvělými nabídkami, aby je dostaly na svou stranu. Itálie znala svou sílu a smlouvala se Spojenci houževnatě. Hleděla také toužebnými očima na turecké pokladny a zajistila si

Jak se Turecko dělilo podle šesti tajných ujednání.

Francouzsko-rusko-britské ujednání z března 1915 dávalo Rusku Cařihrad. Smlouva Sazonovova-Paléologueova z 26. dubna 1916 stanovila francouzské a ruské podíly v Asii. Smlouva Sykesova-Picotova z května 1916 rozdělovala zbytek mezi Francií a Velkou Británií. Smlouva londýnská z 26. dubna 1915 dávala Itálii krajinu Adalijskou. Ujednání v St. Jean de Maurienne, doplněné v srpnu 1917, slibovalo Itálii Smyrnu a ostatní vyznačené území. Dohoda Clemenceauova-Lloyd Georgeova z prosince 1918 dávala Mosul Velké Británii, při čemž však zůstalo sporným, zda má nová linie jíti východně, či západně od Tadmara.

londýnskou smlouvou (také vyličenou v předešlé kapitole) »pro případ dělení Turecka právo na podíl stejný s podíly jejich (Velké Británie, Francie a Ruska) v oblasti Středozemního moře — na onu jeho část, která přiléhá ke kraji adalijskému«.

Tato »práva« a »podíly« byly nejasné — jenom podíl italský byl zhruba lokalizován — a pro diplomaty, zejména francouzské, nadmíru neuspokojivé. Neboť Angličané se činili a vyjednávali s arabským králem Husseinem o vytvoření nezávislého arabského státu odměnou za arabskou pomoc ve válce. Francouzové se obávali, že se Angličané stanou v této části světa příliš mocnými a že nabudou přílišné moci nad Tureckem. Proto počali vyjednávat se svými starými přáteli Rusy a současně žádali na Angličanech, aby »přiznali barvu«. Výsledkem byly dvě nové tajné smlouvy, zabývající se výhradně budoucím osudem Turecka.

První smlouva Sazonovova-Paléologueova mezi Ruskem a Francií (prozrazená pamětním spisem starého ruského zahraničního úřadu, datovaným o rok později, v březnu 1917), obírala se severním asijským Tureckem. Podle této dohody mělo Rusko shrábnouti velikou doménu, 60.000 čtverečních mil, mezi perskou hranicí a Černým mořem s bohatými ložisky mědi, stříbra a soli. Toto území obsahovalo též pevnost Erzerum a důležitý přístav Trebizond.

Francouzové dostávali podílem veliký výkrojek k jihu a západu, sahající k Středozemnímu moři, o jehož přesných hranicích se měli dohodnouti s Angličany.

Když bylo takto rozhodnuto o severním Turecku, byla sjednána druhá dohoda mezi Francií a Velkou Británií o veliké jižní části asijského Turecka. V těchto jednáních zastupoval Velkou Británii Sir Mark Sykes, Francii zastupoval M. Picot a tajná smlouva z května roku 1916, která takto vznikla, byla nazvána smlouvou Sykesovou-Picotovou. Podle tohoto uspořádání (viz mapu na str. 54.) dostávala Francie celé důležité pobřeží syrské v Středozemním moři až po Akku a všechny přístavy — mimo Alexandrettu, která měla býti volně přístupná britskému obchodu. Francie dostala též veliké zázemí — skutečné knížectví — sahající východně až po řeku Tigris.

Velká Británie dostala k přímé správě v Středozemním moři jenom přístavy Akku a Haifu a část Mesopotamie mezi Bagdadem a Perským zálivem — pěkný kousek území s velikým bohatstvím petrolejovým i zemědělským, předpokládajíc, že by se země zavodnila.

Mezi těmito zábori a severně od poloostrova Arabského byla veliká vnitřní masa tureckého území, o níž dosud nebylo rozhodnuto, zahrnující důležitá města Damašek, Homs a Aleppo. To bylo přiřčeno jakémusi hypotetickému »arabskému státu nebo spolku arabských států«, s kterými se měla Francie a Velká Británie do-

hodnouti později. Avšak také toto území bylo rozděleno na vlivové oblasti, v nichž měly příslušné mocnosti míti »přednostní práva nad místními podniky a půjčkami« a měly »býti jediné oprávněny dodávati zahraniční rádce a úředníky«.

Zbývala Palestina, jejíž rozdělení se také odložilo k příští dohodě.

Avšak tato tajná smlouva se neobírala jenom dělením území. Obsahovala též slavnostní dohodu Francouzů a Angličanů, že nepovolí jiným národům žádných práv v tomto velikém dílu staré turecké říše — tím bezpochyby mínili svého spojence Itálii — a dělaly se plány, jak zahájit hospodářský rozvoj stavbou nové železnice z Bagdadu přímo do Aleppa, odkud mohla Velká Británie získati spojení k moři u Alexandretty pro svůj mesopotamský petrolej.

Sotva sjednali Francouzové a Angličané tyto tajné smlouvy, již se Italové stali velmi nespokojenými, dověděvše se bezpochyby o všeobecných jejich ustanoveních oklikami, jaké znala stará diplomacie. Viděli, že Francie dostává z Turecka mnohem větší podíl než Itálie podle tajné londýnské úmluvy. Takto se počala nová tajná vyjednávání, jichž se již účastnili Italové, a vlekla se po celý rok před vstupem Američanů do války a právě v té době, kdy spojenečtí státníci vydávali prohlášení o nezištných válečných úmyslech.

V dubnu 1917 (Amerika vyhlásila válku dne 6. dubna) se Lloyd George sešel s Francouzi a Italy v St. Jean de Maurienne a pokoušel se jakžtakž odkliditi neshody a upokojiti takto Italy. Bylo tu projednati ještě jiné důležité věci — návrhy na zvláštní mír s Rakousko-Uherskem, uvedené právě v život »Sixtovými dopisy«, a pokračování ve válce na Blízkém Východě, k němuž potřebovala Francie a Velká Británie neomezené italské pomoci. A Italové nikdy neposkytovali své pomoci zdarma!

Aby jí dosáhl, nabídl Lloyd George Italům Smyrnu a ještě jiné turecké území.

Vzpomeňme, že jeho zahraniční ministr Balfour byl právě tehdy v Americe, aby dodal Američanům chuti k účasti na válce. Za schůzky Rady Čtyř dne 11. května 1919 řekl Wilsonovi a Clemenceauovi:

„Za mé nepřítomnosti svolil Lloyd George v St. Jean de Maurienne z příčin jistě dostatečných k tomu, aby Italové dostali za určitých podmínek Smyrnu.“¹⁾

Avšak ani to neuspokojovalo Italů. Vyjednávání se vlekla dále a konečně se dosáhlo tajné dohody, která dávala Itálii nejen Smyrnu, nýbrž i vlivová oblast veliké ceny severně od ní, obý-

¹⁾ Tajné protokoly, Rada čtyř, dne 11. května.

vaná hlavně Řeky a Turky. Avšak tato dohoda měla záviseti na souhlasu Rusů. Leč ruská vláda, kterou právě revolucionáři svrhli, nedala nikdy tohoto souhlasu. Tím se na mírové konferenci vyvinula veliká rozepře o tom, zda jsou sliby dané Italům v St. Jean de Maurienne závazné pro Francii a Velkou Británii, či nikoli.¹⁾

V lednu 1918 oznámil prezident Wilson Čtrnáct článků, které navrhol za mírovou základnu, a Lloyd George prohlašoval světu (dne 5. ledna), že Spojenci již nejsou v diskusích o budoucnosti Turecka poutáni tajnými smlouvami; avšak tyto tajné rozpravy trvaly nepřetržitě dále, neboť kořist, jež se měla rozdělit, byla vskutku bohatá.

V listopadu, když bylo sjednáváno příměří s Německem, přijali všichni prezidentův program uspořádání za základnu příštího míru. Obsahoval článek I., stanovící veřejnou diplomacii, a článek XII. o Turecku.²⁾ Avšak tyto tajné rozpravy mezi Brity a Francouzi o jejich nárocích v Turecku trvaly bez přerušení. Bezvadným toho svědectvím jsou nám slova Pichona, francouzského ministra zahraničních věcí, v tajné schůzce Čtyř v bytě Lloyda Georgea dne 20. března 1919. O této schůzce budu ještě mluvit později, neboť jest důležitá po mnoha stránkách. Pichon tehdy řekl, že po dohodě s Italy v roce 1916 »následovala další dlouhá korespondence a výměna mnohých not mezi Francií a Velkou Británií« o těchto nárocích v Turecku.

Ovšem, tyto rozpravy byly tajné a zdálo se, že nyní to jsou Angličané, kdož nejsou spokojeni. Oni podnikali prudký útok bez francouzské pomoci a přáli si více koncesí v Turecku. Nesmírně obratný posunek Lloyda Georgea (v lednu 1918), s nímž odkládal stranou staré smlouvy o Turecku, pomohl nejen upokojiti anglické dělnictvo, popohnal odvody v Indii, kde se Mohamedáni obávali o budoucnost Turecka, a podával důkaz o podporování presidenta Wilsona, nýbrž polekal také Francouze tak, že byli ochotni koupiti si potvrzení Sykesovy-Picotovy smlouvy souhlasem s její revisí. Nikdy nebylo obratnějšího úderu. Plnil současně svůj úkol v třech různých věcech a v obou druhích diplomacie! Podporoval veřejnou Wilsonovou diplomacii a měl úspěch v tajném jednání s Francouzi.

Zde pokračuje Pichonovo podrobné vypravování:

Ježto nesnáze mezi oběma vládami trvaly a ježto si především francouzská vláda nepřála, aby došly až k bodu, v němž by byla ohrožena konečná dohoda, požádal předseda Rady (Clemenceau) za své návštěvy v Londýně roku 1918 Lloyda Georgea, aby schválil ujednání mezi oběma zeměmi. Lloyd George odpověděl, že nevidí závady pro práva Francie

¹⁾ Podrobnější zprávu o tomto sporu viz v kapitole XXXIII.

²⁾ Viz díl III., dokument 3, kde je text Čtrnácti článků.

v Syrii a Cilicii, avšak vznesl požadavky na určitá místa, o nichž mínil, že by se měla pojmuti do britského pásma, a která byla podle ujednání z roku 1916 ve francouzské vlivové oblasti, zejména Mosul. Žádal také Palestinu.¹⁾

To bylo v prosinci 1918 po ukončení války, kdy, nač nutno pamatovati, všichni spojenci přijali Čtrnáct článků za mírovou základnu. Bylo to také právě v tu dobu, kdy se president Wilson chystal odplouti do Evropy, aby pomohl sjednávatí mír.

Avšak ani potom se rozpravy neskončily. Trvaly soukromě mezi Angličany a Francouzi (bez vědomí jak »přidružených« Američanů, tak i »spojených« Italů) i potom, když byla zahájena mírová konference. Francouzům se nechtělo podrobiti se a Clemenceau přijal anglický návrh až 15. února — měsíc po zahájení schůzí mírové konference. Obtíž tkvěla v stanovení nové demarkační linie. Francouzové si stále přáli podržeti celé syrské území, kdežto Britové trvali na tom, aby demarkační linie šla dosti daleko k severozápadu, dávajíc jim takto oasu Tadmor a úplnou vládu nad železniční tratí (která se měla stavěti), protínající ji mezi Bagdadem a přístavem Haifou na Středozemním moři. Zkrátka, trvali na tom, aby měli železniční trať úplně v obvodu svého vlivu, ježto jinak by Francouzové v případě války mohli zastavití jejich dovoz petroleje z Mesopotamie. Z tohoto důvodu se věc ještě vlekla, když byla dne 20. března svolána do bytu Lloyda Georgea konference, na níž celá zápleтка přišla na světlo.

Schůzka ze dne 20. března byla, jak jsem řekl, z velkých a svízelných schůzek mírové konference. Konala se dávno předtím, než byla formálně přijata politika malých tajných konferencí »Velké Čtyrky«. Tehdy byla oficielním tělesem Rada Desíti. A tak o této schůzce z 20. března nevěděli dokonce ani ostatní členové Desítky a její protokoly nebyly pojaty v úřední sbírku, kterou dostal president Wilson.²⁾ Většina schůzek »Velké Čtyrky« se konala v studovně presidenta Wilsona, tato však na druhé straně ulice, v pokojích Lloyda Georgea v Rue Nitot. President Wilson zastupoval Ameriku; Lloyd George, Balfour a generál Allenby zastupovali britskou říši; Clemenceau, Pichon a Berthelot zastupovali Francii a Orlando a Sonnino Itálii.

Počítalo se zřejmě s důležitou schůzí. President Wilson se právě vrátil z Ameriky. Než odjel, učinil dvě velmi důležité věci. Za prvé vynutil po prudkém sporu přijetí mandátárního principu pro dozor na »stará císařství« a dřívější německé kolonie. Za druhé učinil přímo prohlášení o americkém stanovisku k starým tajným úmluvám, ačkoliv v ten čas věděl určitě jenom o několika

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Čtyř, dne 20. března.

²⁾ Viz díl III., dokument číslo 1, kde jsou protokoly o celé této diskusi.

z nich a neměl představu o rozsáhlém tkanivu staré diplomacie, které se ještě mělo objeviti:

Ježto Spojené státy nejsou vázány žádnou z uvedených (tajných) smluv, jsou zcela ochotny schváliti úpravu, opírající se o skutečnosti.¹⁾

Zatím co president byl vzdálen, přemýšlelo se mnoho a usilovně o těchto jeho prohlášeních. Co mínil? Jak daleko hodlal jíti? Neboť kdyby se tato mandátární soustava měla vážně přijmouti za světovou politiku, znamenala by smrtelnou ránu pro mnohé ze získaných zahraničních zájmových oblastí, na nichž stará diplomacie měla tak hluboký zájem. Znamenala na příklad »otevřené dveře«! A k čemu by byla osadní expanse bez hospodářského ovládnání nebo výsad?

A úprava na »základě skutečnosti«! Starý rád si přál držav, ne skutečnosti. To by vedlo přímo ke zkoumání ne toho, čeho si velmoci pro sebe přejí, v petroleji, stříbře, mědi, potrubích, nýbrž toho, co chce lid, který obýval všechny ty rozlehlé kraje, jehož se nikdo neptal, čeho si přeje, a jak by se měl zajistiti jeho skutečný blahobyt. Skutečnosti by znamenaly všemožná nepřijemná vyšetřování petrolejových dodávek, vlády nad železnicemi, moci nad přístavy a mořskými úžinami, zbrojení domorodců, opevnění, ba i cel a financí.

Kdyby se tyto dvě presidentovy zásady uvedly v život, vyletěla by stará diplomacie do povětří, a tajné úmluvy by vůbec pozbyly veškerého významu a ceny.

Z toho jde najevo význam této schůze z 20. března. Francouzové pověsili na stěnu studovny Lloyda Georgea velikou mapu asijského Turecka, kde byla území vyznačena barevně, aby se vysvětlil všechen průběh tajných jednání. Myslím, že to byla první příležitost, kdy president Wilson uslyšel o smlouvě Sykesově-Picotově a ujednáních v St. Jean de Maurienne.

Pamatuji se, že později se mnou mluvil o této Sykesově-Picotově smlouvě s velikou nechutí; řekl, že to zní jako jméno čaje; nazval ji »pěknou ukázkou staré diplomacie«.

Pichon zahájil schůzi dlouhým prohlášením o veškerém průběhu snah o rozdělení Turecka, hájil francouzských nároků a vznesl námítky proti britskému požadavku větších práv v Turecku. Potom obhajoval Lloyd George nároky britské a současně vyčítal Francouzům, že se hodlají mísiti mezi Araby. Dovožoval bez obalu, že Angličané podnikli válečné tažení v Turecku téměř bez francouzské pomoci, a že tudíž mají míti, čeho si přejí. Zde jsou výňatky z toho, co řekl:

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 1. února.

Žádal jsem kdysi francouzskou vládu o součinnost a upozornil jsem ji, že jí to umožní obsadit Syrii, ačkoli britská vojska neměla tou dobou ještě obsazenu Gazu. To bylo v roce 1917 a 1918, v době, kdy britská vojska trpěla také nejtěžšími ztrátami na bojišti francouzském. Od těch časů většinu těžkých a nepřetržitých bojů ve Francii bojovala vojska britská, třebaže maršál Pétain podnikl mnoho cenných menších útoků. A proto jsem se mimo jiné důvody cítil oprávněným žádati maršála Focha o vojáky (jichž se mělo užít v Turecku). Zmínil jsem se o tom, abych ukázal, že naše těžké boje v Palestině nelze vykládati z nějaké naší neúčasti na bojích ve Francii.

Lloyd George potom odhalil fakt tajného britského ujednání s arabským králem Husseinem, které bylo starší než smlouva Sykesova-Picotova. A ihned se ukázalo, že ani Francouzové o ní dříve nevěděli. Byla pro ně tajemstvím! Zde jsou slova Pichonova:

PICHON řekl, že tento závazek převzala jedině Velká Británie (Angleterre). Francie o něm nikdy nevěděla, až teprve před několika týdny, kdy mu Sir Maurice Hankey odevzdal opis.

LLOYD GEORGE řekl, že připouští, že tato úmluva byla snad sjednána jen Anglií (Angleterre), avšak právě Anglie (Angleterre) prý zorganizovala celé syrské tažení. Nemělo by být syrské otázky leč pro Anglii (Angleterre). Velká Británie postavila do pole proti Německu 900.000 až 1.000.000 mužů, avšak arabská pomoc byla důležitá. O tom by mohl mluvit generál Allenby.

Generál ALLENBY řekl, že arabská pomoc byla neocenitelná.

PICHON řekl, že to nebylo nikdy popíráno, avšak která může být Francie vázána ujednáním, o jehož samé existenci nevěděla v době, kdy byla dohoda z roku 1916 podpisována?

Teď, když se stala rozepře velmi prudkou, přerušil ji prezident Wilson přímým dotazem, proč vlastně jest na konferenci.

Prezident Wilson řekl, že se nyní vynasnaží zaujmouti své místo na konferenci. Až do nynějška prý neměl žádného. Může zde být, jako jeho kolega M. Orlando, jenom v úloze jednoho ze zástupců, shromážděných se, aby založili světový mír. To prý jest jeho jediný zájem, ačkoliv jest ovšem přítelem obou sporných stran. Není prý lhostejný k dohodě, k níž došlo mezi britskou a francouzskou vládou, a rád by poznal závazky ke králi Husseinovi a dohodu z roku 1916, avšak není prý mu dovoleno, aby vyslovil o nich mínění.

Potom učinil prohlášení, v němž vyjádřil opět jasně americké stanovisko a program. Za prvé právo sebeurčení těchto národů. Zde jsou jeho slova:

Stanovisko Spojených států severoamerických jest... neobvyklé k nárokům Velké Británie i Francie na národy, jestliže by jim tyto národy přály. Ze základních zásad, jichž se přidržují Spojené státy severoamerické, jest souhlas ovládaných. Myšlení Spojených států severoamerických jest proniknuto touto zásadou. Pročež... Spojené státy (si přejí věděti), zda Francie bude vhod syrskému obyvatelstvu. Totéž platí o tom, zda Velká Británie bude vhod obyvatelstvu Mesopotámie. Snad mu po tom nic není, avšak, stala-li se tato otázka jeho věci tím, že byla přednesena v konferenci, nelze s ní nic jiného dělati, než vyzkoumati přání obyvatelstva těchto krajů.

Za druhé si přál uspořádání na základě skutečností, a ne tajné diplomacie.

Tato rozepře... vzrostla v případ, týkající se míru celého světa... Bylo mi řečeno, že ihned vznikne válka, bude-li Francie trvati na obsazení Damašku a Aleppa.

Navrhoval tudíž vyšetřovací komisi pro Turecko a projevil své mínění o tom, co by měla přesně učiniti.

Její úkolem bude vyzkoumati stav mínění a půdu, na níž by měl pracovati ten neb onen mandatář. Budiž vyzvána, aby se vrátila a řekla konferenci, co shledala v těchto směrech... to... přesvědčí svět, že konference zkusila vše možné, aby našla pokud možno nejuvědečtější základnu pro uspořádání. Komise necht' se skládá ze stejného počtu francouzských, britských, italských a amerických zástupců. Vyslal by ji s *carte blanche*, aby oznámila skutečnosti, jak je shledá.

Tuto myšlenku podporoval prezident velmi nadšeně a naléhavě. Clemenceau řekl, že s vyšetřováním »v zásadě souhlasí« — oblíbená to diplomatická fráze — avšak, bude-li se konati vyšetřování, přál si, aby platilo nejen o Syrii a francouzských nárocích, nýbrž i o Palestině a Mesopotámii, kde byli Angličané. Ačkoliv Lloyd Gerge také přijal tuto myšlenku »v zásadě« a řekl, že jest ochoten podporovati takové vyšetřování, nebyl nikterak nadšen. Avšak prezident pokládal svůj návrh za přijatý. Viděl jsem ho brzy potom a on mi řekl s nadšením o svém plánu:

»Chci dáti této konferenci dva nejschopnější Američany, kteří jsou teď v Evropě.«

Tázal se mne, mohu-li mu přispěti nějakým návrhem k tomuto jmenování. Navrhl jsem presidenta Henryho Churchilla Kinga z Oberlinské koleje, muže to zdravého úsudku a vysokých ideálů. Prezident mě ihned požádal, abych se spojil s presidentem Kingem, a ten byl jmenován, spolu s Charlesem R. Cranem, členem této komise.

Avšak Francouzové odmítli jmenovati své členy a Angličané neřekli ani ano, ani ne a konečně po dlouhých odkladech vy-

razili američtí komisaři sami, vykonali vyšetřování v Turecku a vrátili se se zprávou.

O dalším vývoji sporu o Turecko pojednám však v pozdějších kapitolách, zde jsem zamýšlel jen ukázat a osvětlit metody staré tajné diplomacie. Stačí říci, že návrh presidenta Wilsona, aby se konečná úprava opírala o dobré zdání neustranné komise, nepřinesl na konec ovoce, ježto jej znařili Francouzové s tichou pomocí Angličanů.

Jest však nutno zmíniti se ještě o jednom období zápasu, protože živě zobrazuje zájem tajné diplomacie nejenom na politické a územní rozpínavosti, nýbrž i — což jest daleko důležitější — na přímém hospodářském vykořisťování. Ačkoliv se o Turecku neujednalo nic, ačkoliv nebyl sjednán mír, objevilo se náhle při tajných poradách 22. května, že mocné britské a francouzské obchodní zájmy v téže chvíli vyjednávají o kladení potrubí z mesopotamských petrolejových polí k přístavu Tripoli ve francouzském pásmu syrském. K těmto jednáním dali podnět Angličané — zastupování Walterem Longem — ačkoliv Lloyd George řekl Radě s důrazem, že s ním (Lloydem Georgem) o nich nikdo nemluvil. Francouzům stál v čele M. Beranger, a Clemenceau popíral rovněž, že by byl o nich něco věděl.

On (Clemenceau) prý teprve dnes ráno slyšel o vyjednávání mezi Berangerem a několika britskými petrolejáři o kladení potrubí k pobřeží. Nezná prý nic z podrobností úmluvy. Nemá prý příliš velký zájem o tuto věc, jak mylně předpokládal Lloyd George předešlého dne.

K tomu Lloyd George odpověděl:

O potrubí jsem nevěděl nic a byl jsem velmi znepokojen, když jsem se po prvé o tom dověděl. Zdá se, že byla nějaká tajná ujednání mezi pařížskými a londýnskými petrolejovými zájemníky. Proto ve chvíli, kdy Clemenceau řekl, že ujednání mu není vhod (zde Clemenceau poznamenal, že mínil něco docela jiného), já jsem je zrušil. Nepřál jsem si mítí nic společného s petrolejovými trusty v Londýně, Americe a Paříži, ježto jsem se bál, že by to zkazilo celou věc. Proto jsem napsal včera odpoledne Clemenceauovi, že tato petrolejová vyjednávání vůbec ruším.¹⁾

V souvislosti s tím jest poznamenati jako doklad časových sklonů, že tyto soukromé smlouvy nabývají vždy víc a více rázu převážně hospodářského. Sykesova-Picotova smlouva byla v hlavních rysech politická, ačkoliv všemi jejími podmínkami pronikala silná příchut hospodářská; poslední francouzsko-turecká úmluva (1921) jest téměř úplně hospodářská — ovšem Francouzové se zřikají slabého politického postavení za širší hospodářské vý-

¹⁾ Tajné zápisky, Rada čtyř, dne 22. května.

hody. Ve vyjednáváních o železnice a potrubí, která následovala Sykesovu-Picotovu úmluvu, převládají zřetele hospodářské nad jednáními politickými. Jsou to ony hospodářské »čachry«, které se dnes nepochybně dějí dále ve všech koutech světa. Ačkoliv se týkají především výroby a výměny zboží, působí často hluboce na osudy širých vrstev místního obyvatelstva a na celou soustavu mezinárodních vztahů. Ačkoliv je častěji uzavírají jednatelé průmysloví a peněžní, než diplomatičtí, stojí za nimi vlády s ozbrojenou mocí národů. Starý řád mění své metody, ne však svého ducha.

Takové byly celkem tužby, potřeby a snahy Spojených vlád, jimiž se zabývaly tajné úmluvy. Takto zamýšlely rozdělit svět, jestliže vyhrají válku; tak se jej vskutku snažily rozdělit na mírové konferenci. Ačkoliv na venek potíraly imperialismus, jak jej představovalo Německo, usilovaly samy o ohromné rozšíření své imperialistické a hospodářské moci. Zachovávaly tato ujednání v tajnosti před vlastním lidem, obávající se jejich působení na velké masy dělníků a na liberální skupiny; tajily je též před svými menšími spojenci, jako Srbskem, a tajily je před Amerikou, jak před vstupem, tak i po vstupu Ameriky do války. Tyto úmluvy zčásti prozrazené nepřátelským zemím bolševickým jich uveřejním, a značně v nich zveličené, byly pro nepřátele prachem a olovem — armádním sborem! — neboť jich užívali jako dokladů pro tvrzení německých nejvyšších vojenských velitelů, že Spojenci bojují skutečně proto, aby pohltili svět.

A konečně zrodily žeň podezření, sporů a zklamání ctižádosti, která nejméně dvakrátě div že nerozbila mírovou konferenci, otrávil její rozpravy a zborčila a pokřivila její konečná rozhodnutí.

Jsem si vědom toho, že toto líčení tvoří hezky tmavý obraz, avšak jest nutno hleděti faktům v tvář, uvažujeme-li o ovzduší, v němž se konala pařížská jednání. A přes to přese všechno president nejen že potíral vytrvale a odhodlaně uspořádání opírající se o tyto staré tajné choutky a ujednání, nýbrž i trpělivě pracoval o stanovách Úmluvy o Svazu Národů, která měla v budoucnosti potříti celý ten hanebný starý systém. Článek XVIII Úmluvy zní:

Každou smlouvu neb mezinárodní závazek, v které přístě vstoupí kterýkoliv člen svazu, musí sekretariát ihned zaznamenati a musí je co možná nejdříve uveřejniti. Žádná smlouva neb mezinárodní závazek nesmějí vázati dříve, pokud nebyly uveřejněny.

Jestliže jednou vstoupí všechny národy s předsevzetím a dobrou vůlí do Svazu, nabude toto ustanovení nebyvalé důležitosti.

razili američtí komisaři sami, vykonali vyšetřování v Turecku a vrátili se se zprávou.

O dalším vývoji sporu o Turecko pojednám však v pozdějších kapitolách, zde jsem zamýšlel jen ukázat a osvětlit metody staré tajné diplomacie. Stačí říci, že návrh presidenta Wilsona, aby se konečná úprava opírala o dobré zdání nestranné komise, nepřinesl na konec ovoce, ježto jej zmařili Francouzové s tichou pomocí Angličanů.

Jest však nutno zmíniti se ještě o jednom období zápasu, protože živě zobrazuje zájem tajné diplomacie nejenom na politické a územní rozpinavosti, nýbrž i — což jest daleko důležitější — na přímém hospodářském vykořisťování. Ačkoliv se o Turecku neujednalo nic, ačkoliv nebyl sjednán mír, objevilo se náhle při tajných poradách 22. května, že mocné britské a francouzské obchodní zájmy v téže chvíli vyjednávají o kladení potrubí v mesopotamských petrolejových polí k přístavu Tripoli ve francouzském pásmu syrském. K těmto jednáním dali podnět Angličané — zastupováni Walterem Longem — ačkoliv Lloyd George řekl Radě s důrazem, že s ním (Lloydem Georgem) o nich nikdo nemluvil. Francouzům stál v čele M. Beranger, a Clemenceau popíral rovněž, že by byl o nich něco věděl.

On (Clemenceau) prý teprve dnes ráno slyšel o vyjednávání mezi Berangerem a několika britskými petrolejáři o kladení potrubí k pobřeží. Nezná prý nic z podrobností úmluvy. Nemá prý příliš velký zájem o tuto věc, jak mylně předpokládal Lloyd George předešlého dne.

K tomu Lloyd George odpověděl:

O potrubí jsem nevěděl nic a byl jsem velmi znepokojen, když jsem se po prvé o tom dověděl. Zdá se, že byla nějaká tajná ujednání mezi pařížskými a londýnskými petrolejovými zájemníky. Proto ve chvíli, kdy Clemenceau řekl, že ujednání mu není vhod (zde Clemenceau poznamenal, že mínil něco docela jiného), já jsem je zrušil. Nepřál jsem si míti nic společného s petrolejovými trusty v Londýně, Americe a Paříži, ježto jsem se bál, že by to zkazilo celou věc. Proto jsem napsal včera odpoledne Clemenceauovi, že tato petrolejová vyjednávání vůbec ruším.¹⁾

V souvislosti s tím jest poznamenati jako doklad časových sklonů, že tyto soukromé smlouvy nabývají vždy víc a více rázu převážně hospodářského. Sykesova-Picotova smlouva byla v hlavních rysech politická, ačkoliv všemi jejími podmínkami pronikala silná příchut hospodářská; poslední francouzsko-turecká úmluva (1921) jest téměř úplně hospodářská — ovšem Francouzové se zřikají slabého politického postavení za širší hospodářské vý-

¹⁾ Tajné zápisky, Rada čtyř, dne 22. května.

hody. Ve vyjednáváním o železnice a potrubí, která následovala Sykesovu-Picotovu úmluvu, převládají zřetele hospodářské nad jednáními politickými. Jsou to ony hospodářské »čachry«, které se dnes nepochybně dějí dále ve všech koutech světa. Ačkoliv se týkají především výroby a výměny zboží, působí často hluboce na osudy širých vrstev místního obyvatelstva a na celou soustavu mezinárodních vztahů. Ačkoliv je častěji uzavírají jednatelé průmysloví a peněžní, než diplomatičtí, stojí za nimi vlády s ozbrojenou mocí národů. Starý řád mění své metody, ne však svého ducha.

Takové byly celkem tužby, potřeby a snahy Spojených vlád, jimiž se zabývaly tajné úmluvy. Takto zamýšlely rozdělit svět, jestliže vyhrají válku; tak se jej vskutku snažily rozdělit na mírové konferenci. Ačkoliv na venek potíraly imperialismus, jak jej představovalo Německo, usilovaly samy o ohromné rozšíření své imperialistické a hospodářské moci. Zachovávaly tato ujednání v tajnosti před vlastním lidem, obávající se jejich působení na velké masy dělníků a na liberální skupiny; tajily je též před svými menšími spojenci, jako Srbskem, a tajily je před Amerikou, jak před vstupem, tak i po vstupu Ameriky do války. Tyto úmluvy zčásti prozrazené nepřátelským zemím bolševickým jich uveřejněním, a značně v nich zveličené, byly pro nepřátele prachem a olovem — armádním sborem! — neboť jich užívali jako dokladů pro tvrzení německých nejvyšších vojenských velitelů, že Spojenci bojují skutečně proto, aby pohltili svět.

A konečně zrodily žeň podezření, sporů a zklamání ctížádosti, která nejméně dvakrát div že nerozbila mírovou konferenci, otrávil její rozpravy a zborčila a pokrivila její konečná rozhodnutí.

Jsem si vědom toho, že toto líčení tvoří hezky tmavý obraz, avšak jest nutno hleděti faktům v tvář, uvažujeme-li o ovzduší, v němž se konala pařížská jednání. A přes to přese všechno president nejen že potíral vytrvale a odhodlaně uspořádání opírající se o tyto staré tajné choutky a ujednání, nýbrž i trpělivě pracoval o stanovách Úmluvy o Svazu Národů, která měla v budoucnosti potříti celý ten hanebný starý systém. Článek XVIII Úmluvy zní:

Každou smlouvu neb mezinárodní závazek, v které přistě vstoupí kterýkoliv člen svazu, musí sekretariát ihned zaznamenati a musí je co možná nejdříve uveřejniti. Žádná smlouva neb mezinárodní závazek nesmějí vázati dříve, pokud nebyly uveřejněny.

Jestliže jednou vstoupí všechny národy s předsevzetím a dobrou vůlí do Svazu, nabude toto ustanovení nebývalé důležitosti.

Odklidí všechnu tajnou diplomacii; uvede nás do nového věku veřejné diplomacie.

Leč vše záleží na dobré vůli a upřímnosti, s níž národy podporují a provádějí tato ustanovení. President Wilson mohl dopomoci národům k prostředku, kterým by vyslovily svou dobrou vůli, avšak nemohl jim dáti dobrou vůli. Od té doby, co Svaz národů vešel v život, bylo registrováno podle tohoto ustanovení více než 150 úmluv — veliký pokrok — a přece víme, že se stále uzavírají »tajná ujednání«, která se buď vůbec, neb aspoň zčásti neregistrují.

Pokusil jsem se taktó ukázati zralé plody staré diplomacie. Ovšem do jisté míry se tato ujednání vnucovala Spojencům jakožto válečné opatření; neboť také Německo činilo tajně nabídky Itálii, Rumunsku, Bulharsku, Turecku a snad i Japonsku, kterým bylo nutno čeliti. Víme, že se Německo pokusilo vyjednávatí tajně i s Mexikem. Vůdcové o všech domácích otázkách liberálně a pokrokově smýšlející, jako Asquith a Grey, musili se účastniti takových tajných pletich a přízpůsobiti se zastaralé a špatné soustavě staré diplomacie.

Ve velmi pohnutých dobách nebezpečí a utrpení se za vůdcovství presidenta Wilsona na tyto staré cíle, tyto tajné tužby zdánlivě zapomínalo, zdánlivě se zamítaly. Celý svět se na chvíli pozvedal k vyšší mravní úrovni. Lid na celém světě byl za jedno s presidentem. Jakmile však válka přestala, nastala reakce. Staré vlády a stará soustava bděla a nastal hrozný »úpadek idealismu«, který vylicím v příští kapitole.

KAPITOLA V

ÚPADEK IDEALISMU

VŠECHNY velké lidské katastrofy se sobě více méně podobají. Vzpomínám si, že jsem byl v San Francisku právě po velkém zemětřesení roku 1906, které na krátký okamžik, na několik týdnů, vyšinulo lidi z rovnováhy.

»Lidé sloužili místo aby požadovali služeb; dávali, místo aby přijímali. Pomáhali svým bližním. Na krásnou chvíli bylo toto rozkotané město městem křesťanským.«

»Lidé sloužili, místo aby požadovali služeb; dávali, místo aby zvadla. Horlivě se pracovalo o velkých utopických plánech na znovuzbudování města, rozšíření ulic, odstranění čínské čtvrti, o plánech na lepší městskou správu a větší součinnost práce a kapitálu. Budoucnost neměla míti nic společného s minulostí. San Francisko mělo býti krásné, čisté, spravedlivé!

»Období vzájemné podpory trvalo asi měsíc... Ponenáhl tu a tam počala pronikatí osobní chamtivost a soukromý zájem. Lidé přišli opět k sobě.«¹⁾

Zapomnělo se na velké plány součinnosti, padl Burnhamův plán znovuzbudování krásnějšího města pro vášnivou chtivost a nevraživost soukromých vlastníků, práce a kapitál se počaly opět svářiti, »politický boss«, na čas odstavený, dostal se zase k moci. »Proč by měli,« zvolal pozorovatel, »inteligentní lidé, schopní sloužiti a pracovati společně, jak činili v prvních dnech po zemětřesení, upadnouti zpět pod vládu pudu a podříditi se zase zákonu džungle?«

Jak často jsem vzpomínal na tuto někdejší katastrofu v měsících, jež následovaly hned po příměří s Německem ze dne 11. listopadu 1918! Společné utrpení a společný válečný strach zrodily touž krásnou chvíli »světové lásky«; spojenecké národy odsunuly vlastní zájmy a pracovaly ušlechtilě vespolek. »Starý řád« měl býti navždy odstraněn, na otrěsených a dýmajících troskách staré civilizace měl býti zbudován »svět krásy«. S ma-

¹⁾ »Zkouška lidstva: Pohroma sanfranciská«, napsal R. S. Baker, *American Magazine*, listopad 1906.

lými národy se mělo jednati právě tak spravedlivě, jako s velkými a velké měly odzbrojiti. Měl vzniknouti světový mírový svaz.

Sotva se válka skončila, mizelo silně citové a mravní nadšení, které vyznačovalo její poslední rok. Duch jednoty se uvolňoval. Spojenci konec konců neměli společných cílů. Každý měl své staré závazky, potřeby, řevnivosti, ctížádosti a ony se počaly ihned uplatňovati. Cíle tajných úmluv byly zase posunovány do popředí. Nestal se věru žádný zázrak. Lidé se opět octli v svém starém všedním světě a nadto ve stavu vyčerpání a demoralisace, kteréž spíše jitrily než uklidňovaly přirozené rozpory mínění. Nesmí se zapomínati, že se mírová smlouva sjednávala v době národnostního pobouření, přehnaných vidin a přehnaného strachu.

Není možno pochopiti historicky správně události mírové konference, nerozumíme-li jasně těmto změnám v duševním stavu. Je významné, že tuto náhlou cynickou změnu v citění objevily nejdříve síly, které poskytly prezidentovi největší pomoci a které mu slepě důvěřovaly, totiž liberální a dělnické skupiny ve spojeneckých zemích (a ovšem i v Německu a v Rakousku). Nikdo, kdo byl v Evropě brzy po příměří, v listopadu a prosinci 1918 a v lednu 1919 (jako já), nezapomene poplašného volání, které vycházelo ze všech těchto skupin, když vůdcové starého řádu počali opět zdvíhati hlavu.

»Prohráli jsme mír?« volá pisatel v *Heraldu*, vůdčím dělnickém deníku Velké Británie.

»Naši vojáci vyhráli válku,« praví, »naši demagogové prohrají mír.«

Manchester Guardian, vůdčí liberální list anglický, promlouvá již 3. prosince o »úpadku idealismu« a 19. prosince — asi pět neděl po příměří a necelý měsíc před zahájením mírové konference — líčí situaci takto:

President Wilson přišel s určitými, přesně vymezenými politickými zásadami a s naprosto rozhodným úmyslem, aby každá smlouva, jejíž stranou on bude, nesla jejich znak. To jsou zásady, které sám prohlásil, které valná většina amerického lidu schvaluje a které spojenci zcela formálně a definitivně přijali. Přes to však, že byly takto přijaty a že se Německo vzdalo s touto jasnou výhradou a žádou jinou, nemusí president Wilson dlouho dýchat diplomatický vzduch Paříže, aby objevil jisté podivné neshody mezi tímto veřejným přijetím a partikularistickými a čistě nacionalistickými požadavky, které se právě derou do popředí v různých zemích, nevyjímaje ani naši.

The Nation, jiný liberální žurnál, žaluje dne 21. prosince těmito slovy:

Slyšíme málo nebo nic o Svazu Národů. Zato slyšíme hodně o mnohých čistě sobeckých národnostních spekulacích. Mezi ně se nemůže počítati vrácení Elsaska-Lotrinska. To jest ve čtrnácti člancích a opětné spojení s mateřskou zemí jest spíše formální, než zásadní otázkou. Avšak francouzský protektorát na levém břehu Rýna, francouzské zabrání Saarských uhelných polí, belgický nárok na holandskou a německou půdu a italský nárok na Dalmacii vede nás přímo zpět k Brestu Litevskému, k politice moci, k strategickým hranicím a k provázení výbojného nacionalismu. Tak činí teorie Lloyda Georgea o náhradách, když přiznává vítěznému národu právo, aby vymáhal všechny válečné náklady na přemoženém. Spojte teorii s praxí a přidejte k nim výpravu proti revolučnímu Rusku a bude po čtrnácti člancích. Poslání Wilsonovo jest učiněno neplodným a politika práce přivedena vničeč.

Skoro týž poplach vyjadřují francouzské a italské liberální a dělnické noviny a vůdcové těchto stran. V pařížském *L'Oeuvre* čteme dne 10. ledna, dva dny před první schůzí mírové konference:

Skvělá vyhlídka na všeobecný mír, založený na vzájemné důvěře a přátelství národů, úží se více a více na novou rovnováhu sil... Mluví se jenom o posílení hranic a starý předpis »přeješ-li si míru, připravuj válku«, posedl, jak se zdá, mysl starých politiků pověřených obnovou světa.

Na stejnou strunu zlých předtuch a pesimismu bijí přihlížející liberálové neutrálních zemí, kteří vidí snad jasněji než ostatní sílu staré diplomacie a moc starého nacionalismu, zápletky tajných úmluv. George Brandes, veliký skandinávský učenec, doznal v rozhovoru s americkým dopisovatelem:

Spojenci jsou opojeni vítězstvím a jsou příliš nakloněni ukládání trestů, aby stvořili mír spravedlivý a trvalý. Jsem stařec a pamatuji dobře, jak se po kapitulaci Paříže (v roce 1870) vypravily v čtyřiašedesáti hodinách z Anglie vlaky se zásobami, aby nakrmily hladové. Avšak co vidíme dnes? Je tomu již déle než tři měsíce, co se Německo vzdalo, a Spojenci brání stále zásobování Německa. Mír, uzavřený v tomto duchu nemohou jistě provázeti pocity politické spokojenosti, o něž se musí opírat každý mír.

Divím se zásadám presidenta Wilsona a oceňuji je; nemohu však porozuměti, jak někdo, kdo má otevřené oči, může jenom na okamžik věřiti v jejich uskutečnění... Wilsonova politika umírněnosti jest jediné správná... Válka nemůže přinést mír. Jen láska a milosrdenství přináší mír, a kde jsou láska a milosrdenství?¹⁾

Vůdcové těchto stran se obávali, že si president není plně vědom rozsahu a síly reakce proti němu. *Herald*, anglický dělnický

¹⁾ William C. Dreher v newyorské *Nation*.

týdeník vyšel v prosinci, maje přes celou první stranu vytištěna tato slova:

»Nedejte se zviklati, Wilsone!«

Dne 23. prosince 1918 varuje presidenta v soukromém dopise biskup Gore z Oxfordu, kterýž se právě vrátil z Ameriky, že »se vždy více a více přesvědčuje o tom, co vězí ve »vzdělaných« vrstvách Evropy, která jest štvána k odporu proti myšlence mezinárodní spravedlnosti a zásadám mírového uspořádání, za které bojujete. Avšak jsem stejně přesvědčen, že srdce a mysl prostého lidu jsou s vámi.«

Kdežto liberální a dělnické skupiny, které podporovaly presidentův program nejpřímněji, byly znepokojeny, staří vůdcové a konservativní tisk stávaly se vždy troufalejšími a cyničtějšími.

»Tu a tam,« poznamenává pařížský *Figaro*, »slyšíme o lidech, kteří sní ještě o Wilsonově míru.«

»Přetvořme Střední Evropu podle francouzského zájmu«, praví *Le Temps*.

Dne 26. listopadu 1918 prohlásil Winston Spencer Churchill, britský muniční ministr v své řeči v Dundee, že jest přítelem Svazu národů, že však tento Svaz není náhradou svrchovanosti britského loďstva; a prohlašoval, že nikdy žádná z německých osad nebude vrácena Německu a že se Turecku již nikdy nevydá žádná z dobytých částí Turecka.

Na počátku prosince 1918 byl jsem v Itálii a slyšel jsem všude mluvit (jaký rozdíl proti dubnu 1918!) o italské expansi, o ovládnutí dalmatského pobřeží a o italské vládě nad celou Adrií. A v Rjce se již bojovalo mezi Italy a Chorvaty o vládu nad tímto městem.

Tento obrat nezpůsobili jen vůdcové — ačkoliv je liberální a dělnické skupiny rozhořčeně obviňovaly — nýbrž on tkvěl v samé psychologii lidových mas. Nejzchytralejší politický vůdce Evropy neb dokonce celého světa, Lloyd George, věděl to dosti dobře, inscenoval své všeobecné volby na den 14. prosince, vrcholný bod tohoto obratu, učinil svým heslem tvrdý a krutý mír s Německem — »pověste Kaisra a přinutte Němce zaplatit válečné útraty« — a dobyt naprostého vítězství. A zatím co meškal president Wilson v Anglii, přednášeje velké řeči v Manchesteru a jinde, jimiž podporoval s novou silou svůj program míru a Svazu národů, říkal Clemenceau poslanecké sněmovně v Paříži, že věří stále v staromodní soustavu spolků.

Ačkoliv on i Lloyd George přijali bez výhrady presidentovu základnu úpravy, Čtrnáct článků, zasazoval se nyní Lloyd George o to, aby Německo platilo až »do posledního šilinku«. A vynikající francouzští vůdcové uplatňovali územní a jiné nároky, které, kdyby byly uznány, porušily by právě tu zásadu, s kterou souhlasili spojenci při příměří.

Byl ovšem důvod pro tento davový obrat, o němž političtí vůdcové tak dobře věděli. Zejména Francouzové trpěli strašně po čtyři válečná léta, ztratili miliony mužů na zabitých a raněných, viděli některé ze svých nejkrásnějších krajů zpustošeny s krutostí všem dřívějším válkám neznámou, a nyní, když se válka skončila vítězně, přál si každý neodkladného zadostučinění. Tak řekl Clemenceau již v konferenci:¹⁾

První přání francouzských pohraničních sedláků jest, aby dostali zpět dobytek, který jim byl ukraden po stech a po tisících kusů a který se vidí pásti na německé straně. Tito sedláci neustále říkají: Ovšem, že jsme vyhráli, ale nemůže se naříditi Němcům, aby nám vrátili náš dobytek? ... Pan Balfour mi nebude jako filosof odporovati, jestliže řeknu, že jest něco takového, jako filosofie války, když se hromadí události v lidském mozku a přivádějí jej z klidu, ničíce rovnováhu celých národů.

Takovéto události se nahromadily, a v těchto dnech byly skutečně celé národy z rovnováhy.

Jak bylo v Americe? Nastal tam tentýž obrat. Přes kritiku Rooseveltovu, Lodgeovu a jiných opozičních vůdců měl Wilson bezpochyby mocnou a téměř jednotnou podporu Ameriky až do sklonku 1918 — a to i přes skutečnost, že jeho politika po celou dobu jeho vlády byla opakem konservativních zájmů v zemi. Tyto skupiny pokládaly jeho zákonodárny program příliš příznivým dělnictvu, farmářům a maloobchodníkům proti velkoobchodníkům. V listopadu 1918, když se volby skončily neúspěchem jeho strany a lid zvolil kongres jemu nepřátelský, ozvaly se všechny opoziční hlasy s novou silou.

Zatím co president říkal v Evropě, že Spojené státy si nepřejí nic pro sebe — »nemusíme sloužit sobeckým záměrům« — prohlašoval senátor Lodge v senátě (řeč ze dne 21. prosince), že Německo musí zaplatiti těžkou pokutu (ačkoliv příměří obsahovalo dohodu, že se bude platiti pouze odškodné, nikoliv pokuta) a že z této pokuty musí Spojené státy dostati příslušný podíl.« A mezitím co president mocně hlásal svou vidinu, jak americký národ slouží světu a účastní se Svazu národů, vyzýval senátor Johnson a senátor Borah Američany, aby se poradili se svými obavami, hájili svého osamocení a ponechali evropské národy vlastnímu důmyslu.

»Doufám,« řekl senátor Johnson, »že z toho vychází pro senát a vládu Spojených států závěr, aby zůstavily národům za mořem budoucí správu světa a dovezly domů naše vojsko, ať je již kdekoliv, jakmile splníme své nynější závazky.«

A senátor Borah odporoval předloze o opatření 100,000,000 dolarů na vyživování hladového evropského obyvatelstva, ježto na

¹⁾ Tajné zápisky, Rada Desíti, dne 12. února.

podnik Mr. Hoovera »se určovaly sumy bez zřetele na zájmy amerických poplatníků«.

Tak se stalo, že Wilsonova myšlenka »lidskost především«, tato vidina Ameriky, prokazující světu velké služby, byla nahrazena novým heslem »Amerika především«.

Přes to přese všechno president stále vroucně věřil, že opravdu hlásá skutečné tužby a snahy lidu celého světa, že vskutku má za sebou lid a že jemu, objeví-li se oposice, stačí k národům jenom promluvit, a ony že mu přijdou na pomoc. Důvěřoval téměř tklivě v lid a Ameriku. V své řeči na pařížské Sorbonně ze dne 25. února 1919, která je z jeho největších evropských řečí, vyjádřil (10 dní po zahájení mírové konference) opětně svou důvěru, že

vyvolené třídy lidstva nevládnou už lidstvu. Osudy lidstva jsou teď v rukou prostého lidu celého světa. Učiňte mu zadost a ospravedlňte nejenom jeho důvěru, nýbrž postavte i mír na pevné základy. Nevyhovíte mu a žádná úprava, kterou vymyslíte, ani nezaloží, ani neupevní světového míru.

Cítil též, že má za sebou lid, »prostý lid« Spojených států.

Můžete si představit — řekl v témž oslovení — city a záměry, s kterými představitelé Spojených států podporují tento velký návrh Svazu národů. Pokládáme jej za základní tón souhrnu, který vyjadřuje naše záměry a ideály v této válce a který přidružené národy přijaly za základ úpravy. Kdybychom se vrátili do Spojených států, aniž jsme učinili každý možný pokus o uskutečnění tohoto programu, šli bychom vstříc zaslouženému opovržení svých spoluobčanů. Neboť oni jsou tělem, které jest součástíou velké demokracie. Očekávají, že jejich vůdcové promluví, že jejich představitelé budou jejich sluhy.

Mylná byla by domněnka, že si Wilson nebyl vědom zápasu, který jej očekával. Řekl již v červnu 1917: »Míru nedosáhneme bez ústupků a obětí.« A v památné poradě, kterou měl s americkými odborníky na *George Washingtonu* na své první cestě z Ameriky, vyjádřil nejenom předtuchu budoucích nesnází, nýbrž prohlásil s velkým důrazem odhodlání podstoupiti »úkol ohromných rozměrů«.

Předvídáje nesnáze konference z nápovědi, kterou učinil se zřetelem na tužby lidstva po novém řádu, poznamenal: »Nebude-li pracovati, musí se k práci přinutiti, protože svět stojí před úkolem ohromných rozměrů a jenom přijetí očišťovacího postupu oživí a obrodí svět. Jed bolševictví se snadno ujal, protože jest protestem proti cestě, po které svět kráčet. Naším úkolem na mírové konferenci bude usilovati o nový řád, po dobrém, budeme-li moci, po zlém, budeme-li musiti.«¹⁾

¹⁾ Ze zápisků, jež si tehdy učinil Dr. Isaiáš Bowman.

Měl však takovou hlubokou víru v sílu mravních ideí a v dobrou vůli »prostého lidu« jednati správně, jakmile věděl, co jest správné — a zdaž nepřijal celý svět jeho zásady za základ míru? — že přišel na mírovou konferenci s nezviklanou důvěrou. Byl připraven svěsti bitvu ve všech případech a bez zřetele na jakýkoliv odpor.

Takovouto ráznost chápal evropský lid jasně. »Myslí to vážně« ... A zásluhou americké soustavy, podle níž se volí president na určitý počet let, byl zde ze všech shromážděných vůdců jediným, který nebyl zmítán divokými časovými vlnami obecného cítění. Lloyd Georg přewilsonoval samého Wilsona svým užíváním myšlenky seburčení v lednu 1918 — neboť tehdy byla působivým heslem celého světa — ale v prosinci 1918 bojoval o zvolení pod zcela jiným heslem. Avšak president stanovil své zásady; a trval na nich. »Naším úkolem na mírové konferenci,« řekl, »bude usilovati o nový řád, po dobrém, budeme-li moci, po zlém, budeme-li musiti.«

Balfour, který dovedl spíše než ostatní mužové hrající velkou úlohu na mírové konferenci podržeti poněkud ironické nazírání stranou stojícího pozorovatele událostí, poznamenal 28. listopadu:

Bude to pěkná rvačka, tahle mírová konference.

DÍL DRUHÝ

**STARÁ A NOVÁ DIPLOMACIE
ORGANISACE A POSTUP**

KAPITOLA VI

ORGANISACE A PŘÍPRAVA »NOVÉ DIPLOMACIE« K ZÁPASU S DIPLOMACIÍ STAROU — AMERICKÉ »VYŠETŘOVÁNÍ« — PŮVOD ČTRNÁCTI ČLÁNKŮ PRESIDENTA WILSONA

OD velikých dnů, kdy spadla opona nad nesmírným krvavým dramatem války (11. listopadu 1918) až do okamžiku, kdy došlo k dramatu mírové konference v Paříži (12. června 1919), uplynuly plné dva měsíce. President Wilson dospěl do Evropy 13. prosince, očekáváje a jsa připraven, že konference bude zahájena buď hned nebo alespoň v několika dnech — a měsíc uplynul.

Netrpělivé světové veřejnosti, toužící po míru, mohl se tento odklad zdát dosti zbytečným a neplodným; byl však úmyslný a do značné míry na celý průběh mírové konference byl určen za příměří a v těchto přípravných měsících.

Jakýsi odklad, asi měsíc, byl ovšem rozumný a nevyhnutelný. Šlo o světový mír. Sedmadvacet spojeneckých národů musilo k němu učiniti přípravy, musily se dostavití delegace s druhého konce světa, z Japonska, Číny, Austrálie, Jižní Afriky, Jižní Ameriky, Indie. Když se podpisovalo příměří, mysliło se asi na měsíc; časová hranice pro splnění všech podmínek (vyjma jednu) byla stanovena na 31 dní, toliko v jednom případě na 36 dní. Lloyd George, který se musil odvolatí k národu, aby získal rozhodnější mandát pro svoji politiku v Paříži, ustanovil všeobecné volby v Anglii na 14. prosinec a tak mu stála v cestě politická kampaň. President Wilson byl v Evropě, jsa hotov začítí a radikální tisk anglický i francouzský počaly již s ostrými stížnostmi do odkladů.

Avšak v diplomacii se počítá se vším, a průtah, který vždy slouží věcem, jež jsou, byl vždy jednou ze zbraní tohoto válečnictví. Kdyby diplomaté a zvláště Francouzi, kteří byli hostiteli konference a tak především odpovědni za určování těchto věcí — neboť oni musí říci, kdy jest jejich domov hotov a připraven — byli si přáli, anebo se domnívali, že jest v jejich prospěch, aby uspíšili mírovou konferenci, bylo by se to stalo. Oni však zřejmě

počítali s tím, že odklad pracuje do určité míry pro ně. Odkládá-
jíce co nejvíce demobilisaci největší armády, jaká kdy byla známa,
a jež byla pod komandem francouzského generála, maršála Foche,
zajišťovali tak dvojnásob porážku ústředních mocností a s blo-
kádou, kterou stále ještě udržovalo nejmohutnější loďstvo, jaké
kdy plulo po mořích, drželi v ocelové pěsti Německo rozpadáva-
jící se v hospodářské i politické trosky. I v této periodě světové
války byl běh světa řízen kompasem francouzského strachu.

Kromě toho byli spojenečtí diplomati úplně spokojeni, mohli-li
čekati, pokud si nezajistili poslední zrnko výhod z nejdrasti-
čtějších podmínek příměří, jaké zná moderní válka. Zatím co pre-
sident Wilson stanovil zásady míru, vojenští páni, kteří tehdy
měli v rukách skutečnou moc, vypracovali podmínky příměří,
a toto příměří bylo ve skutečnosti předběžně vnucenou smlouvou,
v níž byly předepsány nejen obvyklé a ihned platné podmínky
vojenské a námořní, nýbrž do níž byly také pojaty v širokých
rysech mnohé z hranic, o něž se potom mělo žádati, ba i opatření
hospodářská a finanční. President Wilson byl takto z části po-
ražen vojáky — nebo mu alespoň byl jeho úkol valně ztížen —
ještě dříve, než přibyl do Evropy. V těchto týdnech průtahů,
v prosinci a lednu, činili Francouzové, seč byli, aby se fyzicky
zmocnili Alsaska-Lotrinska, saarské uhelné pánve a rýnských
hranic. Také Italové byli činní v územích, na něž si osobovali
právo podle tajné smlouvy londýnské. Aby mohli přistoupiti
k mírovým jednáním, zjednali si takto za příměří pevnou posici.
Dobyli si devíti desetin svých požadavků.

Kromě toho si evropští vůdcové byli dobře vědomi obratu u ve-
řejném mínění světa, nyní, kdy bylo citové vzrušení válečné to
tam, jak bylo ukázáno v poslední kapitole, »Úpadek idealismu«.
Lloyd George s tímto úpadkem počítal a nadbíhal mu v svých
prosincových volbách. Clemenceau jej vyjádřil s brutální téměř
otevřeností v svých řečech k francouzské sněmovně.

President Wilson mohl chodit po Evropě a opakovati svůj pro-
gram; byl by býval přijat s potleskem liberálnějších nebo radikál-
nějších skupin obyvatelstva, ale staří vůdci měli věci již opět
pevně v rukách a věděli, že proud jde alespoň dočasně proti pre-
sidentovi, proti jeho širokému programu spravedlivého míru
a k tvrdému, krutému a odvetnému míru, jehož si přáli Fran-
couzi a Italové a v daleko menší míře i Britové. Průtahy posilo-
valy tudíž postavení starých vůdců, poskytovaly novou sílu tra-
dičním metodám, jež byly známy a osvědčovaly se, třebaže
špatně, v minulosti, na druhé straně však vedly k oslabení no-
vého amerického vůdcovství a působily rušivě na jeho program,
který, stoje tvář v tvář chaotickému světu, počínal se zdátí vzdá-
leným a těžko dosažitelným.

Zkrátka, jestliže stará diplomacie, starý řád za posledních mě-
síců války, kdy se president Wilson stal uznaným vůdcem světa,
žily v smrtelném strachu o své bytí, měly nyní své žně. Od pří-
měří začalo zase všechno chodit svou cestou, a trvalo nepřetržitě
až do velkých bitev v prvních dnech konference.

Jsou všechny důkazy pro to, že staří vůdcové očekávali, že si
budou moci počínati po své vůli. Nesmí se zapomínati, že staří
vůdcové byli navzájem připoutáni četnými tajnými smlouvami, jež
tenkrát byly Američanům namnoze neznámy; v těchto dvou mě-
sících provisoria byli tak důvěřiví, že pokračovali v tajných kon-
ferencích, týkajících se na příklad rozdělení Turecka. Opominuli
však uvážiti řadu nových činitelů, kteří po prvé vstupovali mocně
do jednání o mezinárodních věcech. Byl to na jejich straně úplný
nedostatek obrazivosti (většina nedostatků na konferenci plynula
z nedostatku obrazivosti), protože neviděli — nikdy neviděli a ne-
cítili — jako president Wilson, nový svět, v němž žili, a nové síly,
jež se tu nezadržitelně zdvíhaly a jež se musily brzy uplatniti na
mírové konferenci, byť i na čas byly zastíněny.

Vrhněme letmý pohled na tyto síly »nového řádu«, které v Pa-
říži působily. Nebyly-li řádně organisovány, měly přece za sebou
rozsáhlý tlak více nebo méně vysloveného veřejného mínění. Toto
mínění, třebaže nemělo tradice, mělo zásady a aspirace; mělo-li
málo zkušených lidí, mělo zato proroka.

Paříž se lišila od Vídně tak, jako bitva v Argonnách od bitvy
u Waterloo. Byla hnána kupředu elektřinou! Co se řeklo nebo
vykonalo ve Vídni, vešlo v Londýně ve známost o týden později
— poštami, dostavňiky, plachetními loďmi — a i tehdy proniklo
jen málo mimo začarovaný kruh vládnoucích vrstev; ale vše, co
se stalo v Paříži — a vůbec Paříž proti Vídni byla široce ote-
věna celému světu — čtlo se druhého rána v kavárnách Kap-
ského Města a Melbourne, čtli v Tokiu rikšové z ušpiněných
plátků. S vysoké věže bezdrátové telegrafie v Bordeaux, již ten-
krát dohotovovalo americké loďstvo, mohly býti současně vrhány
zprávy do San Francisca, Bombaye a Buenos Aires a operatéri
mohli zachycovati vlastní své zprávy, oběhnuvší kolem světa
v sedmině vteřiny.

Před sto lety se ve Vídni k míru tančilo. »Císařové tančili, tan-
čili králové, Metternich tančil, Castlereagh tančil. Jen kníže Talley-
rand netančil, protože má koňskou nohu. Hraje whist.« Protan-
čili patnáct měsíců.

Avšak v Paříži v roce 1919 nikdo netančil. V Paříži se prac-
valo. Byla to konference, již události hnaly kupředu bičem. Ne-
mohu vykresliti líbezný obrázek, jež vykreslil ne jeden komen-
tátor, čtyř Olympánů, vládnoucích nad během světa. Mohu si jen
vyvolati vzpomínku na skupiny stísněných a vyčerpaných lid-
ských bytostí — a především byla to Čtyrka — bojujících s úkoly,

přesahujícími jejich síly a trpících ustavičnými útoky veřejného mínění, jež se nesmírně lišilo od veřejného mínění z roku 1915 a bylo daleko bdělejší.

Nikoliv, v Paříži se netančilo. Buď po napoleonských válkách bylo méně utrpení, nebo svět zcitlivěl od té doby více k lidským potřebám a k lidským nadějím. Nebo snad ti, kdož trpí válkou ze všech nejvíce, stali se v tomto století méně poddajnými, stali se naléhavějšími. Neboť si vzpomínáme jasně, jak bída světa nepopřála poradám v Paříži klidu ve dne ani v noci; jak byly ustavičně vzrušovány voláním hladu zvenčí, z Vídně, z Arménie nebo z Ruska, nebo jak byly pobuřovány pověstmi o nových válkách, vypukajících v Polsku, na Balkáně, nebo znepokojujány velkými povstáními lidu, jako v Maďarsku, lidu příliš zuboženého, příliš trpícího, zimou, hladem a beznadějí, aby čekal na řádný průběh mírového jednání. A stále, při každém obratu jednání vystávala od Východu příšera chaosu, hrozícího přemoci a pohltiti svět. Ve Vídni nebylo Ruska, bijícího na bránu! Ve Vídni byla revoluce zřejmě za branou v bezpečné vzdálenosti; v Paříži byla ustavičně v ní. »Nový řád« tísnil starý, jsa sám hnán vpřed ještě novějším.

Snad nebyl moudřejší, lepší a dobrotivější ten svět, který byl uveden na velikou scénu v Paříži (to je otázka spíše pro filosofa než historika); byl to však svět nekonečně komplikovanější než ve Vídni, zalidněnější, neklidnější, daleko sebevědomější, lépe řízený, lépe ustrojený na zničení prostoru a času. Když v Paříži zasedala mírová konference, členové britské delegace nepokládali za nic odskočiti si aeroplánem do Londýna na odpolední čaj; v červnu onoho roku, odvážný a mladý člen amerického loďstva Read dobyl po prvé vzdušné cesty nad bouřlivým Atlantickým oceánem a navštívil presidenta ani ne čtvrtého dne po odjezdu z americké půdy. Byla to doba zázraků, tyto měsíce v Paříži — při nejmenším mechanických zázraků!

Jen tehdy, uvědomíme-li si tyto věci, tyto nové síly, objevivší se ve světě, můžeme porozumět tomu, co se v Paříži stalo. Mechanické vynálezy změnily od dob vídeňského kongresu úplně tvářnost světa a nutily, jako nikdy před tím, lidstvo k vzrušujícímu styku; díky lidové výchově bylo v spodních vrstvách vzbuzeno nové sebevědomení. Lidový tisk a laciné světové dopravní prostředky kladly základy k novému světovému veřejnému mínění. Toto veřejné mínění bylo v okamžiku velikého vzrušení posledního válečného roku schopno, aby bylo vedeno a inspirováno tak, jak je vedl a oduševnil prezident Wilson — k nejvyšším a nejvznešenějším zásadám. Mohlo, jak jsem ukázal, řídit ruce starého řádu a stanovit zásady míru nezaložené na bázni a chtivosti, na nenávisti nebo odvetě, nýbrž na spravedlivosti a svobodě a spolupráci. Nikdo neviděl a necítil tak jasně možnosti moci,

takto se v těchto velkých posledních letech války projevující, jako prezident Wilson. Opět a opět se zmiňuje o moci lidu na rozdíl od moci vlády, sám sebe pokládá spíše za zástupce lidu, než za představitele vlády a rozohňuje se k visi »nového řádu«, založeného na vůli — dobré vůli — lidu.

»Pánové,« prohlásil na mírové konferenci, »vybrané třídy lidstva nejsou již jeho vládci. Osud lidstva je nyní v rukách prostého lidu celého světa. Uspokojte jej, a nejen že ospravedlníte důvěru jeho, nýbrž zřídíte i mír. Neuspokojte jej, a jakákoliv úprava, k níž dojdete, nezřídí aniž zachová světový mír.«¹⁾

Tak vášnivě věřil v lid — ve vyšší přirozenost lidu!

Ale toto veřejné mínění bylo také schopno mohutných citových převratů, jako byly ty, k nimž došlo za příměří. Avšak veliký, trvalý, důležitý fakt nezáleží v tom, jaké stanovisko v každém daném okamžiku zaujímal, nýbrž v tom, že skutečně existovalo, že se konečně stalo živoucí silou.

V době příměří byl Wilson jakýmsi vůdcem většiny tohoto veřejného mínění. Ovládal situaci a určoval světovou politiku. Avšak na mírové konferenci byl vůdcem opozice, mohutné opozice, která však byla nepochybně v menšině.

Starý řád byl lépe připraven, lépe organizován než nový; avšak nové síly ve světě nebyly v Paříži bez organizace a mohutného zastoupení. To byly právě síly, jež měl prezident Wilson za sebou. Ve skutečnosti byla příprava pro Paříž založena na předpokladu, že to, co odtud vyjde, bude mír nového druhu. Větší část tohoto míru byla vytvořena ještě za vlivu presidentova vůdcovství — dříve než přišla reakce — a komise přišly do Paříže očekávající, že budou uskutečňovati presidentovy články a zásady.

Když lord Castlereagh přišel roku 1815 do Vídně jako zástupce britské vlády, přivedl s sebou štáb čtrnácti lidí. To stačilo. Stačilo to na takový mír, jaký chtěli udělat. O lid se nestarali.

Když se činily přípravy v Paříži, vycházelo se z předpokladu, že tam budou shromážděny všechny národy. Byly tam také. Britská delegace v Paříži na rozdíl od britské delegace ve Vídni byla ubytována v pěti hotelích. V americké delegaci bylo jeden čas 1300 osob (čítaje v to armádní důstojníky a vojáky, přidělené službou v různých departementech komise), jež zaujímal místo a vykonávaly služby se zřetelem k mírovým jednáním ku podivu podceňované. Vedle těchto oficiálních osobností, jsoucích ve spojení s americkou komisí, zdržovaly se v Paříži vždy nezávislé delegace často nejvlivnější, představující každou vrstvu americké společnosti, všechny odstíny amerických zájmů — Iry, Židy, negry, ženy, mírová sdružení, farmářské organizace, různé obchodní zájmy, nemluvě ani o veliké skupině novinářských ko-

¹⁾ Protokoly plenární schůze, dne 25. ledna.

respondentů a jiných dopisovatelů (měli jsme jeden čas v Paříži na svých listinách psáno na stopadesát pověřených novinářů), fotografů, historiků, umělců. Komise sama zaujímala jeden celý hotel — Crillon — a zaplavila i několik jiných budov a i potom někteří z delegátů, zejména ti, kteří byli ve spojení s hospodářskou a finanční komisí, bydleli v jiných hotelích. President měl svůj vlastní dům a Hoover a jeho štáb zaujali rovněž zvláštní místnosti.

Zájmy, o nichž se ve Vídni ani nesnilo, byly v Paříži životně činné. Hospodářské zájmy a světový zápas o suroviny zde byly zastoupeny a opíraly se o síly, o nichž se Talleyrandovi a Castle-reaghovi ani nezdálo. Neboť byl-li starý řád zastoupen nejlépe vojákem a diplomatem, nový byl nejlépe zastoupen Dělníkem, užíváme-li tohoto výrazu v nejširším slova smyslu, chtějíce jím naznačiti hospodářskou činnost světa — ty, jimž se dobře daří v míru. Ve Vídni nebylo Nejvyšší hospodářské rady (ačkoliv obchod a finance byly tam zastoupeny), polovina versailleského míru se však skládá z hospodářských opatření.

Bylo tam organisované dělnictvo a bylo dosti silné, aby si vyutilo zastoupení v Radách; byly tam ženy (stíny Vídně!) a podivné neznámé rasové menšiny ze všech částí světa — židé z Polska a z Palestiny a Ameriky, negrové od nás z Jihu, Arabové z jejich dalekých pouští, Korejci, Peršané, Egyptané a obyvatelé starých Libanonských hor, kde král Šalomoun kácel cedrové dříví pro svůj chrám. A vše úplně probuzeno.

Co by si asi tančící delegáti Vídeňského kongresu byli mysleli, kdyby byli měli poslouchati a zkoumati stesky, nároky nebo ctižádostivé touhy Arabů, Indů, Židů, černočů — a dělníků — a žen!

Ovšem, práce komise byla organisována podle poválečného předpokladu, že jest velkým veřejným podnikem, že musí udržovati volným styk s lidem celého světa a opatřiti prostředky současné i příští publicity. Už tento předpoklad sám byl něčím novým ve světě. Byl tak nový, že se — bohužel! — podle něho nejednalo v tom rozsahu, v jakém bylo lze!

Tak měla americká komise svoji vlastní kurýrní službu, rozeštnou po celé Evropě a také po Americe s dvačtyřiceti zaměstnanými úředníky. Měla býti v ustavičném styku se světovými záležitostmi — podobně jako Britové a Francouzi, neboť i v přípravách byly uplatněny zásady soutěže. I se svou výbrojí nebyla však naše zpravodajská služba na výši britské.

Měli jsme svoji vlastní velmi pilnou tiskárnu k tisku tiskovin nezbytných pro komisi a na nějaký čas i k vydávání denního přehledu informací. Měli jsme své vlastní poštovní úřady a poštovní službu, spojenou jak s armádní soustavou, tak s poštovní službou americkou. Měli jsme také fotografické a historické oddělení, aby-

chom zachovali pro budoucnost vykonané dílo. Měli jsme dopravní oddělení. Pětapadesát automobilů bylo dáno komisi k dispozici; a konečně měli jsme svůj vlastní americký telegrafní a telefonní systém zcela nezávislý na francouzském. Spojoval všechny místní úřady v Paříži a dotýkal se také mnohých měst v západní Evropě. Z kterékoliv úřadovny hotelu Crillon bylo možno kdykoli volati dálkovými liniemi americkými Londýn, Liverpool, Koblenec, Brest, Bordeaux a konečně i Brussel. V různých centrálech byly zaměstnány americké telefonistky. Olovem kryté telefonní vedení, probíhající velkými potrubími pařížskými, vybudované Američany, spojovalo dům presidenta Wilsona s hotelem Crillon, takže se president mohl ihned spojit s každým zplnomocněncem nebo rádcem. Americké telegrafy klepaly a americké telefony zvonily hned za skleněnými stěnami Zrcadlové síně starého paláce Ludvíka XIV. ve Versailles, zatím co byl podpisován mír. Nejsou bez kouzla historie, jak Američané vedli své dráty těmito starými zdmi, a přece nebyly vyprávěny. Ale necht' se o to pokoušeli jakkoliv, nikdy se nepodařilo Američanům napnouti své dráty v posvátný obvod francouzského zahraničního úřadu.

Tato moderní organisace a výbroj představovaly úplnou službu, jež za dobu konference stála — podle zprávy, již podal president kongresu 28. srpna 1919 — více než 1,500.000 dolarů. A přece se jen tak držel krok s tím, co podnikaly ostatní státy. Britská říše měla v některých odděleních daleko více personálu. Francie, jsouc v svém vlastním hlavním městě, měla výhodu domácí výbroje, již se žádná cizí nevyrovnala. Italové a Belgičané okupovali celé hotely a měli značné štáby. I menší nebo vzdálenější státy — Řecko, Polsko, Jugoslavie, Československo, Hedžas, Japonsko a Čína — měly více nebo méně rozsáhlé centrály nebo oficielní poradce.

Zatím však co tyto věci představovaly moderního ducha, nejdůležitějším a nejvýznamnějším zjevem na konferenci byla přítomnost odborných poradců a vědců, jakož i úsilí, aby rozhodnutí zde pojatá byla založena nikoliv na zálibě, násilí, bázni nebo nenávisti, nýbrž na faktech exaktně zjištěných. Neboť, je-li co v každém směru nepřátelské hrubým, šalebným a ničivým metodám starého diplomatického režimu, je to duch moderního zkoumání. V Paříži byla znalost země, jejích obyvatelů a jejích zdrojů tak úplná a přesná, že něco podobného nelze si ve Vídni roku 1815 ani představití.

V své statistické komisi měl ovšem vídeňský kongres jakýsi zárodek expertisy, ta však byla omezena na statistiku obyvatelstva, protože sčítání hlav bylo tenkrát podkladem přijatým pro územní úpravy. Ve Vídni »národy existovaly, jen aby se s nimi obchodovalo.« Avšak již před koncem války všechny národy uznaly, že vědecké znalosti budou hráti na nastávající mírové konferenci

roli, jakou dosud nikdy nehrály, a zvláště když nová úprava měla spočívat na širokých všeobecných zásadách, jako byly ty, jež stanovil president Wilson.

Mír po starém způsobu mohl býti sjednán diplomaty, ale moderní mír vyžadoval velikých a přesných vědeckých znalostí. Z toho důvodu každý z velikých národů zřídil si vlastní vyšetřovací komise. Komise Spojených států byla organizována v září 1917 plukovníkem Edvardem M. Housem a měla hlavní své sídlo v budově Americké zeměpisné společnosti v Novém Yorku, jejíž sekretář dr. Isaiáš Bowman byl výkonným úředníkem komise. Dr. S. E. Mezes byl jejím generálním ředitelem. Jeden čas počet členů komise činil 150 osob. Zde se sešla vynikající společnost historiků, zeměpisců, statistiků, národopisců, jakož i znalců státního i mezinárodního práva. Do Paříže byly loďi presidenta Wilsona *George Washingtonem* dopraveny obrovské bedny, obsahující celé náklady knih, map a zpráv. Tito specialisté, jejich pomocníci a štáby, jichž se čítalo kolik set, byli rozděleni ve tři skupiny — na hospodářské poradce, poradce o mezinárodním právu, jakož i poradce o otázkách územních a národopisných. Ke komisi se připojili také poradci pro otázky vojenské, námořní i vzduchoplavební, jakož i pro choulostivé otázky mezinárodního styku kabelového a bezdrátového. Ti byli vybráni z loďstva a armády Spojených států.

Francouzské a britské znalecké komise pracovaly také již dávno předtím, než se válka skončila, a byly vypraveny velikými štáby znalců. Francouzi měli dvě komise, a to *comité d'études*, jemuž v čele stál profesor Ernest Lavisse, a druhou, jíž v čele stál senátor Jean Morel. Ve Velké Británii byla tato studia podnikána generálním štábem, admirálitou a Válečným obchodním výborem. Britové uveřejnili dvě veliké serie příruček, z nichž jednu vydal profesor Henry N. Dickson ze zpravodajské námořní divise, druhou sir George Prothero z historického odboru zahraničního úřadu.

Americká vyšetřovací komise konala presidentovi dobré služby, nikoli snad při formulaci jeho všeobecných mírových zásad, nýbrž při jejich aplikování na některé ze specifických problémů.

Ovšem, myšlenky tvořící podklad všech jeho článků tkvěly hluboko v mnohých z jeho výroků v jeho řečech, pronesených v posledních letech války. V své řeči ze dne 27. ledna 1917 řekl Wilson na příklad:

Navrhují vládu se souhlasem těch, jimž se vládne: onu svobodu moří, o níž usilovali naši předkové a ono omezení zbrojení, jež činí z armád a loďstev pouhý nástroj pořádku, nikoli nástroj útoku nebo sobeckého násilnictví.

Majíc na paměti tyto zásady, vykonala vyšetřovací komise pečlivá studia rozličných územních úprav a Dr. S. E. Mezes, David

Hunter Miller a Walter Lippmann sepsali počátkem ledna 1918 zprávu, o níž president žádal. Šest z jeho Čtrnácti článků — články týkající se otázek územních — bylo ustrojeno přímo podle této zprávy.¹⁾ President v každém případě vypracoval svůj článek v těsnopisných značkách na okrajích rukopisu. Nebude snad bez zajímavosti stopovati podrobný vývoj jednoho z těchto článků; na příklad článku o Polsku.

Závěrečný úsudek vyšetřovací komise o Polsku zní takto: »Budíž utvořeno nezávislé a demokratické Polsko. Při stanovení jeho hranic nechat se přihlížeti rovnou měrou k národnostním a hospodářským zřetelům a k potřebě přiměřeného přístupu k moři. Vládní forma Polska a jeho hospodářské a politické vztahy budtež ponechány rozhodnutí polského národa, jednajícího skrze své zvolené zástupce.«

Na okraj tohoto prohlášení připsal president těsnopisně toto memorandum:

Musi býti zřízen nezávislý polský stát, jehož politická a hospodářská nezávislost a územní integrita budtež zaručeny mezinárodní úmluvou. Necht' zahrnuje území, obydlená obyvatelstvem nepochybně polským, a budíž mu zaručen svobodný a bezpečný přístup k moři.

V své konečné formě se z něho stává článek XIII. ze Čtrnácti článků, jenž zní:

Měl by býti zřízen nezávislý polský stát, který by zahrnoval území obydlená obyvatelstvem nepochybně polským, jemuž by se zajistil svobodný a bezpečný přístup k moři a jehož politická a hospodářská nezávislost a územní integrita by byly zaručeny mezinárodní úmluvou.²⁾

Srovnejte nyní tento nový způsob sdělávání míru, který se vynořoval těmito přípravami se starým. Dříve skupina diplomatů, z nichž každý představoval určitý okruh egoistických národních zájmů, konala tajné schůze a smlouváním, obchodováním a tvořením soukromých skupin a kombinací mezi sebou docházela konečně k úpravě, jež musila býti podpírána smlouvami (často tajnými), a rovnováhami sil, založenými na vojenské moci.

Nový způsob, s nímž se tak odvážně započalo v Paříži (a jenž byl tak špatně proveden), záležel v tom, že se započalo nejprve s určitými všeobecnými zásadami spravedlnosti (jako byly na příklad ty, jež stanovil president Wilson a jež byly přijaty celým světem), a pak v aplikaci těchto principů nikoliv diplomaty a politiky sloužícími horlivě svým vlastním zájmům, nýbrž nevášnivými vědci — zeměpisci, národopisci a národohospodáři — kteří

¹⁾ Viz díl III, dokument 2, kde je tato základní zpráva s poznámkami Wilsonovými.

²⁾ Viz díl III, dokument 3, čtrnáct článků.

THE BALKANS. NO JUST OR LASTING SETTLEMENT
OF THE TANGLED PROBLEMS CONFRONTING
THE DEEPLY WRONGED PEOPLES OF THE BAL-
KANS CAN BE BASED UPON THE ARBITRARY
TREATY OF BUCHAREST. THAT TREATY WAS
A PRODUCT OF ^{the} EVIL DIPLOMACY WHICH
THE PEOPLES OF THE WORLD ARE NOW DETER-
MINED TO END. THAT TREATY WRONGED EVERY
NATION IN THE BALKANS, EVEN THOSE WHICH,
IT APPEARED TO FAVOR, BY IMPOSING UPON
THEM ALL THE PERMANENT MENACE OF WAR. IT
UNQUESTIONABLY TORE MEN AND WOMEN OF BUL-
GARIAN LOYALTY FROM THEIR NATURAL ALLEGI-
ANCE. IT DENIED TO SERBIA THAT ACCESS
TO THE SEA WHICH SHE MUST HAVE IN ORDER TO
COMPLETE HER INDEPENDENCE. ANY JUST
SETTLEMENT MUST OF COURSE BEGIN WITH THE
EVACUATION OF RUMANIA, SERBIA, AND MONTE-
NEGRO BY THE ARMIES OF THE CENTRAL POWERS
AND THE RESTORATION OF SERBIA AND MONTE-
NEGRO. THE ULTIMATE RELATIONSHIP OF THE

Handwritten notes and scribbles in the right margin of page 30, including a large 'X' mark.

Fascimile 30. stránky zprávy vyšetřující komise s těsnopisnými okrajovými poznámkami presidenta Wilsona, ukazující, jak vypracoval třináctý ze svých Čtrnácti článků.

studovali problémy, o něž šlo. Obviňují-li se Wilson, že neměl programu, tedy lze odmítnouti tuto výtku poukazem na tento program.

Tyto zásady byly světu předloženy a svět je všeobecně přijal. Tíž specialisté z vyšetřovací komise, kteří pomáhali Wilsonovi v jejich formulování, doprovázeli ho do Evropy, aby mu pomáhali v jejich užití. Podpalubí *George Washingtona* bylo napěchováno materiálem pro vědecké badání o všech těchto mírových problé-

mech. A přibývše do Paříže, nastúpili američtí znalci za vedení Wilsonova své názory o územních úpravách podle zásad Wilsonových v Černé knize, rozdané zplnomocněncům v lednu.

To byla americká metoda a Američanům bylo snáze praktikovati ji než jiným národům, protože měli jen málo materiálních zájmů, jimž by musili sloužiti. Byla to především metoda presidenta Wilsona, který ji užíval, nebo se jí snažil užívati při každé příležitosti.

Viděl v ní jedinou klidnou, bezpečnou a jistou základnu, na níž by bylo možno dáti spočinouti míru; jedinou věc, která by jej mohla povznést nad okruh současných vášní, ambicí a obav. Cestou přes Atlantický oceán na *George Washingtonu* prohlásil president Wilson k specialistům komise:

Řekněte mi, co jest správné a já o to budu bojovati. Dejte mi zajištěnou posici.¹⁾

Žádná jiná delegace v Paříži neopírala se do té míry o své vědecké poradce jako americká, neboť žádná jiná si tolik nepřála, aby věcná pravda byla zbavena všech dobově politických a strategických zájmů. To platilo zejména o presidentovi.

Dne 12. února vidíme presidenta v Radě Desíti vydávati toto svědectví o jeho závislosti na odbornících komise:

President Wilson řekl, že mu pan Clemenceau učinil nezaslouženou poklonu. V technických věcích pracuje většinou vypůjčenými mozky; majitelé těchto mozků jsou zde v Paříži.

Děkan Charles H. Haskins a Dr. H. Lord z Harvardské university, dva z územních odborníků v Paříži, prohlásili:

Žádný z hlavních delegátů nebyl tak dychtiv faktů daného případu než president Spojených států a nikdo nebyl schopen asimilovati je a užívati jich tak účinně v diskusích o územních problémech jako president Spojených států.²⁾

O presidentově závislosti na odbornících komise praví Thomas W. Lamont, jeden z hospodářských poradců:

Nikdy jsem neviděl člověka ochotnějšího k poradám jako on... Opakoval prý stále a stále Lloydovi Georgeovi a Clemenceauovi: »Můj expert zde, pan ten a ten, říká mi to a to a já věřím, že má pravdu. Musíte uvést argumenty proti němu, chcete-li, abych změnil své mínění.«

¹⁾ Z poznámek, jež si tehdy psal Dr. Isaiáš Bowman.

²⁾ »Některé problémy mírové konference«, napsali C. H. Haskins a H. R. Lord, str. 31.

President byl kritisován (na příklad Lansingem), že se o určitých věcích neradil. Není pochyby, že se nedotazoval členů svých komisí tolik, kolik by býval mohl; je příliš samotářským pracovníkem; nesnadno přenáší autoritu; oceňuje málo potřebu výkladu, konference, hry v teamu; lidské olejnice; ale pan Lansing byl typem lidí, jichž bylo mnoho na konferenci, kteří ustavičně sdělovali presidentovi svá mínění a vnucovali mu stanoviska nebo zásady zcela rozdílné od jeho vlastních, zatím co on si přál fakt, vědomostí a informace. Stanovil své všeobecné zásady a určil si směr. Ty byly ze samé osnova jeho života. Byly jeho věrou. Byly jeho náboženstvím. A pokud šlo o něj, byly nezměnitelné. Netoužil tudíž po jiných zásadách nebo míněních (pan Lansing si přál, aby založil mír především na zákonných zásadách, kdežto on byl rozhodnut, založiti jej především na zásadách mravních), ale toužil a usilovně se pídil po informacích, faktech, po všem světle, jehož mohl nabýti k aplikaci zásad, které stanovil a jež celý svět přijal za základ míru. Byl-li démantově tvrdý v svých všeobecných zásadách, byl člověkem, který se nepokorněji skláněl před fakty.

Pan Lansing měl ovšem stejně jako president plné právo na své zásady a svou víru; když však shledal, že se rozcházejí v základech, na příklad ve věci »sebeurčení«, jak se svěčuje tajně svému deníku,³⁾ bylo jeho povinností, resignovati; neboť odpovědnost za mír nebyla na něm, nýbrž na presidentovi.

Takové byly cíle a organisace »nového řádu« a takové vůdcovství v Paříži. Dříve však, než přistoupíme k popisu boje se starým řádem — který měl od příměří ve všem volnou ruku — musíme důkladně vyložití jednu a snad nejdůležitější ze všech stránek nového světa v Paříži. Je to zastoupení světového veřejného mínění v Paříži jeho neoficiálními vyslanci — tiskem. Zkrátka celý veliký a nový problém veřejnosti a tajnosti konference.

³⁾ »Mírové vyjednávání«, napsal Robert Lansing, str. 97.

KAPITOLA VII

VEŘEJNOST A TAJNOST V PAŘÍŽI — ZŘÍZENÍ AMERICKÉ TISKOVÉ KANCELÁŘE — ORGANISACE KORESPONDENTŮ — VYPRACOVÁNÍ SLUŽBY ZPRAVODAJSKÉ

JEDNA věc odlišuje pařížskou mírovou konferenci od jiných a dává jí zvláštní ráz: fakt, že národové světa, veřejnost, byly tam zastoupeny a organisovány, jako nikdy na žádné mírové konferenci předtím. Na starších kongresech zaujímalí diplomaté celé jeviště, smlouvali, upravovali, tajně se dohodovali; ale v Paříži přichází demokracie na jeviště hřmotně a mohutně, jako slepý bůh v Dunsanyho hře.

Novinářští dopisovatelé byli v mnohých směrech nejmocnější a nejméně uznávanou skupinou v Paříži. Slyšel jsem je nazývati »vyslanci veřejného mínění«. Měli za sebou bohaté a mocné tiskové agentury, nebo žurnály, nebo magaziny a mohli dosáhnouti okamžitě spojení s kteroukoli částí světa. Od vídeňského kongresu 1815 a veronského 1822, kdy se velmoci tajně dohodly potlačovati svobodu tisku, protože jest »nejmocnějším prostředkem, užíváním domnělými podpůrci práv národů ke zkáze práv knížat« — od těch starých časů lidová výchova, všeobecné hlasovací právo, laciný tisk a snadný styk změnily úplně tvářnost světa.

V Paříži tito vyslanci veřejného mínění — alespoň ti, kteří přišli z Ameriky — neprosili, nýbrž kladli požadavky. Seděli u každých dveří, hleděli každému přes rameno, žádali každou resoluci a zprávu, a to hned. Nezapomenu nikdy na delegaci amerických novinářů, vedenou Johnem Nevinem, již jsem viděl procházeti tou svatyní všech svatyní, francouzským zahraničním úřadem, se žádostí, aby žurnalisté byli připuštěni k prvnímu všeobecnému zasedání mírové konference. Vzbudili hrůzu v ochráncích starých metod, urazili nenapravitelně staré konvence, byli tak přímí a strozí jako demokracie sama.

Ačkoliv staří vůdcové přecházeli přes novináře a to, co říkali, s bagatelisujícím gestem, nic na konferenci je ve skutečnosti neunavovalo tak jako zprávy, mínění, dohady, jež byly v tisících slovech vrhány každé noci do veřejnosti a jichž reakce se tak rychle

vracely zpět. Na rozdíl od knížat ve Vídni před sto lety každý téměř vůdce v Paříži si byl dobře vědom toho, že závisí na parlamentu, a po něm na voličstvu, jež mohlo každého okamžiku zvolati: »Sem s jeho hlavou!« a že úsudek tohoto voličstva byl založen na tom, co tito agresivní vyslanci veřejného mínění vrhali každé noci do větrů čtyř světových stran s věže bezdrátové telegrafie v Lyonu, nebo posílali podmořskými kabely.

Diplomaté v Paříži nejen že byli pobouřeni vpádem veřejnosti — zejména útočným a mohutným vpádem amerického tisku — nýbrž i zmateni, úplně zmateni. Prošli právě érou železné censury, která trvala čtyři roky. Muži staré školy jako Balfour, byli by rádi našli novou cestu, nevěděli však jak a byli naplněni obavami. Vskutku, celá technika zacházení s veřejností, pokud jde o věci zahraniční, byla z brusů nová. Nebylo opory ani zkušenosti, jež mohla býti vodítkem, vyjímaje tvrdé tradice lidí, jako byl Sonnino, který zapomíná na veřejné mínění, chtěl, aby se šlo přímo bez okolků podle starých metod tajných schůzek, tajného vyjednávání, tajných smluv. Byl jediný ze starých vůdců v Paříži, který, jak se zdá, nikdy nebyl na pochybách.

Jak daleko měla jít důvěra delegátů k veřejnosti? Jak bylo lze udržovati tisk v nevědomosti, aby přitom zůstal dosti poddajným, kdyby se ho mělo užítí v době potřeby? Měl býti tisk censurován, či na něj měli dohlížeti vůdcové jsoucí u vesla, nebo zahraniční úřad, jak se o to pokusili Francouzové? Clemenceau měl v Paříži tučet listů, které byly hotovy změnití své stanovisko přes noc, jakmile by jen hnul prstem.

Měl býti tisk odstrčen rozhodně stranou, jak se o to snažila jedna italská skupina, či měl býti častován propagandou všeho druhu, jak si přála jiná italská skupina? Či se mělo s tiskem nakládati, jako s ním nakládal Lloyd George, který lichotil jedné skupně a potíral druhou? Dělal z přátelských vydavatelů šlechtice a pairy a vyjížděti ve sněmovně rozhořčeně na vydavatele nepřátelské? — jako na příklad na londýnské *Times*, v nichž nazval Lorda Northcliffa luční kobyolkou? Či se měla přijmouti metoda Wilsonova, jež byla pravým opakem metody Lloyda Georgea, vyhýbatí se s největší možnou svědomitostí jakémukoli rozlišování mezi časopisy a jakémukoli pokusu působiti na ně nebo na ně útočiti?

Na první pohled by se snad zdálo, že problém tajnosti nebo veřejnosti konferenčních jednání byl zde příliš zveličen, avšak prohlídka protokolů a dokumentů poskytuje překvapující důkaz, kolik času, starostí a diskusí bylo vynaloženo na úvahy o tom, co si počítí s veřejným míněním a s tiskem. Hned od prvního dne se činí pokusy dospěti k nějaké normě, k nějaké metodě, jíž by se dalo použítí na poměry v různých zemích od základů rozdílné, a v těchto pokusech se pokračovalo po celou konferenci. To pů-

sobilo na veškeren postup jednání, to konečně vehnalo čtyři hlavy států v malé tajné konferenci. Jediný případ, v němž bylo plně užito veřejnosti — Wilsonova italská nota — div že nerozbil konferenci a nezvrátil vládu. Při jiných příležitostech změnila pouhá hrozba veřejností směr diskuse. Ve skutečnosti se nic konference nedotýkalo víc, než jak hodlá demokracie naložiti s diplomacií.

Téměř prvním z oficiálních počínů presidenta Wilsona po jeho příchodu do Paříže, souvisícím s mírovou konferencí, bylo opatření na organisaci veřejnosti. Výbor pro veřejné zpravodajství seznámil za vedení George Creela celý svět s americkými válečnými cíli. Sledoval bez zakrývání propagační účely; byl součástí války, pro niž propaganda byla stejnou nezbytností jako střelný prach. Jakmile se však válka skončila, skončil i tento výbor svou činnost a pan Creel počal omezovati svou působnost. Dne 14. listopadu, tři dny po příměří, byla vydána vyhláška o zrušení dobrovolné censury, již americký tisk loyálně zachovával, a dne 15. listopadu byla zrušena tisková censura kabelů a pošty. President Wilson byl rozhodně pro to, aby se tisk i vlády dostaly co nejdříve na mírovou základnu absolutní svobody.

Vláda nejen že se vzdala jakéhokoliv působení na tisk, nýbrž podnikla také vše, aby umožnila odchod novinářů všech odstínů politického mínění do Francie tím, že zrušila všechna pasová omezení a dala jim k přepravě loď *Orizabu*, a za mírové konference, aby ulevila přetížení obchodních kabelů, dopravovala po dohodě s vládou francouzskou volně a bez jakékoliv censury nebo rozlišování mezi různými listy každodenně veliké množství tiskových depeší bezdrátovou telegrafií, nehledíc k tomu, byly-li to listy opoziční či administrativně příznivé. Zatím co tisk byl tak podezřívavý k vládnímu vlivu na své zprávy a svá mínění, žádal a přijímal současně od vlády důležitou pomoc materiální i technickou.

Dne 13. prosince přijel president do Evropy na *George Washingtonu*, jsa doprovázen zástupci tří velikých tiskových agentur a těsně sledován asi osmdesáti tiskovými korespondenty, kteří přijeli po *Orizabě* a jiných lodích. V Paříži bylo již asi třicet nebo čtyřicet amerických korespondentů, z nichž byl každý lačen zpráv. Bylo nutno zřídití ihned nějaký orgán pro informaci těchto lidí a skrze ně pro informaci Ameriky. Proto se radil president dne 17. prosince o této věci s plukovníkem Housem a p. Creelem a narčtl pro každého z členů komise list.¹⁾

Plán navrhoval dvě metody: volný přístup k členům komisí, byl i ne k presidentovi samému. V druhém pak případě byla to organisace, jíž v čele stál pisatel. V obou případech se mělo po-

¹⁾ Viz Úvod tohoto svazku, kde jest tento list otištěn.

skytnutí dopisovatelům tolik přístupu a pomoci, kolik jen bylo možná. Ovšem přístup k seděním mírové konference samé nemohl být zajištěn, neboť to záviselo na akci spojeneckých delegátů v budoucnosti.

Od této chvíle boj pro veřejnost a proti veřejnosti konference v Paříži — zcela nový problém, jak má být veřejnost informována o zahraničních věcech — rozvíjel se ve dvou hlavních směrech: jednak v tajných radách mírové konference, jednak mimo ni, mezi mohutnými tiskovými agenturami. Žádná z obou těchto stránek mírové konference, z nichž jedna na druhou mohutně působila, nebyla nikde řádně vylíčena.

Nejprve promluvíme o silách vně tajných konferencí; byly to síly útočné, vyžadující širší veřejnosti. Co představovaly, jak byly organizovány a jak vedly svou kampaň? Potom (v následující kapitole) promluvíme o tom, jak mírová konference podle zápisů v tajných protokolech reagovala. Stará diplomacie byla zjevně v defenzivě a vzdávala se každé pídě půdy s odporem a s rozhořčeností a konečně se skryla v zákopech. Zde jest nejvyšší důležité svědectví Ameriky a presidenta Wilsona.

Neexistovalo ještě nikde takové shromáždění sil veřejnosti ze všech částí světa. Skrovně odhadnuto věnovalo v době, kdy se konference přiblížila svému vrcholu, na 500 lidí veškeren svůj čas rozšiřování informací a mínění o tom, co se dalo — komentující, kritizující, říkající pravdu i nepravdu — zkrátka formulující mínění světa. Bylo to mohutné těleso mužů i žen, v mnohých směrech vlivnější než delegáti sami.

Byli zde novináři nejen tak zvaných velmocí, nýbrž i z Číny, Korey, Indie, Egypta, Jižní Ameriky a po část jednání i z Německa a Rakouska. Většina neutrálních zemí byla zastoupena, a to často muži neobyčejných schopností, tak na příklad Holandsko. Byl zde zastoupen každý odstín veřejného mínění od nejkonservativnějšího až k nejradikálnějšímu. Vyvinul se tam jakýsi tiskový kongres — konference vyslanců veřejného mínění — mimo mírovou konferenci, k velikému prospěchu všech novinářů, protože byly zde navázány prospěšné známosti a docházelo se k velecennému vzájemnému poznávání a dorozumívání.

Jestliže američtí spisovatelé, z nichž mnozí neměli téměř žádných vědomostí o věcech zahraničních, měli neobyčejný zisk z těchto styků, nelze nikterak tvrdit, že by byli působili na dopisovatele z jiných zemí, sdělující jim něco ze svého útočného ducha. Z podružných, ale důležitých výsledků pařížské konference bylo vyškolení velkého množství mladých spisovatelů všech zemí, kteří budou utvářeti veřejné mínění příštího čtvrtstoletí, pokud se týče znalosti světových poměrů a chápání národů.

Francouzi se vzácnou pohostinností zorganizovali obrovský klub — Hotel Dufayel v Elysejských polích — který byl společ-

ným dostaveníčkem dopisovatelů všech národů. Doufali, že jej učiní také společnou pracovní, avšak sociální stránka nabyla převahy a zvláště Američané přáli si být co nejbližší hlavnímu stanu americké komise.

Kdyby se byli mohli objeviti v Paříži duchové vídeňských vůdců z roku 1815 — Castlereagh, Talleyrand a ruský car — nic by je nebylo udivilo a pohoršilo více, než tato neobyčejná skupina spisovatelů, již nebylo lze kontrolovati, a bylo by jim jistě bývalo obtížno vůbec jenom postihnouti nové světové mínění, které stálo za těmito neoficiálními delegáty a podporovalo je. A konečně by bylo bývalo úplně marné chtít je se zdarem poučiti, jak tito mužové působí, jak slova, jež píše večer, mohou být čtena druhého dne ráno na druhém konci zeměkoule.

Mnohdy se to zdálo i člověku modernímu opravdovým zázrakem. Pisatel seděl mnohý večer v své kanceláři, poslouchaje klepání psacích strojů dopisovatelů a myslel na vlny idejí, mínění a informací, kvapících venku temnotou a prostorem rychlostí blesku, vzduchem i hlubinami mořskými, a myslil na to, jak budou tyto zprávy ráno čteny v podzemních elektrických drahách v Novém Yorku, v Melbournu, v Kapském Městě nebo Tokiu; jak budou vytvářeti ponenáhlu tak nebo onak onu subtilní, ale nevypočítatelně mohutnou novou sílu, světové veřejné mínění. Zde byla ganglie, nervové středisko mírové konference, vysílající lidstvu ty akční impulsy — impulsy činů moudrých nebo nemoudrých, na nichž se zakládala budoucnost světa. V takových dobách se mu zdálo, že na světě není nic důležitějšího, než dílo těchto lidí, že není v Paříži závažnějšího úkolu než úkol udržovati dráhy volné a zdroje čisté a pravdivé.

Mechanický problém kontinentálního a i britského tisku (jehož dopisovatelé užívali vydatně telefonu a mohli si dokonce odpoledne odskočiti domů aeroplánem), byl poměrně velmi jednoduchý; proti tomu problém amerického, asijského, australského a jihoafrického tisku byl daleko obtížnější a složitější. Množství zpráv bylo obrovské. Podle nejlepších dosažitelných odhadů amerických korespondentů samých odeslali každého dne radiem nebo kabelem na 70.000 až 80.000 slov (často i více), nemluvě ani o obrovském množství dopisů.

Na počátku mírové konference existovalo mezi Evropou a Amerikou sedmnáct kabelů, ale jen osm z nich bylo lze upotřebiti, a ty musily dopravovati nejen tiskové depeše, nýbrž i všechny nálehavé státní a vojenské telegramy, stejně jako mnoho depeší obchodních. Dvou ze tří hlavních spojovacích linií s Asií pro válku nebylo lze použiti, a tak tyto atlantické linie západní musily nésti těžké břímě spojení s Japonskem a Dalekým Východem. Následkem toho bylo časté přetížení a v pozdějším období konference i časté zpoždění.

Vláda Spojených států činila seč byla, aby pomohla novinářům překonat tyto obtíže. Walter S. Rogers, který byl členem výboru pro veřejné zpravodajství a jemuž příslušela péče o komunikace pro americkou komisi, sjednal s francouzskou vládou zasilání 9000 slov tiskového materiálu denně z radiotelegrafické stanice v Lyoně. Tato služba byla vykonávána Francouzi nezištně, aniž se za to žádala od Ameriky nějaká náhrada. Tento počet byl rozdělen tak, že tři tisíce slov bylo přikázáno na texty pravidelných dokumentů resolucí a řečí pro potřeby amerických novin. Tímto způsobem bylo vyloučeno dvojité zasilání jejich tiskovými kancelářemi a korespondenty. Dokumenty, jež měly být dopraveny, byly signovány naším tiskovým úřadem, zaslány kurýrem do úřadu p. Rogerse, odtud radiotelegrafickým operatérům a odtud do Nového Yorku a tam rozdělovány tiskovým agenturám. Z dalších tří tisíc slov bylo přiděleno každé ze tří amerických tiskových agentur — The Associated Press, The United Press a The Universal Service — po tisíci slovech, aby jich užily, jak uznají za vhodné. Zbývající tři tisíce slov byly rozděleny mezi jistý počet zvláštních korespondentů velikých žurnálů, z nichž někteří dostali až kolem sta slov denně.

Tak bylo americkému tisku v průběhu mírové konference volně dopravováno kolem 1.000.000 slov ve snaze, aby bylo dosaženo veřejnosti co nejúplnější. Peníze, jež byly vynaloženy americkými listy, magaziny a tiskovými agenturami na kabelogramy — nemluvě ani o vyslání a vydržování malé armády korespondentů v Paříži — musily jít do milionů dolarů.

Z největších úkolů, před jaké kdy byla žurnalistika postavena, bylo odeslání obsahu mírové smlouvy. Teprve když se mírová smlouva blížila svému dohotovení, uvědomili jsme si náhle její obrovský rozsah. Byla dlouhá jako Dickensův román, a kdyby byla bývala odevzdána kabelu najednou, byla by zaměstnala a desorganisovala službu na několik dnů. Pisatel hovořil o této věci důkladně s prezidentem Wilsonem a ještě dříve, než bylo rozhodnuto v Radě Čtyř, má-li či nemá být i pak smlouva vydána na veřejnost, zařídil okamžitě přípravy k pořízení výtahu. Také Francouzi počali připravovati výtah smlouvy pod vedením p. Tardieua.

Když byl obsah smlouvy po prvé vydán v Americe, byl v senátě Spojených států podniknut útok, že tento obsah není věrným obsahem smlouvy. Ve skutečnosti však všechny jeho paragrafy byly nejpečlivěji připraveny často experty samými, kteří je stylisovali, pokud vím, když je byli srovnali se smlouvou samou, takže potom nebylo nikdy pochyb o jeho přesnosti.

Tento výtah měl 14.000 slov a problém, jak jej rozeslati do celého světa, aby tisk žádného národa nebyl zkrácen a aby nebyl

publikován předčasně v žádném státě s nebezpečím zpětné reportáže na příklad z Nového Yorku do Londýna nebo z Londýna do Paříže, byl z nejobtížnějších. Kdyby byl dodáván separátně tiskovým agenturám nebo každým dopisovatelem jeho listu, komunikační prostředky celého světa byly by jím bývaly na dny zaplaveny a celkový náklad, kterého by to vyžádalo, by byl ohromný.

Pisatel svolal konferenci hlavních zástupců amerického, britského a francouzského tisku s komunikačními experty každé delegace (za Ameriku p. Rogerse) do hotelu Dufayel, aby se o této věci pojednalo. Technické problémy byly nesmírně obtížné, shodli jsme se však, že rozdělíme svět tak, že výtah z mírové smlouvy dostihne každé jeho části jedinou transmisí.

Sjednali jsme, že Spojené státy odevzdají výtah Severní Americe, zaslavše jej přes Kanadu, kde bude převzat kanadským tiskem a pak dodán do Nového Yorku pro tisk Spojených států. Dohodli jsme se také, že se pokusíme rozšířit jej současně po východním pobřeží Jižní Ameriky, do Japonska a do Číny. Angličané vzali na sebe transmisí do svých kolonií po celém světě — do Austrálie, Jižní Afriky a Indie — a na východní pobřeží Jižní Ameriky, jakož i do skandinávských zemí. Francouzi přistoupili na to, že jej rozšíří, po předchozím oznámení vlnové délky, radiotelegraficky ze své veliké stanice v Lyoně, takže bude moci být zachycena všemi radiotelegrafickými stanicemi po celé kontinentální Evropě. Byl to výkon, o který se ještě nikdy nikdo nepokusil a jenž byl skutečným příkladem informační činnosti Svazu národů a všech národů, spojeneckých i nepřátelských, velké i malé měly z toho stejný užitek.

Když byl obsah smlouvy hotov, předložil jsem jej prezidentu Wilsonovi ke schválení (protože z ní nikdo kromě jednotlivých expertů neviděl ani slova), ten však sklouzl po ní jen zrakem, jsa zaměstnán věcí nesmírné odpovědnosti ve spojení s mírovou konferencí samou. Pustil jsem jej tudíž do světa na svoji vlastní odpovědnost. Myslím, že to byl nejdelší kabelogram, který byl až dosud odeslán. Když jsme jej odeslali, obávali jsme se velice, aby nikdo neporušil dohodu, která byla sjednána a noviny některého státu nedostaly se do výhodnějšího postavení než žurnály států jiných. K naší radosti dopadlo však všechno tak, jak jsme měli v plánu. Výtah, opustiv Paříž dne 6. května o desáté hodině dopolední, byl uveřejněn po celém světě současně ve čtvrtek 8. května — den poté, kdy smlouva sama byla odevzdána německým delegátům.

Jak bylo spojeno se samou mírovou konferencí toto vyslanecké zastoupení veřejnosti v Paříži, s jeho vysoce vyvinutou mechanickou organizací k rozšiřování zpráv do celého světa? Jak bylo organizováno spojení mezi zástupci vlád světa a lidem?

To bylo jádro problému; v tom tkvěly všechny obtíže a třeba doznati, že zde se stala chyba. Uvažování o jejích příčinách ukáže se svrchovaně zajímavým.

Uvažujme především o aparátu a zdrojích informací.

Úřadovny americké tiskové kanceláře byly jen několik kroků od hotelu Crillon, kde byl hlavní stan naší mírové komise. Bylo to na jednom z těch slavných nároží světa — kde Rue Royale ústí do širokého náměstí Svornosti — a stala se brzy jedním z nejrušnějších úřadů naší komise. Každý, kdo chtěl vejít ve styk s Američany nebo s americkým míněním — a kdo to nebyl? — dříve nebo později nalezl cestu do našeho úřadu. Starý červený koberec, který pokrýval podlahu, byl brzy roztrhán na kousky. Byly nájaty vládní písařky na stroji, vládní poslové a kurýři a učinilo se vše, aby práce tiskových zástupců byla usnadněna.

Za úkol tiskové kanceláře nepokládali jsme zpracovávání veřejného mínění, nýbrž službu a spolupráci s korespondenty. Stali jsme se místem, kde bylo možno zjednat si informace o schůzích, o všech oficiálních dokumentech a zprávách. Nepozbývali jsme myslí pod ustavičným ohněm brožur a propagandy ze všech koutů světa. Na nás bylo, abychom řešili svrchovaně obtížný — nebezpečný! — problém tiskového zastoupení na plenárních a jiných schůzích, kde bylo možno získati jen několik málo míst. Byl zřízen systém identifikace pasů a měli jsme na svých seznamech většinu konference 150 až 170 dopisovatelů. Mezi nimi byli zástupci tří velkých novinářských agentur, zvláštní dopisovatelé třiceti až čtyřiceti listů ve Spojených státech a dopisovatelé pro novinářské syndikáty a magazíny. Mezi zástupci nebyly činěny nikdy nijaké rozdíly. Byli u nás nejen korespondenti největších novoyorských novin, nýbrž i malých radikálních a socialistických časopisů a několik zástupců cizojazyčných listů.

Brzy po svém usídlení v Paříži sešli se zástupci amerického tisku — z nichž někteří byli staří dopisovatelé washingtonští, mající cenné zkušenosti z žurnalistické lože kongresu — v úřadovně tiskové kanceláře a utvořili sdružení, a od té doby rozhodli nejen mnohý obtížný problém, týkající se zastoupení na veřejných zasedáních mírové konference, rozdělení vládních přídělů bezdrátových depeší, nýbrž vykonávali kromě toho na konferenci daleko větší vliv, než si veřejnost může představit. Kdyby nebylo energické kampaně této americké organizace, byla by bývala, jak tajné zápisky ukazují, konference nepochybně daleko méně přístupná a do plenárních schůzí nebylo by bývalo patrně přístupu vůbec. President Wilson užíval, jak ukáží později, resolucí a požadavků amerických dopisovatelů jako mohutné zbraně, když bojoval v zasedáních o širší publicitu.

Z největších nesnází, jež se stavěly s počátku americkým žurnalistům v cestu, byl základní nedostatek znalostí pozadí mezi-

národních poměrů. Přišliť ze země, která byla tradičně osamocená, jež neměla velkých zájmů vně svých vlastních hranic. Většina z nich nemluvila jinou řečí než anglickou; někteří nebyli nikdy předtím v cizině, a přece se nyní od nich žádalo, s nebezpečím pro jejich reputaci, aby psali o nejsložitější a nejobtížnější spleti otázek, jakou kdy lidé znali. Několik amerických dopisovatelů bylo předtím dlouho v Evropě, a ti byli tak obeznámeni s mezinárodními věcmi jako většina dopisovatelů anglických nebo francouzských, avšak největší části Američanů byly poměry, problémy, osobnosti, psychologie a řeč naprosto nové, a ačkoli se učili rychle, byla jejich nevýhoda veliká.

Měli jsme ovšem v americké mírové komisi skupinu znalců, kteří měli všechny tyto základní informace ihned po ruce. Mluvil jsem s Lansingem, plukovníkem Housem a konečně i s presidentem o tom, že by bylo radno, aby se dopisovatelům zajistil přístup k těmto zdrojům, avšak tento problém skýtal mnoho nesnází. Znalci byli úplně zaměstnáni prací v svých komisích, a prováděti desítky dopisovatelů spoustou známých už faktů bylo úkolem ohromným.

Navrhoval jsem tudíž, abychom v té míře, jak se budou klásti jednotlivé problémy, připravovali výklad historických, zeměpisných a politických elementů za konferencí s experty komisí. Tyto výklady měly pak býti dány k dispozici novinářským dopisovatelům. Tomu s počátku silně odporoval Lansing, jelikož soudil, že by nás takové projevy mohly zaplésti v diplomatické nesnáze, ale já jsem v té věci zakročil u presidenta Wilsona a vysvětlil jsem mu, že hodláme podávati jenom objektivní fakta a to že by bylo pro dopisovatele s převelikým prospěchem. President mou myšlenku ihned schválil.

Náš první výklad se týkal Polska a byl napsán Dr. R. H. Lorde-m z Harvardské university, který byl v této věci americkým expertem. Byl novináři uvítán s povděkem a někteří z nich zaslali jej v plném znění do Ameriky. To byla první z dlouhé řady podobných informačních příruček. Žádná ze všech těch, které byly vydány naší kanceláří, neměla propagační charakter. Měly býti výlučně k informaci korespondentů.

Tolik, pokud jde o formální aparát, načrtnutý v původním presidentově plánu. Jiný zdroj informací pro korespondenty navržený presidentem — každodenní přístup k členům komisí — ukázal se na počátku velmi užitečným. Lansing tehdy zasedal v Radě Desíti a po nějakou dobu všichni čtyři zplnomocněnci i s plukovníkem Housem, s Whitem a generálem Blissem přijímali dopisovatele, a shromáždění dvaceti až padesáti dopisovatelů, objevujících se každého rána ve velkém pokoji Lansingově v hotelu Crillon, bývalo z nejpозорuhodnějších událostí dne. Ponenáhlu se však družina zplnomocněnců zevrkala. Generál Bliss

i plukovník House se přestali objevovat a po celou druhou polovinu konference byli dopisovatelé přijímáni tajemníkem Lansingem nebo Whitem a tyto schůzky poskytovaly velmi málo skutečně nového — byly opravdu jenom fraškou — ačkoli diskuse, jimž se dopisovatelé mnohdy oddávali, měly jakousi cenu. Ačkoli Lansing v své knize o mírové konferenci kritizuje nedostatek publicity v Paříži, byl sám ve skutečnosti z lidí, k nimž byl přístup nejtěžší, a se zřetelem ke komisím, v nichž sám přímo působil, byl nejméně sdílný ze všech zplnomocněnců.

Jiným zdrojem informace a diskuse byly menší kroužky novinářů, s nimiž se zejména v pozdějších stadiích konference stýkal plukovník House každý den. Plukovník House byl nejen v užším styku s prezidentem než kterýkoliv jiný člen delegace, ale měl také dar styku s lidmi a stýkal se ustavičně se zástupci z jiných delegací a přijímal návštěvníky z Ameriky, kteří se snažili jeho prostřednictvím dostat do styku s prezidentem, takže jeho konference byly vždy zajímavé, ačkoli v poslední části konference měl již málo skutečných novinek z Rady Čtyř — neboť o těchto věcech byl plukovník House téměř stejně málo informován jako jiní komisaři.

Nějaký čas byli dopisovatelé přijímáni také členy cizích delegací jako Balfourem a lordem Robertem Cecilem mezi Angličany, Pichonem mezi Francouzi a jejich vlastní známosti a stoupající znalost poměrů otvíraly jim stále nové zdroje informací.

Když se prezident vrátil v březnu z Ameriky a byla zřízena Rada Čtyř, byl uzavřen téměř úplně přístup k skutečným informacím o tom, co dělají hlavy států. Tisk zdvihl ostrý protest proti tomuto stavu věci. Pisatel jednal o tom s prezidentem a navrhol, aby byl otevřen nějaký pravidelný zdroj informací, a na konec bylo sjednáno, že každého dne zajdu do jeho domu, kde se konaly schůzky Rady Čtyř; začavše v této praxi jednou, setrvali jsme až do konference. Obyčejně jsem přicházel právě když členové Rady Čtyř odcházeli.

Živě mi tane na mysli obraz Lloyda Georgea, vycházejícího ze studovny prezidentovy s hlavou pohozenou nazad a s vlasem uvedeným v nelad vzrušením z diskuse, rozprávějícího a mnohdy žertujícího se Sirem Mauricem Hankeyem, jenž ho následoval se svou brašnou na dokumenty. Potom vycházel Orlando se svým tajemníkem Aldrovandim a poslední ze všech obyčejně Clemenceau v svém dlouhém černém kabátě, postava, působící dojmem pevnosti a moci. S ním vycházel jeho tajemník a flumočník Mantoux. Nalézal jsem presidenta obyčejně v jeho studovně, sbírajícího papíry z toho dne a ukládajícího je do jeho ocelové skřínky na dokumenty. Druhdy jsme rozprávěli tam v studovně, druhdy jsme přešli chodbou do salonu paní Wilsonové, jenž se vždycky stkvěl květinami. A president přecházel k událostem dne a potom

rozhodoval o tom, co by se mělo uveřejnit. Byly dni nekonečných kontroverzí o věcech, jako reparace, o tom, jak naložit s pávní saarskou, o otázce polské, v nichž se vůbec nedocházelo k žádnému rozhodnutí a v nichž nebylo nic zvlášť nového, co by stálo za uveřejnění.

Po této konferenci jsem se ihned vracel do úřadovny Tiskové kanceláře a podával jsem dopisovatelům zprávu o všem, co mi prezident dovolil uveřejnit. Mnohdy byly tyto novinky velmi důležité, jako toho dne, kdy bylo prohlášeno rozhodnutí o Šantungu, ale obyčejně zpráva zklamala, protože jednání Čtyřky zklamalo a nevedlo k výsledkům.

Čím více jsem viděl z mírové konference, tím více jsem oceňoval nesnáze, které se stavěly v cestu jak prezidentovi, tak americkým delegátům, především pokud se týče publicity. Poměry byly tak složité a zájmy a obavy ostatních národů byly tak mocné, že činily problém publicity nejméně delikátním.

Pisatel učinil v té věci poučnou zkušenost jako člen tiskového výboru, jemuž bylo dne 9. dubna uloženo, aby pojednal o problému publicity pro Nejvyšší hospodářskou radu.

Náš výbor se skládal ze čtyř zástupců, anglického, amerického, francouzského a italského. Všechny protokoly a informace, vztahující se k činnosti Nejvyšší hospodářské rady přicházely do našich rukou. Když byl pisatel ustanoven členem tohoto výboru, pokládal to za vhodnou příležitost, získati věcnější informace o těchto věcech pro americké publikum. Avšak od samého počátku se naskytovaly obtíže všelikého druhu. Vynořovaly se důležité akce Nejvyšší hospodářské rady, jako plány zásobování Rakouska, zmírajícího hladu. Zdálo se, že toto jsou nejzajímavější a nejdůležitější zprávy, jež by bylo lze poslati do Ameriky a jež by byly s to, aby vytvořily nový cit solidarity a přátelství, o něž se musí mír opírat, ale ihned jsem se setkal se silnými a nikoli lichými námitkami Italů, podporovanými Francouzi. Italové se obávali, že na jejich veřejné mínění by mohla neblaze působiti zpráva, že Rakušané jsou zásobování potravinami, zatím co jejich vlastní lid je blízce strádání. Všechno se řídilo zřetelem na účinek zpráv, nikoli na jejich hodnotu informační a v těchto dobách zmatku, kdy válka visela ještě ve vzduchu, mohl býti tento účinek velmi vážný.

Někdy přitom působily zřetele čistě vojenské, častěji však zřetele diplomatické nebo politické. V každém případě jsme se však obyčejně rozcházel po hodinách více nebo méně neplodné diskuse se zprávou neobyčejně povšechnou a ve výrazech neurčitou.

Co bylo činiti? Kdyby byl American tohoto výboru stál neústupně při své zásadě úplné publicity, byla by se stala jedna z obou věcí: buď by se byl výbor přestal scházeti, neboť stanoviska reprezentantů v něm měla úplnou podporu mužů z Nejvyšší

hospodářské rady, kteří stáli za nimi; nebo by byl americký zástupce musil resignovati a byla by musila býti nalezena nějaká jiná metoda zveřejňování. A mohl v konferenci národů, jejímž základním cílem bylo dospěti k dohodě a vytvořiti prostředky příští dohody, jeden národ vnucovati svou politiku ostatním? Neměla zde vládnouti vzájemnost? Nebylo lépe zůstatí ve výboru a uskutečňovati vytrvale názor americký a usilovati o zveřejnění pokud možná největší? Takto byl v malém okruhu činnosti jasně ilustrován problém, před nímž se v Paříži octl president i ostatní Američané. V tomto zvláštním případě zůstal pisatel ve výboru a činil, seč byl, pro zveřejnění pokud možno největší.

Jest ovšem snadno kritisoвати publikační metody v Paříži, ale neúspěch, byl-li to neúspěch, byl velmi komplikovaný. Nesmí se zapomenouti, že návratu války bránilo jen příměří a že mnoho malých konfliktů, jež se snadno mohly zvětšiti, zdvíhalo se po celé Evropě. Válka miluje tajemství a také strach a nenávisť, které se skrývají v pozadí každé války, milují tajemství. Stará diplomacie se svými tuhými tradicemi byla tajemnostkářská a lidstvo bylo zapleteno do sítí tajných smluv. Více než čtyři léta byl tisk škrcen přísnou censurou. Pro veřejnost bylo novinkou býti zastoupenou na takových konferencích vůbec; nebylo ani vzorů, ani techniky. Žádati v takových dobách absolutní veřejnosti, znamenalo žádati od světa, aby se přestal báti, nenáviděti, aby přestal mysliti na odvetu.

Boj o veřejnost byl tudíž součástí boje o změnu války v mír, tradic staré diplomacie v nové metody, o změnu starého pojetí mezinárodního jednání, jež bylo pokládáno za výsadu několika autokratických hlav, k nové koncepci, jež jednání pokládala za věc lidu.

Útok, jak jsem ukázal v této kapitole, vyšel z vnějška, vycházel však také z tajných rad Desíti a Pěti, jak ukáží v příští kapitole.

KAPITOLA VIII

BOJ PRESIDENTA WILSONA O PUBLICITU — TAJNÉ PORADY — STANOVISKO FRANCIE A VELKÉ BRITANIE — PROBLÉM UVEŘEJNĚNÍ SMLOUVY

PRVNÍ zasedání mírové konference (dne 12. ledna) konalo se teprve dva měsíce po příměří a měsíc po příjezdu presidenta Wilsona do Evropy. Toho času tisk a veřejné mínění celého světa a zvláště veřejné mínění americké byly na vrcholu napětí. Dopisovatelé posílali z Paříže do celého světa radiotelegraficky ohromnou spoustu předběžné látky. Vyčerpali veškeru svou zásobu adjektiv líčením velkolepých oslavných fanfár, jimiž byli na pařížském jevišti přivítáni hlavní herci v nastávajícím dramatu, zvláště president Wilson. Popsali nevyrovnatelné západ slunce nad Seinou, starobylý, ponurý palác francouzského ministerstva věcí zahraničních, kde se měly odehrávati hlavní scény, a neopominuli dráždivých poukazů na takové divadelní rekvizity, jako tajné dvojité dveře konferenčních místností.

Když už tyto věci počaly všedněti a se skutečným mírovým vyjednáváním se stále ještě odkládalo, počala se zdvíhati veliká vlna pověstí, domněnek a předpovědí. Není pochyby, že situace byla předramatisována, není pochyby, že očekávání světa plného utrpení bylo zdviženo k neoprávněné výši.

Různí činitelé přispěli k nesmírnému vzrůstu tohoto předběžného napětí. Odklady samy byly snad v tomto směru největším činitelem, k nim pak přistoupila zmíněná již skutečnost, že většina amerických dopisovatelů měla s počátku malý základ znalostí zahraničních věcí, historie a tradic, jež tvoří pozadí každého aktu tohoto dramatu. Proto se klade s počátku příliš velký důraz na vnějškové, teatrální a optimistické věci a příliš malý na vážné a základní skutečnosti, o něž šlo. Bylo příliš mnoho politického dramatu a věnovalo se příliš málo pozornosti hlubokým hospodářským a finančním problémům. Všechno se činilo na pohled příliš lehkým. O shromažďující se konferenci bylo psáno jako o nějakém mezinárodním cirkuse, předváděném pro zábavu světa, nikoli jako o shromáždění — dokonce tragickém shromáždění —

stojícím tváří v tvář problémům, jichž řešení bylo příliš těžké pro tuto i pro každou jinou skupinu lidí, přes to však nuceném jednat, jednat, jednat, s vědomím, že každý jeho čin se dotýká človecenstva.

Ještě jiný důležitý činitel tohoto světového napětí byl obsažen v doslovném výkladu prvního bodu presidenta Wilsona, který zněl:

»Veřejné úmluvy, veřejně sjednané« ...

Mělo se za to, že podle tohoto hesla každé jednání v kteroukoliv dobu bude přístupné veřejnosti. President se nikdy nedomníval, že »porodní bolesti« míru měly by býti vystaveny na odív celému světu, avšak jeho výklad, jež se snažil učiniti co nejnámějším, nevyhladil nikdy prvotního dojmu způsobeného původním výrazem.

»Když jsem se vyslovil pro otevřenou diplomacii,« napsal 12. června 1918 v memorandu pro senát Spojených států, »mínil jsem tím, nikoli že by nemělo býti soukromých diskusí o delikátních věcech, nýbrž že se nemají činiti tajné dohody a že všechny mezinárodní vztahy, jakmile byly stanoveny, mají veřejně ležeti na stole v plném svém znění.«

Myslíl na zrušení tajných smluv, nikoli soukromých diskusí.

Brzy po zahájení konference jsem se ptal presidenta Wilsona na svou vlastní informaci na jeho stanovisko k problému veřejnosti.

»Jsem pro tolik,« řekl president, »kolik jen budeme moci získati, ale musím pracovati s příslušníky jiných národů, jejichž názory o publicitě se liší od našich. Prozatím jen srovnáváme názory, abychom zjistili svá stanoviska. Je to jakási světová kabinetní schůze, kde každý člen může vysloviti svobodně své skutečné názory. Kdybychom prohlásili částečné výsledky nebo rozhodnutí najednou, mohlo by z toho lehkou vzejíti krveprolití. Nesmíme dělati nic, co by rozněcovalo k novým bojům, musíme podniknouti vše, abychom dospěli co nejrychleji k míru. Jakmile dospějeme k skutečným rozhodnutím, musí býti vše učiněno světu známým.«

Jindy přirovnal president konferenci k správní radě nějaké společnosti nebo k výkonnému výboru odborové organizace, jejichž diskuse jsou soukromé, ale rozhodnutí veřejná.

Nechť však byly příčiny jakkoli složité, to zůstává faktem, že dne 12. ledna, když oněch dvaadvacet mužů — čtyři z Ameriky, čtyři z Velké Británie, tři z Itálie a jedenáct z Francie — se po prvé sešlo v oné proslulé již konferenční síni na Quai d'Orsay, veřejný zájem a napětí nesmírně vzrostly. Opona se konečně zdvihla. Nové nebe a nová země se měly objeviti zrakům.

A to zklamání potom! Opona se nezdvihala. Na sklonku dne vyklouzl před oponu nějaký sekretář, jako by se omlouval, a ozná-

mil posluchačstvu v pěti suchých řádkách, co se bylo mezi herci odehrálo. Zde, co řekl:

Po schůzi Nejvyšší válečné rady, pověřené studiem nezbytných podmínek pro obnovení příměří, jali se zástupci mocností zkoumati postup a metody, jež jest zachovávat při konverzacích, aby byly sjednány předpoklady míru.¹⁾

Funkcí pisatele bylo, býti jakousi spojkou mezi Radou Desíti a tiskem. Když byla zpráva vypracována v zahraničním úřadě, vzal jsem ji do ruky a nesl korespondentům, shromážděným v tiskové kanceláři. Nikdy nezapomenu na zklamání, znechucení a zoufalství, když toto první komuniké bylo vydáno.

Kdyby však každé slovo, pronesené na první konferenci, bylo bývalo uveřejněno, bylo by bývalo jistě pokládáno za dosti hloupý výkon; svět by byl asi býval zklamán, ale byl by věděl, byl by tomu rozuměl.

Jak poznamenal president o den nebo dva později, když se přimlouval v Radě o větší míru veřejnosti:

Myslím, že to, co bylo v těchto tajných seděních do té míry rozcupováno, nepobouřilo by svět, ani kdyby se to stalo obecně známým.²⁾

Nicméně existovaly velmi mocné důvody pro tajnost jednání. Především válka se ještě neskončila; jednalo se stále ještě o podmínkách příměří, a válka a tajnost jednání jsou dvojčata.

Se stanoviska liberálních proudů v Paříži bylo jistě velkou chybou, že se na týchž konferencích směšovaly věci válečné s věcmi mírovými; tím se podporovaly vojenské metody a tajnost jednání. Kromě toho existovaly tradice, zvyky a zvláštnosti, jež nebyly od Američanů dostatečně oceňovány v plné jejich síle a jež po staletí činily z diplomacie něco výhradního. Mělo se zachovávat jakési dekorum, jako by šlo o věci hluboké a skryté, jimž obyčejní smrtelníci nemohou rozuměti, a tajemnost byla sama sebou podstatou tohoto dekora.

Byly však hlubší a mocnější důvody než vojenské nebezpečí a diplomatická tradice. Američané mohli uváděti pro veřejnost jednání, kolik důvodů jim bylo libo; spojenci vůdci věděli, že jejich cíle, jak byly stanoveny v tajných smlouvách, stanou se dříve nebo později předmětem diskuse. Věděli také, že by nastaly veliké obtíže s neklidnými, podezřívavými a ctižádostivými malými mocnostmi, kdyby všechny karty byly položeny na stůl najednou.

¹⁾ Tajné zápisky, Rada Desíti, dne 12. února.

²⁾ Tajné zápisky, Rada Desíti, dne 15. února.

Reakce po první tajné schůzi (dne 12. ledna) byla, jak jsem řekl, prudká. Všude se počaly šířiti pověsti. Šeptalo se, že vznikla krise s Německem (či nebyl na schůzi maršál Foch a jeho generálové?), že existují výbušné rozpory mezi Wilsonem a Clemenceauem, že byla učiněna opatření k zničení bolševictví, a konečně, a to bylo důležitější než cokoli jiného, říkalo se, že konference se rozhodla konati úplně tajné schůze a že tisku nemá být dovoleno, aby se stýkal i s delegáty různých komisí. Kde není nic známo, tam se všechno zkresluje. Pověsti rostou ve tmách jako houby. Američtí i angličtí dopisovatelé počali projevovati veliké rozhořčení, a to tím větší, jelikož bylo zjevno, že některé zprávy »opatrně prosakují«, jak to jednou nazval president Wilson ironicky, do francouzského tisku. Ihned počaly probíhati Americkou prudké komentáře o tajné diplomacii, o »metodě umlčovací«, o »diplomacii v temnotách« a dne 14. ledna se sešli američtí korespondenti v úřadovně tiskové kanceláře a po vzrušeném zasedání načetli a podepsali tuto zprávu presidentu Wilsonovi:

»Pane presidente! Americká tisková delegace v Paříži byla právě oficiálně informována, že mírová konference přijala řád, podle něhož jest tisk vyloučen nejen z běžných zasedání, nýbrž i z osobního styku s členy některých misí. Také se nám oznámilo, že veškeré zprávy ze zasedání mají býti obmezeny na krátké denní oznámení sekretariátu, jež snad později budou následovati další prohlášení.

Upozorňujeme Vás, že, bude-li se této metody užívati, budou tím značně obmezeny naše informace o věcech, jež se dovršily. Zabráni to dále zveřejnění věci ještě nedovršených, jež si veřejnost právem přeje sledovati až do jejich naplnění. Nebude-li nám toto právo dáno, zbaví se tím veřejnost příležitosti býti informována o stanovistech, zaujímaných různými činiteli na konferenci, a veřejné mínění nebude tak míti příležitost vykonávati funkci, již jste vždy hájil a již jste definoval v Čtrnácti člancích.

Protestujeme proto rozhodně ve jménu amerických tiskových zástupců proti tomu, co všim právem pokládáme za obmezování, a souběžně s akcí svých britských kolegů, kteří přednesli svou věc ministerskému předsedovi, apelujeme na Vás, abyste odstranil tyto nesnesitelné poměry.

Stojíme na stanovisku, jež i Vy zaujímáte: »veřejné úmluvy mírové, veřejně sjednané.«

V úctě:

Ed. L. Keen, United Press, J. J. Williams, Universal News Service, H. C. Probert, Associated Press, Arthur B. Krock, Courier-Journal, John Edwin Nevin, H. B. Swope, New York World, Arthur M. Evans, Chicago Tribune, Richard W. Oulahan, N. Y. Times, Laurence Hills, N. Y. Sun, Burr Price, New York Herald.

Pisatel odevzdal toto prohlášení presidentu Wilsonovi s memorandumem, naléhajícím na rychlé jednání. Současně začala palba z Ameriky. Tajemník Tumulty telegrafoval dne 13. a 16. ledna

o nepříznivých komentářích v americkém tisku. V kabelogramu z 13. pravil:

Situace by se napravila, kdybyste svým časem svolal korespondenty tří tiskových společností, kteří jeli s Vámi přes oceán po *George Washingtonu*, za tím účelem, abyste jim podal toliko výklad o událostech, jak se vyvíjejí, a požádal je, aby nepoužívali těchto informací jako Vámi sdělených, nýbrž toliko k své vlastní orientaci.

Dne 16. ledna kabeloval kontradmirálovi Graysonovi, osobnímu lékaři presidentovu:

Americký tisk je dnes naplněn zprávami kritické povahy o zásadě tajnosti, jež byla na konferenci přijata, a prohlašuje, že první ze Čtrnácti článků byl porušen. Podle mého mínění jest osudné, jestliže k tomu president svolil. Věc je tak důležitá pro osud celého světa, že by to mohlo vésti spíše k opuštění konference než k podrobení se tomuto řádu. Jeho stanovisko v této věci zbaví jej z velké části důvěry a podpory lidu, již se až dosud těšil.«

Z odpovědi presidenta Wilsona sekretáři Tumultymu, 16. ledna, je zřejmé, že byl vážně znepokojen tímto problémem:

Váš kabelogram o nedorozumění stran mého stanoviska k otázkám, jež byly rozvinuty novinářskými kabelogramy, týká se věci, již, připouštím, nevím, jak rozřešiti. Všechny ty věci, o nichž se zmiňujete, jsou báchorkou. Nejen že jsem v ničem neustoupil, ale nebyl jsem ani žádán, abych v něčem ustupoval. Manévry, o nichž kabelogram mluví, jsou úplně vyhájené. Nemohu jim odtud učiniti přítrž, protože lidé, kteří o nich psali, činí tak proto, aby měli o čem mluvit, ať již znají fakta, nebo ne. Pokud jde o tři tisková sdružení, učiním vše, co bude v mé moci.¹⁾

Účinek této veliké a náhlé agitace na konferenci spolu s faktem, že se francouzskému tisku dostávalo úsluh a zpráv — když se těmito úsluhami mělo prospěti francouzské věci — byl náhlý a způsobil znepokojení. Dne 15. ledna, hned po zahájení porad, vznesl Lloyd George ostrý protest proti favorisování francouzského tisku:

LLOYD GEORGE poukázal na dohodu, že nesmí býti poskytovány informace o tom, co se děje na schůzích, vyjma ty, jež vydá sekretariát. Konstatuje, že francouzský tisk uveřejnil klausuli, týkající se proponovaného požadavku k německé vládě, aby vydala své zlaté rezervy.

PICHON vykládal, že byla-li tato zpráva publikována, bylo to jen proto, že francouzští žurnalisté věděli, že je známa i britským a americkým žurnalistům a že se objeví v jejich tisku, který nepodléhá nijaké cenzuře.

¹⁾ »W. Wilson as I Know Him.« napsal J. P. Tumulty, str. 518—519.

Ve skutečnosti však američtí žurnalisté nikdy neznali těchto fakt a také jich neuveřejnili.

Na to Lloyd George poznamenal, že je-li to pravda, celý jejich systém je špatný. Zmínil se o tom, že britská delegace má v Paříži zvláštního úředníka pro tiskové věci, a konstatoval, že je si tím naprosto jist, že informace nebyla dána tímto zástupcem.

Francouzi vyložili pak svoje názory o organisaci tisku. Má být zachována naprostá tajnost jednání, každý den má být vydáno sekretariátem komuniké a konečně, jak řekl Pichon, »vše ostatní má být censurováno.«

Proto je nutno zastavit všechno sdělování kabely. Navrhoval, aby každá vláda ustanovila zástupce k diskusi o této věci a k podniknutí potřebných kroků.

Tím způsobem by se stala konference absolutně tajnou, stála by úplně pod kontrolou nynějších vůdců, kteří by vydávali ty informace, jež by se jim jevily příznivými pro věci, na nichž měli zájem.

Nic ovšem nebylo americké tradici a presidentu Wilsonovi tak protivného, jako jakákoli censura. President byl i proti censuře poštovních zásilek za války, již praktikovaly všechny válčící státy, ačkoli jeho státní tajemník Lansing v květnu 1917 na něho velmi naléhal, aby takovou censuru zavedl. A jakmile bylo po válce, byla ihned zrušena všechna censura kabelogramů a radiotelegramů. Kromě toho byla jasná dohoda s francouzskou vládou, že americké depeše nebudou podrobeny francouzské censuře, jestliže se bude mírová konference konati v Paříži. Ačkoli se na samém počátku stalo několik případů, že francouzští censorové zakročili, uvádějíce důvodem, že jde o věci vojenské, byly to případy nicotné a američtí dopisovatelé nebyli po celou konferenci obtěžováni nijakou censurou.

Proto se president Wilson stavěl proti francouzskému návrhu a při tom došlo k této výměně názorů:

WILSON se zmínil o převzetí kabelů vládou Spojených států. Tento jeho čin poskytl jeho politickým protivníkům příležitost, aby ho kritisovali, tvrdíce, že podnikl tento krok proto, aby mohl podrobiti censuře informace, týkající se jeho jednání v Evropě. On ovšem zavrhl tuto myšlenku. A proto, kdyby se nyní pokusil uvést censuru v život, poskytl by tím svým protivníkům znovu příležitost, aby mu působili potíže. Byl pevně přesvědčen, že censura bude zbytečná, budou-li přítomní v svých projevech k zástupcům tisku obezřetní.

CLEMENCEAU poznamenal: Kdyby v Americe censury nebylo, v Evropě však ano, polovina světa by věděla, co se děje, kdežto druhá polovina by byla ponechána v nevědomosti.

LLOYD GEORGE soudil, že by anglická veřejnost nemlčela, kdyby všechny zprávy přicházely z Ameriky.⁴⁾

Zde stojí proti sobě zjevně názor francouzský a názor americký. Čím více studujeme pařížskou konferenci, tím jasnějším se stává dojem, že se všechen boj v této věci, jako téměř ve všech ostatních věcech, bojoval přímo mezi politikou francouzskou a zásadami americkými.

Když se konference počínala, doufal president Wilson ve velkou a stálou pomoc Lloyd Georgeovu, avšak tato naděje brzy zanikla. Jak se konference prohlubovala, rostla presidentova osobní úcta a jeho podiv vůči Clemenceauovi. Tito dva muži se sotva kdy v čem shodovali, ale uznávali o sobě navzájem, že každý z nich hájí poctivě zcela určitou a rozumnou politiku, pro niž lze uváděti důvody a o niž lze bojovati. A každý z nich uznával v druhém protivníka, hodného jeho meče.

Tento boj o veřejnost se tudíž vedl především mezi Francouzi, kteří hájili tajnou diplomacii a censuru tisku, s množstvím žurnálů, stojících pod vlivem zahraničního úřadu nebo podporovaných cizími vládami (jako Tureckem nebo Itálií), a mezi Američany, kteří žádali co největší veřejnost, volný tisk a zrušení censury. Italové stáli veskrze na straně Francouzů. Japonci, ovládající se vždy jako sfingy, neříkali nic, ale sledovali pozorně každý obrat diskuse. Lloyd George se sice bál tisku, ale přece se pokoušel kontrolovati jej. Není pochyby, že by býval hrál touž hru jako Francouzi; přicházel však ze země, kde tisk, nebo alespoň jeho většina, je tvrdošíjně nezávislý. Myslíl vždy na politickou stránku každé otázky, týkající se veřejnosti. Tak na příklad dne 16. ledna:

LLOYD GEORGE poznamenal, že v každé spojenecké zemi jsou listy, stojící v opozici k vládě, a že by tyto listy použily jakýchkoliv informací, jež by dostaly od delegátů jedné vlády, k diskreditování delegátů vlády druhé. Je několik listů, o nichž ví, že jsou rozhodnuty diskreditovati plány britské vlády.

Zde byla naznačena tajná síla, jež poháněla v průběhu celé konference politiku Lloyd George a naháněla mu strachu. Clemenceau se nebál svého tisku, protože tento tisk byl většinou pod jeho kontrolou. Wilson nemohl působiti na jediné noviny v Americe, ale nikdy se tisku nebál, protože se domníval, že má za sebou americké veřejné mínění.

Dne 16. ledna byla v Radě Desíti s novou prudkostí zahájena diskuse o veřejnosti konference. President Wilson položil na stůl protestní list, jež byl dostal od amerických korespondentů. Poznamenal také, že ho docházejí z Ameriky svrchovaně nepříznivé zprávy o tajnosti konference. Byl rozhodnut dosáhnouti větší veřejnosti na konferenci.

⁴⁾ Tajné zápisky, Rada Desíti, dne 15. ledna.

Ani Clemenceau, pokud se jeho týkalo, nebyl zcela šťasten. Také on stál před skutečností, s kterou se musil setkat v Paříži každý národ — že se světovou válkou izolace národů stala věcí minulosti. Měl-li na příklad jeden národ zavedenu censuru nad tiskem, vznikalo z toho nebezpečí pro všechny národy, těšící se svobodě tisku.

Zde jest prohlášení Clemenceauovo:

Clemenceau prohlásil, že nepokládá řešení, k němuž se došlo o tisku, za praktické. Zdůraznil, že ani ve Spojených státech, ani v Anglii není tiskové censure, kdežto ve Francii je censura zavedena. A to prý není naprosto nic spravedlivého, protože falešné zprávy mohou být posílány odtud do Anglie nebo do Spojených států a vraceti se via Amerika. Jakožto zprávy přicházející z Ameriky by bylo nemožno je potlačit. Zmínil se také o báchorce, uveřejněné v New York Tribune, v níž se Spojeneckým vládám dokonce hrozí odvoláním amerických vojenských sil z Evropy. Proto by snad bylo záhodno mít buď úplnou tajnost na všech stranách, což je absolutně nemožné, nebo úplnou publicitu.

President Wilson vrhl pak do jednání bombu svým požadavkem »zveřejnění všeho, co se stane«.

A tak šlo, jak Clemenceau s jasností francouzského postřehu seznať, o alternativu mezi »úplnou tajností na všech stranách« a mezi »úplnou veřejností«.

President Wilson podporoval svůj návrh úplné publicity tvrzením, že »veřejnost Spojených států si přeje veřejných zasedání«.

Kdykoliv delegáti došli takto do slepé uličky, a úplná neshoda se jim šklebila do tváře, Clemenceau proněs vždy řeč, v níž žádal, aby účastníci konference zachovali jednomyslnost. Měl velmi často příležitost pronášeti tuto řeč; tato myšlenka tkvěla také v mysli každého z účastníků konference. Svět byl v chaosu, šlo o mír nebo anarchii a jediná autorita, jež na světě existovala, byla v rukou jich čtyř. Bylo by bývalo vskutku lehkomyšlností, kdyby se byla nechala konference rozbít pro neshodu v nějaké otázce menšího významu. Když se tito dva tvrdošíjní muži, Clemenceau a Wilson — a byli-li si jinak málo podobní, měli spolu společné to, že byli tvrdošíjnými zápasníky — postavili proti sobě, znamenalo to buď ztroskotání nebo bylo nutno naléztí východisko. Proto začala každá strana navrhovati kompromisy.

LLOYD GEORGE poznamenal, že by se mu velmi zamlouvalo, kdyby bylo vydáno nějaké prohlášení vysvětlující, s jakým nebezpečím je spojeno vydávání každodenních informací, dříve než se dospělo k nějakému konečnému rozhodnutí. Myslí, že by bylo dobře vydati nějakou výzvu k veřejnosti, aby nedbala zpráv úředně nepotvrzených. Domníval se, že by větší část veřejného mínění porozuměla tomuto vyzvání a zamítala takové zprávy.

President Wilson se potom vrátil k své myšlence tiskového výboru ze Spojeneckých národů, jež byl navrhl den předtím, a tázal se,

zdali přítomní přikládají nějakou cenu návrhu, aby Sir George Riddle, R. S. Baker a zástupci italských a francouzských delegací vyhledali novinářské dopisovatele, řekli jim bez obalu, že účelem těchto rozprav je dospěti k dohodě a že, kdyby se vydávaly zprávy každé chvíle, mohl by býti vzbuzen nesprávný dojem.

CLEMENCEAU soudil, že tohle nikoho, kdo chce posílati falešné informace, od jeho počínání neodvrátí.

President WILSON odvětil, že nevidí prostředku, který by působil ve všech případech. Podle jeho názoru jest však jeho návrh neúčinnějším řešením této otázky, pokud jde o malé konference, a navrhl, aby se přítomní zatím usnesli, že velké konference mají býti tisku volně přístupné.

LLOYD GEORGE podotkl, že nebude možno tisk vyloučiti, jakmile bude jednou připuštěn.

BALFOUR se tázal, zdali přítomné shromáždění uvážilo pečlivě, co má býti úkolem velkých konferencí, jestliže se učiní volně přístupnými zástupcům tisku. Nestanou-li se potom něčím čistě formálním?

Po delší rozpravě se Lloyd George konečně vrátil k návrhu presidenta Wilsona a prohlásil, že jest pro návrh, aby zástupcové delegátů nazířti vyzkoumali názory tisku. Vyzval presidenta Wilsona, aby laskavě opakoval svůj návrh.

President Wilson navrhl, aby tři zástupci (Sir George Riddle, Ray Stannard Baker a setník Pueux) svolali zástupce tisku a vyložili jim obtíže, které se delegátům stavějí v cestu, pokud se týče uveřejňování informací. Zároveň aby je zpravili o názoru delegátů, že by nebylo lze dojíti k uspokojivým výsledkům, kdyby podrobnosti nynějších diskusí byly sděleny s veřejností. Tito tři zástupcové nechť vysvětlí tisku, že si delegáti přeji sdělit se zástupci tisku jak jen možno nejúplněji a nejupřímněji rozhodnutí učiněná v těchto konferencích. Závěrem nechť zástupcové požádají tisk, aby oznámil, co pokládá za nejlepší metodu k uskutečnění přání delegátů.⁴⁾

Zástupci svolali schůzi, navrženou Radou, do hotelu Dufayelova (do Mezispojeneckého tiskové klubu) na pátou hodinu. Shromáždilo se množství zástupců tisku ze všech zemí a bylo to snad první shromáždění tohoto druhu, jež se kdy konalo. Bylo zvláštní, že i mezi dopisovateli z různých zemí byl značný rozdíl v názorech o míře publicity, jíž by se mělo žádati. Američtí dopisovatelé byli pro úplnou publicitu ve všem všudy. Angličtí dopisovatelé, kteří měli v mezinárodních věcech téměř vesměs mnohem větší zkušenost než Američané, byli mnohem citlivější k problémům a ne-

⁴⁾ Tajné zápisky, Rada Desíti, dne 16. ledna.

snázím sdruženým s takovými okolnostmi a nebyli tak pevně přesvědčeni, že by naprostá publicita jednání byla buď možná nebo moudrá. A francouzští dopisovatelé byli buď tak těsně spjati se zahraničním úřadem, nebo byli do té míry účastni společných obav a aspirací francouzských, že se jejich stanovisko nelišilo od stanoviska Clemenceauova.

Schůze se ovšem minula účelem pro nedostatek společného principu a techniky. Presidentův návrh se opíral o běžné americké pojetí upřímnosti k tisku, čestného výkladu obtíží a o důvěru v počestnost a zdravý smysl korespondentů. Bylo znovu a znovu dokázáno, že se na nikoho nelze více spolehnouti v zachování svěřeného tajemství nebo jeho moudrého užití, než na zkušené novináře — jsou-li poctivě informováni, a především důvěruje-li se jim. Když však americký zástupce povstal k řeči, nemohl slíbiti základní podmínku, skutečnou upřímnost, a nemohl tudíž žádati za diskretnost. Zpravil jsem presidenta o výsledcích této schůzky a prohlásil jsem přímě, že nepokládám výsledky za uspokojivé.

Rada to také zkusila následujícího dne s plánem, navrženým Lloydem Georgem a zaslala tisku všeobecnou výzvu, varujíc jej před přílišnou publicitou. Srovnala konferenci se zasedáním ministerské rady a vyložila základní myšlenku Wilsonovu těmito slovy:

Není podstatou demokratické metody uváděti do veřejnosti úvahy vlády, nýbrž podrobovatí její rozhodnutí úvaze lidové sněmovny a volné a svobodné diskusi řečníště a tisku.¹⁾

Leč zdá se, že tyto snahy jenom podnítily americké dopisovatele k horlivější činnosti, k čilejším schůzkám a k dalším resolucím.²⁾

President také navrhl, aby veliké konference a plenární zasedání byly veřejnosti přístupné. Proti tomu se stavěli s počátku všichni ostatní vůdcové a rozhodli ihned záporně, avšak president zvítězil nakonec se svým stanoviskem a dopisovatelé byli připuštěni k prvnímu všeobecnému zasedání konference dne 18. ledna a k většině těch, jež potom následovala. Ačkoli to bylo skutečným vítězstvím americké myšlenky, na němž jak president, tak američtí dopisovatelé měli veliký podíl, následek toho byl, jak Balfour předpověděl, že se veřejná zasedání stala namnoze pouhými formalitami.

¹⁾ Viz díl III., dokument 4.

²⁾ Dne 16. ledna usilovali američtí a britští dopisovatelé na schůzi v hotelu Ritz, jež se protáhla do noci, sjednatí jednotný postup žurnalistů všech národů, ale narazili na tvrdý odpor Francouzů. Konečně byly přijaty dva texty resolucí a poslány hlavám států; k jedné z nich se připojili Francouzové, druhá byla na Francouzích nezávislá. Viz díl III., dokument 5, kde je úplný text.

Taková byla přijatá všeobecná metoda. Ačkoliv poskytovala více veřejnosti než zamýšlený »starý řád«, nesla s sebou zase omezení presidentova práva odvolati se k veřejnému mínění ve věcech, v nichž se rozcházel s vůdci — tedy jedné z jeho nejdůležitějších potenciálních zbraní. President setrval při »kabinetním« způsobu v případě boje s Francií, upustil od něho v italském případě — s výsledky, o nichž nutno pojednati jinde.

Přicházíme nyní k jinému činiteli problému veřejnosti — k omezením, jež ukládal presidentovi jeho vlastní temperament. Je sice podivné, přes to však pravdivé, »že ani dopisovatelé sami, ani americká veřejnost netušili, jaký boj president podstupuje. Měl zde před sebou podivuhodný úkol; jeho věc byla ve skutečnosti věcí amerického tisku a amerického lidu. Kdyby se byl v ten čas — jak jsem mu také naléhavě radil — obrátil s důvěrou k dopisovatelům, jeho věc by se byla stala jejich společnou věcí a byl by je k sobě připoutal ocelovými páskami. Bylo by se mu dostalo podpory tisku, jíž nikdy nezískal a jež by mu byla konečně získala tu trochu dodatečné podpory, jíž potřeboval v Americe, aby uskutečnil mírovou smlouvu a Svaz. Neinformoval ani později žurnalisty o tom, co konal; neinformoval o své účasti ani mne, abych v své veřejné funkci mohl o tom zpravit veřejnost. Snad ho ani nikdy nenapadlo, aby to sdělil s paní Wilsonovou.

Naléhal jsem na něho znovu a znovu, aby konferoval s dopisovatelí, meškajícími v Paříži. Ve dvou nebo třech případech se s nimi sešel, působil přesvědčivě, ale zdá se, že se bál takovýchto schůzek. Zdá se, že nikdy neoceňoval po zásluze prostě lidských styků. Víím, že sympatisoval s výzvou dopisovatelů ze dne 14. ledna; využil této výzvy účinně: nikdy však nepomyslel na to, aby jim to řekl; nikdy jim nepoděkoval, a proto jej mnozí pokládali za sobě nepřátelského. Jednou, když jsem naléhal, aby přijal skupinu dopisovatelů a učinil jim výklad o jistých věcech, poznamenal:

»Ale vždyť jsem to už řekl.«

Ovšem řekl to, v jedné své řeči!

Jednou z příčin tohoto stranění se, jež rostlo tím více, čím více rostla břemena, ukládaná konferencí, byl jeho zdravotní stav. On pracoval vždy až k mezím svých sil, ba i přes ně. Často, když jsem k němu přišel na sklonku dne, zdál se úplně zhroucen, vyčerpan. Připadalo krutým žádati ho, aby ještě něco podnikl, aby řekl ještě slovo. Dr. Grayson ho stále varoval, aby nezacházel příliš daleko. Styky s dopisovateli vyžadovaly příliš mnoho tělesné i duševní energie, a on proto uchovával svou sílu pro věci, které se mu zdály mnohem důležitějšími. Avšak v Paříži, kde mnoho záleželo na správné publicitě a na podpoře

snázím sdruženým s takovými okolnostmi a nebyli tak pevně přesvědčeni, že by naprostá publicita jednání byla buď možná nebo moudrá. A francouzští dopisovatelé byli buď tak těsně spjati se zahraničním úřadem, nebo byli do té míry účastni společných obav a aspirací francouzských, že se jejich stanovisko nelišilo od stanoviska Clemenceauova.

Schůze se ovšem minula účelem pro nedostatek společného principu a techniky. Presidentův návrh se opíral o běžné americké pojetí upřímnosti k tisku, čestného výkladu obtíží a o důvěru v počestnost a zdravý smysl korespondentů. Bylo znovu a znovu dokázáno, že se na nikoho nelze více spolehnouti v zachování svěřeného tajemství nebo jeho moudrého užití, než na zkušené novináře — jsou-li poctivě informováni, a především důvěřuje-li se jim. Když však americký zástupce povstal k řeči, nemohl slíbiti základní podmínku, skutečnou upřímnost, a nemohl tudíž žádati za diskretnost. Zpravil jsem presidenta o výsledcích této schůzky a prohlásil jsem přímě, že nepokládám výsledky za uspokojivé.

Rada to také zkusila následujícího dne s plánem, navrženým Lloydem Georgem a zaslala tisku všeobecnou výzvu, varujíc jej před přílišnou publicitou. Srovnala konferenci se zasedáním ministerské rady a vyložila základní myšlenku Wilsonovu těmito slovy:

Není podstatou demokratické metody uváděti do veřejnosti úvahy vlády, nýbrž podrobovatí její rozhodnutí úvaze lidové sněmovny a volné a svobodné diskusi řečníště a tisku.¹⁾

Leč zdá se, že tyto snahy jenom podnítily americké dopisovatele k horlivější činnosti, k čilejším schůzkám a k dalším resolucím.²⁾

President také navrhl, aby veliké konference a plenární zasedání byly veřejnosti přístupné. Proti tomu se stavěli s počátku všichni ostatní vůdcové a rozhodli ihned záporně, avšak president zvítězil nakonec se svým stanoviskem a dopisovatelé byli připuštěni k prvnímu všeobecnému zasedání konference dne 18. ledna a k většině těch, jež potom následovala. Ačkoli to bylo skutečným vítězstvím americké myšlenky, na němž jak president, tak američtí dopisovatelé měli veliký podíl, následek toho byl, jak Balfour předpověděl, že se veřejná zasedání stala namnoze pouhými formalitami.

¹⁾ Viz díl III., dokument 4.

²⁾ Dne 16. ledna usilovali američtí a britští dopisovatelé na schůzi v hotelu Ritz, jež se protáhla do noci, sjednatí jednotný postup žurnalistů všech národů, ale narazili na tvrdý odpor Francouzů. Konečně byly přijaty dva texty resolucí a poslány hlavám států; k jedné z nich se připojili Francouzové, druhá byla na Francouzích nezávislá. Viz díl III., dokument 5, kde je úplný text.

Taková byla přijatá všeobecná metoda. Ačkoliv poskytovala více veřejnosti než zamýšlený »starý řád«, nesla s sebou zase omezení presidentova práva odvolati se k veřejnému mínění ve věcech, v nichž se rozcházel s vůdci — tedy jedné z jeho nejdůležitějších potenciálních zbraní. President setrval při »kabinetním« způsobu v případě boje s Francií, upustil od něho v italském případě — s výsledky, o nichž nutno pojednati jinde.

Přicházíme nyní k jinému činiteli problému veřejnosti — k omezením, jež ukládal presidentovi jeho vlastní temperament. Je sice podivné, přes to však pravdivé, »že ani dopisovatelé sami, ani americká veřejnost netušili, jaký boj president podstupuje. Měl zde před sebou podivuhodný úkol; jeho věc byla ve skutečnosti věcí amerického tisku a amerického lidu. Kdyby se byl v ten čas — jak jsem mu také naléhavě radil — obrátil s důvěrou k dopisovatelům, jeho věc by se byla stala jejich společnou věcí a byl by je k sobě připoutal ocelovými páskami. Bylo by se mu dostalo podpory tisku, jíž nikdy nezískal a jež by mu byla konečně získala tu trochu dodatečné podpory, jíž potřeboval v Americe, aby uskutečnil mírovou smlouvu a Svaz. Neinformoval ani později žurnalisty o tom, co konal; neinformoval o své účasti ani mne, abych v své veřejné funkci mohl o tom zpravit veřejnost. Snad ho ani nikdy nenapadlo, aby to sdělil s paní Wilsonovou.

Naléhal jsem na něho znovu a znovu, aby konferoval s dopisovatelem, meškajícím v Paříži. Ve dvou nebo třech případech se s nimi sešel, působil přesvědčivě, ale zdá se, že se bál takovýchto schůzek. Zdá se, že nikdy neoceňoval po zásluze prostě lidských styků. Víím, že sympatisoval s výzvou dopisovatelů ze dne 14. ledna; využil této výzvy účinně: nikdy však nepomyslel na to, aby jim to řekl; nikdy jim nepočetkoval, a proto jej mnozí pokládali za sobě nepřátelského. Jednou, když jsem naléhal, aby přijal skupinu dopisovatelů a učinil jim výklad o jistých věcech, poznamenal:

»Ale vždyť jsem to už řekl.«

Ovšem řekl to, v jedné své řeči!

Jednou z příčin tohoto stranění se, jež rostlo tím více, čím více rostla břemena, ukládaná konferencí, byl jeho zdravotní stav. On pracoval vždy až k mezím svých sil, ba i přes ně. Často, když jsem k němu přišel na sklonku dne, zdál se úplně zhroucen, vyčerpán. Připadalo krutým žádati ho, aby ještě něco podnikl, aby řekl ještě slovo. Dr. Grayson ho stále varoval, aby nezacházel příliš daleko. Styky s dopisovateli vyžadovaly příliš mnoho tělesné i duševní energie, a on proto uchovával svou sílu pro věci, které se mu zdály mnohem důležitějšími. Avšak v Paříži, kde mnoho záleželo na správné publicitě a na podpoře

světového veřejného mínění, přišla tato obmezení povahová a tělesná velmi draho.

Přeše všechny výstrahy a pracovní organizaci, směřující k tomu, aby byla zachována důvěrnost malých schůzek, přece jen pronikaly zprávy navenek. Jakmile se britští a američtí korespondenti seznámili s poměry, otevřely se různé soukromé prameny a získávaly se tu a tam informace, jež si konference přála udržeti v tajnosti. Francouzský tisk byl stále ještě favorisován. Francouzský zahraniční úřad měl vždy hojnost informací pro zpřátelené žurnalisty a tyto informace byly ku podivu vždy upraveny tak, aby Francouzi dosáhli vždy zamýšlených výsledků. Dopisovatelé z jiných zemí, protože byli odříznuti od přímých informací o událostech, čerpali z těchto francouzských pramenů, a tak zprávy, jež se rozšiřovaly do všech koutů světa, měly stále více francouzské zabarvení.

Jednoho dne v únoru, když se octl v kritické chvíli svého boje o Svaz národů, ukázal mi prezident memorandum, o němž prohlásil, že je má z pramene naprosto bezpečného, a v němž byly obsaženy instrukce právě rozesílané francouzskému vládnímu tisku:

1. Zveličovati republikánskou opozici ve Spojených státech proti prezidentovi a jeho administraci.
2. Zdůrazňovati chaotické poměry v Rusku.
3. Zdůrazňovati, že Německo zamýšlí a je s to obnoviti boj.

Bude-li to trvati dále, navrhnou, aby konference byla přenesena do Ženevy nebo jinam z Paříže,« řekl prezident.

A vskutku, co si máme mysliti o situaci jako tato, kdy za přátelské konference spojeneckých národů skupiny žurnálů, notoricky podléhajících vlivu jedné z vlád, se užívá k útokům a k hromadění všemožných obtíží v cestu hlavního delegáta jiného národa?

Dne 14. března poslal Tumulty prezidentovi kabelogram: »Zprávy z Evropy zde způsobují velké škody.« Téhož dne telegrafoval: »Země jest velmi pobouřena zprávami, vynořujícími se v Paříži i jinde a čerpanými prý z Associated Press, podle nichž prý Svaz národů nebude pojat do mírové smlouvy.«

Vývoj se bral také jiným směrem, dotýkaje se problému veřejnosti. S počátku byla Rada Desíti přísně obmezena na dva vedoucí delegáty z každého ze čtyř nebo pěti národů s několika málo tajemníky a znalci, později však se objevila tendence rozšiřovati schůze. Dne 6. března byli přítomni vojenští znalci, kteří s členy delegací a tajemníky tvořili společnost pětapadesáti lidí. Objevila se také tendence prodlužovati řeči a tak nesmírně zvyšovati možnost pronikání zpráv na venek.

Tyto poměry se protivily především Lloyd Georgeovi, který dne 6. března prohlásil, že »by se podle jeho názoru o textu samém nemělo diskutovati před shromážděním tak velkým. Angličtí delegáti by nemohli přijmouti podmínky v té formě, v níž se nyní objevily, bez značných modifikací; ale to jsou otázky, jimiž se mohou zabývati jenom sami delegáti, protože jen oni budou odpovědni za konečná rozhodnutí.«

Jindy řekl, že se bojí, aby se z konference nestala »jakási veřejná schůze.«

Všechny tyto okolnosti jakož i stále naléhavější volání celého světa po rychlém míru přispěly k utvoření ještě menších rad, jichž se účastnili jenom čtyři (někdy tři) vůdcové velmocí s dvěma nebo třemi naprosto nepřístupnými tajemníky. V těchto konferencích »Velké Čtyrky« bylo rychle rozhodováno o věcech, jež se už dlouho vleklely, a byla formulována mírová smlouva. Podrobnější výklad o složitých pohnutkách, jež vedly k tomuto tajnému jednání, i o jeho výsledcích nutno ponechati pro kapitoly o »temném období«, v němž se odehrál skutečný boj mezi Wilsonem a Clemenceauem.

Prozatím stačí, řekneme-li, že od poloviny března do konce konference podařilo se uchovati rozpravy Velké Čtyrky ve značné tajnosti, avšak její rozhodnutí se čas od času publikovala v plném rozsahu. Prezident Wilson byl přísně kritisován za to, že se choval zdržlivě vůči ostatním americkým zplnomocněncům — dokonce i vůči plukovníkovi Houseovi — ale táž výtka stíhala i Clemenceaua a Lloyda Georgea, že jejich kolegové nevědí, co se děje a že se nemohou orientovati. Ba i Balfour byl úplně v temnotách o podrobnostech toho, co se dělo. Každý ze čtyř dával bez pochyby svému oficiálnímu tiskovému zástupci, jako prezident mně — o tom jsem psal v poslední kapitole — všeobecný přehled látek, o nichž se diskutovalo, a ten je zase sděloval s dopisovateli, ale tato metoda nikdy plně neuspokojovala.

Jiné dva kritické problémy publicity vznikly za konference. Jeden se soustředil kolem požadavku tisku, aby mu bylo dovoleno býti při odevzdávání smlouvy ve Versailles; jiný se týkal veřejnosti smlouvy samé.

Snad nejdramatičtější a nejpůsobivější schůzí celé konference byla ta, jež se konala dne 7. května, když vůdcové vítězných spojeneckých mocností se setkali po prvé s vůdci poraženého Německa. Bylo to, když vyhotovená smlouva byla formálně odevzdána německé delegaci. Není na světě národa, který by dovedl tak obratně inscenovati takové divadlo, jako Francouzi. Učinili vše, aby dali tomuto zvláštnímu shromáždění slavnostnost a působivost jako symbolu svého vítězství nad svými dějinnými nepřáteli. Měli nepochybně na mysli tradici dřívějších shromáždění tohoto druhu, plných ceremonielu a přece vybrané prostoty, a celá

myšlenka, aby tisk — zástupce demokracie — zalidnil tuto scénu, byla jim rozhodně proti myslí.

Musili však uznati, že je také na světě tisk a veřejnost a tak zaranžovali venku na dvoře nedaleko brány jakousi estrádu, zakrytou dekorační zelení, na níž, jak navrhovali, mělo býti dovoleno dopisovatelům státi a pozorovati delegáty, jak vcházejí a potom vycházejí. Lze si představit, jaký odpor se strany amerických dopisovatelů byl dán najevo. Ohradám na dvoře bylo ihned přezděno »krytů« a »spojovacích zákopů«. Měli opět schůzku v úřadovně tiskové kanceláře a usnesli se na několika resolucích.¹⁾ Pisatel šel do Versailles a zjistil zde, že je v budově místnost, jež je s to pojmouti značný počet dopisovatelů. Když se vrátil, pokoušel se získati Lansingovu pomoc k tomu, aby arrangement bylo změněno. Ten však souhlasil úplně s Francouzi. Proto jsem přednesl tuto věc presidentovi, který slíbil, že o ni svede boj v Radě Čtyř.

To učinil dne 30. dubna:

President WILSON prohlásil, že podle jeho informací si žurnalisté Spojených a přidružených mocností velmi přejí býti přítomni odevzdávání mírové smlouvy Němcům. Jest prý mu známo, že podle dosavadních dispoic má jim býti dovoleno přihlížeti příchodu Němců jen z povzdálí. Podle jeho informací je prý místnost... (kde) by mohl býti umístěn jistý počet žurnalistů..., odkud by mohli obřad sledovati.

Na to namítl Lloyd George rázně:

Bylo by velmi nedůstojné a nevhodné připustiti žurnalisty a činiti ze schůze jakousi menažerii. Nenamítal bych nic proti přítomnosti dvou nebo tří. Třeba však uvážiti, že Němci jsou v postavení velmi delikátním a obtížném a že by měli proč si stěžovati do líčení způsobu, jakým smlouvu přijali. Nemám sice žádný soucit s Němci, ale připuštění žurnalistů při takové příležitosti bylo by něčím, proč není v minulosti příkladu.

CLEMENCEAU navrhoval, aby jim bylo alespoň dovoleno býti přítomni na konci chodby, aby mohli býti svědky příchodu a odchodu delegátů.

President WILSON prohlásil, že s tímto rozhodnutím nesouhlasí, jelikož je ze zásady pro to, aby žurnalisté byli přítomni, ale že netrvá na svém odporu.

(Bylo smlouveno, aby žurnalistům bylo dovoleno přihlížeti příchodu delegátů s konce chodby hotelu Trianonského.²⁾)

Tak se dostali dopisovatelé na chodbu. Bylo potřeba ještě nového presidentova boje, aby se dostali do samé síně — ale na konec, aby rozdíl byl zřejmý, byli vyzváni, aby vstoupili zadními dveřmi! Bylo připuštěno pět žurnalistů z každého národa, čítaje

¹⁾ Viz díl III, dokument 6, kde jsou tyto protesty.

²⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 30. dubna.

v to i Německo. Tři z amerických tiskových vstupenek dostaly ovšem tiskové agentury, zbylé dvě byly přiděleny po mnohých diskusích speciálním korespondentům samým, a to p. Oulahanovi z *New York Times* a p. Haydenovi z *The Detroit News*. V tomto případě získal tisk celého světa něco z boje, který bojovali američtí tiskoví korespondenti, a z podpory, jíž se jim dostalo od presidenta Wilsona v Radě Čtyř.

Problém, kdy má smlouva býti uveřejněna, byl důležitější a v svých důsledcích závažnější. Objevil se v Radě Tří (Italové byli tehdy nepřítomni) již dne 23. dubna a v následujícím měsíci byl často předmětem rozsáhlých debat. Tu se vyvinula zvláštní situace. Clemenceau naléhal, aby smlouva byla uveřejněna v den, kdy bude odevzdána Němcům, dne 7. května. Prohlásil:

Smlouva by měla býti uveřejněna v den, kdy bude odevzdána Němcům. Nebylo by slušným jednáním vzhledem k našim národům, zatajovati před nim smlouvu, jež byla Němcům oznámena. Kdyby smlouva nebyla uveřejněna, měl bych nemožné postavení. Jest zcela jistá věc, že ji Němci uveřejní, zvláště budou-li nám chtít působiti nepřijemnosti, a v zemích Spojených a přidružených mocností by působilo velmi špatným dojmem, kdyby veřejnost zvěděla ustanovení mírové smlouvy po prvé z německých radiových zpráv.¹⁾

Byla ještě jiná pohnutka, proč si Francouzové přáli okamžitého uveřejnění smlouvy. Mírová smlouva nejen že dávala Francouzům mnohem více, než oč usilovali, zvláště v ustanoveních o reparácích, Slezsku a pánvi Saarské: kdyby byla bývala uveřejněna ihned, dříve než by Němci na ni mohli odpověděti, bylo by bývalo mnohem těž podniknouti v ní změny. A Francouzové chtěli, aby všechny podmínky smlouvy byly Němcům uloženy bezpodmínečně: nepřáli si vůbec žádných změn.

Avšak Lloyd George se vzpíral uveřejnění smlouvy právě tak tvrdošíjně, jak na něm Clemenceau trval. Jak se v Anglii šířila známost mírových podmínek, mohutněla tam ostrá kritika, zvláště mezi liberály a dělnictvem. Vynikající vůdcové, jako generál Smuts a generál Botha, byli nespokojeni — generál Smuts hrozil dokonce, že smlouvu nepodpíše. Jisté velké hospodářské zájmy britské pojednou objevily, že je to »mír francouzský«, který zmrzačí Německo tak, že oddálí hospodářskou obnovu Evropy. To Lloyd Georgea znepokojilo a on počal pomýšleti na změny.

LLOYD GEORGE prohlásil, že dostal zprávu od generála Smutse, jenž prý soudí, že by se Německu dostalo značné diplomatické výhody, kdyby smlouva byla uveřejněna.

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Čtyř, dne 23. dubna.

V tak ohromném dokumentu bude prý zajisté mnoho co pozměňovati, a to prý Němci budou zajisté prohlašovati za své diplomatické vítězství. Prohlásil, že v mnoha částech smlouvy musil se sám spolehnouti na znalce, kteří zajisté nepojímali smlouvu jako celek. Když pročetl smlouvu v celku, měl prý dojem, že by bylo lze najíti v ní mnoho neočekávaných klausulí, z nichž mnohé jsou navzájem neslučitelné, jakož prý se i jemu mnohdy stávalo, když předkládal parlamentu návrh složitého zákona.⁴⁾

President Wilson zprvu nevěděl, kterou cestou by se měl dáti. Dne 24. dubna prohlásil, že uveřejnění smlouvy, ačkoli je nežádoucí, je podle jeho názoru nicméně nezbytné, později však, když byl vyslechl Lloyda Georgea — a v naději, již nyní měl ve spojení s Lloydem Georgem a v zabezpečení jistých změn, pokud se týče některých příliš příkrých ustanovení smlouvy — projevil souhlas, že by text neměl býti uveřejňován ihned. Konečně se však shodli s Clemenceauem o přípravě a uveřejnění obsahu smlouvy, jak bylo vyličen v předchozí kapitole. To však nezabránilo Clemenceauovi, aby nenaléhal svými důvody vždy znovu — dokud nebyly německé odpovědi vytištěny — na uveřejnění smlouvy.

Tu se také počal hlásiti o text smlouvy britský parlament a americký senát. Části z ní byly pronikly do veřejnosti. Jeden opis se dostal do Wall Streetu, kde jej viděl senátor Lodge, který ostrou řečí v senátě kritisoval presidenta, že smlouvu zadržuje. Jednoho dne, kdy byla kontroverse nejprudší, byl položen na můj stůl úplný výtisk smlouvy s Německem a bylo nám řečeno, že takové výtisky lze dostati, kus za dva franky, v Belgii. S kabely, radiotelegrafií a tiskařským lisem se tajnost stala ve světě věcí nemožnou. Dne 12. května se rozvinula v Radě Čtyř tato debata:

LLOYD GEORGE prohlásil, že si britský parlament přeje předložení mírové smlouvy. On odpověděl, že se napřed musí poraditi se svými kolegy, než dá svůj souhlas. Bonar Law mínil: Kdyby nyní, kdy byl uveřejněn obsah smlouvy, nebyla uveřejněna sama smlouva, mohlo by se z toho souditi, že obsah byl nepřesný.

CLEMENCEAU prohlásil, že již odmítl předložiti smlouvu jak senátu, tak i sněmovně poslanecké.

ORLANDO řekl, že není pro publikování, protože se tím ztěžuje podniknouti dodatečně změny.

SONNINO projevil s tímto názorem souhlas.

President WILSON prohlásil, že nemůže předložiti smlouvu senátu, dokud se nevrátí do Spojených států.

Bylo smlouveno, že text smlouvy nemá býti současně předložen Němcům i zákonodárným sborům Spojených a přidružených mocností.

⁴⁾ Tajné protokoly, Rada čtyř, dne 5. května.

Učinniv rozhodnutí, stál president při něm, a v Americe byla mírová smlouva úředně uveřejněna teprve potom, když byla předložena senátu.

Takový byl boj o publicitu v Paříži. Neměl příkladu na žádném předchozím světovém kongresu a působil mocně na rozhodování konference samé.

Nastínivše takto síly starého řádu protikladem k řádu novému, můžeme nyní postoupiti k praktickým bojům o posici, o moc, o organizaci, jež charakterisovaly první dny konference. Při tom mnoho záleželo na jednacím řádu.

KAPITOLA IX

STŘETNUTÍ STARÝCH A NOVÝCH SIL V PAŘÍŽI — ZÁPAS MEZI VOJENSKÝMI A OBČANSKÝMI VŮDCI

BUDE to pěkná pračka, tahle mírová konference,« prorokoval Balfour dva měsíce před jejím zahájením.

Předpověděl to dobře. Síly Starého řádu přišly do Paříže, jak se ukázalo, s pevným přesvědčením, že stvoří mír po svém způsobu. Měly silnější taktické postavení. Podporovala je tradice, zběhlost, zkušené diplomatické vedení a nadto ještě dokonalá organizace. Nejdokonalejším výtvozem evropských vlád, dbalých své bezpečnosti, byla soustava diplomatická a vojenská, o jichž vývin pečovaly především.

Proti tomu síly Nového řádu, jak jsem ukázal v předešlých kapitolách, nepřišly též do Paříže bez mohutné organizace a vedení, a jestliže neměly tradice, byly za to plny nadšení a snahy; a spoléhaly (a správně) na to, že nebudou-li mít podpory vůdců evropských vlád, budou aspoň mít za sebou lid celého světa. Tyto dvě síly se nyní pustily odhodlaně v zápas, a to nejprve, jak přirozeno, o otázky taktické, organizací a způsobů jednání. Kdo má řídit tuto důležitou světovou konferenci? Mají to býti vojenské osobnosti, jež řídily Evropu po čtyři roky, či mají občanské autority uplatnit opět práva na svou nadvládu?

Málo lidí si představí, jaký zápas se odehrával v Paříži — po celou konferenci — mezi skupinou vojenskou a hlavami států. O tomto úsilí uniknouti v tajných konferencích vojenské nadvládě a vojenskému duchu pojednám v této kapitole. Potom nastal neméně důležitý zápas o to, které síly mají řídit konferenci, jak se má postupovati a která řeč — řeč jest vždy symbolem síly — má býti úřední.

Ve snaze, seznati co nejrychleji pařížské události, věnovalo se příliš málo pozornosti těmto nesmírně důležitým počátečním otázkám organizace. V každé politické schůzi, v každém živnostenském sdružení i obchodní organizaci jest prvním počátkem rokování zajistiti si řízení organizace a postupu. Tak tomu bylo zvláště v Paříži. O mnohých úpravách se již rozhodlo, na mnohé se již působilo dříve, než se začalo o nich rokovati.

Na to, jak jsem po prvé uzřel maršála Foch, se dobře pamatuji podle zvláštního dramatického momentu, kterýž budu vždy pokládati za jakýsi symbol celé mírové konference. Bylo to v předpokoji Pichonova kabinetu v zahraničním ministerstvu na Quai d'Orsay, v onom vysokém pokoji se starými čalouny a bohatými koberci a zařízením a sluhy v livreji, kteří nehlučně vcházelí a vycházeli.

V zadním pokoji měli schůzku vůdcové čtyř velkých mocností se svými různými poradci a tajemníky. Byl tu prezident Spojených států a ministerský předseda Velké Británie, ministerský předseda italský a předseda francouzské státní rady.

Do úředního kabinetu Pichonova se vcházel dvojitými dveřmi, spojenými ocelovými tyčemi, takže se současně zavíraly a zaručovaly vnitřnímu pokoji úplnou nerušenost. Objevil jsem později, že tato tajnost byla jenom z pěkných obřadností diplomacie a že jednání, vedené uvnitř, pronikalo ven jinými cestami než dvojitými dveřmi; avšak jako obřadnost bylo to velmi působivé.

Jednou ráno — bylo to v lednu krátce po zahájení konference — jsem spatřil, jak se tyto dveře náhle rozletěly, jako by do nich byl někdo z vnitřku prudce strčil, a vyřítil se z nich malý, zavalitý, šedovlasý muž, velmi sebevědomý, který vypadal jako nějaký starý a snaživý universitní profesor, avšak měl uniformu francouzského maršála. Za ním spěchal malý čilý Pichon, domlouvaje mu snažně, aby se vrátil.

»*Jamais, jamais!*« řekl maršál Foch zlostně.

Ne, nikdy se nevrátí. Je hotov s mírovou konferencí. Už se nikdy nevrátí.

Ale za chvíli se dal náhle přemluvit; vrátil se a tajné dveře se za ním opět zavřely. Kdykoliv jsem jej později spatřil, měl jsem vždy dojem, že vypadá spíše jako přemýšlivý starý učenec než veliký generál. A měl laskavé a půvabné způsoby.

»Rád bych vám potřásl rukou, maršále Fochi,« řekl jeden Američan, který jej potkal.

»Potřeste oběma,« odpověděl srdečně, podáváje mu je.

Přemýšlel jsem často o této události, kterouž jsem vyličil jako symbol mírové konference, neboť za všech těchto neklidných měsíců v Paříži se zdálo, že frakové kabáty vytlačovaly stále generály a admirály z porad a stále je volaly nazpět, nebo se tito lidé vraceli sami. Nesmí se zapomínati, že byli až do této chvíle déle než čtyři roky svrchovanými pány světa. Měli v pařížské Nejvyšší válečné radě a jejích mocných hospodářských družicích světovou vládu, skutečný nadstát, Svaz národů, proti kterému Svaz v Paříži později umluvený, pokud se týká přímé moci, byl jen bledou reminiscencí. Byli to silní muži, tito generálové, zvyklí neomezené moci a vzdávali se jí neradi.

To není pouhá alegorie toho, co se stalo v Paříži; jest to skutečně způsob, kterým se mírová konference začínala. V záhlaví první stránky tajných protokolů mírové konference ze dne 12. ledna 1919, prvního to dne sedění, nacházíme tento nadpis: »Záznam o schůzi Nejvyšší válečné rady«.

Byli tu nejen vyjednatelé míru, nýbrž i generálové; Foch a Weygand za Francii, Sir Henry Wilson za Velkou Británii, generál Bliss za Ameriku. A maršál Foch, hrdina Francie, připravoval velké nové vojenské plány. Byl stále pro boj! Doporučoval, aby se bez odkladu poslala spojenecká armáda (hlavně z Američanů a vedená Američanem) do Polska; byl pro okamžité rozdrčení ruských bolševiků; chtěl, aby se vyhledalo celé ohromné množství ruských válečných zajatců v Německu a aby se z nich poslali domů ti, kdož byli nepřáteli bolševiků; žádal, aby se Rýn trvale držel vojensky pro Francii.

Tak se stalo, že američtí vyjednatelé míru, kteří přišli do Evropy, aby se účastnili mírové konference, se dostali nejprve do Nejvyšší válečné rady, kde se zabývali prodloužením příměří a naléhavými vojenskými problémy evropskými. Počátečním problémem, který se sám naskytoval, nebyl pouhý boj o užití přijatých zásad na situaci statickou, nebyl pouhý zápas nové diplomacie, nového řádu se starou diplomacií a starým řádem; nebyla jím velká a ušlechtilá snaha zbudovati světovou organizaci, nýbrž ve skutečnosti klopótná snaha odkliditi žhavý popel války, stále ještě tvrdošijně doutnající. Mír byl ovšem sjednán v listopadu, avšak mír se nedostavil.

Na sedmé stránce historického zápisu o zasedání prvního dne (12. ledna) nacházíme tato slova:

Pak rozhodl (předseda Pichon), že se ve schůzi má pokračovati bez vojenských odborníků, kteří se potom vzdálili.

Zde jsou vynechány na stránce dvě řádky a pak následují tato slova:

Pichon mínil, že na pořadu schůze jest uvážiti jednací řád konference.

Tímto neformálním, přece však trochu hledaným způsobem se počínala mírová konference, přecházejíc z Nejvyšší válečné rady v Nejvyšší mírovou radu — a právě tak lehce přecházejíc opět a opět v opak. Američané, kteří přišli do Paříže, vstoupili takto do stroje jsoucího v chodu, dobře naolejovaného a řízeného muži, kteří již dlouho pracovali pospolu; a pracovali pro boření, nikoliv pro znovuzřízení. Nadto vojenští vůdcové tím, že stanovili tak dalekosáhlé podmínky příměří, vykonali vskutku veliký vliv na

předurčení a utváření mírového uspořádání. Francouzové dostali Rýn, Italové to, co obsahovala londýnská smlouva — a bochník jest toho, kdo jej snědl.

Ti, kdož posuzují konferenci jen podle jejího výsledku, zapominají, že mír musil býti učiněn v ovzduší, které stále čpelo válečným dýmem a v němž převládal vždy do jisté míry vojenský duch. Nemohlo býti jinak. Po čtyři léta se všemožně působilo na národy, aby se vybuďovala válečná psychologie; mužům se dodávalo vojenského ducha, vštěpovalo se záští za protijed strachu a národové se doháněli k umělé jednotě cíle silou čiré nutnosti. Pomníkem tohoto rozvášnění a rozhořčenosti bylo 7,500.000 mrtvých mužů v Evropě a 20,000.000 raněných, zpusťšená města, doly a továrny v rozvalinách a úžasné dluhy. Budovati takovou psychologii po čtyři léta, naočkovati ji celému veřejnému mínění světa a pak žádati na čtyřech mužích v Paříži — nebo na jednom muži v Paříži — aby to vše změnil za tři měsíce! Nebyl to jenom světový mír, jež bylo nutno uzavřítí, nýbrž světová psychologie, již bylo nutno změnití.

Valnou část pozornosti konference po celou dobu zabíralo to, jak uhasiti malé ohně, zbývající po velkém všeobecném požáru — v Rusku, Uhrách, Asii a jinde. Jednou jsme napočítali neméně než čtrnáct takovýchto malých válek, pokračujících v různých částech Evropy. Vojenští odborníci, »kteří se potom vzdálili« dne 12. ledna, neustále se vraceli po celou konferenci s vojenskými metodami, s vojenskými podněty, s vojenskými ctižádostmi — jakož se s nimi vždy od té doby vraceli; aneb mátlí její záměry a mařili její činnost, jednajíce bez okolků na vlastní pěst. Vyrazili stále v Polsku, Rusku, Německu, Uhrách, Jugoslavii a jinde, pokoušejíce se vzítí věci do vlastních rukou, a velmi často, jak ukáží později, dodávali jim tajně odvahy vůdcové dokonce i v poradách samých mocností. Vidíme francouzské generály, kterak povzbuzují revoluci v rýnských provinciích; britského generála, dosazujícího »bílou« vládu v západním Rusku; italské důstojníky, jednající na svou pěst na Adrii a v Malé Asii, a dokonce amerického důstojníka, vedoucího Čechy do těšínské uhelné oblasti!

První srážky na konferenci vznikly v pravém slova smyslu přímo z pokusu nahraditi vojenské metody občanskými. Tak, když maršál Foch ponoukal k tomu, aby se spojenecká armáda, skládající se hlavně z amerických čet, poslala do Polska výhradně k boji s bolševiky, odporoval president Wilson silně tomuto plánu. Řekl, že »má velké pochybnosti o tom, zda jest možno bolševictví zadržeti zbraněmi, a že se mu proto zdá nemoudrým jednatí po vojensku dříve, než se mocnosti shodly na postupu, jímž by se bolševictví zadrželo jakožto nebezpečí sociální a politické.«

Vojenští vůdcové byli všemocní tak dlouho, že jim bylo ne- snadno ustati v svém povolání. Usilovali nejen o vojenské ve- dení, nýbrž toužili také vládnouti právě tak ve věcech politických a hospodářských. Když zástupce našeho Pokladu Davis přijel do Paříže, uvědomil jej Klotz, francouzský finanční ministr, že bude jenom poradcem maršála Focha, proti čemuž Davis vznesl ihned rázné námítky. Když hodlali přidělit generálu Fochovi při jeho vyjednávání s Němci ve Spa občanské znalce, odmítl s nevolí a opovržením tento podnět a po nějaký čas odmítal vykonávati příkazy své vlády, leč by se mu dovolilo, aby podržel plnou moc. Clemenceau musil mu vskutku činiti rozklady.

CLEMENCEAU řekl, že bez jakéhokoliv zřetele na své osobní mínění dovoluje si požádati maršála Foche, zdali by nepodřídil vlastní osobní pocity a sklony, aby zůstal mluvčím za spojení... Jest důležité, aby se mezi spojenci už před rozhodováním neobjevily rozpory, které by mohly vésti k velmi vážným důsledkům, ba i k obnově nepřátelství.¹⁾

Avšak Foch odmítl myšlenku, že by měl býti podřizen nějaké moci. Nepůjde do Spa »jenom aby doručil dopis«. Není »pouhou schránkou na dopisy«.

Bylo potřebí soukromého zasedání hlav vlád (dne 4. března), aby se dal konečně přemluvit.

Úsilí krotiti a mírniti vojenského ducha vreholilo takto často v nejprudších rozepřích. Jednou vyrazil Clemenceau s poznám- kou, že »maršál Foch není vojenským papežem; mýlí se časem. Jest veliký generál a všichni jsou ochotni jej jako velkého gene- rála ctít,« avšak jsou i jiné věci na práci. V pozdějším zasedání, když maršál Foch požadoval, aby mírové podmínky byly hotovy 1. dubna, podotkl Balfour, že si vojenští pověřenci »přejí přinutiti Radu, aby sjednala mír k tomuto datu s nebezpečím, že nebudou s to vnutiti svou vůli nepříteli. To je totéž, jako držeti pistoli u hlavy Rady.« Lloyd George se musil často postaviti generálům. »Mínění žádného generála nezviklá mého rozhodnutí,« řekl 7. března.

Neustále se navrhovaly prostředky násilné. Byly tu velké armády, ještě nedemobilisované; proč jich nepoužít? Armáda 2.000.000 mladých Američanů ve skvělém stavu byla ohromným pokušením pro generály; v šesti měsících po příměří kuli pro ni plány o výpravách přes polovinu světa.

Nikdo nebojoval tak vytrvale jako president Wilson, aby za- bránil prodloužení války, aby odvrátil vojenského ducha a ob- novil normální jednání a občanský postup. Pamatuji se, že jsem mu jednou přinesl několik výborných znaleckých zpráv o situaci v střední Evropě. Četl je pečlivě a řekl:

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 21. března.

Podobají se většině zpráv, které jsme dostali; dosti dobře líčí skutečnosti, avšak neříkají nám, co činiti. Všechny nás žádají, abychom pokračovali ve válce.

Byla to pruská myšlenka síly, vojenských sankcí a vojenských metod, kterou usiloval odvrátiti — bylo nutno napřed ji odvrátiti — a potom bylo možno uzavřítí mír. Byla částí »starého řádu«, který zavinil válku; byl tu, aby ustanovil »nový řád«. Usekli s úžasnou námahou hlavu pruské hydře a nové hydři hlavy na- rostly v celé Evropě. Ba i zde na mírové konferenci byly staré síly, pokoušející se diktovati, anebo aspoň působiti na uspořádání.

Když se jednalo o italské otázce a Sonnino na základě tajné londýnské úmluvy mluvil pro italský dohled nad Adrií z vojen- ských důvodů, řekl president v Radě Čtyř ve výmluvném důkaze:

Vojáci a jejich strategické, vojenské a hospodářské dů- vody jsou odpovědný za smlouvu z roku 1815. Podobně jsou odpovědní vojáci za Alsasko-Lotrinsko. Vojáci vedli Evropu od jednoho přehmatu k druhému... Zaměstnáváme se nyní budováním mezinárodního sdružení... Nedostačí-li, pak bu- dou existovati dva řády — starý a nový... Nemůžeme se- děti najednou na dvou židlich. Spojené státy severoamerické toho neuznají. Jsou znechuceny starým řádem. Nejenom lid americký, nýbrž lid celého světa jest unaven starou sousta- vou a nesnese klidně vlád, které ji podporují.¹⁾

Avšak Francouzové toužili po silném a tvrdém míru, a jestliže trpěli hrozně vojenskou mocí, přece na ní stále zoufale lpěli. Báli se stále a ne nadarmo Německa. Vytrpěli nejvíce, byvše vy- dáni hlavnímu válečnému nárazu; trpěli by zase tak, kdyby Ně- mecko dosáhlo moci a pokusilo se o pomstu. Byli si dobře vě- domi toho, jaké podmínky by jim byli uložili Němci, kdyby byli zvítězili. Proto se velmi strachovali příliš rychlé demobilisace spojeneckých armád, příliš náhlého uklidnění vojenského ducha. Přáli si podržeti veliké armády, aby jich mohli po případě po- užítí proti Německu nebo Rusku. Bylo zřejmé, že čím živěji se udrží válečné pocity, tím těžší mírové podmínky se budou moci uložiti.

Francouzové brojili proti presidentovi hlavně proto, že tak dlouho odkládal navštívit zpusťšené kraje. Zjevně si přáli po- puditi jej k přísnoiti tím, že by mu názorně ukázali, jak Francie trpěla, jak Francie cítí, chtěje mu vpraviti nějaké měřítko pro své hoře a utrpení. Dne 10. února přinesl Klotz, francouzský ministr financí do Rady leták o hrozném zničení francouzského průmyslu Němci v obsazených územích. Avšak president Wilson řekl, že »tento doklad může nepochybně působiti na naši náladu, ale jak bude působiti na naše záměry? Cítil z plna srdce, že se

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Čtyř, dne 19. dubna.

nesmí pracovati o mír v duchu vášně nebo nenávisti nebo strachu, nýbrž s veškerou mírností, rozumem, trpělivostí, kterých jen bylo možno dosíci. Byl to mír, čeho si přáli, ne duch pomsty. Pro něj pracoval od počátku až do konce.

Při každém obnovení podmínek příměří, beztoho již přísných, usiloval maršál Foch o uložení ještě tvrdších podmínek nepříteli a snažil se dokonce tímto rozšířením podmínek příměří — jež konečně bylo možno vynutiti vojenským zakročením — předejiti uspořádání, jež vlastně patřilo do mírové smlouvy.

President Wilson odporoval houževnatě těmto rozšířením, dovozuje, že Němci ustali v boji za podmínek přesně smluvených a že by nebylo správné ani spravedlivé nutiti je, aby přijali nové podmínky před smlouvou. Spojenci schválili jeho plán uspořádání a Němci ustali v boji s určitou výhradou jeho opatření. Viděl v takovýchto metodách jenom oživení válečné zášti a hořkosti, které se snažil uklidniti.

President WILSON řekl, že... pokládá za svou povinnost odporovati jakémukoliv dodatku k podmínkám příměří. Míni, že Rada měla věděti, co dělá, když se příměří sjednávalo a že by nebylo slušné pokouseti se opravovati teď chyby, které se tehdy učinily.¹⁾

V tom jej silně podporoval generál Bliss, který již dříve v tomto smyslu bojoval ve vojenském oddělení Nejvyšší válečné rady a poslal právě Radě Desíti menšinové votum, vyjadřující jeho ohrazení: »Zahrnouti takové požadavky do obnoveného příměří s pohrůžkou, že bude použito moci, jest nečestné... není nutné a... značilo by návrat k válce.«²⁾

Lloyd George a ještě více Balfour podporovali Američany v této snaze.

Avšak po celou konferenci bojoval maršál Foch svéhlavě za přemrštěné francouzské požadavky. Celá ta mírová konference byla asi odpornou zkouškou pro šedivého starého generála, který vyhrál válku. Po celý život nepěstoval nic jiného než válčení; znal jenom vojenské cesty a vojenské metody a po celou konferenci pracoval vášnivě pro blaho Francie, jak je viděl, a jedinou jemu známou cestou, a to byla cesta válečná. Působil často dojmem, že jeho duše jest plna hořkosti, třebaš mu celá Francie vzdávala největší chválu, stále ho oslavujíc. Kdyby byl mohl jíti svou cestou, byl by nepochybně vrhl Evropu do další války a to nejenom do okamžité války, nýbrž i do mnohem hroznější budoucí války, proto však přece byl přesvědčen, že jeho snahy jsou úplně správné. Mohl klečeti pokorně při mši každého jitra,

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 7. února.

²⁾ Z dopisu generála Blisse presidentu Wilsonovi, v němž jest tato menšinová zpráva krátce shrnuta.

což bylo jeho nezměnitelným zvykem, a prositi Boha, aby požehnal jeho činům. Jeho odpor byl tak neoblomný, že konečně vypracovali smlouvu, aniž mu dovolili, aby dostal opis jejich ustanovení, než byla předložena šestému plenárnímu zasedání.

»Byl bych musil všelicos poznamenati,« řekl v účinné řeči při této příležitosti, »kdybych byl měl text náčrtu smlouvy, avšak musím doznati, že ho dosud nemám.«

Přes to tu stál tento smělý, neústupný, chrabří, krátkozraký starý vojín, aby potíral až do konce smlouvu, o které myslel, že není dosti přísná. Jest jisté, že měl za sebou široké kruhy francouzského veřejného mínění, které svrhlo Clemenceaua, jakmile se mírová konference skončila.

Nevyhnutelným závěrem tohoto válečného ducha, výsledkem drtivého vítězství spojenců a všeobecnou pružinou velkých i malých národů Evropy — malé národy byly právě tak bezuzdné jako veliké — bylo okamžité uchvácení hmotných plodů vítězství — hrabivost. Byly veliké ztráty, ztráty na lidech a majetku; měly se nahraditi, a to najednou. A nebyl to nikterak jen názor vůdců, kteří si přáli ostrovů, uhelných dolů, měst a lodí; každý sedlák, který ztratil krávu, chtěl, aby se mu okamžitě vrátila jeho kráva — nebo dvě. Tato situace se stávala za mírové konference tak žalostnou, tak hroznou, že dne 24. ledna sestavil president Wilson následující sdělení národům světa, které přečetl svým druhům v konferenci a jež bylo uveřejněno s jejich souhlasem. Tak se stalo, že tato výstraha před duchem hrabivosti, rozšířeným po celém světě, byla jeho prvním důležitým vyjádřením za mírové konference.

Vlády nyní spolčené na Konferenci za sjednáním trvalého míru mezi národy jsou hluboce znepokojeny zprávami, které dostávají o mnohých případech, v nichž se na mnohých místech Evropy a Východu používá ozbrojené moci k získání území, o jehož pravoplatném držení se má vyžádati rozhodnutí mírové konference. Pokládají za svou povinnost dáti slavnostní výstrahu, že držení získané mocí poškodí vážné nároky těch, kdož používají takových prostředků. Bude to příčinou předpokladu, že ti, kdo užívají moci, pochybují o spravedlnosti a pravoplatnosti svých nároků a zamýšlejí nahraditi průkaz práva držením a založiti svrchovanost raději na násilí než na rasové nebo národní přednosti a přirozeném historickém spolčení. Zatemňují takto všechny průkazy právního důvodu, jimž by se snad mohli později vykazati a naznačují svou nedůvěru ke Konferenci. Z toho mohou vyplynouti jen nejnešťastnější následky. Jestliže očekávají spravedlnost, sluší se, aby se zdrželi moci a s nezkalenou dobrou věrou vložili své nároky do rukou mírové konference.

Avšak tehdy, jak později ukáží, byla jeho slova slovy do větru.

Jest tedy nutno, aby se mírová konference neposuzovala bez zřetele na její počátek; ne jako oddělené těleso samo o sobě, uva-

žující klidně, co by bylo pro svět nejlepší, avšak jako bouřlivé přechodní období mezi válkou a válečnou psychologií a nejlepší mírovou ústavou, již bylo lze utvořiti ve chvíli naplněné ještě válečným duchem. Byla to doba, kdy lidé »bloudili mezi dvěma světy, světem mrtvým a světem, který byl příliš slab, aby se mohl zroditi.«

KAPITOLA X

ORGANISACE MÍROVÉ KONFERENCE A ZÁPAS O VEDENÍ

KDYŽ se národové sešli, aby se utkali v Paříži, bylo první a nejdůležitější otázkou, kdo má míti vedení.

Bylo tu sedmadvacet národů; který z nich měl Konferenci řídit? Mělo se přiznati malým a slabým národům stejné zastoupení s velkými říšemi a mocnostmi? Měli se připustiti nepřátelští národové? Jestliže ano, při kterém bodu jednání?

Tyto otázky pronikají až k samému jádru pařížských jednání. Při rozpravě o nich se objevilo skutečné postavení národů a jejich zástupců; ukázala se pravá cena každého vůdce; byly vytčeny nejzazší meze působnosti.

Tento nejdůležitější problém Konference, problém vedení, byl rozřešen, jakkoli se to snad zdá zvláštním, celkem bez rozpravy. Bylo přijato, že Konferenci mají vésti spojenecké národy, bez jakýchkoli porad s Německem, Rakouskem, Maďarskem, Tureckem nebo Bulharskem. To byl ovšem nutný důsledek drtivého vítězství, dobytého Spojenci, a nesmířitelného záští, rozniceného válkou neslýchané zuřivosti. Mír měl takto býti uložen, nikoli sjednán. Neměl býti kongresem, na němž by byly zastoupeny všechny národy, někdejší nepřátelé i přátelé, nýbrž čistě konferencí Spojenců.

Ačkoli toto rozhodnutí vzniklo tak přirozeně z dobových poměrů, že sotva poskytuje nejmenšího důvodu ke kritice, mělo přes to ve skutečnosti převeliký význam, neboť uvalilo na Spojence rázem těžké břímě, vystavilo je jedné z nejtěžších zkoušek lidské přirozenosti: ukládalo jim, aby se pokusili jednati spravedlivě — nebo alespoň měli dobrou vůli k pokusu! — v době, kdy oni sami ještě trpěli pocitem nesmírného ukřivdění, který kalil jejich soudnost, a aby tak činili, aniž vyslechli druhou stranu, nebo s ní jednali; a to v době, kdy byli ještě plni hlubokých obav, nedůvěry a záští k této druhé straně.

Prezident Wilson viděl tento problém, jako viděl většinu válečných problémů, velmi jasně. V prvních dnech válečných, než se dospělo do takových hloubek rozhořčenosti, než vstoupila Amerika do války, v době, kdy ještě tajné smlouvy představovaly

skutečnou zahraniční politiku národů, promluvil (v lednu roku 1917) o »míru bez vítězství«.¹⁾ Doufal zřejmě, že bude možný mír smluvený — a tehdy byla, jak nyní víme, dosti oprávněná naděje, že ho bude lze dosíci — neboť se bál následků drtivého vítězství a diktovaného míru ať s té či oné strany.

Snažím se [prohlašuje] jenom o to, abych hleděl tvář i tvář skutečnosti... Vítězství by znamenalo mír vnucený poraženému a vítězův diktát podmínek přemoženému. Bylo by přijato za pokoření, za těžkého nátlaku a nesnesitelných obětí a zanechalo by osten, odpor a hořkou vzpomínku, o níž by se mírové podmínky opíraly nikoli trvale, nýbrž jen jako o písečný nános.

Vskutku, naprosté tehdejší vítězství Spojenců (a to platí ještě větší měrou o vítězství německém), s přesným užitím úmluv, sjednaných předtím tajně i veřejně diplomaty, bez programu úprav podle nových zásad spravedlnosti, bez představy o novém podkladu mezinárodních vztahů, bylo by vyústilo, jak president jasně viděl, v nové a mnohem nebezpečnější rovnováhy sil a v nové a mnohemřevnivější kombinace zájmů; a bylo by možná položilo základy pro nové války.

Avšak zápas se prohluboval; Němci byli šíleně odhodláni hnáti logiku vojenské moci k nejzazším jejím důsledkům. V dubnu roku 1917 vstoupila Amerika do války a každým měsícem se ukazovalo jasněji, že bude nutno bojovat až do konce. Mělo dojít k tomu, čemu Lloyd George říkal »knock out«. Ukazovalo se zkrátka, že přese všechna nebezpečí, jež president viděl tak jasně, musí dojít k míru vítěznému. On to přijal jako skutečnost a počal ihned hledat metodu, již by tomu čelil, metodu, k níž byl již položil základy. Bylo nutno, aby rozvinul politiku státnického umění, která by učinila vítězný mír pro svět neškodným, a aby ji rozvinul tak mocně, že by se jí žádný národ nemohl vyhnouti. Bylo nutno, aby pozvedl celou psychologii zápasu k vyšší úrovni; k mravní úrovni. Bylo nutno, aby, dovolávaje se každé ideální síly na světě, užívaje veliké vážnosti Ameriky a nepokrytě prohlašuje americkou nezištnost, zavázal předem vítěze k míru spravedlnosti a práva, založenému na nové mezinárodní součinnosti, která by zaručovala tento mír.

Jeho program byl jasný a jednoduchý; opíral se o americké dějinné zásady; přesvědčoval svět, ježto prostě doporučoval to, co lidé z hloubi duše pokládali za správné. Každý se pamatuje na stavbu této státnické budovy; na různá poselství, »články«, na to, jak americký program přijal národ za národem, a konečně na závěrek, který vedl k příměří. V době jednoho roku pozvedl president celý svět na novou úroveň svědomí a jednání. Dokonce

¹⁾ Poselství senátu Spojených států, 22. ledna 1917.

i vůdcové přijali jeho program, byť i ne s plnou důvěrou a porozuměním, přece aspoň jako velikou sjednocující moc.

Tak dostala Amerika v listopadu 1918 slavnostní slib Francie, Velké Británie a Itálie — a Německa — že se mír ujedná na základě Čtrnácti článků. Přijaly nejen pro ten čas, nýbrž docela formálně zásadu (president ji zařadil jako první v pět článků, obsažených v jeho poselství z měsíce září 1918), že »výměra nestranné spravedlnosti nesmí rozeznávat mezi těmi, k nimž si přejeme býti spravedlivými, a těmi, k nimž si nepřejeme býti spravedlivými.«

President — a Amerika — upřímně věřili, že evropští národové hodlají činiti, co říkají; věřili nejenom, že zamýšlejí činiti právě to, co činiti slíbili, nýbrž že to též budou moci činiti. Právě v den uzavření příměří — může na to zapomenouti ten, kdo byl přítomen? — president stál před kongresem ve schůzi obou Domů, aby ohlásil velkou novinu, že nastal konec války, »této tragické války, jejíž stravující plameny letěly od národa k národu, až byl celý svět v ohni.« Oznámil kongresu velikou zvěst, že »ozbrojený imperialismus jest u konce... pohlcen černou pohromou.« A pak vyjádřil svou důvěru a důvěru Ameriky, že se může věřiti vítězům, že ujednají mír podle amerických zásad.

Velcí národové, kteří se sdružili, aby ji (vojenskou moc Německa) zničili, se teď konečně sjednotili na společném záměru založiti takový mír, který by ukojil touhu celého světa po nestranné spravedlnosti, obsažené v úpravách, jež se zakládají na něčem mnohem lepším a mnohem trvalejším, než sobecké soutěžící zájmy mocných států. Není již pochyb o tom, co mají vítězové na mysli. Tato věc zaměstnává jejich mysl, a nejen mysl, nýbrž i jejich srdce. Jejich veřejně prohlášeným a společně smluveným cílem jest uspokojiti a chrániti slabé, jakož i uvésti jejich spravedlivá práva v souhlas se silnými...

Jsem přesvědčen, že národové, kteří se naučili kázní svobody a kteří se rozhodli se sebeovládáním pro její uspořádané provádění, chystají se dobýti světa čistou mocí příkladu a přátelské pomoci.

Avšak on tehdy nechápal — a chávalo málo Američanů, neboť byli velmi vzdáleni starých evropských záští — jak hrozně trpěli národové válkou, jaká rozhořčenost je pojala a jak se válečný duch a duch všech černých vášní, uvolněný válkou, zažral jako rakovina v duši Evropy a porušil ji; a jak bude nesnadno udržeti při životě povznesenou náladu, na níž Amerika spoléhala pro uskutečnění stanovených ušlechtilých zásad. Nepředstavoval si rovněž, že tatáž reakce — o něco snad mírnější — chystá se usídliti v jeho vlastní zemi. Později poznal, jaký to bude zápas, avšak rozhodl se probojovati jej »příjemně, můžeme-li, nepříjemně, musíme-li«, jak řekl svým druhům na *George Washingtonu*.

Tak se stalo, že bylo toto velké počáteční rozhodnutí, jak jsem již řekl, přijato téměř bez rozpravy. Byl to závěr hotový předem. Avšak každý, kdo opravdu očekával mír spravedlnosti z Paříže, mír trvalý — a nikoliv pouze starý, hrabivý a mstivý mír — věděl, jaké to výhody tak lehce dosáhli ti, kdož měli sjednatí mír, při samém počátku dostihů.

Avšak nejbližší krok v otázce vedení Konference vedl k živým přestřelkám — k prvé bitce na Konferenci — dne 12. ledna. Neboť bylo tu neméně než sedmadvacet žádostivých a očekávajících národů, malých i velkých, kteří přišli do Paříže, aby pomohli sjednávatí mír. Byly tu nejen velké říše a státy, které vyhrály válku, ale i malí chlapíci, jako Siam, Nicaragua a Liberia, kteří Německu jenom pohrozili pěstí, a nové státy, jako Polsko a Československo, které ještě nedovedly ani dobře běhati, ale byly plné tížádnosti. A je podivné a přece lidské, že některé z těchto malých států, jejichž ochrana byla z prohlášených válečných cílů, byly pojednou většími křiklouny a imperialističtější než veliké státy, které válku vybojovaly. A každý z nich dovozoval rovná práva malých národů a toužil po rovném účastenství při uzavírání míru.

Pojednou se vynořila otázka: mělo se připustiti všech sedmadvacet za stejných podmínek, a ne-li, kdo z nich měl řídit konferenci a jak by se to mělo provést?

Uvidíme, že to byl problém, který šel až k jádru věci; a vynořila se současně dvě protivná mínění.

Prvé z nich, kterého bez obalu hájili staří vojenští a diplomatictí vůdcové, žádalo, aby řízení zůstalo výlučně v rukou čtyř nebo pěti velkých mocností, které, jak řekl Lloyd George, »udržovaly válku v chodu«, a aby se vše uspořádalo hlavně se zřetelem k obavám a tužbám těchto velkých národů. Clemenceau, který byl zcela nepokrytě hlavním obhájcem této myšlenky a neviděl před sebou nic jiného, než zájem a bezpečnost Francie, nebyl s počátku dokonce ani schopen míti zření k poradním schůzím s menšími národy.

Vyjádřil stručně celé toto stanovisko při rozpravě v první den konference:

CLEMENCEAU: Mám z prohlášení presidenta Wilsona vyrozuměti, že nemá býti otázky, byl sebe důležitější pro Francii, Anglii, Itálii neb Ameriku, o níž by zástupcové Hondurasu neb Kuby nebyli povoláni vysloviti mínění? Až doposud jsem se stále domníval, že jest smluveno, aby pět velikých mocností rozhodlo důležité otázky dříve než vstoupí do kongresové síně, aby uzavřely mír. Vznikne-li nová válka, navrhně Německo všechny své síly proti Kubě neb Hondurasu, nýbrž proti Francii; to bude hroziti vždy jen Francii. Žádám tudíž, abychom setrvali při původním plánu, plánu to, který směřuje k tomu, aby se konaly schůzky, jichž se

účastní zástupci pěti uvedených zemí, a ti aby rozhodli o důležitých otázkách a aby se zkoumání podružných otázek odevzdalo komisím a výborům před novým valným shromážděním Konference.¹⁾

To byl jeden extrém. Druhého hájili ti, kdož věřili aspoň teoreticky, že by se všichni národové měli v konferenci sejíti na stejné základně, a závěrem, že by všichni měli míti stejný hlas — Siam s britskou říší, Costa Rica se Spojenými státy. Lansing sdílel zřejmě toto stanovisko, ačkoliv se ho nezastával přímo v Konferenci.

President, jak to vidím nyní, pravi, měl klásti důraz na to, aby se všechno předkládalo valnému shromáždění konferenčnímu. Byl by pak měl důvěru a podporu všech malých národů, ježto by byli k němu vzhlíželi jako k svému přeborníku a vůdci. Byli by ho následovali.²⁾

Z toho vyplývá, že by byl president v takovéto konferenci sedmadvaceti národů mohl vytvořiti skupinu malých národů, která »by ho následovala«, a tak se zmocniti vedení Konference proti britskému císařství, Francii, Itálii a Japonsku. Zdá se, že Lansing předpokládal, že malí národové, kdyby byli takto plně zastoupeni v konferenci, byli by jaksí méně hrabiví a méně pod vlivem zájmů, než velcí národové.

Byly tu na vybranou dva extrémy; jednak militaristická myšlenka, opírající se o předpoklad, jímž byl Clemenceau vždy hotov se zabývatí opisuje Clausewitze, že »mír jest jen válka, vedená jiným způsobem«, jednak myšlenka legalistická (hluboce zakotvená v starém pojetí rovnosti mocnářů, pocházející od boha), že všichni národové jsou si rovni. První myšlenka, jakkoliv se jí snad odříkáme, byla možná — a což více, byla tradicionelní — jakožto nástroj k vedení konference pařížské; kdežto druhá jakožto nástroj k ovládní bouřlivé světové situace, jakou se zabývali v Paříži, nebyla vůbec vyzkoušena, a dokonce ji ani nikdo vážně nerozbíral, leda Lansing soukromě v svém deníku.

Avšak výstřední legalisté v Paříži sotva zavdávali presidentu Wilsonovi menší příčinu k netrpělivosti, než výstřední militaristé; zdálo se, že obě tyto strany velmi málo chápou jeho názor o uspořádání nebo mu rozumějí. Neboť jeho mravní idea se lišila jak od idey vojenské, tak i právní. Podle jeho soudu nemohl se skutečný mír opíratí ani o vojenskou moc ani o právní ústrojí, ačkoliv oboje mohlo přispěti k jeho dosažení. Bylo nutno, aby mír byl naplněn novým mravním cílem, předeapsán nevášnivým vědeckým zkoumáním a zaručen jako uznaný závazek. Jemu nešlo ani tak o změnu metody, ačkoli i té si žádal, jako spíše o změnu stano-

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 12. ledna.

²⁾ »Mírové vyjednávání«, napsal Robert Lansing, str. 219.

viska. V své lásce k skutečnosti a k věcné podstatě dbal příliš málo o tyto prvky organisace a postupu, jejichž taktickou užitečnost lstivější diplomaté jasně a správně oceňovali. Jejich myšlenkový obzor byl vždy úzký, ohraňovaný mezemi práv, zájmů a bezpečnosti jejich států, kdežto myšlenkový obzor presidentův otvíral se široce povinnostem, odpovědnosti a příležitostně služební povinností velkých států, zvláště Ameriky. Tato dvě hlediska jsou ovšem od sebe vzdálena jako póly a není možno porozuměti mírové konferenci bez jasného seznání těchto rozdílných názorů. President se směle obracel s mravní zásadou, jež byla z nejstarších a nejvznešenějších, k nadutosti, zkaženosti, sobeckosti a hrabivosti staré diplomacie, ale věřil této zásadě z celé duše — a ani Paříž nedovedla zkazit jeho přesvědčení — že se nikdy nezjedná skutečný mír a skutečná spravedlnost na staré zájmové základně; a že jest nutno změnití tvářnost světa dříve, než bude lidstvo moci řešiti těžké problémy, před kterými teď stojí.

»Víte,« řekl v Anglii občanům Manchesteru, »že doposud řídila svět zájmová společenství, nebo se za každou cenu pokoušela je řídit, avšak nyní se zhroutila. Zájem lidí nepojí, zájem lidí rozlučuje. Jakmile se mají jen trochu zřící malicherného zájmu, už je tu řečnivost. Jest pouze jediná věc, jež může lidi vzájemně poučati, a to jest všeobecné oddání se právu. Již od počátku svobody mluvili lidé o svých právech a bylo potřebí několika století, aby pochopili, že hlavní součástí práva jest povinnost a že člověk nemá nároku na žádné právo, leda, že by dostal plně své povinnosti.«

Ať tato idea snad jakkoliv v Paříži ztroskotala, povstane znova a znova aby trápila a očisťovala národy světa, jak dlouho ji trápila a očisťovala lidskou duši — neboť jest správná. Není jen správná, ale jak president stále na konferenci dokazoval, jest opravdu jediným praktickým plánem. Na příklad on neustále opakoval myšlenku, že není právě v zájmu Italie, aby se zmocnila adrijského pobřeží a Rjeka a učinila si tak z Jihoslovanů nepřátele, nýbrž aby si z nich raději učinila přátele, pomáhala jim a dala tak základ budoucímu zdaru a rozvoji obou zemí. Avšak Italové dávali přednost přímému zisku a přímé jistotě a byli ochotni dáti budoucnost v sázku.

Když dne 12. ledna povstal tento problém vedení, musil president opět čeliti skutečné situaci. Mír se měl předepsati — ačkoliv se účastníci Konference vyhýbali tomuto výrazu po celé její trvání — a skutečné vedení měly veliké mocnosti, zatím co jejich ohromná loďstva a armády byly ještě v poli a svět ještě smýšlel a cítil válečně, a musily nezbytně vyřídit většinu vznikajících problémů, z nichž bylo na začátku stejně mnoho válečných jako mírových. Avšak tito muži a národové, které zastupovali, přijali americkou základnu pro mír; dali svůj slib! Bylo nutno jim věřiti a pracovati s nimi. Mimo to měl president hluboké přesvědčení o poctivosti,

nezištnosti i síle Ameriky; a pokud se jeho týkalo, byl pevně odhodlán přidržeti se těchto zásad a zachovati správné stanovisko, nedbaje, co snad učiní ostatní zmocněnci. Spoléhal též na čistou sílu správné zásady.

Když se byl nejdříve zasazoval proti Clemenceauovi a Lloyd Georgeovi o větší vliv menších národů, vyložil konečně svůj názor o postupu, jak následuje:

President se vyslovil pro nevázané rozpravy mezi velkými mocnostmi, avšak věřil, že musí utvořiti organisaci všech národů, ježto by se jinak vydávaly v nebezpečí, že bude malý počet národů upravovati světové věci a že snad ostatní národové nebudou spokojeni.¹⁾

Premýšlel nejen o nastávajícím mírovém uspořádání, nýbrž i o budoucí organisaci světa, a skutečně byl přijat tento kompromis: malá konference velikých mocností, které se vyhradila konečná rozhodnutí (Rada Desíti, později Rada Čtyř), ale organisace všech mocností velikých i malých, které by se scházely v plenárních zasedáních. Menší mocnosti dostaly také zastoupení v mnohých komisích a rada velikých mocností je ochotně vyslechla, šlo-li o jejich zájmy. Byl to veliký pokrok proti metodě, které se před sto lety užívalo ve Vídni, neboť tam menší mocnosti neměly jediného hlasu.

President cítil, že se jeho postavení velmi upevnilo přijetím zásady, podle níž po bouřlivé přechodné období měly míti vedení velké mocnosti až do ustavení Svazu národů, v kterém měli býti zastoupeni všichni národové, velcí i malí — ačkoliv si tehdy ještě neuvědomoval sílu tradice a životnost zájmů staré diplomacie. Uvažme, jaké měl záruky. Měl nejprve, jak jsem již řekl, slavnostní slib Spojenců — týchž vůdců, kteří právě zasedali v Paříži — že sjednají mír podle amerických zásad, které přijali; a za druhé byl živě přesvědčen o síle a nezištnosti Ameriky, které ho budou podporovati v jeho pevném předsevzetí.

Mimo to byl tu ještě jeden ohromný činitel, o němž věděl, že s ním může počítati. Zmínil jsem se již o tom, že se v Paříži vytvořil přípravou sbor znalců a vědců, jakých ani zdaleka neměla žádná dřívější konference. Prvním předpokladem pro tento nový druh míru, který se měl zakládati spíše na přijatých obecných zásadách spravedlnosti než na starých tajných úmluvách a národní chamtivosti a strachu, bylo, aby těchto zásad použili nevášniví učenci a znalci, hledající jen skutečnost a toužící jen po pravdě. Z toho důvodu doporučoval president v rozpravách při každé příležitosti, často přes prudký odpor ostatních účastníků, aby problémy nejprve prozkoumaly znalecké komise. Neboť věděl, že použije-li se na mezinárodní problémy přímého, nevášnivého a vě-

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 12. ledna.

deckého ducha zkoumání, bude to odporovati všemu, oč se zasazovala stará pobloudilá diplomacie a starý militarismus; bylo to světlo proti tmě.

Tento zápas presidenta, který se snažil užívati zbraní nové diplomacie proti staré, vyznačuje všechna stadia Konference. Stará diplomacie uplatňovala staré smlouvy, strategické nutnosti a národní ctižádosti; a nová diplomacie stále žádala zkoumání skutečností, založené na přijatých zásadách. V tom předčila Amerika nad ostatní; ježto Amerika neměla ve skutečnosti hmotných zájmů, kterým by otročila; za ní následovala Velká Británie, ježto se stalo jejím zájmem zadost dříve, než se sešla mírová konference; francouzští znalci, ač byli většinou vysoce školeni, většinou politikařili, a Italové byli vůbec proti zkoumání

Na příklad dne 1. února vznikla velice význačná a poučná rozprava o těchto dvou různých způsobech řízení. Konference, jež tehdy zasedala jako Rada desíti, při čemž zastupovali Ameriku prezident Wilson a státní tajemník Lansing, projednávala složité rumunské územní nároky.

Když Bratianu, rumunský ministerský předseda, učinil prohlášení, řekl Lloyd George, poradiv se s presidentem Wilsonem, že jest »na výsost nesnadné rozhodnouti otázky hranic za rozpravy na základě prohlášení jakkoliv jasného, a potom navrhl komisi, do které by vyslala každá ze čtyř velkých mocností dva znalce k prozkoumání problémů, obsažených v rumunské úpravě,« a dal dokonce podnět k tomu, aby byla zplnomocněna »raditi se se zástupci lidu, o něž jde.«

Orlando, italský ministerský předseda, se ihned znepokojil a uchýlil se k tajné smlouvě Spojenců s Rumunskem.

Nechce [řekl] obhajovati tajné smlouvy, které jsou teď ovšem z módy; avšak je-li smlouva podepsána Itálií, Francií a Velkou Británií, nemůže rozlišovati mezi tajnou a veřejnou úmluvou.

Potom napadl celou myšlenku o užívání odborníků.

Lloyd Georgeova resoluce praví, že se mají jmenovati odborníci. Jací odborníci? Je-li v úmyslu jmenovati odborníky pro rumunskou otázku, on sám nemá žádného; bude nesnadno naléztí je. Ba i potom by se tázal: o které části rumunské otázky by měli odborníci podati zprávu? Mají to býti odborníci zeměpisní, historičtí, strategičtí neb národopisní? ... Dále praví resoluce, že komise se bude raditi se zástupci lidu, o něž jde. Takto se ve skutečnosti stanou tyto znalci vyšetřujícími soudci. Tím se stává návrh Lloyda Georgea velmi povážlivým, poněvadž znalci budou tvořiti soud prví instance a zmocněnci velkých mocností konečný soud odvolací. Nevidí, kterak by takový postup mohl věci urychlit. Podle jeho názoru to znamená nutně odklad, zvláště kdyby znalci rozhodli, že se vyšetřování má dít *in situ*.

Pomyšlení na vyšetřování nestrannou odbornou komisí působilo v tomto případě poplašeně na Italy a v mnohých pozdějších případech i na jiné národy, když se jednalo o jejich zájmy. Baron Sonnino, italský zahraniční ministr, připojil se k svému vůdci a vyjádřil názor, že »by snad znalci pokládali za nutné jíti na místo samo, aby se poradili se zástupci lidu, o něž jde.« Nepřál si porad s takovým lidem!

Potom vyjádřil svůj názor prezident Wilson:

President WILSON řekl, že »hledá objasnění a to že nepochybně podá přesvědčivé vylišení znalců. Jestliže se nepřijme resoluce Lloyda Georgea, bude nucen probíratí otázku jen podle názoru, tlumočeného americkými znalci; ale raději by viděl, aby se tyto závěry opravily podle názorů francouzských, britských a italských znalců.«

Současně vyložil svou všeobecnou politiku o užívání odborníků. Řekl:

Od té doby, co Spojené státy vstoupily do války, měl vždy sbor učenců, kteří neustále zkoumali faktické otázky, pokud se týká stránky rasové, dějinných předběžných událostí a hospodářských a obchodních živlů; tyto dva poslední jsou velmi důležité v mnohých sporných otázkách, jak se ukázalo v případě banátském. Dále je nutno pamatovati, jakkoliv naprostá by snad mohla býti jejich důvěra v zástupce rumunské, srbské a jiných zemí, jež snad vnesou nároky, že tito zástupci jsou pouhými obhájci a že vznášejí nároky, odporující správným závěrům, vycházejícím ze skutečností. Nepodávají skutečností tímž způsobem, a bude tu stále něco, co nebude zcela jasné. Ježto Spojené státy americké nejsou vázány žádnou (tajnou) spornou úmluvou, jsou zcela ochotny schváliti uspořádání na základě skutečností. Avšak ti, kdož vznášejí nároky, neomezují se vždycky na hranice určené úmluvami a jejich nároky přesahují zhusta to, k čemu by opravňovaly úmluvy.

Resoluce o přihrání znalců, přijaté v této schůzce konference, jsou tak důležité, jakožto vzor příštích resolucí o postoupení sporných věcí k prozkoumání pověřencům, že je zde uvádím:

Bylo ujednáno, aby se otázky, které vznikly prohlášením M. Bratiana o rumunských územních zájmech při mírovém uspořádání, postoupily k prozkoumání v první instanci znalecké komisi, složené vždy ze dvou zástupců Spojených států amerických, britské říše, Francie a Itálie.

Komise jest povinna, aby otázky, o nichž se má rozhodnouti, vyřešila co možno v nejužších mezích a aby doporučila spravedlivé uspořádání.

Komise jest oprávněna raditi se se zástupci zúčastněného lidu.

Čím dále se pokračovalo v rozpravách, tím více důležitých problémů se odevzdávalo znalcům k prozkoumání a dobrodání;

a při věcech, v kterých znalci všech národů byli souhlasného mínění, stalo se brzo pravidlem, že Čtyrka nebo Pětka přejímala jejich nálezy bez další poznámky. Tímto způsobem se upravily asi tři čtvrtiny nebo snad větší část ustanovení smlouvy. Dílo těchto znalců bylo tak důležité, že připadali časem jako jakési impromptu neb mimořádná sněmovna, zkoumající problémy a usnávající se na řešení, aby je předložila hlavám států k schválení neb vetu.

Těchto odborných komisí bylo neméně než osmapadesát, a v nich zasedali odborníci čtyř nebo pěti velikých národů, aby uvažovali o všech územních, hospodářských, národopisných a strategických problémech a tyto velmi pracovité komise měly celkem 1646 schůzí. Mimo to přes námítky učiněné při prvním podání návrhů konaly komise šestadvacet vyšetřování na místě samém, přihlížejíce k přáním zúčastněného lidu. Část komisí, na příklad syrskou, vyslali jen Američané, ačkoliv tomu Francouzové prudce odporovali, aby se zdokonalili ve znalosti situace, která byla právě na přetřesu.

Nedbalo se vždy na rozhodnutí znalců. Válečné vášně byly stále ještě příliš prudké, politické a vojenské tužby nebo potřeby mocností příliš naléhavé, aby byl vždy přijat chladný vědecký nález. Časem si znalci silně odporovali a v některých případech znalci tak stranili a chytračili, jako každý diplomat, a někdy ustanovený znalec nebyl vůbec ve skutečnosti znalcem, nýbrž politickým advokátem zájmů příslušného národa.

Potom také větší mírové problémy, jako francouzské, italské a japonské nároky, nebyly odevzdávány znaleckým komisím k předběžnému zkoumání. Zúčastněné mocnosti to předcházely ve vzájemné shodě. Tyto problémy se probíraly v tajných poradách v souhlase s tradiční osvědčenou diplomatickou zvyklostí. Nicméně nebylo možno zcela pomíjeti metody nového řádu ve schůzích, kde jejich přední obhájce byl přítomen a musil býti přesvědčován. Nároky se musily opíratí právě tak o právo, jako o zájem; přání lidu hrálo v důvodech větší úlohu, než rovnováha moci. V rozpravě se hojně užívalo map a statistik; jednotlivá poselstva neb společné komise ustavičně žádaly znalce o radu. Přes to se tyto dvě soustavy nikdy zcela nesmísily, právě tak jako voda a olej. Znalci, dokonce i američtí, kteří byli v nejtěsnějším styku s presidentem Wilsonem, neznali těchto vnitřních rozepří, jež dávaly podnět k použití jejich služeb. Naproti tomu se často při tom při všem zájem osvědčil rozhodujícím činitelem v rovnání těchto rozepří.

Avšak Konference se více vzdalovala čistě diktátorských metod řízení a blížila se metodám vědeckého a klidného zkoumání, na nichž musí spočívatí uspořádání budoucna, má-li býti trvalým — více než kterákoliv dřívější konference.

Ačkoliv takto vedení mírové konference bylo v rukou čtyř nebo pěti velikých mocností, přece se mnoho změnilo a zmírnilo v používání tohoto vedení k účelům a zájmům staré diplomacie působením presidenta Wilsona, který odhodlaně po celou Konferenci bojoval proti mocné přesile o nové používání národní a světové síly. Věřil v skutečnou sílu velikých národů, jako Clemenceau. »Veliká síla,« řekl, »musí souhlasiti s mírem,«¹⁾ avšak jeho velikým poselstvím světu bylo, že takovéto moci se má užívati pro lidskost, nikoliv proti ní, ve prospěch světa a ne ve prospěch zájmů jednotlivých států, a k vykonání povinností, nikoliv k hájení práv. Mínil, »že jest znamenité míti sílu jako obr, ale tyranské, užívati jí jako obr.«

¹⁾ Protokoly sedmého valného zasedání.

KAPITOLA XI

ZÁPAS O JEDNACÍ ŘÁD — FRANCOUZSKÝ PLÁN — WILSONŮV »SEZNAM PŘEDMĚTŮ«

MÍROVÁ konference byla po mnohých stránkách jenom politickou schůzí na ohromném divadle. Bylo nevyhnutelné, že na počátku byl zápas nejen o vedení ústrojí, nýbrž i o ustanovení jednacího programu. Nikdo neznal lépe než diplomaté v Paříži pravdu staré zásady, že »všechny velké politické problémy jsou na konec problémy postupu; a každý z nich věděl, jak mnoho záleží na tom, aby zajistil přijetí svého plánu neb program.

Lansing věnuje celou kapitolu své knihy »nedostatku amerického programu« a viní presidenta Wilsona. Tardieu obviňuje v své knize jak Američany, tak Angličany, o nichž se domýšlí, že neměli plánu, že zmaření francouzského plánu a přičítá to »oně pudové nechuti anglosaské mysli k soustavným konstrukcím latinské mysli.«¹⁾

Ovšem, jak Lansing, tak Tardieu mní programem pečlivě předem vypracovaný nárys postupu, opírající se o zákonitá měřítká a přijatý konferencí.

V tomto smyslu neměla mírová konference nikdy programu — žádný národ neměl takového programu mimo Francouze. Nic není však jasnějšího než zápas o způsob jednání; než plán, jímž se měla mírová konference řídit; než program každého národa. Bylo na příklad jasné, že jest částí britského a amerického plánu nepřijmutí francouzského plánu. Pařížské nesnáze vskutku netkví v nedostatku plánu, ale ve skutečnosti, že byly dva plány, dva programy. To téměř Konferenci rozbilo. Je to něco podobného, jako kdyby v politické schůzi, řekněme ve Wisconsinu, zápasily dvě skupiny o vedení a řečníště; Stará garda, která chce schůzi předložit program a řadu resolucí, a pokroková strana s jiným programem a řadou resolucí. To by způsobilo všude zmatek.

V Paříži byl jasně vytčený program, stanovisko staré diplomacie, které uplatňovali Francouzové a které Tardieu šťastně pojmenoval »soustavnými konstrukcemi latinské mysli«. Byl tu ještě

¹⁾ »Pravda o Smlouvě« od André Tardieua str. 91.

další program, stanovisko »nového řádu«, které podporovali Američané a za které bojoval president Wilson. V této věci, jako po celou konferenci, skutečný zápas se rozvíjel mezi francouzskými ideami a vedením mezi Američany.

Nuže »organisace« a »stroj« mají vždy silné postavení a jasný cíl, kterých nemají »povstalci«. Vědí vždy přesně, čeho si přejí. Stará garda jest pro to, co jest a bylo, hájí svého dalšího vlivu na úřady a odměny; kdežto »povstalci« si přejí nejenom změny ve vedení, nýbrž obyčejně i změny »v soustavě«.

President Wilson viděl velmi jasně různost v názorech, jež se musila určitě projevit. V své řeči v londýnském Guildhallu řekl dne 28. prosince 1918, dva týdny před zahájením Konference:

... Myslili jsme vždy, že klíčem k míru jest záruka míru, ne jeho články; že články budou bez ceny, leč by za nimi stál trvalý souzvuk moci.

Viděl, že »starý řád« — nazýval jej tak — bude zdůrazňovati »články« míru — ostrovy, pruhy území, petrolejové prameny, uhelné doly, »zájmové oblasti«, náhrady a potrestání císařovo. Až vypracují program a připraví svou »mírovou kostru«, že tyto živly budou nutně státí v popředí.

Avšak »naše myšlenka«, jak praví plán »nového řádu«, má zcela jiný přízvuk. Zahrnuje úplnou změnu soustavy; novou metodu součinnosti pro vzájemnou obranu, nikoli omezených aliancí, nýbrž všech národů. A předmětem této součinnosti nebyly ostrovy a petrolejové prameny, nýbrž mezinárodní spravedlnost a mír, zaručené »jedinou na výsost mocnou skupinou národů, kteří budou opatrovníky světového míru«. Až tudíž »nový řád« vypracuje svůj program, bude tento nový živel se stejnou důsledností v popředí.

Teď se pořádně podívejme, co se dělo.

Shledáváme, že starý řád předložil program dříve, než nový řád, ne-li jej rozvinul. Ovšem zkušený evropský diplomaté věděli dobře, jaký to má význam, míti pečlivě a úplně vypracovaný plán, aby se čelilo každé situaci; neboť plán jest k tomu, aby se dal potřebný směr stanovisku všech přítomných a uvedl ostatní účastníky do postavení sudílků. A bylo tak snadné hráti starou, obyčejnou, tradiční hru; tak nesnadné hráti novou.

Neuplynuly ještě ani tři neděle od té doby, co se podepsalo příměří, a již obratný a zkušený francouzský vyslanec ve Washingtoně, Jusserand, krácel z francouzského vyslanectví na ministerstvo zahraničních věcí, nesa osobně (jak se jeví z korespondence) to, co nazýval »předběžnou studii« rozličných problémů, které se snad objeví na mírové konferenci. Ježto jest tento dokument datován ze dne 29. listopadu a byl kabelován z Paříže, je zjevné, že byl

chystán, zatím co američtí vojáci brali útokem hmízda strojních pušek v Argonách.¹⁾

»Má vláda,« píše Jusserand v odevzdaném pamětním spise, »by ráda zvěděla, zda pracovní osnova, jí navržená, a zásady, o něž se opírá, budou v celku schváleny Americkou Vládou.«

Bylo by velmi důležité v tomto stadiu pro Francii, kdyby Amerika schválila osnovu a zásady takto navržené.«

Tento dokument byl odevzdán presidentovi dne 2. prosince, když byl v proudu příprav pro odplutí americké mírové lodi do Evropy, a on jej vzal s sebou na *George Washingtona*.

Nuže, tento francouzský dokument činil dvě věci a činil je dobře. Vykládal francouzskou taktickou ideu pro řízení mírové konference a za druhé odhaloval obratně, avšak přece dosti jasně, jak si ve skutečnosti Francouzové představovali mírové uspořádání.

V prvním paragrafu shledáváme, že si Francouzové při budování svého plánu pro Paříž šli pro vzor do minulosti k starým evropským kongresům; ke »kongresům starého řádu«, jak je nazval president Wilson.

»Francouzská vláda,« praví dokument, »sebrala podle vídeňského kongresu 1814—15, pařížského 1856 a berlínského 1878 různé problémy, způsobené nadcházející mírovou konferencí v Paříži.«

Plán tehdy předložený sleduje tradicionelní vzory. Má to být kongres, v kterém by byly zastoupeny nepřátelské mocnosti. Avšak dříve než se kongres sejde, »po příchodu presidenta Wilsona do Paříže v polovině prosince,« má se konati konference »čtyř velkých mocností (neboť tento plán vylučoval Japonsko), které by ušly předběžné mírové články, jež se měly odděleně uložit nepříteli bez jakékoli rozpravy s ním.« Zásadní otázky, které by vznikly, měly se rovněž urovnati přímo mezi velikými mocnostmi, aniž se svolávala nějaká komise k jich rozboru.« A zvláště se podotýká, že »se to vztahuje k věcem osadním, které se hlavně dotýkají Anglie a Francie.«

Až se všechno rozhodne, až se ustanoví hranice území, rozdělí kolonie, určí náhrady, pak se má sejiti mírová konference. V tomto mírovém kongrese mají být zastoupeni všichni nepřátelští a neutrální národové — všichni malí národové — avšak, jak dokument praví, »jenom veliké vítězné mocnosti zúčastní se všech jeho zasedání... pokud jde o neutrály a tvořící se státy, mohou být povolány, až půjde o jejich zájmy.«

Konečně až se uspořádají všechny hmotné problémy, má se konati valná schůze celého kongresu, které se zúčastní všichni národové, a ta, jak jest naivně podotčeno, »se započne, jak se kdysi dělo, za vzývání některých velikých zásad vedoucích k spravedl-

¹⁾ Viz v dílu III. dokument čis. 7, který obsahuje úplný text tohoto důležitého dokumentu s původními dopisy.

nosti, mravnosti a svobodě, které budou prohlášeny hned při jejím zahájení.« Jinými slovy, až by se vše uspořádalo zcela podle starého diplomatického řádu a až by každý velký národ dostal vše, co jen mohl, mělo dojiti k bohobojnému prohlášení »zásad, vedoucích k spravedlnosti, mravnosti a svobodě«. V tomto období měl kongres rozprávěti o organizaci společnosti národů.

To jsou povšechné rysy plánu, jehož si přáli Francouzové a o jehož přijetí vytrvale zápolili v prvních dnech mírové konference, který však podle vysvětlení Tardieuových — stojí za to, aby se to opakovalo — padl pro »onu nechť anglosaské myslí k soustavným konstrukcím latinské myslí.«

President měl na vybranou dvě cesty: buď odporovati přijetí francouzského plánu, aneb uskutečnovati vlastní plán. Činil oboje.

President se obával, aby se nepřijal napřed připravený program podle starého diplomatického vídeňského, pařížského a berlínského vzoru, zabývající se především zájmem a strategickou potřebou a odsunující rozpravu o Svazu národů do jakéhosi mlhavého budoucího kongresu, který by se konal, až by se rozdělila veškerá válečná kořist. On měl nové všeobecné zásady, jichž se mělo užiti, a moderní prostředky jako byly znalecké komise. Cítil rovněž mnohem silněji, než ostatní pařížští vůdcové, mimo Lloyda Georgea, novou sílu veřejného mínění v světových otázkách a přítomnost a tlak čilého tisku. V zápalu pro nové plány, ve vidině nového druhu míru a v své odhodlanosti provésti jej nestaral se nepochybně tak mnoho, jak snad měl, o formy, tradice a metody, jichž přece jenom je nutno si všimati při uvažování o mírových »podmínkách«.

A to právě rozčilovalo takového muže, jako byl Lansing, člověk legalistické a konvencionelní myslí. Ačkoliv Lansing rozhořčeně potírá starou diplomacii, byl v podstatě jen diplomatem staré školy. Upíral pohled upřímně do minula; nemohl nikdy pochopiti, tím méně oceniti způsob presidentova myšlení — věšteckého, tvořivého, usilujícího čeliti novým skutečnostem novými prostředky — mysl, upírající se mocně na podstatu a duši věcí, velmi málo na metodu. Takto podle Lansinga nebylo žádného programu, nebyli také sepsán.

Jest ovšem absurdní, že by byl president přišel do konference jako klopýtající slepec »bez jakéhokoliv programu, neb dokonce i seznamu předmětů,« jak praví Lansing¹⁾ v své knize na stránce 199. Věděl přesně, čeho si přál, a co zamýšlel učiniti. Týden před prvním zasedáním požádal své spoluzmocněnce, aby mu zaopatřili seznam předmětů, o nichž by se mělo na Konferenci jednati především a jakožto odpověď dostal tento dopis (datovaný z 8. ledna):

¹⁾ »Mírová vyjednávání« od Roberta Lansinga str. 199.

DRAHÝ PANE PRESIDENTE, V souhlase s Vaším přáním, abychom Vám opatřili seznam předmětů, které by se podle našeho mínění měly v konferenci vzítí nejdříve na přetřes, dovoluujeme si sdělit, že vycházíme se stanoviska, aby se probíraly tyto otázky v pořadí níže udaném:

1. Zastoupení.
2. Svaz národů.
3. Reparace.
4. Nové státy.
5. Územní uspořádání.
6. Osadní državy.

Jsme Vám, drahý pane Presidente, uctivě oddáni

ROBERT LANSING,
HENRY WHITE,
E. H. HOUSE,
TASKER H. BLISS,
zplnomocnění vyslanci.

Dne 13. ledna, když se tento problém měl řešiti v Radě Desíti za přítomnosti Lansingovy, řekl president:

Doufám, že přítomní nebudou souhlasiti s pevně určeným pořadem rozprav. Na příklad já sám věřím, že jest v této chvíli nejdůležitější uvážiti celou otázku, jak se zachovati k Rusku.

Předložil tudíž svůj seznam předmětů, který se řídil přesně radami ostatních amerických zplnomocněnců (vyjma ve věci zastoupení, kterou Rada projednala):

- Svaz národů.
- Reparace.
- Nové státy.
- Hranice.
- Osady.

Navrhoval, aby se tento seznam rozdál najednou všem národním delegacím a aby se jejich stanovisko stalo základnou pro budoucí rozpravu. Pokládal za přiměřený způsob, jak zjistiti hledisko každé skupiny a dojíti k něčemu, o čem by mohla býti zavedena rozprava. Již první den Konference zaujaly všechny rozpravu ruské a polské otázky, ohromně spletité a důležité, nemluvě ani o vojenských problémech obnovení příměří. Neviděl, jak by v světě plném poznatků bylo možno postupovati podle nějakého předem připraveného plánu. Jak později řekl, mysle na jinou stránku této situace: »Jest nutno zkoumati otázku jako dynamický problém, zabývající se působností sil v tělese nestálé rovnováhy.«

Tak Konference postupem improvisovala a řešila každý problém při jeho vzniku. Byl to nevyhnutelný následek přijetí malých tajných konferencí velikých mocností — zvláště když se Čtyrka scházela sama — a kdy by přesný plán postupu byl býval

absurdní. Tato neformálnost měla velké přednosti i velké vady. Není pochyby, že přispívala k tomu, aby Čtyrka urychlila jednání, aby zamezila byrokratismu a dospěla k výsledkům. Umožnila presidentovi, aby při každé příležitosti uskutečňoval své obecné zásady, aby pobádal k používání znaleckých komisí a uvolnil pole uvažování o Svazu národů.

Ale jinak měla skutečně nevýhody. Vkládala velikou moc do rukou předsedajícího Clemenceaua, neboť mohl předpisovati značnou měrou předměty, které by se měly čas od času projednávat; byla mu svěřena moc — které volně používal jak v malých, tak ve velkých shromážděních — omezovati debatu, určovati dobu odročení a tak dále. Pomáhala též k tomu, že neobyčejný virtuos, jakým byl Lloyd George, mohl předváděti, často zcela neočekávaně, pozoruhodné herecké výkony, takže na příklad jednoho dne vzal útokem Radu Čtyř a vypravil na jeviště moslimský svět, aby zdůraznil věc, kterou on chtěl uskutečniti. Přivedl nápadnou skupinu britských mohamedánských náčelníků, podivně oděných směsí domorodých úborů a uniforem britské armády, a ti lidé předváděli jeden za druhým dramatickým způsobem islamskou otázku, pokud se týkala uspořádání v Turecku. Jindy, a právě tak nena-dále, uvedl před Radu Desíti britskou říši v osobách ministerských předsedů všech britských osad. A britská říše může působiti velikým dojmem, jestliže se řádně uvede na scénu!

Nikdo se nevyrovnal Lloyd Georgeovi v takovýchto fintách, ačkoliv jednou Clemenceau, aniž co předem řekl a k velikému zmatku Lloyd Georgea přivedl belgickou delegaci, aby dovozila své osadní nároky v Africe a mimochodem podporovala francouzské osadní nároky proti britským. Jestliže se president Wilson nevyznal v takovémto umění, působilo na něj též velmi málo, když je druzí provozovali. Veliká nevýhoda byla též ve zmatku, panujícím v prvních týdnech Konference o tom, zda se má učiniti předběžný mír, či zda se mají rozšířiti podmínky příměří tak, aby pojaly část mírového uspořádání, či zda se má učiniti konečná a určitá smlouva. A konečně bylo velmi nevýhodné, že se rozpravy mírové konference úplně neodloučily od rozprav v Nejvyšší válečné radě, byť i tiž muži, neb někteří z nich zasedali v obou. Nicméně to byla, jak praví Tardieu, anglosaská metoda.

Tím již dosti víme o programu všeobecných konferencí — Rady Desíti a Čtyř — které se vesměs spíše zabývaly mírovými články než širšími mírovými zásadami.

Bylo snadno míti určitý program, z něhož by konečně vzešlo rozdělení světa podle starého způsobu; avšak zcela jiným a mnohem nesnadnějším problémem bylo míti určitý program na vymyšlení prostředků pro nový řád, opřený o zásady, které byly novinkou mezinárodním vztahům — zvláště když se představa o novém řádu rýsovala v lidských myslích jen matně.

Kde šlo o presidentovo hluboké přesvědčení o tom, co vlastně jest nejdůležitějším cílem pařížské konference — o uskutečnění amerických mírových zásad — nikdo v Paříži neměl jasnějších a určitějších myšlenek o tom, co by se mělo dělati. Přemýšlel a promlouval o svém projektu dávno předtím, než se válka skončila; vypracoval — jak podrobně popíši v pozdější kapitole — nárys Svazu národů. V této Úmluvě nakreslil podrobně, co mnil jednotlivými svými články, a zvláště starostlivě článek o omezení zbrojení. Předložil ji pařížské konferenci hned na počátku. Stal se předsedou komise, která ji měla zkoumati a podati o ní zprávu. Byla to nejdůležitější pařížská komise a často soupeřila významem s Radou Desíti a Čtyř. Této komisi předsedal. Zajistil si přijetí plánu, aby Svaz národů tvořil nedílnou součást mírové smlouvy, a to již v druhém valném zasedání dne 25. ledna, a po celou konferenci nepřetržitě uskutečňoval s nezdolnou odhodlaností americké zásady. Jestliže tento plán nebyl předem sepsán, byl to přece jen plán a program, a zřejmě tak určitý, jaký se jen mohl vymyslet na prozkoumání diplomatické pustiny, do které dosud nikdo nepronikl. Nemám v úmyslu líčiti zde tento boj — to přijde později — nýbrž jen ukázati, jak určitý byl program presidentův, aby dospěl k podstatě věcí, které pokládal za skutečně důležité — ne mírových »článků«, nýbrž jeho tvůrčích zásad.

KAPITOLA XII.

BOJ O ŘEČI: ANGLIČTINA PROTI FRANCOUZŠTINĚ JAKO OFICIELNÍMU JAZYKU SMLOUVY

NENÍ-LIŽ návrat k minulosti,« táže se Clemenceau, »první z ženoucích sil v zemích, kde se moc opírá o sílu tradic?«¹⁾

Francouzové byli velkými obhájci starých praktik evropského státnictví; a byla to především Amerika, jež si žádala změny a hledala nové metody k řešení nových skutečností.

Když se dostaly na konferenci problémy jednacího řádu, vznikl vášnivý spor o to, který jazyk má býti přijat za oficiální jazyk smlouvy. Převaha jejich jazyka byla vždy znakem síly, na nějž Francouzové kladli velký důraz, a o to se bojovala hlavní bitva mezi Francouzi a Angličany.

Tato diskuse ze dne 15. ledna je zároveň tak symbolická pro vznik nového vlivu ve světě a sama o sobě tak typická pro smlouvání tajných porad v Paříži, že ji zde uvádím v celém rozsahu. Šlo o osmý díl francouzského jednacího řádu, v němž byla francouzština navržena za jednací řeč smlouvy.

PICHON konstatoval, že se francouzštiny vždy užívalo jako řeči směrodatného textu smluv. Návrh, aby francouzština byla oficiální řečí, neznamená, že delegáti nemají míti práva užívati své vlastní řeči. Zvláštním důvodem, aby jedna řeč byla oficiální řečí, jest to, že má býti zajištěn jenom jeden dokument, obsahující směrodatný text. V užívání francouzštiny k tomuto účelu nebylo dosud výjimek. Pichon se odvolával především na poslední konferenci haagskou. Kromě toho by se tento požadavek nedotýkal práva delegátů užívati vlastní řeči, jako na příklad angličtiny, jež je na světě nejvíce rozšířena.

LLOYD GEORGE poznamenal, že je mu velmi líto, že nemůže přijmouti text, navrhovaný pro toto oddělení. Přál by si říci, že to není věc předsudku, nýbrž že se teď Spojené státy po prvé účastní evropského míru a že spolu s britskou říší činí většinu Spojeneckých mocností, mající svou oficiální řeč angličtinu. Pokládá myšlenku páně Pichonovu o jediném dokumentu za dobrou, není však bez zajímavosti připomenouti,

¹⁾ »Pravda o Smlouvě« od André Tardieua, z předmluvy Clemenceauovy.

že se v Jižní Africe užívá vedle sebe angličtiny i holandštiny a v Kanadě angličtiny i francouzštiny. V obou zemích se všechny dokumenty uveřejňují v obojí řeči a obě mají stejnou platnost. To jest mnohem důležitější než v případě smluv, kde spíše vznikají rozpory v otázkách zásadních než v odstínech významových. V těchto případech se naskytají otázky související s výkladem zákonných dokumentů, a on neví o případu, kde by byly vznikly nějaké obtíže. A protože většina Spojenců užívá řeči anglické, navrhuje změnu osmého oddílu v tom smyslu, aby jak angličtina, tak francouzština byly oficiálními jazyky Konference.

SONNINO konstatoval, že dává přednost užívání jednoho jazyka, protože, kdyby byly zvoleny dva, jevil by se jazyk italský v podrízeném postavení.

WILSON poznamenal, že všichni uznávají historický požadavek, aby se francouzština stala oficiálním jazykem; jsou však některé okolnosti, jež by se neměly přezírat. Na příklad oficiální řeči Východu je angličtina a diplomatické dokumenty jsou sdělavány v této řeči. To není věc rozlišování, jak řekl Sonnino, nýbrž věcí všeobecnosti užívání. Zdá se, že řeč větší části světa měla by býti oficiální řečí Konference. Nenavrhuje však, aby byla vyloučena francouzština. Žádá jen, aby jí bylo dáno přednostní postavení před italštinou.

PICHON se zmínil, že resoluce versailleské konference byly ve francouzštině.

CLEMENCEAU přiznal, že je ve velkých rozpacích. Pokládá za správné tvrzení, že se anglickým jazykem mluví po celém světě a že vnesl civilisaci a liberální zřízení do všech končin, kam vnikl, ale zdůrazňuje, že francouzština zaujala místo latiny, jež byla svého času světovým oficiálním jazykem a má kromě toho výhodu krajní přesnosti výrazu. Přeje si však co nejvíce, aby se každé řeči stalo po právu. A proto, kdyby byla připuštěna angličtina, nebylo by správné vylučovati italštinu. Navrhuje tedy tři oficiální řeči, a kdyby vznikl spor o výklad, budiž francouzský text pokládán za rozhodující.

LLOYD GEORGE poznamenal, že by se tak stala francouzština oficiální řečí, neboli, jak navrhoval Wilson, řečí směrodatnou.

WILSON se táže, zda oficiální protokoly budou vedeny ve třech řečech.

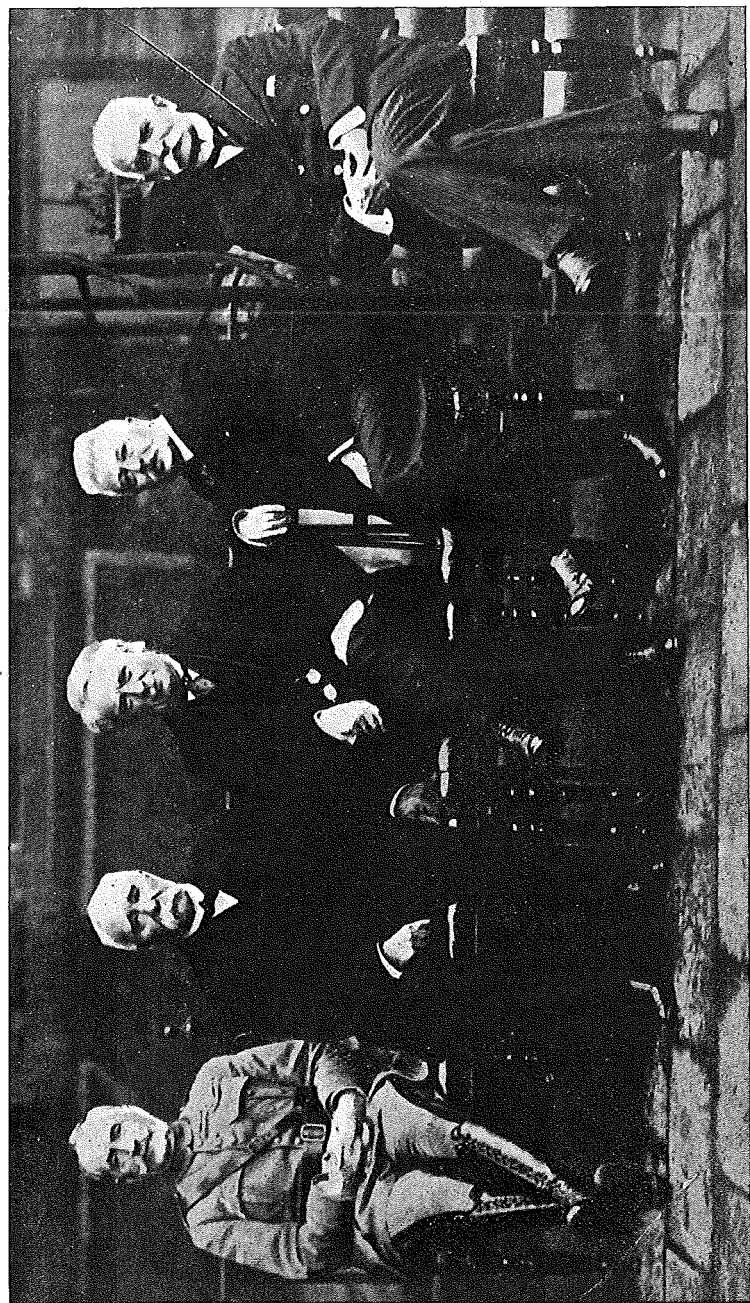
BALFOUR žádal, aby Clemenceau předložil laskavě svůj návrh písemně, aby viděl skutečné znění klausule a tento návrh aby byl předložen na projednání při odpolední schůzce.

*

Debata byla zahájena znovu o půl 3. hod. odpolední.

PICHON předložil nový text osmého oddílu, jak byl navržen Clemenceauem (angličtina, francouzština, italština oficiálními řečmi — francouzský text textem rozhodujícím).

WILSON žádá, aby mu bylo dovoleno vyložit tyto stránky věci: Francouzština byla řečí evropské diplomacie, nyní však jsme dosáhli počátku nové éry a vstupujeme do světové diplomacie. Stěží lze následovati evropský příklad v minulosti, jež dává francouzštině toto postavení. Řeči druhé strany zeměkoule je angličtina, a toto je světový kongres. Větší část

Skupina účastníků mírové konference ve Versailles: Foch, Clemenceau, Lloyd George, Orlando, Sonnino.

lidí, zastoupených na tomto kongresu, mluví nadto anglicky. Pochybuje, zda by některý Američan, hledě na tento dokument ve francouzštině, byl s ním spokojen jako s přesným výrazem rozhodnutí Konference.

Pokud jde o důvody pro italskou řeč, musí poznamenati, že jí mluví jen velmi omezená část toho, co by se mohlo nazvatí voličstvem Konference. Kdyby si angličtina a francouzština byly postaveny na roveň, došlo by k úplně shodě mínění těch, kdož rozumějí francouzské versi, s těmi, kdož užívají anglické verse.

WILSON také konstatoval, že byl učiněn návrh na stálý sekretariát Konference, a to je další důvod, proč mají býti dokumenty sekretariátu vydávány v obou řečech. Kdyby kromě toho byla připuštěna ještě jiná minoritní řeč, žádal by se tentýž postup také pro jiné.

Zdůrazňuje znovu, že byl do světové diplomacie uveden nový činitel vstupem nové anglicky mluvící moci. Z těchto důvodů naléhá, aby oficiálními jazyky konference byly učiněny jak angličtina, tak i francouzština.

LLOYD GEORGE navrhl, aby angličtina i francouzština bylo užíváno jako oficiálních řečí Konference a aby Svazu národů byly předkládány k rozhodnutí otázky, vznikající z výkladu.

PICHON poznamenal, že to není po prvé, kdy Spojené státy a jiné státy Severní a Jižní Ameriky přijaly francouzštinu za oficiální řeč. Poukázal na haagské konference, kde francouzština byla přijata za oficiální řeč všemi přítomnými státy.

V odpovědi k námitce, že haagské konference neměly výsledku a byly zneuznávány, odpověděl Pichon, že to nebylo vinou Francie.

V závěru se zmínil o tvrzení presidenta Wilsona, že Francie v této věci měla historickou výsadu. Vzhledem k tomu, co Francie prožila, vzhledem ke všemu jejímu utrpení, zdá se mu podivným, že by prvním aktem této konference bylo zbavití ji tohoto práva. Konstatoval, že Clemenceau navrhl formuli, jež se zdála vyhovovati přání presidentovu, a přece ponechávala Francii její výsadu.

SONNINO konstatoval, že, ačkoliv Itálie nemá většinu obyvatelstva, nemělo by se přece zapomínati, že přispěla plným dílem k válce a postavila do pole čtyři až pět milionů vojáků. Opakoval, že by bylo protiitalským opatřením, kdyby mělo dojít k výjimce z historického pravidla a Itálie byla opomítnuta. Chce podporovati návrh Clemenceauův. WILSON pak řekl toto:

»Mé city by odpovídaly ihned na výzvu páně Pichonovu — a to nejen city mě, nýbrž i city všeho lidu Spojených států — pokládal jsem však za nutné dáti přednost praktickým účelům před city. Tato Konference upírá zraky k budoucnosti. Snažíme se nyní o sjednocení, abychom odstranili spory. Dokumenty, jež hodláme vypracovati a podepsati, budou základem a životem vlád po celém světě. Jejich výklad bude působiti na příští situace, a při tomto výkladu valná většina bude užívati textu anglického. Nemohu nepřipomenouti, že jsme zaměstnáni praktickými věcmi a jsem nucen odložit stranou otázku precedence. Které řeči bude možno v budoucnosti nejnázve vykládati? Francouzštinu a angličtinu. Světu se budou

snáze vykládati francouzské a anglické texty, daleko snáze než kterékoli jiné. Není mým úmyslem projevovati jakoukoli nevážnost. Jednejme tak, aby budoucí generace mohly říci: »Tito muži měli zdravý rozum a dali přednost praktickým zájmům.«

Po krátké všeobecné diskusi četl předseda text článku VIII a otázel se, schvaluje-li se. Zmínil se o skutečnosti, že francouzština byla oficiální řečí versailleské konference Mezi-spojencek vysoké komise.

LLOYD GEORGE konstatoval, že oficiální řeči komise, když zasedala v Londýně, byla angličtina. Vrátil se opět k svému dřívějšímu tvrzení, že angličtina jest oficiální řečí větší části světa. Kladl důraz na to, že nastávající konference má založiti novou éru, a protože jest nutno zaměstnávatí se skutečností, podporuje presidenta Wilsona, ačkoliv je mu obtížné stavěti se proti požadavku ministra pro zahraniční věci.

CLEMENCEAU prohlásil, že se přítomní shodují daleko více, než by se zdálo. Wilson se zmínil o účasti anglicky mluvících národů ve válce. To je pravda. Uznává nepokrytě vděčnost, již je Francie povinna mužům mluvícím anglicky. Jako Wilson je i on hotov vypořádati se s novými problémy. Je však nutno nejen se o to pokusiti, nýbrž i zajistiti si po té stránce úspěch. Avšak tato válka se odehrála ve Francii. Nesmí se zapomenouti, že on jako Francouz navrhoval za oficiální řeči francouzštinu, angličtinu a italštinu. Dovožovalo-li se zde, že anglicky mluvící svět musí míti možnost čísti text, on to přiznává, a proto navrhl angličtinu, francouzštinu a italštinu. Pouhý fakt, že jakýsi nepatrný text je ukryt v haagských archívech, nezpůsobí přece spor o to, je-li francouzský či ne. Pokud jde o italštinu, domnívá se, že netoliko nyní, nýbrž i v budoucnosti bude potřebí míti několik oficielně ověřených textů, ale s čistě praktického stanoviska měl by být v rukou rozsuzovatele jen jediný text jako text rozhodující.

LLOYD GEORGE poznamenal, že jde především o to, má-li býti toliko jeden text, nikoli dva nebo tři. Má-li francouzský text rozhodovati ve zkoumání, je britský delegát hotov zkoumati jej velmi pečlivě. Proč by nemělo býti dobré míti dvě nebo tři oficiální řeči a ve sporu dáti rozhodnouti o věci Svazu národů místo co by se rozhodovalo na podkladě textu? Prohlásí-li v Kanadě soudce, že se texty různí, postoupí se věc parlamentu. Není pochyby, že dojde k takovým případům, a bylo by vhodné a lépe, odvolávati se raději k Svazu než k textu. Proč by neměla francouzská řeč, abychom tak řekli, sloužiti všem latinským národům, zatím co by anglický text sloužil ostatním? Navrhuje proto, že by bylo lépe, přikročiti k úvahám o pozměnění prvotního návrhu, totiž, aby byly dva oficiální texty, anglický a francouzský. Kdyby byl tento návrh přijat, mohlo by se uvažovati i o návrhu barona Sonnina.

WILSON upozorňuje jako na zajímavost, že text smluv mezi Francií a Spojenými státy je anglický a francouzský. Senát Spojených států schvaluje text anglický. Pokud tedy jde o Spojené státy, bude rozhodovati text anglický. Kdyby došlo k neshodě, byla by věc podrobena diskusi a dosáhlo by se dohody mezi oběma vládami.

CLEMENCEAU poznamenal, že versailleská mírová smlouva je jen ve francouzštině. WILSON se domnívá, že tato smlouva pozbyla platnosti.

PICHON opakoval, že ve všech mezinárodních dohodách rozhodoval francouzský text. I na berlínském kongresu se užívalo francouzštiny. WILSON konstatoval, že nepopírá fakt, že francouzština rozhodovala, pokud jde však o berlínský kongres, konstatuje, že tam Amerika nebyla zastoupena. CLEMENCEAU prohlásil, že nemůže jíti dál než návrh, který učinil.

LLOYD GEORGE prohlásil, že, je-li tomu tak, bylo by lépe míti jeden oficiální text, a pro každou zemi by platil jen ten text, který by její delegáti podepsali.

CLEMENCEAU poznamenal, že je špatným počátkem pro Společnost Svazu národů, přikládá-li se tak veliká důležitost tak malým věcem.

WILSON prohlásil, že je mu nesmírně líto, byl-li celé otázky dán takovýto ráz. Nerad by nechal otázku tohoto druhu v takovém stavu, v jakém nyní je, a navrhuje, aby delegáti přemýšleli o věci, vyspali se na ni a chopili se jí znovu při příští schůzce.¹⁾

Výsledek toho byl, že byla za oficiální jazyk přijata angličtina i francouzština a smlouva byla vytištěna na jedné stránce anglicky, na druhé francouzsky. Byl to jeden z příznaků přechodu moci se starého řádu na nový. Ve skutečnosti byla angličtina řeč, která ovládla Konferenci. Velká část cizích delegátů, jako Číňané, Japonci, Jihoameričané a j., mluvila jí jako svým druhým jazykem a v Radě nemluvil z pěti hlav velmocí anglicky jenom Orlando. Clemenceau a Sonnino (italský zahraniční ministr) mluvili anglicky plynně a japonský baron Makino dobře.

Když president Wilson, Lloyd George a Clemenceau zasedali sami, což se v pozdějších dobách Konference stávalo často, konala se konverzace úplně anglicky. Jindy, a zvláště při širších konferencích, bylo třeba překládati z angličtiny do francouzštiny a z francouzštiny do angličtiny. Tento úkol vykonával pozoruhodný Francouz, profesor Mantoux. Vídal jsem, jak po trvání celé dlouhé konference seděl, a když se mluvilo anglicky, činil si francouzské zápisky, a když byla pronesena francouzská řeč, činil si poznámky anglické, a jakmile řečník skončil, okamžitě povstal a přednesl překlad — často s velikou výmluvností a s takovou přesností a úplným porozuměním, že jen zřídka byl opraven.

Občas bylo slyšeti na konferencích italštinu a při jedné schůzce s Němci ve Versailles i němčinu, ale ostatní řeči téměř nikdy. Když mluvil na jedné konferenci pitoreskní Emil Feisal, arabský delegát, který neovládal než arabštinu, jeho řeč byla přeložena plukovníkem Lawrenceem. Řecký premiér Venizelos mluvil dokonale francouzsky.

¹⁾ Z tajných protokolů, Rada Desíti, dne 15. ledna.

Není pochyby, že se toto rozhodnutí, jež činilo angličtinu rovnocennou francouzštině jako světové diplomatické řeči, dotklo francouzské citlivosti a zejména Clemenceaua. Clemenceau nesl však tento a jiné neúspěchy v Paříži, pro něž byl později ostře kritisován, jako starý moudrý filosof, jímž byl.

Stav myslí našich spojenců« [vykládal (jak cituje p. Tardieu)], »není nezbytně týž jako náš, a neshodujeme-li se s nimi, je nespravedlivé haniti ty, jimž se nepodaří přesvědčiti je, anebo obviňovati je ze špatných úmyslů, jichž nemají.

Co si s tím chcete počítí? Každý z nás žije uvězněn v své vlastní minulosti. Auguste Comte řekl, že žijeme životy mrtvých lidí, a měl pravdu...

Odpor, na který jsme narazili, neměl by budití podiv. Jeden říkal nebo myslil: »Jsem Angličan«, druhý myslil: »Jsem Američan«. Každý měl právo říkatí to, jako my jsme byli v právu, říkali-li jsme, že jsme Francouzi. Je pravda, někdy mi působili kruté utrpení. Ale k takovým rozhovorům nutno přistoupiti nikoli s úmyslem zmařiti je, nebo rozbítí stůl i porculán, jako to bylo zvykem Napoleonovým, nýbrž s myšlenkou dosíci vzájemného porozumění.²⁾

DÍL TŘETÍ

SVAZ NÁRODŮ A MÍR

²⁾ »Pravda o Smlouvě« od André Tardieua, str. 95—96.

KAPITOLA XIII

VZNIK SVAZU NÁRODŮ — HISTORIE ÚMLUVY — WILSONOVY NÁRYSY

»Moji předkové byli nepokojní Skotové a z nich několik náleželo k oné proslulé skupině, známé pode jménem Úmluvčích. Nuže, zde jest Úmluva o Svazu národů. Já jsem úmluvčí.« PRESIDENT WILSON v Kansas City, v září 1919.

SNAHA uvést v život Svaz národů a sloučiti jej pevně s mírovou smlouvou byla provázena nejdůležitějším zápasem mírové konference. Bylo to stupňování konfliktu mezi Novým světem — v širším smyslu slova — a Starým světem. Hlavním bojovníkem onoho byla Amerika, tohoto Francie.

Především jest potřeba seznámiti se s původem tohoto důležitého a význačného dokumentu — Úmluvy — o nějž teď Američané bojovali. O žádném námětu, daném světu v době od roku 1918 až po dnešní den, se nediskutovalo více než o tomto. K němu se soustředil zájem při amerických volbách presidenta, on působil pronikavě na evropskou i asijskou politiku. Svaz národů, který z něho vzešel, byl přijat jedenapadesáti národy a působí pravidelně. K němu přistoupily, vyjma Ameriku, Německo a Rusko, všechny význačné národy světa. Nechať jsou názory o něm jakékoli — a názory Ameriky se mění od rozhodného zatracování v nejhorlivější obranu — nelze popřít, že v tomto dokumentu byly podivuhodné síly, schopné nově podněcovati nebo rozdělovati myšlení světa.

Nuže, odkud pocházel? Kdo jej vytvořil a jak? Které síly stály za ním?

Ze sbírek dokumentů, které s sebou přinesl prezident z Paříže, není žádná úplnější, důležitější nebo zajímavější než dokumenty, jednající o Svazu národů. Jsou zde nejrůznější memoranda, korespondence; téměř úplná výzbroj presidentova ducha. Jsou zde pokusné záznamy, psané těsnopisně nebo na presidentově psacím stroji — on nikdy neodhodil jediný kousek papíru — působící podivným dojmem, jako člověk, myslící nikoli nahlas, nýbrž v poznámkách a memorandech. Tyto dokumenty se zabývají ne-

jen vznikáním Svazu v roce 1918 a počátkem roku 1919, nýbrž osvětlují také diskuse celé Konference.

Jeden fakt vyniká nad ostatní při studiu tohoto zajímavého dokumentu: V Úmluvě o Svazu nebyla celkem ani jedna myšlenka původní myšlenkou Wilsonovou. Byl k ní prostě v poměru vydavatele nebo kompilátora, který vybírá nebo zavrhuje, znova formuluje nebo kombinuje projekty, jichž se mu dostalo z jiných pramenů. Měl dvojí velké, ústřední a základní přesvědčení: že Svaz národů je nutný a že musí být ihned uveden v život. Hlásaje to, pokládal se jenom za mluvčího národů světa.

Všechno stavivo budovy bylo staré, tak staré jako články Konfederace nebo Ústavy — ba mnohem starší! Přizpůsoboval je novému účelu, jež měl na zřeteli. Žádný vůdce nemůže být původní v myšlenkách; může být původní jenom ve výrazu a v činu. Lincoln nebyl původní v svém názoru, že otroctví musí být zrušeno. Bylo to jeho rozhodnutí, že je zruší, jež rozrušilo jeho svět. Myšlenka Svazu národů nebyla původní ideou Wilsonovou. Co rozrušilo svět v Paříži, bylo jeho rozhodnutí, že ji uskuteční ihned a jakožto součást míru.

Uprostřed roku 1918, v posledním roce války, přijal projekt Svazu národů definitivní tvar v duchu mnoha vynikajících mužů v Americe i v Evropě. Časně na jaře toho roku ustanovila anglická vláda skrze Balfoura komisi znamenitých mezinárodních právníků, aby narýsovali základ definitivního plánu. Zpráva této komise z 29. března 1918 byla zaslána v květnu válečnému kabinetu, premiérům dominií a prezidentovi Spojených států. Tento dokument o 18 člancích, známý pode jménem zprávy Phillimorovy, podle předsedy, barona Phillimora, stal se základem stanov Svazu.¹⁾ Nebyl to nový výtvar, rovněž ne plány, které vzešly z něho. Formuloval v zákonné, diplomatické fraseologii vše, co se zdálo nejpraktičtějším v návrzích dotud známých.

Wilson byl ovšem ve styku s obecnými myšlenkovými proudy, týkajícími se budoucího Svazu, jež ovládaly právě svět. V Americe byla to Liga pro uskutečnění míru a později Liga společnosti svobodných národů. V Anglii byla to stará Liga Společnosti národů, již stál v čele Sir W. H. Dickinson, a byly tu činné nové společnosti. Liga byla učiněna součástí válečných cílů Mezinárodní dělnické a socialistické konference v únoru 1918, jež se také rozhodla, že se má Liga učiniti součástí příštích ustanovení mírových. Tato idea ovládala Anglii ještě více než Ameriku. Ve zprávě státnímu departementu Spojených států, poslané dne 30. června 1918 pisatelem z Anglie, vyskytují se tato slova:

¹⁾ Viz díl III, dokument 8, kde je úplný text Phillimorovy zprávy.

Zájem o Svaz národů jest nyní vskutku všeobecný. Mluví se o něm všude a ve všech druzích publikací. *Daily Mail* proti němu soptí, v jiných listech jsou dopisy, zaujímaví stanovisko opoziční nebo skeptické, ba i *Times* jej nyní, jak se zdá, opatrně schvaluje a sněmovna lordů přijala návrh, schvalující »zásadu Svazu národů« a doporučující vládě »studium podmínek, nutných k jeho uskutečnění«. Ze všeho nejvíce však překvapuje věrejší řeč Lorda Curzona ve sněmovně, v níž podporuje poněkud polovičatě více nebo méně polovičatý Svaz. Brožura viscounta Greye byla přijata velmi příznivě. Konference Trade Unii se pro návrh vyjádřila pádnou řečí. Proti němu jsou, jako vždy, staré, obraznosti prosté skupiny konservativní a imperialistické, které jsou mnohem silnější, než by se na první pohled zdálo.

Když se prezident Wilson v červnu 1918 jal studovati konkrétně plán Svazu národů, obrátil se ke zprávě Phillimorově, jež mu byla zaslána před měsícem. Ve skutečnosti se shodovaly podstatně myšlenky zprávy Phillimorovy s programem Americké mírové ligy. Byly to tyto myšlenky:

Žádný národ nesmí vypovědětí válku, aniž napřed předložil svou stížnost rozhodčímu nebo smířčímu soudu, který se utvoří.

Národy světa se musí shodnouti o trestných opatřeních, jichž se užije proti národu, který počal válku, aniž předložil svou pří.

Tato opatření, jež přešla v článek XII—XVI nynější Úmluvy o Svazu, tvoří jakousi nepřímou záruku. Všichni členové jsou zavázáni ku pomoci tomu z nich, jenž by byl přepaden z nenadání, nebo proti rozhodnutí mezinárodní instituce o oprávněnosti sporu.

Kromě těchto bodů obsahovala zpráva Phillimorova málo určitěho. Smířčí orgán, jež měl působiti jako alternativa tradičních metod rozhodčích, měl prostě býti »Konferencí sdružených států« a měl se scházeti, kdykoli by bylo jeho služeb třeba. A mají-li jeho nálezy působiti jako platné zákazy války, musí býti jednomyšlné, s vyloučením interesovaných stran.

Prezident Wilson diskutoval Phillimorův návrh s plukovníkem Housem. Pokládal jej po mnoha stránkách za nedostatečný a konečně jej odevzdal plukovníkovi Houseovi, žádaje ho, aby sepsal nový návrh »Úmluvy« — tento termín pocházel od něho — opíraje se o myšlenky, vyslovené v jejich rozhovoru, a o radu právníků a jiných znalců, s nimiž byl House déle než rok sdružen ve vyšetřovací komisi.

Plukovník House trávil léto u moře v Magnolii, Mass. Tam vypracoval svůj návrh, jež poslal prezidentovi s vysvětlujícím dopisem 16. července 1918. Tento návrh o třidvaceti člancích jest druhým krokem ve vývoji Úmluvy.¹⁾ Houseův návrh se lišil od návrhů anglických v několika důležitých bodech. Nejenom že

¹⁾ Viz díl III, dokument 9, kde je text Houseova návrhu a průvodní list prezidentu Wilsonovi s vysvětlivkami.

postoupil k podrobnostem organizace a navrhoval trvalý sekretariát, nýbrž přičiňoval pozoruhodné dodatky. Průběhem jara konferoval plukovník House s Elihu Rootem a odtud připojil k mašinerii Svazu mezinárodní soudní dvůr. V průvodním dopise prezidentovi psal:

»Dříve jsem byl proti soudnímu dvoru, ale pracuje o věci, dospěl jsem k názoru, že jest nezbytnou součástíku ústrojí. Časem by se tento soudní dvůr mohl ukázati její součástíku nejsilnější.«

Tento soudní dvůr by nečinil zbytečným postup rozhodčí a smírčí, nýbrž poskytoval by třetí možnost odklizení sporů. Druhé dvě byly podrženy ze zprávy Phillimorovy, ačkoli s pronikavými změnami. Avšak nejpronikavější byla změna v trestných opatřeních proti státu, který porušil tyto úmluvy. Jakékoli branné zakročení bylo vyloučeno a konečným a nejdůtklivějším opatřením donucovacím byla ponechána úplná blokáda provinivšího se státu. Vedle tohoto prohloubení a posměn Phillimorova projektu obsahoval návrh Houseův mnoho dodatků. Jeden důležitý článek navrhoval omezení všeho zbrojení na míru »bezpečnosti«, znárodnění továren na válečný materiál a úplnou veřejnost ve věcech vojenských.

Nejdůležitějším ze všech nových prvků v návrhu Houseově byl článek o přímé záruce »územní integrity a politické nezávislosti« členů Svazu. Toto ustanovení, z něhož se vyvinul proslulý článek X, má historii velmi zajímavou.

Dvě zárukové metody byly mnoho přetřásány ve spojení se Svazem — a o třetí se stala zmínka.

1. Zaručený postup rozhodčí, jak byl doporučen ve zprávě Phillimorově. Ten byl vtělen v článek XII—XVI Úmluvy.

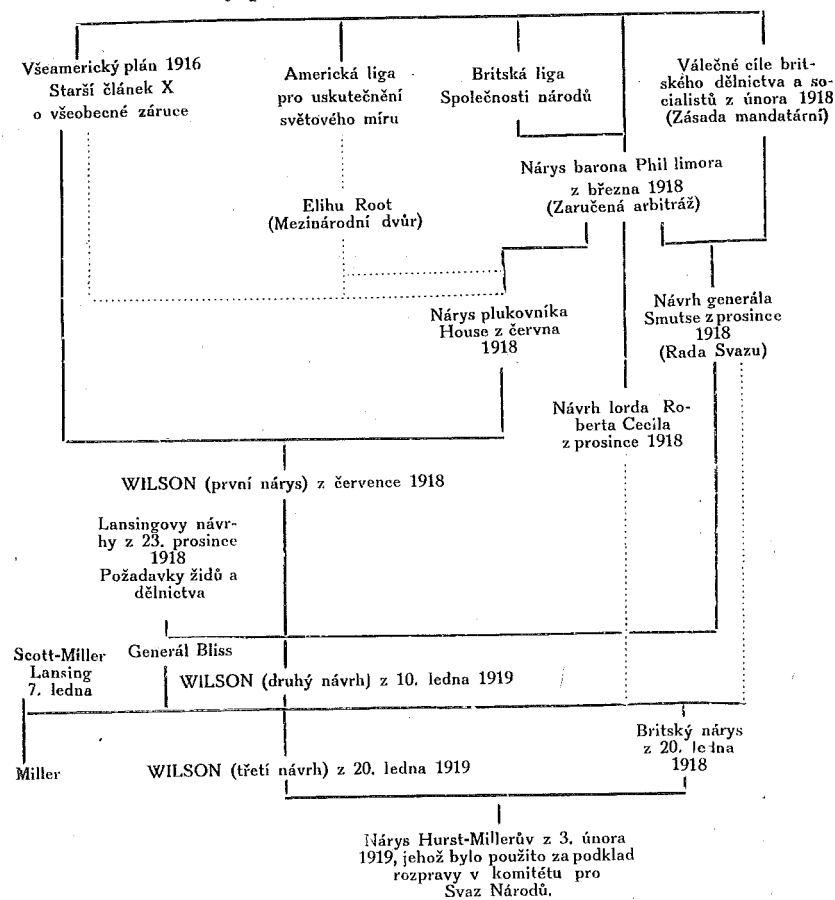
2. Prostá záruka práv a vlastnictví proti vpádu. Tu doporučil Wilson, i byla vtělena v článek X Úmluvy.

Přímá záruka byla zavržena anglickými pisateli o Svazu. Ti se všichni spokojují se zárukami, plynoucími z úmluv o soudě rozhodčím, majíce je za dostatečné k zajištění bezpečnosti členů. Nemluví se o nich v žádném z význačnějších plánů posledních let kromě u Wilsona.

Prezident soudil, že záruka musí býti mocná a přímá. Neviděl jiné cesty k stabilisaci bouřlivého a příliš rychle se měnícího světa. Neviděl jiné cesty k zabezpečení postrašené Francie před nenadálým vpádem z Východu. Ale nechal byla záruka X článku učiněna jakkoli mocnou, pro Francii bylo to pořád ještě málo.

Pro metodu přímé záruky přijal Wilson opět podnět ze základních dokumentů amerických, na příklad ze článků Konfederace, kdež se (v článku III) kolonie zavazují, že »si budou navzájem pomáhati proti všemu násilí, jež by se jim stalo, nebo proti útokům, podniknutým na ně nebo na kteroukoli z nich«, a z Ústavy

Mocný proud neujasněného minění světového

Schéma, ukazující vývoj Úmluvy o Svazu národů.

(článek IV, odstavec 4): »Spojené státy budou garantovati každému státu této Unie republikánskou formu vládní a budou je chrániti proti invasi...«

Vtělil svou myšlenku přímé záruky v svůj tak řečený všeamerický plán zabezpečení míru na západní polokouli. Dne 6. ledna prohlásil před kongresem, že jsou v proudu diskuse s ostatními americkými státy o všeobecné dohodě, opřené o úmluvu, že se spojí »k vzájemnému ručení za naprostou politickou nezávislost a politickou celistvost.« Všeamerický plán se neuskutečnil, avšak slovní forma záruky, kterou byl pro něj přijal, zůstala mu na mysli. V Čtrnácti článích ze dne 8. ledna 1918 je sdružení národů

charakterisováno jako sdružení, »mající poskytovat« této přímé záruky.

Proto, když se mu dostal do rukou plán Phillimorův, nepřijal jeho garantovaných úmluv o arbitráži a smířčím řízení jako naplnění svého účelu. Měla do něho býti pojata také přímá záruka a House, znaje presidentovo přání, vložil ji do svého návrhu.

House však uznal stejně jako president, že by tato záruka »územní integrity« národů mohla snadno učiniti světovou organizaci příliš nepružnou, a tak je v Houseově návrhu článku o zárukách doprovázen dlouhou, spletitou řadou klausulí pro případ takových příštích modifikací statu quo, jichž by vyžadoval buď »princip sebeurčení, anebo s nimiž by souhlasily tři čtvrtiny delegátů, pokládající je za nutné a vhodné«. Tato kvalifikace záruky, vysvětluje House v svém dopisu, je nutná, aby se »územní záruky nečinily příliš nepružnými«; a cituje jako možné případy, pro něž se musí nechat dveře otevřeny, žádost Dolní Kalifornie nebo Kanady o přijetí do svazku Spojených států.

Tolik o návrhu Houseově, jež měl president v rukou v červenci 1918. Jal se o něm ihned pracovat, zatrhne na okraji článku, co z něho schvaloval. Z nezatržených článků nejnápadnější byl článek navrhuující zřízení soudního dvora. Potom se jal zpracovávat, co si vybral pro nový projekt.

Práce jako tato mu působila potěšení. Wilson má zálibu v slovech; má zálibu v přesném výraze. Jemu jsou slova krásná a on má rád nová slova, jež vyjadřují jasněji obsah jeho myšlenek. »Úmluvu« přijal jako dokonalé vyjádření svého pojetí nových vztahů mezi národy. Chopil se dychtivě Smutsova slova »mandatory«, aby representovalo jeho ideu o ochranné roli velkých národů ve Svazu se zřetelem k slabým a zaostalým národům. V mnoha dokumentech, jež prošly zběžně jeho rukama na mírové konferenci, nalézáme mnoho změn, jež nemají jiného účelu, než dosíci jasnějšího a přesnějšího anglického výrazu. Nevím, kolikrát president změnil frázi »in respect to«, jež ho silně iritovala, ve frázi »in respect of«. Ve dvou svých význačnějších exkurzích, jež jsou snad vůbec jeho jedinými exkursy, ve spisech z doby, kdy byl mimo život politický, mimo historii a národní hospodářství — v malé essayi s názvem »Pouhá literatura« a v brožurce »O bibli jakožto literatuře« — v obou vyjadřuje svou lásku k literární formě.

Záhadný rys v své povaze vyjádřil ještě jiným způsobem. Jevil vždy mocný zájem o číslo 13 (počet písmen v jeho jméně), jež se skutečně pojilo zvlášt podivně k mnohým událostem jeho života. Když zpracovával plán plukovníka Housea o 23 člancích, zredukoval jejich počet na 13 a lpěl na tomto čísle i v pozdějších zpracováních, přivěšuje nutné body jako dodatky.

powers and with any governments or agencies which may be acting as mandatories of the League of Nations in any part of the world.

All States members of the League.

ARTICLE III. *ARTICLE III to reflect aid to protect as agreement the*
The Contracting Powers recognize the principle that the establishment and maintenance of peace will require the reduction of national armaments to the lowest point consistent with domestic safety and the enforcement by common action of international obligations; and the Executive Council is authorized to formulate at once plans by which such a reduction may be brought about. The plan so formulated shall be binding when, and only when, unanimously approved by the Governments signatory to this Covenant.
As the basis for such a reduction of armaments, all the Powers subscribing to the Treaty of Peace of which this Covenant constitutes a part hereby agree to abolish conscription and all other forms of compulsory military service, and also agree that their future forces of defense and of international action shall consist of militia or volunteers, whose numbers and methods of training shall be fixed, after expert inquiry, by the agreement with regard to the reduction of armaments referred to in the last preceding paragraph.
The Executive Council shall also determine for the consideration and

ARTICLE IV.

The Contracting Powers recognize the principle that the establishment and maintenance of peace will require the reduction of national armaments to the lowest point consistent with domestic safety and the enforcement by common action of international obligations; and the Executive Council is authorized to formulate at once plans by which such a reduction may be brought about. The plan so formulated shall be binding when, and only when, unanimously approved by the Governments signatory to this Covenant.

As the basis for such a reduction of armaments, all the Powers subscribing to the Treaty of Peace of which this Covenant constitutes a part hereby agree to abolish conscription and all other forms of compulsory military service, and also agree that their future forces of defense and of international action shall consist of militia or volunteers, whose numbers and methods of training shall be fixed, after expert inquiry, by the agreement with regard to the reduction of armaments referred to in the last preceding paragraph.

The Executive Council shall also determine for the consideration and

Substat VIII, p. 2
paragraff.

Toho léta pracoval ve velké klidné studovně v Bílém domě, odkud byla vyhlídka přes malý zelený park k šedému jehlanci Washingtonova pomníku, tyčícího se vysoko k obloze. Psal na svém malém psacím stroji na malé aršíky papíru.¹⁾

Nehledíc k vynechání mezinárodního soudního dvora, bylo nejvýznačnější změnou, již provedl president, opětné dosazení ozbrojené moci mezi prostředky, kterými se mají trestati přestupky úmluv.

To se stalo tak, že byla podržena forma Houseových článků o soudech rozhodčích a po dohodě o užití blokády jako sankce připojena slova: »A užití jakékoli moci, jež by se jevila nutnou k dosažení tohoto cíle«. Jiná význačná změna byla v míře pro redukci zbrojení — »k vnitřní bezpečnosti«. Článek zárukový (který v jeho prvním nárysu byl článkem III.), ponechal Wilson, jak jej načrtl House, s některými slovními změnami — s klausulemi a se vším. Nutno připomenouti, že až do konce ledna 1919, kdy president mluvil o záruce jako o »klíči k míru«, měl na mysli podmíněnou, pružnou záruku.

Dokončiv svou práci, odebral se president na několik dní odpočinout si v Magnolii, kde diskutoval úmluvu s plukovníkem Housem, vysvětloval své změny, ale nepodnikl dalších změn v svém náčrtu.

Tento první nárys úmluvy měl Wilson s sebou, když odjížděl z Ameriky. Když přibyl do Evropy, byly mu předloženy dva nové návrhy, oba anglické, návrh generála Smutse a lorda Roberta Cecila. Oba byly ve značné míře založeny na Phillimorově zprávě, ale každý měl své charakteristické rysy. Zvlášť silně působil na presidenta plán Smutsův svou propracovaností a přesvědčil jej, že jeho vlastní plán potřebuje revise.

Generál Smuts byl z těch dvou nebo tří světových vůdců, vytvořených mírovou konferencí. Neobyčejný muž sotva padesátiletý; byl z nejmladších vůdců na Konferenci, přes to však divisionárem v britské armádě a kabinetním ministrem Jihoafrické unie. Narodiv se na farmě v Kapské osadě z rodičů burských, byl z nejtukvělejších žáků Cambridgeské university své doby, dobyt všech cen. Záhy se z něho vyvinul důsledný idealista. V burské válce bojoval rozhořčeně proti Angličanům — a když byli Burové poraženi, odešel na odpočinek — v třicátém roce věku! »Raději budu žít v ústraní, zalévat svoje pomorančovníky a studovat Kantovu Kritickou filosofii.« V několika letech byl předním vůdcem Jihoafrické unie. Jeho znalost světových poměrů byla rozsáhlá a realistická. Ačkoli se jeho postup v Paříži vyznačoval některými podivnými rozpory, byl z nejsilnějších opor presidenta Wilsona. Osobně byl dosti zamklý a nepřístupný muž s vysokým

¹⁾ Viz díl III, dokument 10, kde jest text prvního Wilsonova nárysu Úmluvy.

čelem, ocelovými očima, s rovným, obyčejně zpola svaštělým obočím, s pevně sevřenými rty a mohutnou bradou; byl muž, který měl ve všem všudy vzezření vůdcovské. Byl vždy po ruce, kdekoli bylo vykonati něco obtížného — jako na příklad posláni maďarské.

Generál Smuts si opravdu přál, stejně jako Wilson, učiniti Svaz národů základem nové mezinárodní soustavy, opíraje jeho moc předcházení války o jeho mírovou prestiž. Kromě toho chtěl vybaviti Svaz povinnostmi a odpovědnostmi, jež by z něho učinily zdroj pořádku při obnově světa z chaosu. »Evropa je v likvidaci«, prohlašoval, »a Svaz národů musí býti dědicem jejího velikého majetku.«

Návrhy Smutsovy nebyly podávány schematicky, nýbrž byly vloženy do textu brožury s vysvětlujícími paragrafy. President je vyňal a jal se je zpracovávat do svého nárysu.¹⁾ Vypsal si je všechny na svém psacím stroji jako předtím, užívaje aršíků téže velikosti. Podržel třináct článků, avšak připojil šest doplňujících článků. Na konec měl jedenáct stran nového materiálu k devíti původního nárysu.²⁾

Od Smutse převzal celý nový plán organizační a zavedl menší Radu k všeobecné konferenci Svazu. Tato myšlenka nebyla nikterak jeho myšlenkou původní. Praxe vkládati mezinárodní spory do rukou malých, účinně působících poradních sborů rozmohla se značnou měrou v posledních letech války. Měla již své jméno, »konferenční diplomacie«. Mnohým se zdálo přirozeným pokračovati v této praxi v dobách mírových a dáti Svazu účinnější orgán než byly těžkopádné všeobecné konference všech národů. Ve Svazu by se problém počtu malých států jevil mnohem akutněji než za doby válečné, kdy malých států, aktivně se účastnících války, bylo celkem málo. Bylo lehké připouštěti je k účasti na pracích Rad bez nebezpečí, že se zabředne. Do Nejvyšší válečné rady byly povolávány, kdykoli v diskusi šlo o jejich zájmy. Ve Svazu by bylo velké množství malých států, jimž by nebylo lze s prospěchem dovoliti účast na všech jednáních. Místo, aby se žádalo o radu jednotlivých států kdykoli by šlo o jejich zájmy, byl Smuts pro to, aby malé státy měly stále zastoupení v Radě, menšinové vzhledem k velmocem. Všechno toto ústavní ustrojení převzal Wilson v celku ze Smutsova plánu a nahradil jím článek, převzatý předtím z návrhu Houseova. Pojal do něho opětne stálý sekretariát.

Smutsovy návrhy o soudech rozhodčích a o zárukách s nimi

¹⁾ Viz díl III, dokument 11, kde jsou otištěny Smutsovy návrhy. Cecilův plán není otištěn; lze jej nalézt ve Výsledku senátní komise pro mírovou smlouvu, str. 1163—64.

²⁾ Viz díl III, dokument 12, kde je text druhého Wilsonova nárysu Smlouvy.

spojených přejal rovněž, nahradiv jimi zčásti dřívější klausule, zčásti jako doplněk k nim. V podstatě se větší část tohoto materiálu odvozuje ze zprávy Phillimorovy, odkud jej vzal Smuts. Stilisace je přesnější než ve Wilsonově úpravě Houseovy vodnaté verze. Avšak rozhodčí mašinerie byla převzata z Housea.

Článek o redukci zbrojení byl rozšířen na dva paragrafy přejeté od Smutse, jeden o zrušení branné povinnosti, druhý o zavedení zbrojních stupnic a o odstupňování válečného materiálu podle skutečných sil.

Nejvýznačnější částí nového materiálu, vtěleného do Wilsonova nového návrhu z plánu Smutsova, byla skupina čtyř doplňujících ustanovení, definujících soustavu mandátářskou. Nesmí se však myslít, že tato soustava byla výmyslem Smutsovým. Neboť nejen že ústřední myšlenka byla hluboko zakořeněna v americké politice, takže se zdála prezidentovi zcela přirozenou: Smuts si ji vypůjčil od myslitelů radikálnějších než on sám. Mezinárodní spojenecký dělnický a socialistický program z února 1918 žádal si vrchního dozoru Svazu nade všemi koloniálními říšiemi — nad spojeneckými i nad vyrvanými nepříteli, jakož i nad zeměmi poddanými Turecku. Koncept Smutsův, omezený na území odtržená od starých říší Ruska, Rakousko-Uherska a Turecka objímal sice oblasti Evropy, nezahrnuté v program dělnictva, nešel s ním však na území kolonií. Wilson přejav jeho projekt, rozšířil jeho platnost na někdejší kolonie německé. Avšak v této zrevidované verzi Úmluvy objevily se vedle čtyř článků o mandátářském systému dva doplňky. Ty byly z jiných pramenů než Smutsův plán. Jeden uznával vzrůstající váhu dělnictva v rozhodování o věcech světových. Zavazoval všechny členy Svazu, aby zavedli »slušnou dobu pracovní a lidské pracovní podmínky« v svých i jiných zemích. Ve formě poněkud pozměněné byl tento bod přijat jako lit. a) článku XXIII do nynější Úmluvy.

Posledním dodatečným ustanovením tohoto nového návrhu Wilsonova byl článek, vyzývající všechny nové státy, aby poskytnou rovných práv svým »plemenným nebo národním menšinám«. Tento článek měl nepochybně svůj původ v propagandě Židů, kteří vždy kladli svou věc na úroveň věci Litevců v Polsku nebo Slovinců v Itálii. S tímto článkem byl pravděpodobně sdružen nový paragraf, později rozvinutý v dnešní článek XI, o němž Wilson často mluvil jako o svém zamilovaném článku — kompensace, dávající pružnost článku X. Dával dobré právo každému národu, aby obrátil pozornost všech na okolnosti, nechať se vyskytnou kdekoli, jež by hrozily rozrušití mezinárodní mír nebo shodu mezi národy. Tato klausule měla umožnit Litevcům nebo Jugoslavií, aby mohli před Svazem přednésti stížnosti na zacházení s jejich rasovým příbuzenstvem v Polsku nebo v Itálii a Spojeným státům stížnosti o zacházení s Židy kdekoliv.

Od Smutse, dělnictva a Židů mají původ všechny změny, jež se objevují v prezidentově druhém nárysu. Měl ještě jiné podněty, ale těch neužil. Jedním z nich byl krátký nárys Cecilův. Navrhoval, jako plán Smutsův, vrchní radu, ale v protivě k němu mělo se toto těleso skládati jenom z reprezentantů velmocí a mělo konati všecku skutečnou práci Svazu. Ačkoli byl prezident pevně přesvědčen o odpovědnosti velmocí, byla mu tato nezahalená forma diktatury, opírající se zřejmě o precedenční případ z roku 1815, nepřijatelná.

Dále zde byly slavné návrhy Lansingovy z jeho dopisu z 23. prosince.¹⁾ Dopis ten odpočívá v deskách skoro tak svěží a ne dotčený, jako když sekretář na něj vtiskl svou pečeť. Silněji ještě než House stavěl se Lansing proti užití moci k sankcím autority Svazu vůči vzpurným členům. V kolektivní akci nechtěl jíti dále než k závazku přerušit styků se stranou, jež se provinila — k jakési negativní garancii. Jeho podivně zkroucená verze obecného zárukového článku, zavazující všechny státy, že nebudou navzájem porušovati svou integritu nebo samostatnost, avšak dovolující jednotlivým státům činiti tak se svolením Svazu, byla jistě kapitolou velmi pochybné ceny pro mír světa. Nezpůsobila žádných změn v prezidentově plánu.

V prezidentových dokumentech jest ještě mnoho jiných návrhů původu amerického, dále plán francouzský, zaslaný mu 20. ledna, plán švýcarský, návrhy belgické atd., ale z nich žádný nepůsobil na druhý plán prezidentův.

Když byl tento druhý nárys jeho projektu dokončen, byl dán plukovníku Houseovi a spěšně a tajně tištěn. Byl to tento plán, jenž byl rozdán mezi členy amerického poselstva a některé vůdčí osobnosti anglické dne 10. ledna a způsobil takové pohnutí mezi diplomaty. Neboť oni v něm po prvé viděli formulaci toho, co prezident hodlá činiti — na příklad pokud se týče omezení zbrojení a vlády nad koloniemi. Zde byl specifický program. Byl to tento druhý nárys, jenž byl Bullitem dán senátní komisi jakožto prezidentova originální Úmluva, jíž nebyl.

Obíhající prezidentův nárys zavdal podnět k mnoha komentářům a kritikám (jež si on byl vyžádal). Jenom dva z nich — komentář generála Blissa a komentář Davida Huntera Millera — pokládal prezident za dosti závažné, aby jej přiměly ke změnám v jeho návrhu.

Dlouhý komentář generála Blissa obsahoval mnoho zdravých pozorování a návrhů, z nichž se většina týkala stilisace.²⁾ Z nich byly dva navzájem se doplňující návrhy přijaty. Mezi věcmi, jež měly býti Svazem zabezpečeny, byla ve Wilsonově předmluvě

¹⁾ Viz Roberta Lansinga »Mírová jednání«, str. 48 n.

²⁾ Viz díl III, dokument 13, kde je výklad generála Taskera H. Blissa k Úmluvě.

vedena »spořádaná vláda«. Proti tomu namítal generál Bliss: »Někteří lidé by se možná těchto slov zalekli... domnívajíce se, že by se Svazu mohlo užívati k odklizení vnitřních nepořádků.« Tento ohlas Svaté aliance byl z opraveného nárysu vyškrtnut. Na návrh generála Blissa byla také blíže určena přímá záruka celistvosti a nezávislosti dodatkem »pokud se týče útoku z vnějška«. Komentáře a návrhy Millerovy, které byly ještě rozsáhlejší, byly již uveřejněny.¹⁾

Maje tyto návrhy v ruce, chystal se prezident ihned k třetímu americkému nárysu Úmluvy.²⁾ Byl tištěn jako druhý, ale byl pravděpodobně málo znám.

Kromě změn právě popsanych, pokud pocházely od Blissa, obsahoval další čtyři ujednání. Jedním z nich byla klausule, jež působila mnoho potíží. Pocházela patrně od samého presidenta a opírala se o běžnou americkou tradici. Židé vždy usilovali o to, aby nebyli pokládáni za těleso náboženské. Klausule o rasových menšinách vyhovovala jejich požadavkům. Ale možná, že byla příčinou klausule druhé — především jako prostředku k řešení takových otázek v jiných státech než ty, jež nově vznikaly.

Poslední tři články byly patrně vzaty ze souhrnu návrhů, odevzdaného dne 7. ledna presidentovi Lansingem, nebo z kritiky Millerovy. Jeden z nich jednal o staré, ožehavé otázce, o svobodě moří, o níž se Angličané domnívali, že byla bezpečně odklizená jejich výhradou k druhému ze Čtrnácti článků. Kdežto však Lansing zkoncipoval svůj článek, aby byl opatřením pro kodifikaci mezinárodního práva o tomto předmětu, vycházel Wilson z předpokladu, že se tak již stalo, a stipuloval ujednání, že »žádná mocnost ani kombinace mocností nemá míti práva v čemkoli přestupovati jasný smysl definic takto stanovených«. Avšak Svaz, jednaje kolektivně, měl míti moc uzavřítí moře vůbec nebo zčásti jako prostředek, jímž by vymáhal plnění smluv. Druhé dva články činily opatření pro uveřejňování všech budoucích smluv a zapovídaly obchodní rozlišování mezi členy Svazu.

Tato zpráva o tom, jak se vyvíjel presidentův plán Svazu, ukazuje, jak zevrubně přemýšlel o daných problémech ještě dříve, než byla utvořena nějaká komise. Tento rozbor také odhaluje, jak málo bylo v tomto projektu jeho vlastního, jak jeho funkcí byl téměř jen výběr myšlenek, jež přijímal dokonce v cizí formulaci. Kontext ukazuje také, že v Paříži bylo mnoho lidí, kteří byli právě tak dobře připraveni jako on. Měly mu býti vnuceny další úpravy jinými podněty, než byla jeho vlastní logika. Měl usku-tečniti jednu svou věc — byla to přímá záruka, jež stala se článkem X.

Asi v téže době, kdy byl dohotoven třetí Wilsonův nárys, ob-

¹⁾ Viz Senátní výslech, str. 1177—1213.

²⁾ Viz díl III, dokument 14, kde je presidentův třetí nárys Úmluvy.

jevil se také oficiální plán britské delegace, obsahující v hrubých rysech plán, o něž se delegace chtěla opírat při diskusi.¹⁾ Presidentovi jej dne 19. ledna odevzdal (v opise) plukovník House spolu s přípisem připomínajícím mu schůzku, již měl míti toho večera s Lordem Robertem Cecillem. Druhého dne poslal Lord Cecil sám výtisk tohoto plánu. Že k jeho koncepci bylo užito nárysu Wilsonova, vychází najevo z faktu, že obsahuje článek o přímé záruce, ve výraze značně pozměněný a zahrnující jenom »územní celistvost«. Jiný článek činí opatření pro možné revize územních úprav, ale obmezuje činnost Svazu na doporučení změny těm státním, jichž se věc týká a na sněti jeho záruky s území, o něž jde.

Presidentovou vroucí nadějí bylo — o tom není pochyby — že tento jeho třetí nárys Úmluvy, v němž se snažil smířiti všechna hlediska, bude tvořiti základ diskuse hlavami států v Radě Desíti. Avšak anglický návrh z 19. ledna obsahoval příliš mnoho zásadních rozdílů, aby jej bylo lze vyřídit v několika revisích. Byla tu na příklad nanejvýš sporná otázka, zdali britské kolonie mají míti representaci oddělenou od britské říše, problémy stálých mezinárodních soudů a práva menšin. Rozhovory s Cecillem a Smutsem přesvědčily presidenta, že tyto difference lze odkliditi jenom osobními konferencemi a podrobným studiem. V téže době také nával neodkladné práce v Radě Desíti a jiná zaneprázdnění nabyla vrchu.

Bylo tudíž mezi Američany a Angličany smluveno, že oba návrhy budou odevzdány právním jejich poradcům, Davidu Hunterovi Millerovi za Spojené státy a C. J. B. Hurstovi za Anglii. Výsledkem byl složený návrh, jenž plně neuspokojoval žádnou stranu, jenž však byl konečně přijat ve schůzi Komise pro Svaz národů 3. února za podklad jednání.²⁾

Takový byl původ Úmluvy, jež se stala podkladem diskuse v Komisi pro Svaz národů.

Zatím byl v plném proudu jiný zápas, souvisící s americkým bojem v Paříži. V presidentově programu byly dva význačné prvky: Předně, že musí býti Svaz národů; za druhé, že musí býti nedílnou součástí mírové smlouvy. Abychom řádně porozuměli tomu, co se dalo v Paříži, bude dobře, všimneme-li si kontroversy, jež zuřila v době, kdy se pracovalo o Úmluvě, jak bylo svrchu vylíčeno, kontroversy o tomto druhém prvku v presidentově programu.

¹⁾ Viz díl III, dokument 15, kde je text britského plánu.

²⁾ Viz díl III, dokument 16, kde je plán Hurst-Millerův podle protokolů Komise pro Svaz národů.

KAPITOLA XIV

KLÍČ K MÍRU — ÚSILÍ PRESIDENTA WILSONA, ABY UČINIL SVAZ NÁRODŮ »NEDÍLNOU SOUČÁSTÍ MÍROVÉ SMLOUVY.«

»Svaz národů se mi zdá nezbytností celé úpravy. Přijímám jej za klíč k celé úpravě.« — Odpověď presidenta Wilsona k delegaci, zastupující Mezinárodní Svaz národů a skládající se z Lorda Parmoora, Lorda Buckmastera, z biskupa oxfordského a G. P. Goocha, v Londýně dne 28. prosince 1918.

PŘICHÁZÍME nyní k pravým důvodům, proč president Wilson naléhal s pevnou rozhodností, aby se Svaz národů stal »nedílnou součástí mírové smlouvy«.

To jest v mnohých směrech nejvýznamnější věc, spojená s mírovou konferencí; bylť to konkrétní symbol celého zápasu mezi »starým« a »novým« řádem. Opět a opět nazýval Wilson Svaz národů klíčem k celé úpravě.

Evropští spojenci a Japonsko si přáli, aby otázky územní, hospodářské a vojenské byly řešeny nejdříve, a to všeobecně v souhlasu se starými tajnými smlouvami; přáli si míru založeného na nezbytnostech, plánech a obavách velkých národů. Svaz měl přijít teprve potom — ačli vůbec kdy!

President Wilson si přál, aby americké zásady a program, jež byly všeobecně přijaty, když se uzavíralo příměří, byly nyní ihned aplikovány na všechny podmínky úpravy. Pokládal Svaz národů za úhelný kámen tohoto programu, bez něhož by nebylo lze ani uhájit zásad ani pevně zaručití příští světový mír — který byl svrchovaným zájmem Ameriky. Byl tedy proto, aby se o Svazu jednalo ihned a aby Svaz národů vtiskl svůj ráz každé části úpravy. V Paříži nezpůsobily obtíže Wilsonovy principy, nýbrž jeho pevné rozhodnutí užítí jich.

President Wilson řekl kdysi o sobě, že je »duch jednokolejný«. Ukázal to dostatečně v těchto prvních dnech Konference. Ať se dělo cokoli, on se bral přímo vpřed.

V první den Konference předložili Francouzové svůj jednací řád, který kladl projednávání Svazu národů až na konec. Hned následujícího dne předložil president svůj »seznam témat«, který

kladal Svaz národů na místo první. Očekával zřejmě, že o něm bude diskutovati Rada sama a že jeho principy, ne-li detaily, budou vypracovány hlavami států jako podklad úprav.

Angličané se po svém zvyku jali ihned spisovati resoluci, aby věc uvedli určitě před Konferencí. Angličané i Francouzové byli zkušení v přípravě takových dokumentů; znali dobře taktickou výhodu, jež plyne z předložení hotových psaných návrhů.

Hlavním účelem této anglické resoluce bylo dostatí diskusi o Svazu národů z Rady, a do rukou zvláštní komise. Opis, jež nacházíme v papírech presidenta Wilsona, je tištěn na jednom archu papíru, opatřen britskou pečetí a datován z 15. ledna. Není pochyby, že byl presidentovi odevzdán k brzkému schválení, ten však jej u sebe podržel po celý týden.

Po celou tuto dobu se konaly debaty mimo Radu. Presidentova Úmluva — popsaná v předešlé kapitole — nebo alespoň některé její konkrétní návrhy, jako na příklad o sníženém zbrojení a o mandátární správě osad, padly do evropského tábora s účinkem bomby. Tyto věci daly spojencům první jasné ponětí o tom, co zamýšlejí Američané dělat — budou-li moci. Ihned se objevily veliké rozpory v názorech, především u Francouzů a Italů.

President však nicméně stále ještě doufal, že o Svazu národů, alespoň pokud šlo o jeho hlavní principy, bude se debatovat v hlavních poradách a mezi hlavami států. Dne 21. ledna prohlásil ke Clemenceuovi, který v tom smyslu informoval Radu Desíti, že zamýšlí »předložiti otázku Svazu národů v příští schůzi.« Zde uvádíme diskusi:

LLOYD GEORGE prohlásil, že s tím souhlasí, a navrhl, aby otázka Svazu národů byla uvedena na přetřes v příští schůzi; aby přítomní stanovili všeobecné zásady a potom ustanovili mezinárodní komisi, jež by vypracovala ústavu Svazu...

President WILSON se tázal, zda Lloyd George pomýšlí na komisi, ustanovenou z delegátů.

LLOYD GEORGE odpověděl, že by po jeho soudu bylo žádoucí, aby v komisi byly osobnosti kvalifikované.

President WILSON vložil pak pro informaci přítomných, jak postupoval při sdělávání resoluce. Prohlásil, že vzal zprávu Phillimorovu a vyzval plukovníka Housea, aby ji upravil. Tuto ústavu plukovníka Housea pak upravil sám, aby odpovídala jeho ideím. Potom studoval plány, připravené generálem Smutsem a lordem Cecilem, a upravil ústavu ještě jednou. Konečně měl rozhovor s p. Bourgeoisem a shledal s potěšením podstatný souhlas mezi myšlenkami svými a myšlenkami p. Bourgeoisa, generála Smutsa a lorda Roberta Cecila.

BALFOUR navrhl, aby presidentova osnova byla přikázána komisi.

President WILSON pokládal vhodným, aby komise byla utvořena z mužů, kteří tuto otázku již studovali.

LLOYD GEORGE s tím projevil souhlas, a protože si přál, aby v komisi byli generál Smuts i lord Robert Cecil, navrhl, aby pro komisi bylo jmenováno po dvou osobách za každou delegaci velmocí.¹⁾

President přijal myšlenku komise nejen proto, že se o Úmluvě vyvíjely rozpory v názorech, nýbrž také proto, že Rada sama byla již přetížena ruskými a polskými problémy a svět byl dosud v chaosu. Neboť svět nečekal, ani na Radu Desíti ani na komisi pro Svaz národů! Byl všude v nebezpečném pohybu. 19. ledna byla na příklad politická krize v Itálii a všeobecné volby v Německu a obě tyto události byly zdrojem obav. Rakousko umíralo hladu; Maďarsko již směřovalo k revoluci.

Pro den následující zaznamenávají zápisy (22. ledna):

LLOYD GEORGE četl jistě resoluce, týkající se Svazu národů, a ty byly přijaty s některými opravnými dodatky, navrženými presidentem Wilsonem.

To byly resoluce anglické, jež měl president v rukou po celý týden, a řečené presidentovy opravné dodatky — jeden z nich byl psán na stroji a druhý vlastní jeho rukou — měly nesmírný význam. Tištěný text zněl:

Tento Svaz má být utvořen jako součást míru.

Podle tohoto ustanovení by se bylo mohlo rozhodovati o úpravách ve smyslu plánu francouzského, jež si žádal dvou oddělení mírové konference: v jednom se mělo rozhodovati o všech úpravách podle starých ideí, v druhém se mělo »debatovati o Společnosti národů«.

S presidentovými změnami tento článek zněl:

»Tento Svaz budiž učiněn nedílnou součástí všeobecné smlouvy mírové.« Krátce, on chtěl, aby Svaz byl »nedílnou součástí« — opravdovým úhelným kamenem — míru.

To bylo jeho dávným cílem. Ale tento jeho dodatek měl také přímý taktický význam. Kdyby dosáhl toho, aby o principech Svazu jednala Rada a hlavy států, jak on zamýšlel, byl by měl úředně potvrzeno Radou, že nelze Svaz odsunouti na vedlejší kolej. Sotvaže tato resoluce byla přijata, třeba s výhradou barona Makino, učinil Lloyd George už následujícího dne (23. ledna) unáhlený pokus, jež vyličíme v příští kapitole, o rozdělení německých kolonií mezi britské osady, Francouze a Japonce — což bylo samo o sobě pokusem odsunouti Svaz a dosíci úprav spíše na podkladě tajných úmluv než na podkladě »nového řádu«. Dne 25. ledna, v druhé plenární schůzi Konference, zatím co v Radě Desíti zuřil spor o kolonie, byly tyto resoluce z 22. ledna přijaty

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 21. ledna.

všemi národy, fakt, jež se později ukázal neočekávaně důležitým. Projekt Svazu byl takto dobře uveden v život. Wilson zdůraznil v mohutné řeči z toho dne svou hlavní thési, že Svaz národů má být »úhelným kamenem celého programu mírového«. Prohlásil:

Toto je hlavní předmět naší schůze. Úpravy mohou být dočasné, ale činy národů v zájmu míru a spravedlnosti musí být trvalé. My můžeme uvést v život děje trvalé. Sotva však jsme s to, abychom uvedli v život trvalá rozhodnutí.¹⁾

Pokud jeho posluchači sympatisovali s tímto jeho názorem, o tom lze míti pochybnosti; přijali však jeho resoluci, ustanovující komisi pro vypracování Úmluvy. Pro ně tu bylo ještě mnoho příležitosti, aby buď dostali hlavní úpravy pod střechem dříve ještě, než bude Úmluva hotova a přijata — jako to právě zkoušeli s německými koloniemi — buď aby dostali takovou úmluvu, jež by jim vyhovovala.

O tom nemůže být pochyby, že ostatní zástupcové států — z nichž ani jeden nevěřil ve Svaz opravdu (Smuts a Cecil v ni věřili, nikoli však Lloyd George) se domnívali, že příkázavše jí komisi, odsunují ji alespoň na čas... a že takto budou moci přistoupiti k činnosti, jež je vskutku zajímavá: k dělení kolonií, k ukládání náhrad Německu atd. A jali se činiti novou komisi tak nemotornou a tak nepoddajnou, jak jen bylo možno. Činili z ní téměř debatní společnost, přidávajíc jí členů z tolika malých národů, z kolika jen bylo možno. Clemenceau, Lloyd George a Sonnino, kteří se tolik starali, aby malé národy byly vyloučeny z vlivného rokování velmocí o mírových podmínkách, trvali teď na tom, aby těmto malým národům byla povolena účast na formulaci Svazu.

Tak bylo z důvodů účelnosti smluveno, aby byli do komise přizváni delegáti pěti malých států — a tento počet byl po zahájení schůzí zvýšen na devět. Protože velmocí měly po dvou delegátech, byla takto konečně utvořena komise devatenáctičlenná, v níž malé státy byly jedním hlasem v menšině, jakž bylo také zamýšleno pro Svazovou Radu.

Tato rozprava v tajné schůzi Rady Desíti ze dne 22. ledna je zároveň tak subtilní, tak významná a pro toho, kdo rozumí, vskutku tak podbarvená ironií, že ji zde reprodukuje.

President WILSON poznamenal, že by z důvodů praktických navrhoval, aby byl první nárys Svazu národů vypracován komisí, ustanovenou velmocemi. Tento nárys by pak byl předložen širší komisi, na níž by byly zastoupeny všechny malé národy. Slovem, nárys by byl vypracován velmocemi a výsledek by byl předložen k posouzení malým národům.

¹⁾ Protokoly druhé plenární schůze ze dne 25. ledna.

LLOYD GEORGE soudil, že Svaz národů má být ve skutečnosti jakousi záštitou malých států, a z toho důvodu by měli tito malí národové mít zastoupení v této přípravné komisi. Snad by bylo lépe, kdyby velmoci jmenovaly své zástupce a také zástupce malých států, které by měly pravděpodobně své zastoupení v komisi.

President WILSON prohlásil, že by raději viděl úpravu pružnější a že pokládá za velmi žádoucí, aby byli požádáni o sdělení svých názorů znalci zastupující malé státy. Nebylo by dobře mít desítilennou komisi, ustanovenou od velmoci a pověřenou přizvatí do svého středu, koho si sama zvolí, a diskutovat se zástupci malých států ty stránky plánu, jež by se jich později nejvíce dotýkaly? Tato komise by se však nemusila omezit na několik lidí. President soudí, že by bylo nejlépe postupovat tímto způsobem. Zisk z malých států by byl mnohem větší, kdyby byly přizvány jako přátelé a rádcí. Takto by se velmoci kromě toho vyhnuly zdání, jako by si vybíraly lidi, jež by malé státy zvolily tak jako tak.

CLEMENCEAU poznamenal, že toto dílo je jak pro velmoci, tak i pro malé státy. Pokládal nejvš žádoucím, aby se velké i malé státy sešly k součinnosti pokud možná nejtěsnější. Jest si přáti, aby veřejnost věděla, že pracují ruku v ruce. Navrhoval, aby velmoci jmenovaly každá po dvou zástupcích a malé státy aby jich jmenovaly pět. Soudil, že malé státy budou až příliš rády, budou-li se moci řídit radou zástupců velmoci. Navrhoval, aby kancelář vyzvala malé státy, aby se sešly a jmenovaly svých pět zástupců. Mluvil ovšem jen o stranách válčících, nikoli o neutrálech. Přál si toužebně, aby se s pracemi počalo, pokud možná nejdříve, a vyslovil naději, že komise bude jmenována ihned...

President WILSON namítl, že ve velké komisi není možno vypracovat plán takové instituce. Mnohem praktičtější by bylo ustanovit přípravnou komisi, jež by se dala lehko svládnouti, a tato malá několikačlenná komise by mohla vypracovat návrh a předložit jej ostatním, od nichž by přijala jejich dojmy a názory.

BALFOUR chápal věc tak, že se zamýšlí, aby se komise čas od času radila s delegáty velmoci.

LLOYD GEORGE pokládal za vhodné připomenouti, že se malé státy stávají velmi neklidným a že mají pocit, jakoby byly bývaly vyřaděny, a bychom tak řekli. Proč by nemohl president Wilson připravit nárys, jenž by se předložil komisi k rychlému uvážení? Byl přesvědčen, že by nebylo nemožno mít komisi o patnácti zástupcích. Pokud se týče obavy, že by ustanovení jenom pěti zástupců pro všechny malé národy mohlo způsobit nějaké rozpaky jejich delegátům, neviděl, proč by jim tato věc neměla být předložena, aby si podiskutovali a zabojovali o otázce, kdo by je měl zastupovat.

CLEMENCEAU opakoval, že pokládá za nejvš nutné, aby velmoci vzbudily v konferenci pocit, že jim je potřebí malých států, aby je vyzvaly všechny k součinnosti.

Takto se Lloyd Georgeovi a Clemenceauovi podařilo odsunouti myšlenku Svazu na čas do komise a tuto komisi potom přeplnili, učinivše z ní jakési rejdiště pro malé státy, takže velmoci mohly

v své malé radě pořádati a rozdělovati svět podle své libosti. President však přijal tuto výzvu, ačkoli byl těžce zklamán: a tehdy učinil něco, co by druzí nebyli nikdy ani ve snu očekávali. Oni počítali, že hlavním americkým zástupcem v komisi pro Svaz národů bude plukovník House — neboť byl znám jeho hluboký zájem o věc — avšak členem a předsedou komise pro Svaz národů stal se president sám, dodávaje jí takto neočekávané moci a významnosti. On a Orlando byli v ní samojedini z hlav velkých států. Lloyd George, který do ní už jmenoval Smutse a Cecilia, nemohl do ní nyní jen tak beze všeho vstoupiti, i kdyby byl o to stál. Zájem se dokonce přenesl s Rady na Komisi pro Svaz národů. Byla to bystrá strategie na obou stranách!

Co evropští a japonští vůdcové nikdy nechápali, jak se zdá, byla hluboká opravdovost a rozhodnost amerického presidenta. Oni si tehdy neuvědomovali ani poctivosti, s níž se rozhodl pro svůj postup, ani hloubky jeho přesvědčení, že on reprezentuje nejen ideály a tradice Ameriky, nýbrž i naději světa. Průběhem válečného utrpení a válečné tragedie každý přemýšlel, mluvil a psal o nějakém neurčitěm sdružení národů, jež bude musiti vzejíti z konečných úprav, aby zabránilo návratu podobné pohromy. Mysli lidské byly ho plny. Všichni státníci, ať už francouzští a angličtí, ať američtí, pojímali je v svá politická prohlášení. Jenom Japonci nepovolili nikdy uzdu citům! Této veliké naději nedal nikdo jasnějšího a pádnějšího výrazu než Wilson; kdežto však mnozí z těchto mužů mluvili o této věci z pomíjivého podnětu citového proudu nebo z podnětu politické účelnosti, nechávajíc tvrdší a nečistší motivy nerušeně pod povrchem, americký president myslel to, co mluvil, a přišel do Paříže s úmyslem, že vykoná, na čem se ustanovil a co byl slíbil.

Zkoumání, jak vznikl Wilsonův úmysl učiniti Svaz »nedílnou součástí veškeré mírové smlouvy«, ba ve skutečnosti jeho součástí nejdůležitější, budí velmi silné city a je na tomto místě nezbytné. Nebylo to rozhodnutí ani náhlé ani vrtošivé, nebyla to pouhá taktická finta, jak se patrně někteří z diplomatů domnívali. President bojoval s problémy, jež toto rozhodnutí podávalo, po tři léta, po celou dobu válečných zkoušek. Toto rozhodnutí se vyvíjelo poněmáhlu a v jeho duchu bylo nevyhnutelným a logickým důsledkem amerického válečného zákroku. Jaký jiný zájem nebo cíl měla Amerika než zabezpečiti z těchto úprav příští trvalý světový mír? Evropští diplomaté neměli poněti o hloubce presidentova přesvědčení o této věci.

Jeho myšlení o tomto předmětu prošlo čtyřmi zřetelnými obdobími, z nichž každé souviselo s měnícím se stanoviskem Ameriky k světové konflagraci.

Již na samém počátku války dospěl k přesvědčení, že jí Ame-

rika bude hluboce dotčena, nechat je její výsledek jakýkoli, že my jako národ nemůžeme nadále setrvávat ve své izolaci.

Ať chceme nebo nechceme, jsme účastníky světových dějin... Hrajeme s ostatními na společný vrub. Co se dotýká lidstva, jest nezbytně právě tak věcí naší, jako věcí národů evropských a asijských.

To prohlásil v své řeči k Mírové lize dne 27. května 1916, ani ne rok před americkým vstupem do války. Je-li tento nový velký fakt pravdivý, co by měla Amerika činiti? Co by měla chtít místo zabezpečení své dřívější, nyní však nevyhnutelně mizející izolace? Amerika může zbrojiti, může se státi velikou vojenskou mocí; to činili národové evropští. Wilson zamítl tuto myšlenku naprosto. Jedinou možností byla nějaká forma mezinárodní součinnosti, v níž by Amerika mohla hráti vůdčí roli. Proto by se měla spojit s ostatními národy světa a dbáti toho, »aby právo mělo vrch nad jakýmkoli sobeckým útokem«, a takto hájiti světového míru. Krátce řečeno, mělo povstati nějaké sdružení národů. Tato logika se mu zdála nevyhnutelnou. Ale tou dobou jsme byli neutrální. Tato válka musí býti skoncována, tak, jak se o tom dohodnou válčící strany. »My nemáme přirozeně co mluvit do mírových podmínek. Můžeme vstoupiti do sdružení národů potom.«

My se zajímáme jenom o mír a o jeho budoucí záruky.

Jinými slovy měli válčící stanoviti mírové podmínky vyjednáváním (rozumí se s Němci, u konferenčního stolu), a my jsme potom měli přistoupiti jako člen sdružení národů, abychom udržovali rovnováhu světa.

Ale čím se válka stávala zuřivější a čím více se blížila chvíle, kdy jí Amerika bude zachváćena, tím vážněji se prezident počal tázati sám sebe, jaký je poměr sdružení národů k mírovým podmínkám. Měl stále ještě na mysli mír z vyjednávání; »mír bez vítězství«, jak prohlásil k senátu dne 22. ledna 1917: a stále ještě věřil, že budoucí světový mír nemůže býti zaručen bez účasti Spojených států. Viděl však, že se vášně Evropy vzdýmají stále výše; počal chápati, jak nesnadno by bylo v takovém ovzduší zášti, strachu a lačnosti dosíci »spravedlivého míru«. Proto se počal zabývatí mírovými podmínkami. Prohlašuje v senátu, že dříve, než zaručíme mír, musí to býti mír »hodný zaručení« sám o sobě. Podmínkou našeho přistoupení k příštímu sdružení má býti spravedlnost podmínek.

Ale když jsme se konečně vrhli všemi silami do války, v dubnu, bylo všechno jiné. Nebyli jsme již neutrální; bojovali jsme po boku Spojenců; měli jsme zasednouti za mírový stůl. Mír měl býti s vítězstvím, měl býti uložen, nikoli sjednán. Amerika se

měla účastniti těchto mírových jednání: Německo mělo býti mimo ně. Byli jsme nyní zapleteni v hlubší odpovědnost za mírové podmínky; nemohli jsme již déle státi negativně stranou a říkati: »Vaši povinností jest učiniti spravedlivé narovnání, jinak my za ně nebudeme ručiti.«

Proto věnoval prezident mnoho usilovného přemýšlení formulaci podmínek, jež by Spojené státy mohly opravdu podporovati a za něž by mohly ručiti. Sdružení národů se jevilo stále souběžným s těmito podmínkami. Bylo v lednu 1918 posledním ze Čtrnácti článků.

Avšak teprve v září 1918 (řeč v Metropolitní Opeře) dospívá konečně k rozhodnutí, že ustavení Svazu národů má býti »nejpodstatnější součástí samé mírové úpravy«, protože bez takového prostředku, jímž by bylo možno zaručiti světový mír, bude se mír z části opíratí o slovo těch, kdož byli postaveni mimo zákon«. Avšak mnoho důrazu se ještě klade na mírové podmínky. Cenou, již musí všichni zaplatiti, jest »nestranná spravedlnost v každém bodě úpravy, nehledě k tomu, čí zájmy by se skřížily«.

V své kongresové řeči o příměří ze dne 11. listopadu zdůrazňuje tutěž myšlenku.

Potom přišel prezident do Evropy a stanul tam tváří v tvář drsným skutečnostem. Vycíťoval v samém ovzduší oposice, jež tam mohutněla, »úpadek idealismu«. Lavina problémů, vyjádřená v peticích, výzvách a požadavcích — vše to za uskutečněním nějakého přímého nebo hmotného prospěchu — snesla se na něho. Prezident poznával, že nebude lze tak snadno dosíci neinteresané spravedlnosti, přes všechny přejaté slavnostní závazky. Nahlížel, jak nesmírně obtížné bude, zabezpečiti plnou spravedlnost všech podmínek.

V své manchesterské řeči doznává:

Nekojím se naději, že jednotlivá ustanovení mírové smlouvy budou naveskrz uspokojivá.¹⁾

Ale zdá se, že všechno to, místo aby zviklalo jeho záměry, spíše je upevnilo. Neboť jest ještě přesvědčen, že velkým zájmem, potřebou a nadějí Ameriky jest příští mír. Aby se zajistil mír ve světě plném anarchie, z něhož nelze nespravedlnost odstraniti rázem, bylo Svazu potřebí více než kdy jindy. Byl dokonce důležitější věcí než podmínky mírové. V svém proslavu v londýnském Guildhallu řekl svým posluchačům dne 28. prosince, že »klíčem k míru jest záruka míru, nikoli jeho články«. O dva dny později projevil v Manchesteru další myšlenku, logický důsledek oné — neboť nejsou-li jednotlivé podmínky mírové smlouvy uspokojivé, musí býti nějaká mašinerie, která by je pozměnila — že Svaz bude také

¹⁾ Dne 30. prosince 1918.

prostředkem nápravným... prostředkem dobré vůle a přátelství, jenž očistí mírové úpravy ode všech vad, jež snad do nich přimísila vášnivá rozhořčenost doby. Proto musí býti Svaz spíše než kdy jindy podstatnou součástí mírové smlouvy samé.

Nutno především míti na mysli, že původní Wilsonův koncept garančního článku v jeho náčrtu Svazové ústavy obsahoval ustanovení, podle něhož *status quo*, zanechaný mírovou smlouvou, mohl býti modifikován sebeurčením a hlasem třičtvrtinové většiny států-členů. A Wilson byl vždy toho mínění, že článek XI závěrečné Úmluvy — jež nazýval svým »zamilovaným článkem« — jest rovněž k tomu, aby učinil záruku pružnou. Nepojímal nikdy záruku za prostředek trvalého uvalení nespravedlivé úpravy na svět.

Presidentovy názory o poměru Svazu k mírovým smlouvám byly tedy pevně ustáleny již dávno předtím, než byla zahájena mírová konference. Svaz měl býti součástí úpravy, jež vstoupí ihned v platnost; byl nezbytný k zaručení světového míru, protože byl jediným prostředkem, jímž by bylo lze zameziti, aby se národy znovu na sebe nevrhly, neboť by odklízal podobné příští příčiny válek, zvláště ty, jež by mohly vzejíti ze smluv. Byl zkrátka jedinou věcí, jež mohla Americe dáti to, zač původně bojovala, mír a bezpečnost po válce (bez velkého zbrojení).

Průběhem konference utvrzoval presidentovo rozhodnutí ještě jiný důvod pro to, aby Svaz a smlouva šly ruku v ruce, důvod, na něž původně nepomyslel. Byla to pochybnost, která nyní počala mohutněti, zdali bude lze dosíci souhlasu všech mocností (ani Ameriku nevyjímaje) — alespoň na delší dobu — jestliže se Svaz neučiní neodlučitelnou součástí mírové smlouvy, na místě a ihned přijatou.

Původně nepředvídal odpor proti přistupování k Svazu — což pro něj nebyly všechny národy? — a když se takový odpor objevil, utvrzoval jenom jeho přesvědčení, že Svaz a smlouva musí býti přijaty jako jeden akt.

Taková byla situace do 25. ledna, kdy byla přijata pověstná resoluce Svazu národů. President vedl tento boj obratně a dobyl ve všech těchto prvních bitkách značného vítězství. Uvedl stroj, jenž měl vytvořiti Svaz, do dobrého chodu. Dosáhl svého velikého cíle: na veřejné konferenci ze dne 25. ledna dosáhl toho, že byla všemi národy přijata jeho hlavní zásada, že »Svaz musí býti nedílnou součástí všeobecné smlouvy mírové«. A jestliže mu tlakem okolností bylo zabráněno, aby uvedl v Nejvyšší radě na přetřes všeobecné zásady Svazu a aby ji přiměl přijmouti prvky jeho programu, več doufal, měl za krátko vytvořiti komisi pro Svaz národů, jíž měl býti svěřen úkol organizační, komisi alespoň v očích veřejnosti tak důležitou, jako Rada sama, neboť se stal sám jejím předsedou. Opravdu, dlouhé schůze v hotelu Crillon, v nichž

se jednalo o novém Svazu, na čas téměř zastínilo dílo Rady Desíti.

Avšak to byly, jak jsem řekl, jenom první potyčky. Když Spojenci přijímali myšlenku Úmluvy o Svazu národů jakožto součástí mírové smlouvy, dělo se to ovšem za předpokladu, že to bude úmluva, jež se jim bude zamlouvati a je uspokojovati. Proto přenesli — zvláště Francouzové — svůj boj do Komise pro Svaz národů — jak bude ukázáno později. Měli však také ještě jinou metodu, o níž se rychle pokusili. Odklidili, jak se domnívali, diskusi o Svazu bezpečně do Komise: proč tedy se nesjednotiti a neposunouti ihned do popředí otázku rozdělení válečné kořisti — německých osad — dříve než by presidentova Komise mohla podat zprávu? Tento pozoruhodný tah staré diplomacie, řízený se svrchovanou obratností Lloydem Georgem, bude vylíčen v následující kapitole.

KAPITOLA XV

VALEČNÁ KOŘIST V PAŘÍŽI — ZÁPAS, ABY SE ZAJISTILO ROZ-
DĚLENÍ BÝVALÝCH NĚMECKÝCH OSAD PŘED USTROJENÍM
SVAZU — PRESIDENT BOJUJE O SVĚ ZÁSADY

POSLEDNÍ dvě kapitoly ukázaly, jak rázně a úspěšně president rozvíjel dva základní prvky amerického programu v Paříži. Uvedl mocně do popředí rozprav svůj plán Svazu národů a sám byl předsedou komise, která připravovala jeho stanovy. Uskutečnil též po jistém odporu přijetí stejně důležité stránky svého programu: že tento Svaz má být součástí míru. Jest zjevno, že nový řád vítězil na celé čáře.

Avšak lstiví diplomaté starého řádu nespali.

Jim se tento Svaz nelíbil; a nadto si nepřáli, aby byl ve Smlouvě. Kromě toho je opravdu znepokojovaly některé návrhy ve Wilsonově Úmluvě. Chtěl na příklad doopravdy podporovati mandátární dozor na všechny bývalé německé osady a na celé Turecko, jak navrhoval? To pobuřovalo zejména britská dominia a Japonsko, které si přálo rozdělití ihned německé osady v Tichém oceánu a v Africe jako válečnou kořist.

Toto znepokojení rostlo, když president posunoval do popředí plán svého Svazu — a byl zřejmě rozhodnut, učiniti jej skutečnou a podstatnou součástí míru. Co měli činiti?

Jejich plán byl jednoduchý — požadovati ihned rozdělení kořisti, dříve než by došlo k rozpravě o Svazu, nebo mandátární soustavě. Postarali se resolucí z 22. ledna, aby se úvahy o Úmluvě (jak jsem ukázal v poslední kapitole) uklidily bezpečně — jak mínili — do Komise.

Již příštího dne, 23. ledna, pospíchal prudký Lloyd George s rozpravou, jak naložiti s německými osadami. Jednal tak přes to, že shromáždění již přijalo (dne 13. ledna) presidentův »seznam předmětů rozpravy«, podle kterého byl Svaz národů první, pak náhrady a územní otázky, kdežto »osady« byly až na konci.

Byl to neobyčejně smělý a obratný taktický tah, vypočtený především na to, aby Spojenci dostali to, co chtěli, a potom, aby

vyzkoušeli schopnosti a bojovné vlastnosti tohoto amerického vůdce.

Neboť president Wilson byl v Paříži velikým neznámým činitelem. Ačkoliv každý znal, co byl mluvil, nevěděl dosud nikdo, co učiní.

Byl jenom zaníceným kazatelem, který se nakazil světovým nadšením, či to myslel vážně? Do které míry je bojovníkem?

Lloyd George, Clemenceau a Sonnino již dlouho spolu pracovali a navzájem se dobře znali. Setkávali se na konferencích a rozhodovali velmi důležité vojenské problémy; čelili společně politickým krizím a ujednali — jak teď víme určitěji než tehdy — mnohá příští mírová uspořádání, jednak uspořádání opírající se o dřívější tajné úmluvy, jednak uspořádání pozdější, jež vznikla, když vstup Ameriky do války zajistil konečné vítězství spojeneckým zbráním.

Avšak žádný z hlavních vůdců kromě Balfoura se předtím neseťkal tváří v tvář s tímto americkým presidentem, který zaujímal ve světě tak mocné vůdčí postavení mravní. Přijali jej ochotně jako velkého diplomatického stratéga posledního roku války, neboť představoval sílu Ameriky, a jeho zásady, přijaté daleko široko mnohými liberály a radikály celé Evropy, působily právě tak mocným a jednotícím vlivem ve spojeneckých zemích, jako byly žiravinou pro ústřední mocnosti. Avšak teď přišel čas, aby se užilo diplomatické taktiky, jež je pravým opakem diplomatické strategie. A nyní zápasili mezi sebou: nikoli s vnějším nepřítelem. Co učiní Wilson? Bude tato Amerika, plná zvláštních myšlenek a nových zásad, seděti v rodině Evropy jako vážený host, přijímající zdvořile její starobylé zvyky? Či se bude Amerika podobati bohatému a mocnému synovi-vystěhovalci, vrátivšimu se z dalekých krajin, jenž právě zachránil starý domov před dražbou a nyní zamýšlí vykliditi starobylý nábytek a přestavěti dům?

Když tudíž dne 23. ledna Lloyd George navrhoval, aby se rozpravělo o věcech osadních, souhlasili ihned Clemenceau za Francii a Sonnino za Itálii, jako by to všechno bylo již předem bývalo smluveno.

Presidentovi bylo úplně jasno, co znamená tento rychlý a úžasné chytrý taktický obrat. Nijakým způsobem nemohli chytřeji uvést do popředí své myšlenky o mírovém uspořádání, jež byly pravým opakem Wilsonových. V žádném jiném než v tomto celkem jednoduchém případě rozdělení válečné kořisti, jež byla již v jejich rukou, nemohly spojenecké národy ukázati takovéto jednotné stanovisko. Bylo tu »na rozdělení« sta ostrovů, rozsetých po Tichém oceáně, veliký kus Číny a ohromné oblasti v Africe, obydlené 13,000,000 lidí — bývalé to německé osady. Lloyd George pomýšlel též na pokladní komoru starých říší Blízkého Východu a mluvil o »turecké říši«, jejíž veliká část by se »rozparcelovala«

To byla nejzřejmější válečná kořist, s níž bylo lehké disponovatí Rozdělení, provedené ihned, vniklo by všem stranám pocit, že »dostaly něco určitého«, a dobrou diplomatickou náladu pro řešení problémů obtížnějších. Ovšem, Lloyd George uváděl na podporu tohoto postupu jako důvod, že »výhodní otázky a osadní otázky nejsou tak spleť [jako otázky evropské] a pro úsporu času návrhoval, aby se dali do těchto věcí ihned«.¹⁾

President se tomu ihned vzepřel — všechny výroky, jichž zde používám, vzal jsem doslovně z tajných protokolů — a dovozoval, že

světový nepokoj vznikl z neurovnaných evropských poměrů a ne ze stavu věcí na Východě neb v osadách a že by odklad těchto otázek jen zesílil tlak na delegáty mírové konference. Dal by proto přednost tomu, aby se dalo ihned na pořad vše, co může urychlití rozřešení evropských otázek.

Zjevným výsledkem této rozpravy bylo, že zvítězilo stanovisko presidentovo, neboť

rozhodli, že generální tajemník má požádatí všechna poselstva, zastupující mocnosti, jež mají územní nároky, aby v desíti dnech poslala sekretariátu písemné prohlášení.

Nicméně byl president hluboce znepokojen. Bylo teď dosti jasné, že bude mítí chytré odpůrce — nejchytřejší na světě. Nehodlali s ním bojovatí o jeho hlavní snahy. Byla by to bývala špatná taktika. Byla to známá politika, kterou sám později v Radě označil »přijetím v zásadě, avšak odmítutím v podrobnostech«.

Zkrátka, až by se vše úplně uspořádalo podle pravidel staré diplomacie a podle ustanovení tajných úmluv a až by každý národ dostal vše, co mohl dostatí hmotně, strategicky a politicky, měly se bohabojně prohlásití »zásady, vedoucí k spravedlnosti, mravnosti a svobodě« a mělo se jednatí o ustrojení společnosti národů!

Avšak president se rozhodl skoncovatí tuto válku podle nových zásad, jež byly přijaty při příměří. Těch se mělo nyní použítí. Svaz národů neměl býtí vypověděn do nějakého pochybného budoucího kongresu, nýbrž se měl uvéstí v životí ihned. Není vůbec obtížné trpětí idealisty na světě, ovšem nehodlají-li uskutečňovatí své ideály ihned!

Avšak první zásadou úspěšné diplomacie, stejně jako války, jest útok — rychlý a nečekaný útok. Když president Wilson mínil, že dobře pochodil tím, že se odložila rozprava o osadních nárocích, nepočítal s pohyblivostí Lloyda Georgea. Za odpoledního zasedání dne 24. ledna bylo velmi rušno v předpokojí francouzského zahraničního úřadu, kde zasedala Rada Desítí za dveřmi na dva zámky zavřenými.

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desítí dne 23. ledna.

»V tu chvíli,« vypravují tajné protokoly, »vstoupili ministerští předsedové dominií«; trochu střízlivý způsob líčení dramatického příchodu britské říše! Lloyd George byl nepřekonatelný v takovýchto představeních.

Mezi nimi na první pohled působil snad největším dojmem Massey z Nového Zeelandu, veliký to a kosmatý, drsný, hřmotný muž, a Smuts z Jižní Afriky, nejmladší a nejzajímavější z celé skupiny, v stejnokroji divisionáře britské armády. Skupinu doplňoval Hughes z Austrálie, malý, nedoslýchavý, skoro vysušený starý muž s elektrickým naslouchátkem a Borden z Kanady, »nejhezčí muž mírové konference«. Uvedli je do pokoje Rady a Clemenceau je přivítal. Přišli, aby předložili své nároky na většinu dřívějších německých osad, které, jak vyložil Lloyd George, ukoristila osadní vojska. Lloyd George učinil krátké prohlášení, dokazující, že německá osadní politika byla špatná — »v Jihozápadní Africe prováděli úmyslně vyhlazovací politiku«.

Jediná věc, již by prý rád řekl jménem britské říše jako celku, jest, že by byl velmi proti tomu, aby se Německu vrátila kterákoliv z těchto osad.

President WILSON řekl, že myslí, že jsou všichni proti obnovení německých osad.

ORLANDO jménem Itálie a baron MAKINO jménem Japonska souhlasili.

Nebylo jiného mínění, a tato zásada byla přijata...

Tímto krátkým a stručným způsobem odňali osady německé moci. V tomto odnětí podporovaly Spojence vojenské i politické sankce; a oni cítili, že špatná německá správa těchto osad dává jim sankci mravní. Dokonce i Erzberger poznamenal před válkou — neboť skandály německého osadnictví se přetřásaly doma i v cizině — že »by to byla kletba, kdyby se německé osady mohly státí výnosnými jen tím, že by se pohnojily krví domorodců.«¹⁾

Dále se mělo určití, co se má státí s tímto nesmírným opuštěným množstvím více méně bezmocného domorodého lidu. Jestliže mravní zákon mluvil pro to, aby se odňalo Německu, ukládal současně Spojencům mravní povinnost, aby vymyslili soustavu, která by snad nezlodila stejné zlořády pod nějakou příští správou.

Lloyd George byl v svém žilvu, maje dramatisovatí a předvádětí takovouto situaci. Jsa rázný, se svou lví hlavou, hozenou zpět,

¹⁾ Mnozí němečtí vůdcové posuzovali stejně ostře německou osadní politiku. Dernburg, tehdejší státní tajemník, který navštívil osady v roce 1907, řekl v německém sněmu dne 18. února 1908: »Osadníci válčí s každým... Mají jedinou zásadu, nahrabatí peněz, kolik jen možno... Žádají stále na státu, aby nosil bič v ruce.«

Bebel, sociálně demokratický vůdce, řekl v německém sněmu dne 20. března 1918: »Co jsme až dosud slyšeli o našich osadách, rovná se často činům orientálních despotů. Zde jsou též činy krutosti a zvrženosti, jež si nelze představití.«

a chrle vývody v barvitém přívalu, získával a přesvědčoval. Předložil k úvaze tři způsoby, kterými by bylo možno spravovati osady v budoucnu. Prvým způsobem bylo zmezinárodnění nebo přímá správa Svazem národů — a to bez dalšího odůvodňování ihned zavrhl — a také Konference nikdy vážně neuvažovala o tomto způsobu. Zkušenosti, jichž se předtím nabylo s takovýmto mezinárodním dozorem v Kongu, v Samoju, Nových Hebridách, Egyptě a Maroku, byly nešťastné. Druhý způsob byl, »že by měl jeden z národů vzítí na se opatrovnictví jménem Svazu jakožto zmocnitele« — myšlenka, která se již dříve široce rozbírala, jakožto součást plánu Svazu národů. Třetí byla přímá anekse podle starého způsobu — a té si přála britská dominia, a to hned — a v této anekční politice je Lloyd George podporoval. Kdyby mohl zavéstí tuto politiku při osadách, kde neměl na starosti ani tak zájem Velké Británie, jako dominií, značilo by to, že by se mu lehčeji plavalo, až by došlo na problém »rozdělení turecké říše«, který již měl před očima.

»Byl bych rád,« řekl, »aby se Konference chovala k těmto územím jako k části dominií, která jich dobyla.«

Odůvodňoval teď toto řešení, které prezident Wilson nazval o něco později »čirým rozdělením kořisti«, právě tak rázně a živě, jako se v lednu 1918, když heslo »sebeurčení« letělo světem, rázně a živě zasazoval o jeho pronikavější uplatňování, než kdy prezident Wilson zamýšlel — pro domorodé africké kmeny. Dne 5. ledna 1918 řekl na kongresu Trade Unií, který rázně podporoval zásadu »žádné anekse«:

O německých osadách jsem opětovně prohlásil, že disponovati jimi jest vyhrazeno Konferenci, jejíž rozhodnutí musí především přihlížeti k přáním a zájmům domorodého obyvatelstva těchto osad.

Tehdy si živě představoval, jak tyto osady jaksí samy řídí své vlastní osudy, avšak v nynějším jednání, kdy musil hověti zcela jinému záměru, viděl před sebou některé z nich stejně živě jako »kanibalské osady, kde se lidé vzájemně jedí«.

Potom přednesli svou věc ministerští předsedové dominií. Nejříve Hughes z Austrálie, kterýž žádal Novou Guineu a ostatní ostrovy; po něm Massey z Nového Zélandu, který žádal Samou, a po něm generál Smuts z Jižní Afriky, který žádal německou Jihozápadní Afriku. Byli všichni bez obalu pro okamžitou aneksi a jejich závěry vyplývaly ve skutečnosti ze stejných návštěví:

1. Válečné náklady a ztráty dominií a skutečnost, že nynějšími držiteli jsou vojska dominií nebo britská.

2. Strategická bezpečnost a vojenská potřeba dominií. »Kdyby některá silná mocnost ovládala Novou Guineu,« řekl Hughes, »ovládala by Austrálii.« »Samoa,« dovozoval Massey z Nového Zé-

landu, »má velikou strategickou důležitost a jest klíčem k Tichému oceánu« — a proto ji měl naprosto ovládati Nový Zéland.

3. Všechna dominia dovozovala, že zájmy domorodců budou zajištěny politikou přímé anekse. Dominia jsou prý lidovlády: »Činí, co mohou nejlepšího pro civilisaci v této části světa.« Massey připomněl, že »dnes jest šest domorodců členy sněmovny Nového Zélandu«.

Generál Smuts měl poněkud jiné stanovisko, neboť vysvětloval, že německá Jihozápadní Afrika jest ve skutečnosti »pustá krajina, bez výnosu větší ceny«, a poněvadž má málo obyvatelstva, nebyla by mandátární soustava tak účinná, jako přímé připojení.

Konečně Sir Robert Borden z Kanady řekl, že »dominium, jež zastupuje, neuplatňuje žádných územních nároků«, byl však pro to, aby se ostatním dominiím dalo, čeho si přejí. Po celou Konferenci nečinila Kanada pro sebe vůbec žádných sobeckých nároků, ačkoliv měla veliké ztráty a přinesla veliké válečné oběti — celkem daleko větší než Spojené státy. Kanada měla ovšem jiné postavení, než ostatní dominia, nestrachujíc se o bezpečnost. Austrálie a Nový Zéland byly v tom zcela jinak, neboť viděly vzrůst nové japonské říše a nastávající zápas o vládu v Tichém oceánu. Mimo to Kanada, podobně jako Spojené státy, měla ohromné nerozvitě zdroje přírodního bohatství a nepotřebovala dalšího území.

Jestliže britská dominia přímo žádala okamžité rozdělení »válečné kořisti« — dříve než se upraví cokoli jiného — nezůstali ani Japonci ani Francouzové pozadu. V nejbližším zasedání Rady Desíti (27. ledna) se objevil Japonec, jehož někteří zvali »mlčenlivým účastníkem míru«, baron Makino, a řekl, že »japonská vláda se pokládá za oprávněnou požadovati na německé vládě úplného odstoupení

a) najatého území kiaučauského, železnic a jiných práv, jež mělo Německo v šantunské provincii;

b) všech ostrovů, jež Německo drželo v Tichém oceánu severně od rovníku.

Následujícího dne Simon, francouzský ministr osad, stejně bez obalu požadoval za Francii aneksi Toga a Kamerunu v Africe a opíral tento požadavek částečně o některé tajné úmluvy mezi Velkou Británií a Francií. Byl pro »prostou aneksi, a tu přišel dnes podporovati«. Objevilo se současně, že Belgie pomýšlela na německou Východní Afriku a že Itálie měla některé jiné předběžné nároky podle tajné londýnské úmluvy. O něco později Portugalsko, když se dovědělo, oč jde, také trochu zapištělo, ale nikdo tomu nevěnoval pozornosti.

Nic nemůže býti jasnějšího, než takto projevená spornost názorů. Odmítala se v celku mírová zásada presidenta Wilsona; zásada, kterou všichni národové přijali při příměří.

»Žádné anekse« a »sebeurčení« byla hesla mírového programu; ne »pouhé fráze«, avšak »záruky na výsost závazného řádu«.

»Obyvatelstvo a krajiny,« řekl prezident, »nemají se vyměňovati mezi vládami, jako by byly pouhými movitostmi nebo sedláky na šachovnici.« Přesly dny výbojů a územní rozpínavosti,« řekl v řeči o »Čtrnácti člancích«. A pátý článek z Čtrnácti zněl:

Svobodné, bezelstné a úplně nestranné urovnání všech osadních nároků, založené na přesném zachování zásady, že při rozhodování všech takovýchto otázek svrchovanosti musí mít zájmy příslušného obyvatelstva stejnou váhu se slušnými nároky vlády, o jejímž právním důvodu se má uvažovati.

Avšak zde, jak se prezidentovi zdálo, se nároky především zakládaly na bezpečnosti a zájmu velikých vlád, nikoli na »zásadě, že zájem nejslabšího jest tak svatý jako zájem nejsilnějšího.« Krátce, jemu to připadalo přímo jako používání starých způsobů hrabivosti — jako »čiré dělení kořisti«. Nevybíral slov, vyjadřuje v Radě své mínění — seděl na židli jsa poněkud nakloněn kupředu, mluvil pevně, trochu tlumeně a chvíli se při tom díval na Lloyda Georgea a pak na Clemenceaua:

Svět by řekl, že veliké mocnosti nejdříve rozdělily bezmocné části světa a potom tvořily Svaz národů. Bylo by holou skutečností, že každá z těchto částí světa byla přidělena některé veliké mocnosti. Rád by poukázal s veškerou přímostí na to, že svět nepřijme takového jednání: to by znamenalo Svaz národů a oni by se musili vrátit k soustavě soutěživého zbrojení, hromadění dluhy a břemeno velikých armád.)

Prezident se snažil zavést novou zásadu; »nový řád«; nový způsob chování silných národů k slabému a bezmocnému lidu. Nečinil toho jen proto, že to bylo správné neb »ideální«, ale protože to byla nejučinnější cesta, jak odstraniti nebezpečí a vojenské náklady a příčiny války.

Jest však nutno, aby vůdce, který zamítá starý způsob uspořádání, dovedl obhájití a vyložiti způsob nový. Ostatní věděli, že donucují presidenta Wilsona, aby hájil soustavy, které on a jeho Komise pro Svaz národů neměla dosud kdy vypracovati. Napadli jeho frontu v nejslabším bodu. On se však postavil silně na obranu.

Dne 27. ledna v Radě Desíti »jasně prohlásil, co chtí ti, kdož navrhují opatrovnictví Svazu národů jmenováním mandátářů«. Byla to velmi význačná skupina mužů, která ho poslouchala toho dne v staré francouzské budově na Quai d'Orsay. Měl před sebou vůdčí osoby tří velikých evropských národů — britské říše,

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti dne 28. ledna.

Francie a Italie — provázené zahraničními ministry. Byli též přítomni všichni ministerští předsedové britských dominií a zástupcové Japonska [Makino, Matsui a Saburi] a Číny [Wang, Ku a Čao]. I se znalci, tajemníky a tlumočnický bylo v sále dvaatřicet osob a alespoň pětadvacet z nich (snad všichni kromě Číňanů) bylo přímo proti prezidentovým novým zásadám. Zde jsou jeho slova:

Základem této myšlenky bylo citění, které se rozšířilo po celém světě proti dalším aneksím. Nemají-li se osady vrátiti Německu [jak všichni souhlasí], musí se přece nalézt nějaká jiná základna pro jejich rozvoj a pro péči o obyvatelstvo těchto zaostalých území. Proto vznikla myšlenka správy skrze mandátáře, kteří by jednali jménem Svazu národů... Musí se nalézt nějaká instituce, jež by uskutečnila myšlenky, tanoucí na mysli, zejména rozvoj země ku prospěchu těch, kdož jsou již v ní a k užítku těch, kdož v ní budou žiti později...

Jde o to, sloužiti obyvatelstvu v zaostalých krajích, stříci ho před zneužitím, jaké se vyskytovalo za německé správy a jaké by snad mohlo nastati pod jinou správou. Dále tam, kde se obyvatelstvo a země dosud nevyvinulo, zajistiti jejich rozvoj tak, aby, až přijde čas, chápaly své zájmy a staly se tak způsobilými vyjádřiti přání o konečném poměru — a snad došly k tomu, aby toužily po spojení se zmocněnou vládou...

»Svaz národů ustanoví nejprve některé obecné zásady pro plnou moc, zejména, že se území mají spravovati především se zřetelem ke zlepšení poměrů obyvatelstva. Za druhé, že se nemá rozlišovati mezi členy Svazu národů v přístupu k zdrojům těchto území... Všechny země budou platiti stejná cla a všechny budou mítí stejné právo na přístup.«

Jestliže anekční proces bude postupovati, zlehčí se Svaz národů hned na začátku. Rozšířilo se již mnoho klamných pověstí o mírové konferenci. Ti, kdož stojí proti ní nepřátelsky, říkají, že jediným jejím záměrem jest rozdělití kořist. Jestliže oni jistou měrou ospravedlní toto tvrzení, zlehčí to Konferenci.

To jest krátce prezidentova myšlenka o nové zásadě, o jejíž užívání se snažil. Odporovala úplna starým imperialistickým zvyklostem.

Mluvil jsem o ní jako o »prezidentově myšlence«, avšak nebyla jeho: náležela Americe. Měla své kořeny v tradičních zásadách a politice Spojených států, ačkoliv, jak ukáží, šel v ní prezident Wilson o krok dále, užívaje plánu generála Smutse o mandátární soustavě jako praktické základny svého programu.

Amerika měla ovšem liberálnější podklad pro osadní politiku než kterýkoliv národ Starého světa. Zájmy obchodní a potřeba investovati kapitál neukládaly nám nikdy povinnost osadní rozpínavosti jako Velké Británii. Nebyli jsme nikdy nuceni hledati východisko pro přebytečné obyvatelstvo, jako Japonsko, Italie nebo

Německo. Silná menšina dokonce odporovala takové podmínečné rozpínavosti, do níž se naše země zapletla na konci španělské války, kdy otázka »imperialismu« rostla mocně, byť ne úspěšně.

Užití ideálů opatrovnictví na osadní državy hájilo mnoho dřívějších amerických vůdců, bez zřetele na politickou příslušnost: Elihu Root, tehdejší tajemník války, varuje v svých instrukcích Taftově komisi pro Filipiny z roku 1900 tuto komisi: »aby pamtovála, že vláda, kterou má vytvořit, jest určena ne pro naše uspokojení, nebo pro vyjádření našeho teoretického hlediska, nýbrž pro štěstí, mír a zdar obyvatelstva filipinských ostrovů.«

President Mc Kinley napsal v poselství senátu (ze dne 3. prosince 1900):

Válečné osudy vložily na tento národ nehledané opatrovnictví, jež nutno vykonávati nesobecky a jež uvaluje na tuto vládu mravní jakož i hmotnou odpovědnost vůči oněm milionům, jež jsme zbavili tíživého jha... Nepřežali jsme lehkovážně svou povinnost strážce.

President Roosevelt prohlásil v svém výročním poselství senátu ze dne 6. prosince 1904, že

naším hlavním důvodem, aby je (Filipiny) dále drželi, musí býti povinnost pokusiti se konati v dobré víře svůj díl ze světové práce.

President Taft šel o krok dále a tvrdil ve výročním poselství senátu v prosinci 1912, že

se snažíme probuditi národního ducha, a ne, jak činila dřívější osadní teorie, potlačití tohoto ducha. Povahu námi konaného díla rozpoznal bystře Východ a náš dosavadní úspěch sledovali s nemalou závistí ti, kdož zahájivše touž politiku, uzřeli, že jsou v osidlech poměrů, které vzešly v dřívějších dnech a z odchýlných správních teorií...

President Wilson přijal a následoval tuto americkou politiku s nadšením. Víme, že dne 20. dubna 1915 řekl:

Nežádáme si ani stopy cizího území. Bylo-li podle okolností naší povinností nebo pokládali-li jsme v okolnostech minulých za svou povinnost zaujmouti území, jež bychom byli jinak nepomýšleli zaujmouti, myslím, že mohu s dobrým svědomím říci, že jsme pokládali za svou povinnost spravovati toto území ne pro sebe, nýbrž pro lid v něm žijící, a uložiti svému svědomí — nehledati v tom pro sebe užitku, nýbrž pokládati se za plnomocníky k velikému dílu pro ty, jimž ve skutečnosti náleží.

Užívalo se různých slov na vyjádření nové zásady osadního vztahu. Mc Kinley si představoval Ameriku jako »strážce« a Wilson jako »plnomocníka«.

Byl však ještě jiný významný a pokročilejší živel v americké myšlence. Neměli jsme býti jenom plnomocníky slabších národů, což jest idea povědomá také nejlepšimu britskému názoru o osadních povinnostech (»břímě bílého muže«), nýbrž byli jsme podle slov presidenta Tafta určeni k tomu, abychom »probouzeli národního ducha, a nikoli, jak činila dřívější osadní teorie, abychom jej potlačovali.«

Tuto myšlenku rozvíjel president Wilson opětovně v svých řečech, tak na příklad v Topeku za své západní přípravné cesty:

Největším překvapením světa v politickém smyslu byl odchod Spojených států z Kuby. Řekli jsme: »Bojovali jsme tuto válku pro obyvatele Kuby, teď je po ní a hodláme vrátiti Kubu jejímu obyvatelstvu,« a státníci všech hlavních evropských měst se potajmu smáli... Americký lid cítil totiž v případě Filipin, ačkoliv ostatní svět tomu dosud nevěří. Jsme plnomocníky filipinského lidu, a jakmile pocítíme, že může pečovati o své věci bez našeho přímého zasahování a ochrany, bude vlajka Spojených států opětně oslabena splněním slibu.

To jest trest amerického myšlení na konci války. Byla to myšlenka národních služeb světu.

Nicméně až do svého příjezdu do Evropy nedal president najevo, že by zamýšlel vtěliti takovou zásadu do Svazu národů. Nešetkáváme se s ní v dřívějších nárysech »Úmluvy«. Avšak když přišel do Paříže, uviděl leták: (»Svaz národů — praktický návrh«), sepsaný generálem Janem Smutsem z Jižní Afriky a uveřejněný v prosinci 1918. Obsahoval návrh na zřízení »mandatární soustavy« pro území, náležející starým císařstvím, ruskému, rakousko-uherskému a tureckému. Jak jsem již ukázal, státnické návrhy generála Smutse působily na presidenta Wilsona velikým dojmem — a myšlenka mandatární soustavy, jako části odpovědnosti Svazu splýnula ihned s americkými zásadami, které choval v své mysli, i přijal ji za vlastní. A jakmile vstoupil do Konference a uzřel divoké soupeření pro národní a vojenskou rozpínavost — zatím co myšlenka plnomocenství byla úplně zatemnena — přesvědčil se více než kdy jindy, že podpora důležitých osadních zásad, za nimiž stála Amerika, vyžádá si vši síly Svazu národů a Ameriky v něm zastoupené.

Avšak president, použit návrhu generála Smutse, rozvinul jej dále, než kdy generál Smuts zamýšlel. Zevšeobecnil jej. Generál Smuts nikdy nezamýšlel použití této zásady na bývalé německé osady, nýbrž jen na stará císařství, která se měla »zlikvidovati«. Avšak president pokládal přímou aneksi těchto ohromných osadních území v Africe, Asii a v Tichém oceáně s jejich milionovým obyvatelstvem a velikou strategickou, politickou a hospodářskou hodnotou za stejně nebezpečnou v praxi a pravděpodobnou při-

činu budoucích válek, jako aneksi částí Turecka, Ruska nebo Rakouska. Předvídal jasně nesnáze, které později vzejdou z vlády nad Tichým oceánem a Čínou — nebudou-li nové zásady přijaty hned na počátku.

Takto shledáváme, a to je dosti zvláštní, že v prvních rozvážnějších rozpravách, jak naložiti s německými osadami, podporuje prezident široké všeobecné použití mandátární zásady a že generál Smuts se zasazuje o to, aby se připojila německá Jihozápadní Afrika přímo k jeho dominiu, Jižní Africe. Na prezidentovi spočívalo v Radě všechno zápolení o tuto novou zásadu; dokonce i jeho vlastní státní tajemník pro zahraniční věci, Lansing, byl skrytě proti němu.

Rozprava takto dne 23. ledna náhle Lloydem Georgem zahájena zabírala po celý týden většinu času Rady Desíti a stala se velmi rozvážněnou a rozhořčenou.

Jestliže chtěli úmyslně tímto zápasem vyzkoušeti presidentovu opravdovost a bojovnou schopnost, nebylo na konci týdne nikde nejmenší pochybnosti o jeho schopnosti jakožto bystrého a odhodlaného bojovníka — ani o tom, že »starý řád« nebude mít lehkou práci. Tvrdilo se, že kdyby byl býval prezident nějak s to, aby ovládl organizaci Konference nebo určoval její program, že by jim byl mohl »postavit v cestu« své zásady rozhodněji, avšak takovýto základní rozpor se nedal rozřešiti nějakým úskokem organizačním, nebo dovedným uspořádáním programu. Musil se řešiti a vybojovati dříve neb později: tkvěl v jádru věci, a nikoliv, jak se zdálo starým taktikům, jenom ve formě. »Připravuje se teď nový režim,« řekl prezident a v sále sotva někdo věřil v tento nový režim!

Jak málo ostatní chápali, jak nesmírně vážně prezident věc pojímá, jest viděti z toho, že Lloyd George, který sám navrhl dne 22. ledna resoluce, předpisující mandátární soustavu, poznamenává dne 27. ledna:

Jest to po prvé, kdy jsme slyšeli výklad [mandátární] zásady... Předložila se nám nová zásada, a byl bych rád, aby se vyzkoušela.

Rekl, že jest pro mandátární zásady, avšak byl též pro to, aby britské osady dostaly, čeho především potřebují. »Nemyslí,« vypravují tajné protokoly, »že by zvláštní výjimka ve prospěch dominií poškodila celou věc«. Australský Hughes »připouští ochotně, že se mandátární soustava hodí na jiné části, nemůže se však nikdy hoditi pro Novou Guineu«. Massey z Nového Zee-landu řekl, že jest »velmi nadšen pro Svaz národů,« avšak bál se, aby se mu neuložilo »na počátku příliš těžké břemeno«, a proto by rozdělil nejdříve osady a pak »vypravil Svaz národů do světa

s čistým listem«. Byli ochotni ponechati presidentovi jeho zásady a Svaz, až by si присvojili osady, kterých si přáli.

Zato Francouzové byli mnohem upřímnější: nepředstírali, že věří mandátární soustavě, nebo Svazu národů jakožto způsobům, jak nakládati s osadami. Simon, francouzský osadní ministr, byl pro »čistou a přímou anexi«; prohlásil, že Francie žádá, »aby se jí dovolilo pokračovati v jejím civilisačním díle v tropické Africe«. Simon byl také přichystán opřít francouzské nároky zcela bez obalu o tajné úmluvy, uzavřené předtím ve válce. Nabídl se dokonce, že »přečte dva dopisy vyměněné za války mezi Cambonem (francouzským zahraničním ministrem) a Sirem Edwardem Greyem (britským tajemníkem pro zahraniční věci) a obírající se prozatímním rozdělením Toga a Kamerunu,« avšak Lloyd George jej od toho ihned odvrátil řka, že »nemyslí, že by bylo právě teď užitečné čísti tyto listiny.«¹⁾

Ačkoliv se Lloyd George obával, aby nebyly v této době vrženy do rozprav tajné úmluvy, objevilo se brzo, jak jsou spojenci veskrz mezi sebou svázáni těmito starými ujednáními. Tak shledal prezident při rozpravě o ostrovech v Tichém oceáně záhy, že musí hájiti aplikace své nové zásady proti tuhému tajnému ujednání mezi Japonskem a Velkou Británií, které stanovilo, že Velká Británie má mít všechny bývalé německé ostrovy v Tichém oceáně jižně od rovníku a Japonsko všechny severně od rovníku.

Dne 28. ledna se dospělo v rozpravě na pokraj roztržky.

President WILSON [jak líčí protokoly] poznamenal, že do-
savadní rozprava byla v podstatě odmítnutím v podrobnostech
... vši zásady mandátární. Rozprava došla k bodu, kde se
zdá, že se jejich cesty rozbíhají.

Zde jej přerušil Balfour, který často zasahoval chlácholivě v nesnadných situacích poznámkou, že »britští plnomocníci neodmítají myšlenku mandátární vlády«. Hájí prý sám silně této zásady. Nenamítá se prý nic vzhledem »k oblastem, dobytým britskými vojsky a spravovaným Londýnem«, nýbrž vzhledem »k oblastem, dobytým samosprávnými dominií«. Měl by rád čas »na promyšlení těchto otázek«.

President Wilson potom pronesl mocnou výzvu, aby tato nová zásada byla přijata:

Připouštěl, že myšlenka je nová a že nelze očekávati, že by se našla rozvinuta v nějakých dokumentech nebo projevech... Dospěli jsme teprve k tomu, že ji přijímá jen císařská britská vláda vzhledem k území, jehož na Německu dobyla vojska pod přímým vedením londýnské vlády. Je to důležitá výjimka, z které má radost, avšak je zjevné, že je to jediná výjimka ze zamítavého stanoviska k myšlence

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 28. ledna.

o plnomocenství jménem Svazu národů... Svaz národů být musí, a my se nemůžeme vrátit k *status quo ante*... na jeho zajištění by nebyla žádná oběť příliš veliká.

Nemůže prý tuto věc odkládati déle, než Lloyd George. Den jeho odjezdu jest již určen...

Když se konečně ukázalo, že prezident nepovolí, že ho nelze podvésti tím, že by se přijal neurčitý slib Svazu pro budoucnost a vše se ihned uspořádalo ve smyslu starých vojenských a národních zájmů, změnili jeho odpůrci ještě jednou s velkou obratností způsob svého útoku. Francouzové zkoušeli jednu cestu, Angličané druhou, a obě jasně vyznačovaly povahu útočících národů. Po celou pařížskou konferenci byli vždy Francouzové přímější a upřímnější než Angličané. Jestliže něco mysleli, řekli to. Vědělo se, kde stojí Clemenceau, a co zamýšlí; nikdy se nevědělo, kde stojí Lloyd George. Nepostál nikdy dvakrát na témže místě.

Když nemohli Francouzové přimět presidenta v tajných konferencích, aby přijal jejich bezohlednou myšlenku »prosté anekse«, počali proti němu útočit prudce v novinách, zvláště v těch novinách, o kterých bylo známo, že jsou mluvčí francouzského zahraničního úřadu. Jali se prudce kritizovat presidenta i jeho »nemožné ideály«. Ačkoliv jednání za silnými dveřmi na Quai d'Orsay mělo být úplně tajné, takže američtí dopisovatelé neměli skoro žádné vědomosti o tom, co se dělo, byly francouzské žurnály zjevně podrobně informovány. Anglické listy uveřejnily velmi podrobnou zprávu o rozepři mezi Wilsonem a Hughesem z Austrálie, které nechybělo důrazu a dramatického vzruchu, aniž snad podstatné pravdivosti uváděných skutečností, poněvadž jednání bylo tajné. Hughes v rozmluvách se zpravodaji jen málo zahaloval útoky na Wilsona.

Dne 30. ledna protestoval prezident proti těmto útokům nikoli proto, jak řekl, že »by se dotýkaly jeho dobré nálady,« nýbrž proto, že šlo o »otázku výsady«.

Prohlašovalo se [řekl], že pokud se týká ideálů presidenta Wilsona, on [president Wilson] neví, jak jeho ideály budou působit. Kdyby se tyto články vyskytovaly dále, byl by nucen uveřejnit svůj názor. Doposud mluvil jenom s lidmi v tomto sále a s členy amerického poselstva, takže tisku o mínění presidenta Wilsona ani jím, ani jeho druhý nebylo nic oznámeno... Nicméně by mohla přijít chvíle, kdy by byl nucen proti svému přání podati veřejně podrobný výklad svého názoru.

Ihned přestaly přímé útoky ve francouzském tisku, neboť Francouzové si nepřáli, aby se prezident dovolával veřejnosti proti jejich anekčnímu programu — avšak od té doby byly v některých listech mezi řádky jemné narážky na presidenta. Tato vytrvalá, chytrá a kousavá oposice, tak vyhýbavá, že jí nebylo lze lehkou

čeliti — kritika v narážkách, v níž jsou Francouzi nevyrovnatelní mistři — čtená každodenně všemi účastníky mírové konference, působila velmi na ztížení presidentova úkolu. Někteří členové americké komise navrhovali, aby se Konference přeložila do některého neutrálního města, jako jest Ženeva, aby se uniklo tomuto ovzduší.

Naproti tomu měli Angličané plán mnohem důmyslnější. Jestliže nemohli pohnouti Wilsona, aby upustil od mandátární soustavy pro osady, mohli by snad dokázat, aby se provedlo rozdělení, a určily podmínky před Úmluvou o Svazu a odloučeně od ní. Prohlásili tudíž lákavou teorii, že Svaz »už tu skutečně je«, jak to vyjádřil Lloyd George v resoluci ve valném zasedání dne 25. ledna. A australský Hughes řekl, že »Svaz národů *de facto* již v tomto pokoji existuje«. Tento *de facto* Svaz by tedy mohl osady rozdělit — je-li libo, ať se to jmenuje mandáty — avšak za podmínek libých příjemcům. Přáli si držení!

Lloyd George uspořádal oddělenou schůzku poselstva britské říše — která podle všech líčení byla rozvášněná — a s velkou nesnází přiměl ministerské předsedy dominií, aby se shodli na resoluci, podávající výměr mandátární soustavy krásnými ušlechtilými výrazy, s nadějí, že uspokojí presidenta a pohne jej k tomu, aby souhlasil s okamžitým rozdělením.

Přišel do Rady Desíti dne 30. ledna a řekl:

Velká Británie se rozhodla po zralé úvaze přijmouti zásadu mandátární: avšak dominia nepřijala úplně tohoto rozhodnutí. Nicméně jsou dominia ochotna přijmouti závěry obsažené v listině, jichž se dosáhlo jakožto kompromisu, poněvadž si jsou úplně vědoma, že by nemohlo být většího neštěstí, než kdyby se zmocněnci rozešli, nedospěvše ke konečnému rozhodnutí. Jest rozhodnuto, že se teorie mandátární přijímá pro všechny výboje v bývalé turecké říši a v německých osadách.

Resoluce, kterou potom předložil Lloyd George, byla dosti velkomyslná vzhledem k tureckým územím a k německým zemím v Střední Africe — jež tvořily dvě třídy mandátů. Avšak třetí třída, zahrnující německou Jihozápadní Afriku a ostrovy v Tichém oceáně, na kterýchžto zemích měla dominia zájem, byla vymezena výrazy žádané přímé aneksi tak blízkými, jak jen bylo možno, při čemž se zachovávalo veškero zdání soustavy. Měly »být spravovány podle zákonů mandatářského státu, jako jeho nedílná část«, a ukládalo se jedině omezení »ochrana... zájmů domácího obyvatelstva«. »Stejná příležitost pro obchod a průmysl ostatních členů Svazu národů«, zkratka »otevřené dveře«, vyhrazené pro středoafriká území, se zde zřejmě pomíjely.

Prezident si nestěžoval na výrazy resoluce; dokonce prohlásil, že jest to »velmi potěšitelná listina«. Avšak nechtěl se dáti vehnati do jednání na jejím podkladě.

»Vinili mě, že jsem beznadějný idealista, avšak ve skutečnosti jsem nepřijal nikdy ideálu, dokud jsem neviděl, jak jej možno ve skutečnosti provést.« Za druhé, mandátární zásada závisela, pokud šlo o její náležitou působnost, na Svazu národů a národové Svaz národů dosud nevypracovali a nepřijali. »Nelze se dovolávat neurčitěho prostředku.«

Zkrátka odporoval rozdělení osad, dokud nebude mít jistoty o přijetí celého programu. Neboť, jakmile by se ostrovy a africké osady skutečně přidělily, nebylo by již zájmu o vybudování »pevných základů«, jak to prezident vyjádřil, »které by nesly vrchní stavbu«. Mandáty musí počkat na Svaz, avšak Svaz se urychlí.

To však neuspokojovalo Spojence. Jak baron Sonnino poznamenal při jiné příležitosti: »Chtějí přesně vědět, co mají dostat.« A ihned vypukla znovu rozepře s novou prudkostí.

LLOYD GEORGE poznamenal, že si přes veškerý povinný zřetel k prezidentu Wilsonovi nemůže pomoci, aby neřekl, že prohlášení, jež právě vyslechli, plní jej beznadějí.

Připomenul prezidentovi, že ministerští předsedové dominií se dali jen nesnadno přemluvit k přijetí mandátární myšlenky, a to jen jako ke kompromisu.

Prezident WILSON nyní vyjádřil názor, že se věci mandátů nemá poskytovat úvěru, dokud se o ní více neví — to jest, dokud není Svaz národů určitě na papíře. Na to zástupci dominií ovšem odpovědí, že si přejí vidět jej v činnosti, a ne na papíře... Námitku, že se zřízení Svazu národů dokoná koncem příštího týdne, pokládá za poněkud sanguinickou, jelikož to znamená formulovatí ustrojení celého světa... Bylo by idealismem myslit, že lze spolčení celého světa vykonat v devíti neb desíti dnech. Jemu však jde především o brzký mír.

Bylo ovšem nesmyslem předpokládat, že »okamžitý mír« závisí na rozdělení německých osad v Tichém oceánu, nebo na urovnání afrických nebo dokonce tureckých otázek. Nebylo otázek, jež by bylo lze snáze odložit — a jež byly konečně opravdu odloženy na dlouho. Velikými a důležitými problémy byly ty, jež byly přímo před nimi v Evropě. Žádné jiné otázky však nebylo lze jako této takticky tak úspěšně a mocně použít k zmatení presidenta, nebo k tomu, aby jeho pokus užítí zásad, které oni všichni schválili, vypadal jako nemožný.

Prezident WILSON vyjádřil názor, že neřekl nic, co by odůvodňovalo sklíčenost. Jest ochoten přijmouti návrhy Lloyda Georgea za námět k nové úvaze, až bude hotov úplný nárys Svazu národů... Lloyd George řekl, že Svaz národů je již přijat a že bude nutno uchýlit se k němu pro uspořádání různých otázek. Podle presidentova mínění zdůraz-

ňuje tento názor potřebu, aby se poznalo zřízení, které se má obíratí těmito otázkami... Proto by rád pobídl své kolegy, aby urychlili nárys Svazu národů v konečné podobě.

Při podrobné rozpravě o ustanoveních resolucí Lloyda Georgea podali Massey a Hughes další námitky a vývody ve prospěch přímé anekse.

Na konec se stala rozprava tak ostrou, že se prezident Wilson obrátil k Hughesovi a Masseyovi.

Prezident WILSON se tázal, zda tomu má rozumět tak, jako by Nový Zeeland a Austrálie byly předložily Konferenci ultimatum. Přišli sem a předložili svou žádost o aneksi Nové Guiney a Samoy. Má tomu rozumět tak, že to jest minimum jejich ústupků? Že jejich souhlas s plánem závisí na tomto ústupku? A že zamýšlejí činiti vše možné, aby překazili celou dohodu, jestliže toho teď určitě nedostanou?

Hughes byl velmi nedoslýchavý a měl nevýhodu, že neslyšel důvodů druhé strany.

HUGHES odpověděl, že prezident Wilson vyložil věc docela dobře a že takové jest jejich stanovisko, s výhradou toho, co prohlásil dnes ráno... Pro přítomnost prý to představuje maximum jejich ústupků v tomto směru.¹⁾

Avšak přes tuto vyzývavost vyslovili se nakonec oba, jak Hughes, tak Massey, že očekávají, že resoluce bude přijata. Ačkoliv dominia tímto způsobem připustila, aby se otázka mandátů odevzdala Komisi pro Svaz národů, mrzelo je to značně. Francouzové byli rovněž trpce zklamáni, nejenom proto, že selhalo okamžité rozdělení osad, nýbrž i z jiného závažného důvodu. Chtěli mít právo zřídit v svých mandátárních osadách domorodé vojsko nejenom pro policejní účely v osadách, nýbrž aby bojovalo pro Francii i kdekoliv jinde. V tom se také setkali s rozhodným odporem presidenta Wilsona, jak podrobně vyličeeno v jiné kapitole.²⁾ Není pochyby, že také Japonci byli zklamáni, avšak chovali se pokojně a vyčkávali svého času.

Takový byl první velký zápas na mírové konferenci. Prezident ukázal, že zamýšlí bojovat proti každému pokusu přijmouti uspořádání podle »starého řádu«, že bude žádati, aby se Svaz nepochybně bohabojné úvaze nějakého neurčitěho budoucího kongresu, nýbrž aby se ustavil jako »nedílná součást míru«. Avšak to byla jen první bitva dlouhé a kruté války.

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 30. ledna.

²⁾ Viz kapitolu XXIV.

KAPITOLA XVI

SESTAVOVÁNÍ ÚMLUVY O SVAZU NÁRODŮ — PRÁCE KOMISE PRO SVAZ NÁRODŮ — SNAHA VYVÁZNOUTI Z VÁLEČNÉHO OVZDUŠÍ PŘEDBĚŽNOU SMLOUVOU, UPRAVUJÍCÍ VOJENSKÉ NÁMOŘNÍ A VZDUCHOVÉ PODMÍNKY

KDYŽ president ukázal odbojem proti okamžitému rozdělení dřívějších německých osad jako válečné kořisti (což jsem vylčil v poslední kapitole), že jest odhodlán bojovati proti všem pokusům o uspořádání podle »starého řádu«, a když uskutečnil prosulou resolucí ze dne 25. ledna svůj základní požadavek, aby Svaz národů byl »nedílnou částí všeobecné mírové smlouvy«, musil teď přikročiti naléhavě a jak možná rychle k tvoření ústavy tohoto Svazu. Jak jsem ukázal v dřívější kapitole, byl jeho plán hotov a 3. února se konala první schůze Komise pro Svaz národů.

I když však získal uznání toho, co pokládal za »klíč k celé úpravě« — což jest po jistých stránkách nejdůležitější událostí celé mírové konference — měli přes to ostatní spojenci neobyčejně silné taktické postavení. Měli dva způsoby, jak čeliti presidentovu záměru, a zkusili nyní oba. První byl, proraziti se skutečnou úpravou podle vlastních zájmů a tajných úmluv a dostati, čeho si přáli, zatím co by projekt Svazu národů byl podvázán předběžnými rozpravami Komise pro Svaz národů. Když tento plán selhal, měli po ruce druhý způsob, a to uskutečniti takový Svaz národů, jaký by jim byl po chuti. Byli až příliš ochotní přijmouti za nedílnou část smlouvy Svaz, který by se jim líbil. Tak na příklad Francouzové, kdyby byli mohli dosíci Svazu, který by byl vojenským spolkem s mezinárodní armádou (jíž by ovšem veleli francouzští generálové) a všeobecnou nucenou vojenskou službou — a oni se o to pokoušeli — byli by jej více než rádi spojili a svázali se smlouvou jakéhokoliv druhu.

Z toho vyplývá, proč se po 3. únoru přesunul zájem s Rady Desíti ke Komisi pro Svaz národů. President, jak jsem již řekl, chápal velikou důležitost tohoto zápasu, přijal předsednictví Komise a vedl boj. Dosáhl toho, že byl Svaz přijat za součást míru; teď bylo nutno, aby uskutečnil Svaz, jakého si přáli Američané.

Jest zajímavé, že hlavní stan Rady Desíti, kde se mělo provésti územní, hospodářské a vojenské uspořádání, byl v starém francouzském zahraničním ministerstvu u Seiny, v ovzduší a okolí staré diplomacie, kdežto hlavní stan Komise pro Svaz národů byl v prozatímním a neúředním stanovišti Americké komise v hotelu Crillon — který byl úplně bez tradice. Onen byl neprodyšně uzavřen; tento byl otevřen opravdu celému světu. V onom se scházely jenom veliké mocnosti; v tomto velké i malé. Onen hleděl vzad; tento vpřed. Onen se zabýval výhradně současnými zájmy a obavami velkých spojeneckých mocností; tento budoucí ustáleností, mírem a spravedlností celého světa.

Po šest následujících týdnů od 3. února do poloviny března — v období, v němž připadá tvoření Svazu (3.—14. únor) a krátká presidentova cesta domů do Ameriky (15. únor—14. březen) — upírala se pozornost celého světa valnou měrou na americký program, na »nový řád«, na Svaz národů. Bylo to veliké a nadějně období Konference. Američané zřejmě získávali. Crillon zastínil Quai d'Orsay. Byl to skvělý strategický tah a president projevil všestranně své velké schopnosti.

Avšak svět je velmi starý; návyk je starý, tradice je stará; Quai d'Orsay je u Seiny už od pradávna. Jest šedé věkem. Obkličují je veliké kamenné zdi a železné brány. Číhá tu v svých zákopech. Dívá se přes Place de la Concorde na hotel Crillon a číhá. Jest moudré a cynické — a jisté! Říká: »Co bylo, bude.« »Žijeme životem mrtvých,« praví Clemenceau, cituje Comta, »a to je pravda.« Ano, Clemenceau — a Francouzové — jsou ovšem zosobněním starého. A Wilson a Američané zosobňují nové.

Nikdo neznázorňoval novost v Paříži tak věrně, jako plukovník House z Texasu. Texas a Paříž! Texas — s malým pozadím avšak s ideály a bojovými hesly, plný průkopnické sousedskosti, ale s bystrou soudností; přímý, smělý a optimistický, avšak náchylný k názoru, že se problémy rozhodují spíše srdcem než hlavou — Texas jest skutečný protinožec Paříže.

Tak uvádějí dějiny vhodně na jeviště své veliké události. Bylo to v úřadovně plukovníka Housea v Crillonu — v třetím poschodí — kde se konala tato schůze národů, aby vytvořila novou světovou ústavu. Vyjeli jste rychle zdviží — a už jste tam byli.

Plukovník House uspořádal schůze dovedně. President seděl v čele stolu. Po jeho pravici byl Orlando, italský ministerský předseda, a mimo tyto dva nebylo tu vůdců velmocí. Po jeho levici seděl plukovník House, čilý, jasných očí, obezřelý, málomluvný. Na křesle přímo za nimi, nakláněje se při šeptání dopředu, byl americký právní rádce Komise, David Hunter Miller. Po levici plukovníka Housea byli britští členové, Lord Robert Cecil a generál Smuts. To byla skupina pro Svaz. Trochu dále seděli francouz-

ští zmocněnci, Bourgeois a Larnaude, jež možno nazvatí oposící.

Za Japonsko tu byli baron Makino a viscount Chinda; mlčeliví, chladní, ale ostražití; zasáhli mocně jen tehdy, když šlo o jejich zájmy. Koo, za Čínu, mluvil mnohem více než oba Japonci dohromady a blížil se ze všech zmocněnců nejvíce americkému stanovisku. Belgie, Brasilie, Portugalsko a Srbsko měly zastoupení již v prvních schůzích a později přistoupilo ke Komisi Řecko — vedené schopným Venizelem — Polsko, Rumunsko a Československo.

Přihlédneme-li k času, který se spotřeboval na rozpravy, shledáme, že Bourgeois z Francie mluvil více než všichni ostatní členové Komise dohromady. President jakožto předseda jevil k diskusím velkou ochotu a promluvil velikou řeč — o Monroeově nauce. Nebyla uveřejněna, avšak ti, kdož ji slyšeli, prohlašují souhlasně, že náleží mezi největší řeči, které proslovil v Evropě. Tito muži, z nichž někteří jako president a Orlando byli velmi zaprázdňeni jinými poradami, sešli se tu v patnácti zasedáních (v deseti před odjezdem presidentovým, v pěti po jeho návratu), z nichž se většina konala večer a část se protáhla až do únavných hodin popůlnočních.

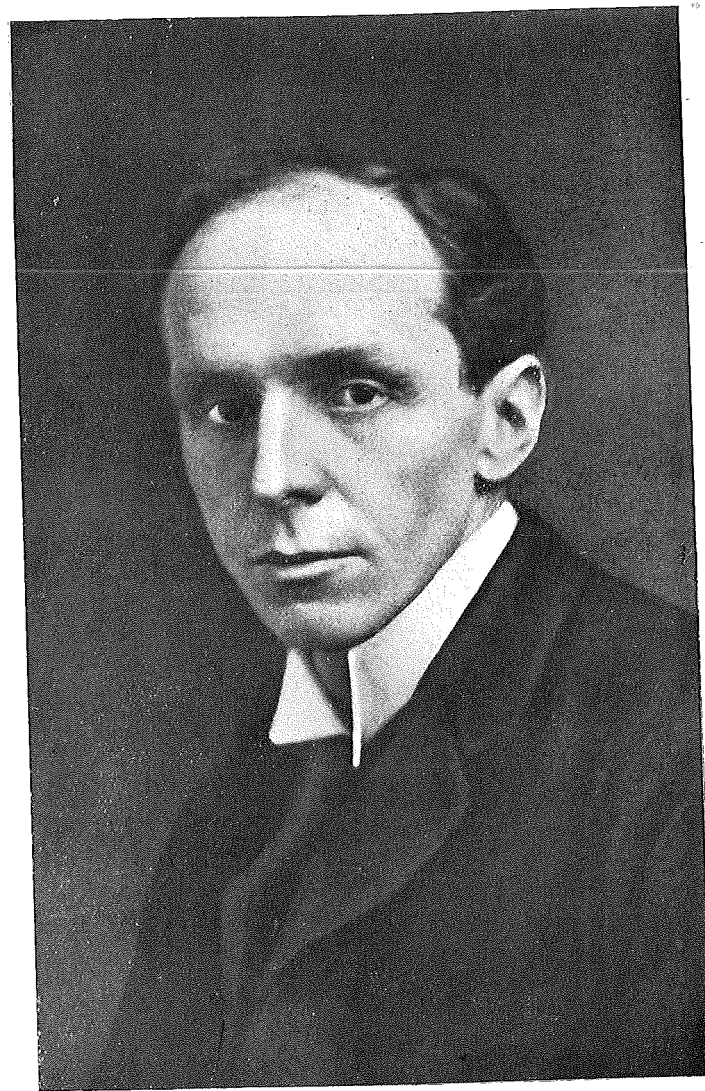
Byla to nejpracovitější komise v Paříži. President ji popoháněl, věda, jakou cenu má čas, jak na ní závisí uspořádání, na které se nedočkavě naléhalo v Radě Desíti, a jak úplně na ní závisí americký program.

První schůze byla 3. února v půl třetí odpoledne. K úvaze zmocněncům předloženy podané nárysy ústavy budoucího Svazu národů. Nárysy americko-britský, francouzský a italský. Již v kapitole XIII jsem vylíčil presidentův plán Svazu, jak se obrátil ve třech nárysech. Bylo nutno uvést jej v souhlas s britským plánem a kompromisní nárys zhotovili D. H. Miller za Ameriku a C. J. B. Hurst za Velkou Britanii.¹⁾ Neuspokojoval žádnou stranu, zejména ne presidenta, avšak konečně byl přijat za podklad rozpravy. Byl zřejmým taktickým vítězstvím. Přiváděl Francouze, kteří byli jedinými silnými odpůrci, do postavení kritiků, snažících se o dodatky k dokumentu, již na zkoušku přijatému. Francie upadla do osidel v Crillonu, tak jako Amerika na Quai d'Orsay.

Než president odplul domů, konalo se deset schůzí Komise pro Svaz Národů, poslední 13. února v půl čtvrté, aby se urovnaly tyto rozpory v stanovisku ke Svazu. Bylo snadné smířiti stanovisko americké a britské, avšak jakmile se zahájila rozprava v Komisi, ukázala diskuse s Francouzi (a Italy) téměř nesmířitelné rozpory v tom, čím má Svaz podstatně býti a co má činiti.²⁾

¹⁾ Viz díl III, dokument 16, kde je nárys Miller-Hurstův v plném znění.

²⁾ Ježto hlavní význam francouzského plánu jest v rozvinutí vojenských sankcí, ponechávám jeho popis a rozpravu o něm do části IV — viz zvláště kapitolu XX. Úplný text tohoto plánu viz v díle III, dokument 17.

Lord Robert Cecil

V těchto rozpravách vzniklo několik skupin sporných otázek:

1. Organizace a zastoupení.
2. Organizace arbitráže.
3. Záruky.
4. Zmocňovací soustava.
5. Práva menšin: rasových a náboženských
6. Obmezení zbrojení.
7. Obchodní rovnost a svoboda průchodu.

Pět posledních skupin má tak důležitý význam, že vyžadují zvláštního objasnění. Osadami a zmocňovací soustavou jsem se zabýval v předcházející kapitole. O otázce záruk jsme částečně rozprávěli v kapitole XIII a budeme se jí zabývatí opět při zkoumání Úmluvy. Připomínám však zde, že Hurst-Millerův nárys vypustil podrobné klausule presidentova článku, dopouštějící, aby se přezkoumal status quo, takže se článek X v konečném znění stal bezbarvou zárukou smluvních ujednání, nehledíme-li k jeho obměně článkem XI, který dovoluje, aby kterýkoli člen přednesl v Radě případy ohrožení světového míru. O třech posledních předmětech pojednávám při jiné příležitosti.

Ovšem již od samého začátku zamýšlel Wilson na to, aby všichni národové byli ve Svazu. Nějaký čas snad uplyne, než se připustí Německo a ostatní nepřátelští národové, avšak dříve nebo později mají tam též vstoupiti.

Jestliže to měl býti skutečný Svaz se vzájemnými zárukami nějaké ceny, a ne pouhé poradní shromáždění neb soudní dvůr, jako Tribunál v Haagu, bylo nutno, aby tu byl nějaký působivý dohled. Jaký měl býti? Které národy mají býti zastoupeny?

Pokud se týká tohoto důležitého problému, vynořily se ihned dvě myšlenky: Neboť čím silnější měl Svaz býti, tím důležitější byl problém organizace a zastoupení.

1. Opravdový a úplný dozor velmocí. To byl Cecilův plán (prosinec 1918), ale ve skutečnosti to byl plán Svaté Alliance z roku 1815. Průběhem války, a zvláště na jejím sklonku, vyvinula se jakási konferenční diplomacie; vůdcové velkých států se scházeli na konferencích a určovali postup spojených národů.¹⁾ Tato diplomacie pracovala výborně ve válce; proč by tak nemělo býti i na dále?

2. Dozor tělesa neb těles složených ze zástupců jak velkých, tak malých mocností, při čemž by se však konečné rozhodnutí vyhradilo velmocem. To bylo nepochybně původní Wilsonovou myšlenkou, ale on ji nevypracoval. Bylo to také myšlenkou Smutsovou a Wilson vložil Smutsovy podrobnější návrhy do druhého

¹⁾ Viz cennou studii Sira Maurice Hankeye »Konferenční diplomacie«, *The Round Table*, březem 1921.

(nejdříve otištěného) nárysu. Vývoj přesných obrysů této soustavy dal podnět k rozpravě.

Skutečné Wilsonovo stanovisko k doзору velmocí jest jasné. Kdežto ostatní vůdcové — snad mimo Smutse — si představovali tento dozor jako právo a zájem velmocí, představoval si jej Wilson jako odpovědnost, břemeno a povinnost. Nepouštěl nikdy se zřetele širších mravních důsledků, a proto mu nikdy nemohou porozumět kritické jako Lansing, podle něhož jest nutno, aby se taková spořádání zakládala buď na fiktivní »rovnoprávnosti« nebo na rovnováze mezi rovnými právy a rovnými silami. Tak dovozuje prezident Wilson zástupcům malých států (dne 31. května) nezbytnou potřebu doзору velmocí velmi důležitou okolností, že všechna tíha obrany rozhodnutí, jež se stanou, spočine na velmocích.¹⁾

Prezident měl vždy za to, že úkolem Ameriky ve Svazu jest povinnost nebo služba — jež ovšem na konec ustálením světa přinesou ohromný hmotný i mravní zisk Americe a všem národům — nikoliv však snahy, jež by vynesly zisk samotné Americe neb samotným velikým mocnostem. Nikdo neporozumí Wilsonovu postupu v Paříži, nemá-li stále na mysli tohoto hlavního činitele jeho nauky: že vždy pomýšlel nejprve na prospěch lidstva, všech národů, ne několika. Byl vždy pro součinnost za jakéhokoliv doзору, jen když podle jeho názoru za daných světových podmínek povede nejlépe k cíli.

Co se ve skutečnosti událo v Komisi pro Svaz národů, jest velmi prosté, ačkoliv se na rozpravy spotřebovalo mnoho času. Komise se skládala ze zástupců pěti velmocí a devíti malých mocností, a když přišlo na přetřes složení rady Svazové, žádaly malé mocnosti ihned zastoupení a nebylo lze je odmítnouti. Byl tedy přijat (dne 13. února) návrh na Radu, kterou by tvořilo pět velmocí a čtyři malé mocnosti, a další ustanovení, že každá malá mocnost »má zasedati jako člen, jakmile by se jednání dotýkalo přímo jejich zájmů«, i kdyby jinak do Rady nepatřila. Při této organizaci mají malé svazové mocnosti přístup do Rady dvojím způsobem — jako pravidelné menšinové zastoupení a jako zvláštní zastoupení, když jsou na pořadu jejich zájmy. Tato Rada se Shromážděním, skládajícím se ze všech národů, tvoří kostru Svazu.

Otázka zastoupení britských dominií, o níž se mnoho rozpravělo v Americe, nepřišla vůbec nikdy na přetřes přímo v Komisi. Wilson s počátku odporoval jejich zvláštnímu zastoupení na mírové konferenci, a když se v této věci poddal, nemohl jí hájiti, když šlo o Svaz.

Rozpravy o zastoupení a organizaci vyjasnily dosti dobře, co

¹⁾ Viz Protokoly, 18. valné zasedání ze dne 31. května 1919.

lze nazvatí výkonnou a zákonodárnou funkcí Svazu, třebaš jen v jádře. Zbývaly soudní funkce.

S počátku byl Wilson proti stálému soudnímu tělesu jakožto orgánu Svazu. Plukovník House, jak jsem již v jedné dřívější kapitole ukázal, pomýšlel na takovýto soudní dvůr v svém nárysu Úmluvy, pokládal jej za nutný a prorokoval mu velikou budoucnost. Wilson jej v svých nárysech vynechal. Zato spoléhal úplně na organizaci arbitráže, obsaženou ve všech dřívějších návrzích Svazu, jež zařadil do článku V tohoto prvního nárysu. O tomto předmětu se rozvinula dlouhá a složitá rozprava, jak v prvních desíti zasedáních, v kterých se nárys Úmluvy probíral, tak v dalších pěti, v nichž se přehlížela. Ježto se tyto rozpravy obírají spíše otázkou postupu než zásadou, nemusíme se zde jimi zabývatí. Postačí říci, že byl zřízen jak Stálý mezinárodní soudní dvůr (článek XIV), tak promyšlená soustava (články XII, XIII, XV). Později se Soudní dvůr skutečně ustavil a jeho první zasedání se konalo roku 1922 v Haagu.

Tak vypracovala Komise Svaz.¹⁾

Dne 14. února se konalo nejdůležitější a nejzajímavější valné zasedání mírové konference. Prezident předložil úplnou Úmluvu a četl ji nahlas.

Isem šťasten, že mohu říci, že jest to jednomyslná zpráva zástupců čtrnácti národů.

Jeho řeč byla vroucí a plná naděje.

Živá věc se zrodila... Ačkoliv jest pružná a povšechná ve výrazech, jest určitá v tom, co jsme měli učiniti určitým. Jest určitou zárukou míru. Jest určitou zárukou proti útokům.

Jest mu také jasné, jak se tyto záruky mají uplatňovati. Práví:

V pozadí tohoto programu stojí ozbrojená moc, avšak jen v pozadí, a nedostačí-li mravní síla světa, dostačí fyzická síla světa. Ale ta jest posledním prostředkem, ježto zamýšlíme ústavu míru a ne válečný svaz.

Zdůrazňuje dále důležitost Svazu nejen jakožto záruku míru, nýbrž i v ostatních věcech mezinárodní součinnosti.

Nechceme, aby toto byl jen Svaz na zajišťování světového míru. Jest to Svaz, který může posloužiti součinnosti v jakékoli mezinárodní věci.

Tak uskutečnil prezident svou Úmluvu, avšak těsně předtím, kdy chtěl odjetí z Evropy, aby ji předložil svému národu (15.

¹⁾ Viz díl III, dokument 18, kde je úplný text Úmluvy ze 14. února.

února), musil čeliti jinému velkému a důležitému problému, který jej znepokojoval od počátku.

Bylo by možno nazvatí jej ovzduším mírové konference.

Válka byla věru sotva u konce. Paříž žila v ovzduší poplachů, armády na stráží, rány zející a rozvaliny ještě dýmající. Bylo to ovzduší příznivé k sjednání tvrdého, těžkého a odvetného míru, jakého si přál »starý řád«. Nebylo to ovzduší, v němž by mohly dýchatí a působiti mír »nestranné spravedlnosti« neb opravný a uklidňující útvar, jako Svaz národů.

Američané záhy pochopili železnou nutnost dostati se z tohoto ovzduší, zbaviti se války a určití vojenské a námořní podmínky. Pak by bylo možno dáti se s jasnější myslí do mírových podmínek. Při vyjednávání o příměří se zasazoval generál Bliss rázně o požadavek okamžitého odzbrojení Německa. Dovožoval, že, bude-li německá armáda demobilisována a její výzbroj odevzdána, že se budou moci také spojenecké armády rychle demobilisovati a poslati domů. Vráti se rychleji pravidelné poměry a bude se moci rozprávěti o míru na slušnější základně.

Avšak ostatní spojenci přehlasovali Blisse. Více než čeho jiného báli se Francouzi rychlé demobilisace spojených velmocí a byli proti všemu, co by k tomu mohlo směřovati, i kdyby to bylo okamžité odzbrojení Německa. Jejich programem bylo zmrzačiti Německo a současně udržeti mocné spojenecké armády. Pro tuto politiku měli dva důvody:

Za prvé hodlali žádati kruté a dalekošáhlé podmínky, zahrnující trvalé hospodářské okovy a vojenský dozor nad Německem v budoucnosti, a ty nebylo lze uložiti bez hrozby velkými armádami, připravenými k okamžitému pochodu na Berlín.

Za druhé, výstřednější francouzští militaristé, jako Foch, navrhovali hned v prvních dnech Konference a později opětovně naléhali a přáli si použití těchto ohromných armád — i s 2,000.000 svěžích mladých amerických vojáků — ku pochodu přes Německo a k podrobení Ruska. Foch měl napoleonské sny o obrovských nových válkách, v kterých hrálo hlavní úlohu dobytí Ruska.

Posuzují-li se tyto plány, jest ovšem nutno stále pamatovati, co Francie snášela, jak trpěla, z jakého nebezpečí stěží vyvázla, jak naprosto nedůvěřovala svému nepříteli za Rýnem a jak se ho bála. Německá politika, jež chtěla zničiti vojensky i hospodářsky Belgii a severní Francii, ukázala jim živě, co by Němci byli učinili, kdyby byli zvítězili. Francie trpěla opravdu jakýmsi národním otřesem.

Avšak nebylo právě úkolem Američanů v Paříži, aby se dali sváděti těmito výstředními požadavky a těmito nervosními obavami, které nejevily rozumu, nýbrž panický strach. Naproti tomu viděl Wilson, že jest naprosto nutno zabezpečiti Francii před úto-

kem — tak ji zbaviti strachu — a o to se snažil silnou a přímou vzájemnou zárukou všech národů v X. článku Úmluvy. A později, když ani to Francouze neuklidnilo, stupňoval dokonce tuto záruku tím, že dal souhlas k zvláštnímu anglo-americkému spolku, který by chránil Francii, dokud by se Svaz pevně nezorganizoval; na tuto smluvu se v Americe ostře útočilo a senát ji neschválil. Avšak tito odpůrci presidentových tvořivých plánů neřekli, jak by se mělo dojiti k světovému míru a k nějakému skutečnému odzbrojování, bez uklidnění obav Francouzů a jiných národů.

Když pak už Američané souhlasili v Úmluvě s ochranou Francie »před vnějším útokem«, bylo jejich zřejmým úkolem a svatou povinností mírniti výstřední požadavky a uskutečniti rozumné uspořádání — uspořádání, které by obstálo i po válce a nevedlo rychle k novým válkám pomsty a odvety.

Proto se president snažil při každé příležitosti dostati se co možno nejrychleji z ovzduší vojenské moci a z dozoru generálů. Potíral celý francouzský program na hospodářské zmrzačení Německa, na stálý vojenský dohled nad německým průmyslem, na použití spojeneckých armád proti Rusku. Při rokování o prodloužení příměří na měsíc, kteréž mělo projíti asi v té době, kdy se Wilson plavil do Ameriky, navrhovali Francouzové, aby se ustanovení rozšířila a aby se přidaly nové podmínky, jaké by se mohly uvaliti jedině při pohrůžce, že se použije armád. Wilson — a Bliss — byli všemožně proti tomu. Dovožovali, že se 11. listopadu učinilo s Německem ujednání a že je se ctí nemohou měniti. Oba byli též proti myšlence vojenského míru.

Desítka konala bouřlivé schůze o těchto problémech, zvláště 7. a 12. února, hlavně mezi Wilsonem a Clemenceauem. Britové byli úplně na straně Američanů; Halové sympatisovali s Francouzi, avšak v tomto období se neprohlásili.

Ale přes francouzské přání pracovaly události neúprosne proti nim. Bylo úplně nemožno udržeti ohromné spojenecké armády. Lloyd George cítil, že by mohl zdržovati demobilisaci jen s velkým politickým nebezpečím pro sebe samého. Byl jako Wilson pro to, aby se hoši poslali domů »tak rychle, jak je jen lodí mohou odvézti.« Dokonce i Clemenceau (avšak Foch ne) měl veliké starosti s požadavkem lidu ve Francii, aby byli válkou znavení veteráni propuštěni.

Zápas se vyvrcholil dne 12. února, tři dny před presidentovým odjezdem. Byla to přímá hádka o obnovení příměří (16. února). Clemenceau si přál, aby se příměří uložily nové podmínky, které ve skutečnosti byly reparacemi; přál si, aby se příměří prodloužilo na další měsíc; přál si, aby se podržely spojenecké armády. Wilson žádal, aby se sestavily konečné vojenské a námořní podmínky a předložily Němcům, takže by se Německo mohlo ihned a úplně odzbrojiti a spojenecké armády okamžitě

demobilisovati. Avšak Clemenceau při tom úplně zuřil a vytýkal Wilsonovi, »že podává otázku v akademickém, teoretickém a učitelském osvětlení«, řekl, »že zná Němce« a že jediná jistota záleží v podržení armády k jich zastrašení. Věřil jen ve vojenský mír, který by se jim uložil a v dlouho trvající hospodářský dohled, podporovaný vojenskou mocí.

Zde přispěl prezidentovi silně ku pomoci Balfour a předložil resoluci, která nařizovala, že se má příměří prodloužit celkem za dřívějších podmínek na neurčité období a že se mají ihned sestavit konečné vojenské a námořní podmínky v podobě předběžné smlouvy a předložiti Němcům.

Směřovala přímo proti Clemenceauovým požadavkům, ale ten ji přijal v odpoledním zasedání téhož dne.

Takto zvítězily snahy Wilsonovy. Měla se sestavit předběžná smlouva, obsahující vojenské námořní a vzduchové podmínky. Měl ji vypracovati výbor vojenských znaleců, zatím co by on meškal v Americe. Řekl:

Důvěřuji úplně názorům svých vojenských rádců... Neptej se, aby má nepřítomnost zastavila tak důležité, podstatné a naléhavé dílo, jako jest příprava předběžného míru [pokud jde o vojenské, námořní a vzduchové podmínky]. Doufám, že se vrátím 13. neb 15. března, ježto si povolují pro Ameriku jen týden... Žádal jsem plukovníka Housea, aby zaujal mé místo za mé nepřítomnosti.¹⁾

Pokládal toto rychlé uspořádání vojenských podmínek za krok nejdůležitější. Hodilo se dobře k jeho ostatním mírovým plánům. Až se vrátí, nepřijemné vojenské a námořní podmínky budou s cesty, a ježto Svaz národů byl již přijat, bude moci Konference sestavit za klidnějších poměrů obsáhlé všeobecné podmínky uspořádání. Jeho plán, jak řekl 12. února, »způsobí, že bezpečnost přijde před mírem.«

Když prezident Wilson vyplul onoho nevlídného únorového dne (15.) z Brestského přístavu za dunění děl ze starobylých francouzských pevností a za počt vzdávaných francouzskými námořníky na hradbách, měl dosti důvodů, aby se cítil vítězem. Na cestě domů měl v kapse těžce získanou ústavu nového světového svazu — základní prvek amerického programu. Den předtím ji přijali všichni národové jednomyslně ve veřejném zasedání. Odvážel ji s sebou, aby ji předložil svému lidu.

První měsíc mírové konference od 12. ledna do 15. února byl pozoruhodný. Při jejím začátku se zdálo, jak jsem ukázal v předešlých kapitolách, že se proud žene mocně proti Wilsonovi a americkému plánu uspořádání. Na celém světě »poklesl idealismus«. »Starý řád« vešel do pařížské konference se sebedů-

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 12. února.

věrou. Avšak prezident řadou smělých a obratných útoků uchopil otěže vedení, uvedl americký program mocně do popředí a dlouhý čas se Komise pro Svaz národů dělila o »výsluní« světového zájmu s Radami na Quai d'Orsay. A nakonec zvítězil úplně dvěma velikými základními záměry, pro něž přišel do Evropy.

Ze prvé — 25. ledna zabezpečil jednomyslné přijetí toho, co pokládal za »klíč k celému uspořádání« — že Svaz národů má býti »nedílnou částí obecné mírové smlouvy«.

Ze druhé — 14. února zabezpečil jednomyslné přijetí smlouvy, jež slušně uspokojovala americké záměry.

Byl to těžký boj; zdálo se, že americký program, »nový řád«, jak jej prezident rád nazýval, vítězí přes největší obtíže a proti obrovské přesile. Ve skutečnosti si nebyl prezident jist v žádném bodě; skutečné bitvy měly teprve nastati.

Ačkoliv si mohl prezident se zadostučiněním říci, že tu byl »jednomyslný souhlas« s oběma jeho velikými základními záměry, nebyl ve skutečnosti ani jeden spojenec spokojen. Cítili, že byli poraženi; nebyli spokojeni s výsledkem. Neviděli cesty, kterak by v souhlase s prezidentovým programem dosáhli toho, čeho si přáli ve skutečnosti; bezpečnosti, jaké myslili, že potřebují; územních a hospodářských cílů, kterých doufali dosáhnouti podle tajných úmluv.

Uvažme situaci. Britským dominiím se nepodařilo uskutečnit okamžité rozdělení německých osad. Pod nátlakem přijaly zmocňovací resoluci z 30. ledna, která byla vtělena do Úmluvy, ale nepřinesla jim kžžené dělení osadní paštiky. Pokud to potrvá, měly málo důvodů, aby se těšily z Úmluvy neb z jejího pojetí do mírové smlouvy.

Francouzové byli ještě nespokojenější s průběhem událostí. Přijali 25. ledna plán, aby Úmluva tvořila nedílnou součást Smlouvy, ježto si byli jisti několika věcmi: buď že se jim dostane uspořádání, jakých si přáli, dříve než by se Svaz uskutečnil, nebo že dostanou takový Svaz, jakého si přejí. Ale nedostali z toho nic. Jejich návrh na Svaz — silné, soustředěné ústrojí s mocnými vojenskými silami k ruce, jež bylo podstatnou složkou jejich celého promyšleného zabezpečovacího programu — byl při hlasování v Komisi pro Svaz národů neúprosně zamítnut. Proto jim Svaz, jak vypadal 14. února, nedostačoval, a ačkoliv Bourgeois rázně prohlásil ve valném zasedání, že se boje ještě nevzdává, byla přijata Úmluva jednomyslně a bylo málo naděje na podstatné změny. Lépe převést ji na vedlejší kolej a pracovati tím usilovněji o jiných opatřeních pro skutečnou bezpečnost!

Rovněž Japonci měli důvod ke smutku, ačkoliv mlčeli, neboť jejich klausuli o rovnosti ras, která jim přiváděla krev do varu, stihl též osud jako doplňky francouzské. Nadto — spolu s Francouzi — sdíleli nespokojenost britských dominií, ježto i oni ne-

dostali ihned svůj podíl z německých osad. Japonci dále projeví jasně své záměry se zřetelem k Šantungu — a byli odbytí těšinskými jablíčky.

Ačkoliv se Italové neúčastnili příliš činně těchto rozprav, zajímajíce se hlavně o rakouské uspořádání, přece se jim nelíbila vyhlídka na uspořádání, jakého president hleděl zřejmě dosíci.

Sotva president odplul, otevřely se brány velikému přívalu neřivosti — která se rychle vyhranila v pozoruhodný diplomatický úklad.

Jeho nepřítomnost v té době byla pravděpodobně nutná; nicméně byla nebezpečná. Ponechávala síly »nového řádu« bez zdatného vedení; živlům, které byly proti němu a proti uspořádání na americké základě poskytovala příležitosti, aby si oddychly, zřídily znovu své posice a zahájily mocný protiútok. Kdyby byl president zůstal v Paříži, aby ihned na celé frontě vedl kupředu svůj výboj, aby »upevnil své zisky«, byly by snad bývaly konečné výsledky zcela jiné. Ale on zde nebyl.

Z tohoto důvodu jest badateli měsíc presidentovy nepřítomnosti nejzajímavějším a nejdůležitějším z celé Konference.

KAPITOLA XVII

ZA WILSONOVY NEPŘÍTOMNOSTI — POKUS ODSUNOUTI SVAZ NÁRODŮ — BALFOUROVA RESOLUCE Z 22. ÚNORA — DŮLEŽITÉ WILSONOVO PROHLÁŠENÍ Z 15. BŘEZNA, ŽE »JEST NUTNO, ABY SE SVAZ NÁRODŮ STAL NEDÍLNOU SOUČÁSTÍ MÍROVÉ SMLOUVY« — POČÁTKY OCHLAZENÍ MEZI PRESIDENTEM WILSONEM A PLUKOVNÍKEM HOUSEM

SOTVA president dne 15. února opustil Paříž, počaly odpůřící a nespokojené síly jednati. Dne 24. února přijala Rada Desíti resoluci, která, kdyby se byla uskutečnila, byla by rozbila celý americký mírový návrh.

Byla to nesmírně chytrá strategie, které tito vycvičení diplomaté užívali. Svaz, jak byl navrhován, se jim nelíbil a oni si nepřáli Svazu ve smlouvě, avšak neútočili přímo ani na jeden tento návrh. O Svazu se stala sotva zmínka, až teprve před presidentovým návratem.

Jejich strategie byla tak prostá, jako důmyslná. Zůstali zde, jak jsem ukázal v předešlé kapitole s resolucemi, které president mocně podporoval, aby pořídili rychle předběžnou mírovou smlouvu, obsahující pouze vojenské, námořní a vzduchové podmínky. Co bylo snazšího a jasnějšího, než zevšeobecniť tuto smlouvu, vložití do ní též všechny ostatní podmínky, na nichž jim skutečně záleželo — hranice, odškodné, osady; zkrátka vtěsnati celý mír do předběžné smlouvy bez jakéhokoliv zřetele na Svaz. Tak by dosáhli uspořádání, jakého si přáli a zabránili by demobilisaci spojeneckých armád, dokud by se nevalily podmínky na Německo. To právě byla druhá stránka francouzského útoku, proti níž se stavěli Wilson a Bliss, vtěsnati totiž mírové podmínky do příměří a dosíci takto, aby byly uloženy vojenskou mocí před smlouvou, a nechati stranou Svaz, o němž se právě rokovalo. Kdyby bylo lze Svaz postupně vytlačiti, nebo kdyby se svěřil nějaké budoucí neškodné konferenci, až by se všechno uspořádalo, kdo by se o to staral?

Tedy, ačkoli nelze zrovna říci, že tu bylo přímé spiknutí za Wilsonovy nepřítomnosti, aby se Svaz zabil, nebo odstranil ze

smlouvy, lze s určitostí tvrdit, že se činily úklady jeho plánu předběžného vojenského a námořního míru — což nepřímě musilo skončiti tímž výsledkem.

Když Wilson odešel, vypadalo to, jako by všechny vojenské a nacionalistické síly vstoupily okamžitě do popředí. Lloyd George odjel domů, avšak místo, aby nechal v Paříži na stráží liberální vůdce, kteří byli proniknuti Svazovými cíli — Cecila, Smutse a Barnese — kteří byli dokonce Lloyd Georgeovými kolegy v britské mírové komisi, vyslal Winstona Churchilla, nejmilitarističtějšího britského předáka. Churchill nebyl členem mírového poselstva a neměl předtím vůbec nic co činiti s mírovou konferencí. Nadto byl naprostým odpůrcem Svazu. Po nějaký čas zasedal v Nejvyšší radě též Sir Robert Borden, vůdce Kanady. Ačkoliv nepožadoval pro Kanadu ničeho, podporoval mocně nároky ostatních britských dominií na okamžité rozdělení německých osad. Takto měli tito mužové s Balfourem vésti britské věci v Paříži za presidentovy nepřítomnosti.

První, co Winston Churchill učinil, bylo, že požadoval okamžité zakročení ve věcech ruských a že skutkem podporoval Fochův napoleonský plán, použití vojenské moci proti sovětskému Rusku, plán, který teď Foch vzkřísil s novou odhodlaností. Měly se tedy shromážditi veliké armády i s Američany a měla se vésti ohromná válka k pacifikaci východní Evropy!

Ráno dne 19. února, právě když Clemenceau vstupoval do automobilu, aby odjel na Konferenci, příkradl se úkladník a postřelil ho.

„Jsem Francouz a anarchista,“ vykřikl Cottin.

„To zvíře sřílí dobře,“ řekl Clemenceau, když klesal kupředu.

„To nic není.“

Avšak tento otužilý hrozný stařec musil přece jenom ulehnouti. Takto zůstal na Konferenci jediný význačný státník, Balfour s Pichonem, který vedl francouzské mírové poselstvo a představoval vše, co bylo v diplomacii starého. Ačkoliv Clemenceau nebyl liberál, byl přece prozíravý. Tak se dostal silně do popředí Foch, kterého mohl udržeti jediný Clemenceau.

Zvláštním způsobem — jako by to byla část předem dobře smluveného plánu — také Orlando, který představoval liberální síly Italie, odjel rovněž domů a odevzdal vedení Sonninovi, nepochybně nejpátečnějšímu státníkovi v Paříži.

Pokud se týká Ameriky, byl podle jména vůdcem poselstva Lansing, ačkoliv president Wilson řekl Radě Desíti (dne 12. února), že požádal „plukovníka Housea, aby ho za jeho nepřítomnosti zastupoval.“

V poradách se po celý týden nepromluvílo ani slova o předběžných vojenských podmínkách smlouvy — nejdůležitější to věci, která jim zbývala. Avšak, jak víme, konference pokračovaly pilně

za scénou. Jsou to vlastní slova Balfourova, řečená v tajné poradě, že se soukromě radil s Pichonem a že dokonce pokládal věc za tak důležitou, že šel s Pichonem navštívit Clemenceaua, který tehdy ležel nemocen, jsa poraněn.

V zasedání dne 22. února předložil Balfour svou mimořádnou novou resoluci, nařizující, aby Rada přikročila ihned k uvažování ostatních předběžných mírových podmínek s Německem, kteréž zahrnovaly hranice Německa, finanční a hospodářské uspořádání, odpovědnost za přestoupení válečných zákonů (a později osady) — ve skutečnosti všechno mimo Svaz národů! Resoluce žádala též, aby se pospíšilo — a ukládala komisím, aby své zprávy podaly »nejpozději v sobotu 8. března« — to jest o týden dříve, než se mohl navrátiti president Wilson.¹⁾

Ačkoliv se v Radě o tomto návrhu dříve vůbec nestala zmínka a není žádného protokolu o rozpravě, přijali jej všichni ihned a s nadšením — vyjímaje Lorda Milnera (jak ukáží později) a Sonnina, který sice v zásadě proti tomu nebyl, ale nepřál si, aby se uspořádání věcí německých stalo před rakouským. Zde jsou poznámky:

PICHON přisvědčil, že Balfour tlumočil velmi přesně Clemenceauovo hledisko. Clemenceau má za to, že se všechny předběžné mírové podmínky mají popohnati pokud možná s nejmenším prodlením, aby se využítokovalo nynější situace v Německu. Podle jeho názoru podporují Clemenceaua maršál Foch a jeho vojenští poradci.

HOUSE řekl, že jest velmi rád, že Konference zamýšlí uskutečniti co nejrychleji předběžný mír... Vždycky cítil, že by odklad prospíval Německu a že čím více by se odkládalo s podpisem míru, tím větší možnost by se naskýtala, aby se okolnosti staly nepříznivějšími pro Spojence. Se zřetelem ke dvěma návrhům, jimiž se teď Konference obírá,

¹⁾ Text Balfourovy resoluce z 22. února podle tajných protokolů Rady Desíti:

1. Bez újmy rozhodnutí Nejvyšší válečné rady, aby se brzo Německu předložily námořní, vojenské a vzduchové podmínky míru, usnáší se Konference, že jest žádoucí, aby se přistoupiilo ihned k úvahám o ostatních předběžných mírových podmínkách s Německem a aby se usilovalo o nejrychlejší provedení nutných zkoumání.

2. Předběžné mírové podmínky mají kromě námořních, vojenských a vzduchových podmínek obsahovati tyto body:

- a) přibližné budoucí hranice Německa;
- b) finanční opatření, která se mají Německu uložit;
- c) naše hospodářské vztahy k Německu po válce;
- d) odpovědnost za porušení válečných zákonů.

3. Aby Konference co nejrychleji měla k ruce výsledek prací různých komisí, které se zaměstnávají těmito předměty, žádá se, aby různé komise podaly zprávy generálnímu tajemníkovi nejpozději v sobotu 8. března. To se netýká komisí zřízených po 15. únoru, které by nebyly s to odevzdati konečné zprávy tak brzy, avšak žádá se, aby se v takovýchto případech podaly prozatímní zprávy o všech věcech, týkajících se předběžných mírových podmínek s Německem.

mají se Němcům uložiti velmi přísné vojenské podmínky. A míní, že by se Němci spíše naklonili k přijetí těchto podmínek, kdyby se jim současně oznámily veškeré mírové podmínky.

LANSING (řekl) ... že by dal přednost tomu, aby se všechny podmínky předběžného míru spojily v jeden pamětní spis... Souhlasí úplně se stanoviskem M. Clemenceaua.¹⁾

Wilsonův návrh podporoval upřímně jenom Lord Milner, který byl při jeho přijetí dne 12. února (zrovna tak jako Lansing) a nyní navrhol, aby se setrvalo při ujednání, které se tehdy učinilo. Pokládal »za nejdůležitější, aby Konference věnovala svůj čas uvažování o konečných námořních a vojenských podmínkách s Německem. Jakmile se o tomto předmětu sjednotí, bude tím úplně vykonána jedna část mírové práce«. V příští schůzi se lord Milner opětovně a ještě rázněji vrátil k těmto důvodům a tlumočil téměř přesně myšlenku presidenta Wilsona a generála Blisse.

Řekl (máme po ruce doslovnou zprávu):

Mluvím pouze za svoji osobu a myslím stále, že konečné odzbrojení Německa (totiž, abychom zeslabili jeho válečnou moc až k tomu stupni, jaký jsme ochotni povolit, aby stále podrželo) jest na výsost naléhavé a že jest to opatření, které musíme učiniti co možno nejrychleji a že toto opatření, jestliže je učiníme, velmi urychlí přijetí... všech ostatních mírových podmínek. Je též zcela podstatnou přípravou k naší demobilisaci...

Ale ovšem, demobilisace byla právě to, čeho si Francouzové nepřáli! A jak Pichon řekl, Clemenceau se dohodl s Fochem a Balfour, Lansing a House jednali ve shodě s Clemenceauem. Plukovník House odpověděl dokonce k důvodům lorda Milnera takto:

Trvá na tom, že se Konference má vrátiti k původnímu návrhu Balfourovu o Německu.

Nemělo smyslu, aby Lord Milner pokračoval v svých rozkladech, když oba Francouzové a Američané i Balfour, vůdce britského poselstva, byli proti němu.

Zbývalo slyšeti ještě jeden národ, Japonce. Japonští zmocněnci, Makino a Matsui stále vyčkávali v mlčení, jako jejich kamenný Budha, až se došlo k tomu, na čem jim skutečně záleželo. Pak tichým hlasem, co nejméně slovy, tonem téměř obhajovacím na konci schůze rovnou vystřelili, jak činili jejich vojáci u Port Arthuru.

Baron MAKINO se tázal, zda přibližné budoucí hranice Německa, o nichž se zmiňuje paragraf 2 a (Balfourovy resoluce), uzavírají německé osady.

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 22. února.

BALFOUR odpověděl, že bylo úmyslem osady do nich zahrnouti...

MATSUI se tázal, se zřetelem k paragrafu 2 a, zda obsahuje veškerá práva, na příklad práva, kterých nabylo Německo nad železnicemi a doly v Číně.

BALFOUR míní, že slova *inter alia* obsahují v sobě takovéto otázky.

LANSING souhlasil a poznamenal, že slova *inter alia* by mohla zahrnovati též otázku válečných zajatců, kterou míní položit zvlášť.¹⁾

Tak Japonci, když se zeptali na osady, železnice, doly a Šantung a když je Balfour znova hojně ubezpečil, zase se zamlčeli. Zde vzala za nepřítomnosti Wilsonovy počátek šantunská dohoda, kterou tak ostře napadali v Americe.

Tímto prostým postupem se každému dostalo ujištění, že se všechny »praktické podrobnosti« vloží do předběžné smlouvy — hranice, odškodné, osady, doly, železnice — a zřetel ke Svazu národů. Tímto prostým postupem se každému dostalo ujištění, že se všechny »praktické podrobnosti« vloží do předběžné smlouvy — hranice, odškodné, osady, doly, železnice — a zřetel ke Svazu národů.

Jest velmi nesnadné vyložiti důvody, proč se Balfour přihlásil k tomuto hnutí jako k vlastnímu dítěti. Britové dychtili, jak Lord Milner dovozoval, aby dospěli k podmínkám, které by dovolily demobilisaci před dlouhými rozpravami o ostatních podmínkách. Sám Balfour (Lloyd George se odebral právě domů) sestavil a podporoval teprve před desíti dny resoluce, formulující Wilsonův plán předběžné vojenské smlouvy. Tehdy byl silně zajedno s Wilsonem.

Co ho tak náhle obrátilo?

Správná odpověď by asi byla: Lloyd George.

Lloyd George odjel domů, aby podobně jako Wilson podal své zemi zprávu; konala se veliká a bouřlivá ministerská rada. Na pořadu byly ruské poměry, které byly nanejvýše neuspokojivé. Churchill žádal o novou a silnou ruskou politiku a nepochybně útočil na »ten nesmysl« Svazu národů. Probírala se zde ještě druhá věc — hořká nespokojenost ministerských předsedů dominií nad tím, že nedostali osad, jichž si přáli — neboť australský ministerský předseda Hughes mluvil rozhořčeně v Londýně. Každý se stával odkladem netrpělivým — bylo nutno urychlití mír!

Bylo zřejmo, že Lloyd George zase jednou změnil překotně ná-zory. Wilsona oposice utvrzovala v zásadách, avšak na tohoto Walesana, který měl státnický smysl, ale ne zásady, působila právě opačně — přenašela jej skokem do druhého extrému. Lloyd George si pomyslel, že zašel příliš daleko v této svazové záležitosti. Poslal tudíž do Paříže nejmilitarističtějšího vůdce Churchilla a o několik dní později změnil Balfour pozoruhodně postup. Balfour náležel k nejpoutavějším osobám na mírové konferenci.

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 22. února.

Měl podivuhodného ducha a memoranda v Paříži jím připravená a důvody jím v poradách přednesené byly nad jiné skvělejší a vtipnější. Jeho pamětní spis o tureckém uspořádání se zřetelem na italské nároky jest v pravém slova smyslu klasický. Bylo hezké viděti ho u práce s poloironickým, filosofickým zájmem o události. Byl však až do kosti konservativcem a jeho filosofie byla filosofíí pochybování (kdežto Wilsonovou filosofíí byla filosofie víry); »jako pravý anglický Hamlet byl si jist neprospěšností jakéhokoliv počínání«. Pod Wilsonovým mocným a povzbuzujícím vedením byl by došel daleko — velmi daleko! Jakmile Wilson odjel, zdála se vyhlídka bezútěšnou a zápas těžkým; daleko žádoucnějším se zdál mír za jakýchkoliv podmínek a zvláště mír, který by rychle uspokojil povykující britská dominia a kterým by říše dostala, co si v Turecku přála. Taktó Balfour předložil resoluci z 22. února — maje po boku Churchilla, který rychle a bystře rozeznával, co potřeboval, a doma vůdce, který si přál jedné věci dnes a opačné zítra.

Prámem se může říci: Kdyby byl Lloyd George loyálně a pevně setrval při plánu, ujednaném dne 12. února v Radě Desíti, že se má ujednatí předběžný vojenský a námořní mír, byl by prorazil.

Co říci o Američanech? O Lansingovi není nutno říkati mnoho. Byl proti Svazu, tak jak byl navrhován, a byl proti jeho pojetí do Smlouvy. Neměl ani zdání o presidentově představě míru, nebo o úloze Ameriky, jakou v něm měla hráti. Ačkoliv neměl určitých presidentových rozkazů (jak tvrdí v své knize), co má činiti za presidentovy nepřítomnosti, přes to se předtím účastnil každého zasedání Rady, věděl dobře, o čem se jednalo, věděl, oč president bojoval a čeho si přál a sám přijal resoluci, pečující o předběžnou vojenskou úmluvu. Avšak jakmile se president obrátil, souhlasil úplně s Balfourem, Clemenceauem a Fochem v záměru, který by byl zničil celý presidentův plán. Zjevně nikdy nezamýšlel podporovati presidentovu resoluci; neměl asi ani pojem o širších diplomatických důsledcích tohoto tahu, a nechápal, co se má »postavití do popředí«.

Postavení plukovníka Housea bylo mnohem spletitější. Nebyl ve styku s vnitřní strategií, jako byl Lansing. President Wilson řekl Radě, že tu za sebe nechává Housea, avšak nedal Houseovi úplně vysvětlení nebo předpis. Zde opět vystupuje jeden zvláštní presidentův nedostatek — jeho neschopnost, vysvětliti sám sebe, jeho předpoklad, že mysl jeho druhů, kteří přijali jeho vedení, bude nutně sledovati jeho jasný, životný, bystrý, důsledný postup. Vždy předpokládal, že mravní neb dojmová podpora značí též jasné rozumové porozumění — což vůbec není důsledkem. Tento předpoklad, který měl jak o blízkých družích, tak i o lidech ve směs, jest kořenem mnohých nejvážnějších presidentových nesnází. Když jednou věc řekl, myslil patrně, že jí všichni jasně po-

chopili a přijali — bylo to rozumné? — zatím co mnohý nepatrnější politik by mu byl mohl říci, že se věc musí opakovati tisícokrát, uveřejniti ve všech novinách, že se musí složití písnička a zhudebniti!

Plukovník House byl po léta užitečný osamělému mysliteli a vůdci. Byl věrným přítelem tam, kde přátelství bylo nesnadné. Nepřál si nic pro sebe tam, kde každý křičel o úřady a hodnosti. Měl mnoho vlastností, jichž president neměl: vlohu porozuměti lidským bytostem, milé chování a smysl pro přátelský kompromis. Oznamoval presidentovy námitky a zákazy s nepotlačitelnou texaskou srdečností. Nikdo nemohl odolati plukovníku Houseovi! Dlouho potom, když se předpokládalo, že president a plukovník House »se rozešli«, řekl president po své nemoci v ministerské radě, když se kdosi odvážil posuzovati Housea:

»Jsem velmi nakloněn plukovníku Houseovi.«

Mezi presidentovými papíry je mnoho pečlivě uschovaných, tužkou psaných lístků plukovníka Housea, zasílaných presidentovi do Paříže neb jinam po některé řeči nebo navržené resoluci.

Příklady:

Drahý veliteli: Nejlepší, co Jste kdy učinil.

E. M. H.

Nemohlo býti nic lepšího. Zdvojnásbilo to jistotu.

E. M. H.

Po presidentově působivé řeči z 3. února ve francouzské sněmovně došel od plukovníka tento tužkou psaný list:

Drahý veliteli: Věřím, že to, co Jste dnes řekl, povzbudí lid celého světa více, než co Jste až dosud řekl. Bylo to úplně a přesvědčující.

Nebylo to jen lichocení: myslil a cítil tak: a presidenta to nekořečně těšilo.

Pokud byl plukovník House tím, co Clemenceau nazýval »ucho, avšak žádná ústa«, mlčelivý, poslouchající, zpravující pravdivě a obsáhle presidenta, šlo všechno dobře. Jeho pomoc byla veliká a cenná. President si taktó opatřoval skutečností, hlediska a znalost osob, jakých by jinak neměl. House dodával surový materiál, jehož president potřeboval k promyšlení. Kromě lidské přijemnosti měl House osvědčenou prozíravost v posuzování lidí a událostí. President mohl vzíti neb nechati jeho fakta a mínění — jak činil — a jednatí, jak se mu líbilo.

Jakmile však byl House postaven vysoko, a bylo tudíž potřeba, aby se jeho jednání opíralo o naprosto jasné přemýšlení, a požadovalo se břitkého a určitého rozhodování, počal trpěti nedostatky své povahy. Svým pudem a náchylností byl právě tak věrným liberálem, jako president a upřímně podporoval Svaz ná-

rodů; avšak nikdy to nepromyslel. Nevěděl nikdy dobře, kde je, a byl vždy optimista. V jeho myšlenkovém postupu nebylo nic tvrdého, jasného, jistého a určitého. Měl rád lidi a sympatisoval s nimi a protivilo se mu rozhodovati proti nim; toužil dostatí je všechny dohromady, užívati jemných slov a ujistiti je, že tu není žádných opravdových rozporů v mínění — když tu byly. Tak, když 24. února Lord Milner odporoval maršálu Fochovi ve věci předběžné vojenské smlouvy, nalézáme tuto poznámku:

HOUSE projevil názor, že ve skutečnosti není různých mínění mezi členy Konference.

Nuže, byly tu nejhlubší a nejdůležitější rozpory, jak president dobře věděl; nebyla to jen hraná bitva, byla skutečná; nebylo možno jen tak ji sklápnout neb zakřídovat neb vyrovnat vzájemnými ústupky. Nebyla to jen osobní věc dobré vůle a přátelského přibuzenství, která by se dala natřít olejem; byl to makavý zásadní rozpor. Plukovník House, jak se zdálo, neviděl nikdy ve skutečnosti těchto velikých, tuhých linií sporu a nepředstavil si včas, čeho »starý řád« těmito hadími pohyby chtěl dosáhnouti. Nezamýšlel ani na chvílku býti neupřímný k presidentovi; myslil, že slouží rychlému míru; posílal presidentovi dlouhé kabelogramy o tom, co se dělo v Paříži: Avšak jeho činnost zde jako později v Konferenci skončila se tím, že zhudlařil a popletl všechno a že sloužil právě opačnému záměru, než jaký měl president na mysli. Tento posudek se opírá nejen o spisovatelovy závěry, vyvěrající z těsného osobního styku s oběma muži v Paříži, nýbrž i o pečlivé studium všech zpráv mírové konference.

Byly to dépeše plukovníka Housa, z nichž president ponejprv vytušil, jak se věci v Paříži rozvíjejí — a které nepochybně zahrotily výzvu jeho veliké řeči ze dne 4. března, proslovené v Metropolitan Opera House v New Yorku přímo před odjezdem do Francie, v níž tvrdil, že Svaz se musí včleniti do Smlouvy:

Až přivezu Smlouvu zpět, naleznou v ní gentlemani na tomto břehu nejenom Úmluvu o Svazu, nýbrž shledají takovou spojitost mezi Smlouvou a Úmluvou, že neoddělíte Úmluvu od Smlouvy, nechcete-li zničití celý ten živý útvar.

Plukovník House se sešel s presidentem, když přistal v Brestu a jel s ním do Paříže. Od té doby vzrůstalo ochlazení mezi těmito dvěma muži, o němž se ještě zmíním, neboť mělo důležitý a nešťastný vliv na mírovou konferenci. Toto ochlazení nebylo z malicherných osobních příčin a ještě méně z nízké řevnivosti, jak se obyčejně říká, ačkoliv ovšem mělo osobní a malicherné vzeřízení, avšak jeho důvodem byly hlubší nedostatky v porozumění a jednání.

Celkem řečeno, byl postup Rady za tohoto krutého měsíce spíše pošetilý než obmyslný. Bylo to docela lidské. Wilson, vůdce a prorok, který vyžadoval takovou disciplinu a sebeobětování, odešel; vztyčili zlaté tele. Vrátili se k jednání a metodám, jimž rozuměli; dali se cestou, která se jim zdála snadnou, aby dostali to, čeho si přáli. Jediný Clemenceau chápal svou mimořádně jasnou inteligencí přesně, co se dělo, a (jak ukáží) byl první, jenž zavolal: stát, když uzřel, že se plán nepovede. Toto jednání v Paříži, jak myslím, zavinila ne tak zlá obmyslnost, jako naprostý nedostatek rozhledu, mravní vřelosti a prozíravosti. Tito mužové měli před očima vždy nějaký blízký sobecký záměr, který jim vše jiné vyhladil z paměti. Činili rozhodnutí po kouscích, aniž poodstoupili a pozorovali celkový účinek díla. Vnější pozorovatelé však přemítali zprávy s nepokojem nebo s radostí, podle toho, jakého byli přesvědčení. Nepřátelé Svazu nepochybně příliš rychle usoudili, že Svaz jest ztracen, odstraněn ze Smlouvy a vydán, aby zahynul vysílením. Bylo však skutečné zrno pravdy v jejich předpovědech. Ty se horlivě roznášely, dospěly do Spojených států a přiměly Tumultyho, aby kabeľoval na poplach (14. března) a varoval presidenta na zpáteční cestě do Paříže před tím, co se proti němu chystá.

Skoro první zasvěcená osoba, s kterou spisovatel hovořil, když opět vstoupil na francouzskou půdu, řekla mu s úsměvem:

»Nuže, váš Svaz je mrtev.«

To bylo vskutku přesvědčení francouzského tisku. Při nejmenším byl Svaz odsunut na vedlejší kolej — odložen, až by se provedlo skutečné uspořádání. To říkal Pichon zcela přímo; to připouštěl Lord Robert Cecil, věrný přítel Svazu; to předpokládaly londýnské *Times*, dovozující, že mír, k němuž se nyní směřuje, jest ve skutečnosti jen jakýmsi rozšířeným příměřím. Hovořilo se rovněž o budoucím kongresu — po nynější mírové konferenci — který má přetřásati a organisovati Svaz.

Nezdá se, že by tu býval byl úmysl odhlasovati a tak skončiti tento nový plán, dříve než by se vrátil president, nýbrž jenom postaviti Konferenci před *fait accompli* a oživiti lidové očekávání rychlého uspořádání, takže by president nebyl s to plouti proti proudu. Úplné uspořádání nebylo by bývalo možné, ani kdyby, jak se žádalo na počátku, všechny komise podaly zprávu do 8. března. Foch, který měl zvláštní plány, pokoušel se 3. března přiměti Radu k většímu spěchu, avšak bez úspěchu. Neboť tu byly hluboké důvody, pro které tento návrh, tak jak byl britký, byl od začátku odsouzen. Ačkoliv si všichni přáli rychlého míru podle »starého řádu«, přece, když se došlo k podrobnostem, začaly se proklubávati všemožné rozepře. Britové a Francouzové se nemohli ani trochu shodnouti při vojenských ustanoveních; zvláště v tom, jak naložiti se zajatým německým loďstvem. Britové a Japonci byli

ve sporu pro rozdělení bývalých německých kabelů; Italové a Jihoslované byli na ostří meče. Wilson neřekl nikdy nic moudřejšího, než v své řeči v Manchesteru (30. prosince 1918):

Zájem lidí neslučuje: zájem je děli... jenom jediná věc může lidi spojit, a to obecné oddání se právu.

Tak, ačkoliv usilovali co nejvíce spojit se k záhubě celého Wilsonova záměru, shledali, že nejsou s to, aby se na něčem sjednotili. Všichni počali náhle podezřívati Foché a jeho divoké plány. Lloyd George se sváril s Clemenceauem a Italové více, než kdy předtím, dělali námítky proti rychlému míru s Německem, který ponechával stranou rakouské problémy. Všichni počali tápati po nějakém »principu uspořádání«. Ježto zamítali principy Wilsonovy, bylo nutno, aby měli nějaký jiný princip, kterým by odstranili ostře a rychle se rozvíjející žárlivost a soupeřství — ale neměli ho. Uchýlovali se znovu ke Svazu národů. Konečně Clemenceau, který se vrátil do Rady bled, avšak stále silný, prohlásil, že jest nutno jednání odložit, pokud se nevrátí Wilson a Lloyd George (Lloyd George odjel opět domů).

O postupu událostí v jeho nepřítomnosti se presidentovi podávaly jenom kusé zprávy, avšak po jeho návratu se náhle doplnily — 14. března. Rada určila schůzi na 15. k uvážení nových úplných (dosud však nepřijatých) vojenských podmínek. Wilson, nechťe se ukvapiti s rozhodnutím, žádal o odklad a počal bedlivě zkoumati složitý návrh těchto podmínek. Máme tento návrh mezi jeho dokumenty a na okraji se nalézají jeho vlastní pozoruhodné a důležité poznámky. Jedna z hlavních naznačuje, že se rozhodl zničit celý návrh na stálý vojenský (a částečně i hospodářský) dohled spojenecké vojenské komise nad Německem po míru. Dostavil se do Rady až v pondělí 17. března.

Avšak v mezidobí jednal — s ohromující odvahou a přímostí. Dne 15. března v sobotu ráno o 11. hodině zavolal pisatele k telefonní tajnou linkou, která vedla přímo z jeho pracovny na Place des États Unis do hotelu Crillon. Požádal mě, abych popřel zprávu, kolující nyní po celé Evropě — a částečně v Americe — že by mělo dojít ke zvláštní předběžné mírové smlouvě s Německem, vylučující Svaz národů.

»Chci vám říci, že stojíme právě tam, kde jsme stáli 25. ledna, když mírová konference přijala resoluci, ustanovující, že Svaz bude nedílnou součástí všeobecné mírové smlouvy.«

Sestavil jsem tudíž prohlášení, donesl je presidentovi, zajistil si jeho schválení a uveřejnil je okamžitě. Zní:

Dne 15. března 1919.

President dnes řekl, že rozhodnutí, usnesené mírovou konferencí v jejím valném zasedání dne 25. ledna 1919 a pra-

vici, že zřízení Svazu národů má být nedílnou součástí mírové smlouvy, nabylo pravoplatnosti, a že tedy není nijakého důvodu ke zprávám, že by se zamýšlelo měnit něco na tomto rozhodnutí.

Resoluce o Svazu národů, přijatá dne 25. ledna 1919 ve valném zasedání mírové konference, zní takto:

1. Pro udržení světového uspořádání, k jehož úpravě se nyní sešly spojenecké národy, jest nezbytné, aby se utvořil Svaz národů, který by podněcoval mezinárodní součinnost, zajišťoval splnění přijatých mezinárodních závazků a pečoval o ochranu proti válce.

2. Svaz se má ujednat jako nedílná součást všeobecné mírové smlouvy a má být přístupný každému civilisovanému národu, o němž se lze nadíti, že bude podporovati jeho snahy.

3. Členové Svazu se mají scházeti pravidelně na mezinárodní konferenci a mají mít stále ústrojí a tajemnictví, které by vedlo Svazové věci v době, kdy Konference nezasedá.

Toto smělé prohlášení padlo do Paříže jako skutečná bomba. Povalilo rázem nejdůležitější činnost Konference za presidentovy nepřítomnosti. Temné směry a »tmavé síly«, které působily minulý měsíc, byly naráz odhaleny.

President se nedal strhnouti k tomu, aby kritisoval, co se stalo, nebo aby na někoho útočil; prohlašoval jen svůj cíl. Byl to neobyčejný úder. Uzavřel se v postavení naprosto nedobytném tím, že rozhodně popřel dřívější činnost Konference, která dosud platila. Tím soustředil opět zájem na Svaz národů. Nestaral se ani trochu, zda smlouva, která se teď měla sjednati, má se zvát »předběžnou« nebo »konečnou«, jen když zajistí podstatu, o níž se zasloužil; jen když Svaz bude tvořiti základ každé »obecné« mírové smlouvy, jež by obsahovala územní, hospodářské, osadní a jiná uspořádání.

Francouzské a britské časopisy zabýjily ihned ostré a prudké útoky proti presidentovi, který na ně neodpovídal. Jeho prohlášení zjevně ničilo obecné očekávání brzkého míru, které se zakládalo nejen na skutečném pocitu únavy, skutečné a hluboké touze po demobilisaci armád a spuštění průmyslových koleček, nýbrž i na naději, živěné některými zpátečnickými časopisy ve Francii a Anglii. Politikou těchto časopisů bylo: Netrapte se novými zásadami a ideály; zlikvidujte rychle válku; utvořte nový vojenský spolek mezi spojenci, čítaje v to i Ameriku; rozdělte kořist mezi vítěze vyjma Ameriku, a jděte domů.

Londýnský *Daily Express* nazval to na příklad »Pyrrhovým vítězstvím« a řekl, že jest to »násilí«, a žádal, aby britská vláda zamítla podporovati presidenta. Pichon, francouzský zahraniční ministr, vyslovil se v rozhovoru se zpravodajem ostře o presidentovi, což se však rychle popřelo.

Tyto útoky byly předzvěstí úžasného zápasu, který brzo následoval. Čisté výsledky smělého protiútoky ze dne 15. března se

zkalily a žádným způsobem nepředstavovaly pro presidenta úplné vítězství. Vzdálil se s bojiště a nemohl vydobýti znovu veškeré ztracené půdy. Jestliže se již neslyšelo o všeobecném míru bez Svazu, neslyšelo se ani o vojenském uspořádání a demobilisaci, jež by předcházely všeobecný mír — po čemž Wilson toužil a o čem myslel, že již zajistil, než opustil Paříž. V této věci zvítězilo francouzské stanovisko. Nebyla podepsána nijaká předběžná ujednání, a když se podpisovala konečná smlouva, stály ve zbrani ještě ohromné armády, pohotové dáti se na pochod do Německa. Ztenčovaly se trvalou demobilisací na stupeň, který se Fochovi nelíbil, avšak nedosahovaly té míry, jaká se zamýšlela před Wilsonovým odjezdem v polovici února. Bylo tudíž nutno, aby se všeobecné podmínky sestavily ne v mírovém, ale válečném ovzduší, a důsledky se objevily.

Avšak Wilson mohl stále snad pokládati své vítězství za větší. Jest nutno vzpomenouti, že si z podmínek smlouvy vzal mnoho napřed a že se spoléhal silně na Svaz. Dostal Svaz bezmála takový, jakého si přál, a zabránil Francouzům, aby nevybudovali mimo jeho rámec mezinárodní vojenský dozor nad Německem. To byly důkladné zisky. Kromě toho se mu podařilo spojit Svaz pevně se Smlouvou a tak zajistiti jeho okamžité utvoření jakožto opravného prostředku proti jakékoliv nežádoucí tvárnosti, kterou by snad Smlouva na se vzala. Spoléhal, že pod vládou Svazu přijde nový řád k svému a opraví minulé nedostatky a omyly.

Avšak čekal ho ještě veliký zápas.

KAPITOLA XVIII

AMERICKÁ KRITIKA ÚMLUVY — WILSONŮV PROGRAM REVISE — PRUDKÁ FRANCOUZSKÁ OPOSICE — MONROEOVA DOKTRINA A ÚMLUVA — ČLÁNEK X STŘEDEM BOUŘE

NEBYLO vůdce, jemuž by se stavělo na všech stranách v cestu tolik překážek, jako presidentu Wilsonovi po jeho návratu do Paříže v březnu. Generál nemůže v rozhodujícím okamžiku opustiti velikou bitvu na měsíc a naléztí ji po svém návratu v témže stavu, v jakém ji opustil. Jeho prohlášení z 15. března padlo ovšem jako bomba do porad na Quai d'Orsay a získalo zpět mnoho půdy, ztracené za jeho pobytu v Americe, ve skutečnosti byly však nyní obtíže daleko vážnější než kdy předtím.

Neznepokojovala ho ani tolik oposice, na níž se usnesli evropští a japonští vůdci, kteří intrikovali proti jeho programu a kteří za jeho nepřítomnosti sbírali síly k novému útoku. Nebyl to dokonce ani bolestný objev, že jeho vlastní američtí delegáti mu nerozuměli a nepodporovali ho. Byl to pocit, že nemůže počítati s jistotou na podporu doma.

President nejen že po sobě zanechal nespokojenost v Evropě, nýbrž musil také čeliti oposici ve vlasti, prýšící ze zdrojů docela jiných. Byla to oposice většinou politická, ba i osobní; avšak oposice politická, třeba byla stranická, musila míti nějaký pevný podklad ve veřejném mínění nebo cítění. V Americe byla hrozná reakce — jež byla rovněž částí světového »úpadku idealismu«. Bojovali jsme ve válce; nyní nás nechte vrátiti se v bezpečí naší izolace. Nechte nás vrátiti se k obchodu: »Amerika především!«

Za války byl mocný, více méně neurčitý pocit benevolence — dobrý úmysl — se zřetelem k Svazu národů. Hledělo se na něj jako na všelék na rány světa. Dejme jej národům! Ale za ním se tajila hluboká nevědomost o skutečných mezinárodních poměrech a problémech — následek to naší dlouhé osamocenosti — a když jsme začali chápati, jak těžká je choroba světa a kolik sebeobětí by stálo její léčení penězi, ba s jakým nebezpečstvím by bylo pro nás spojeno, vznikala jakási poděšená oposice. Přáli jsme si

Svazu benevolentně — ale nechtěli jsme na něj zaplatiti ani vindry!

A tak nalézaly ochotné posluchače hlasy reakce, strachu a stranické oposice, vyzdvihující tradiční hesla: »Pryč od nebezpečně zaplétajících spolků! Braňte Monrocovy doktriny!« President počítal s mravní stálostí přesvědčení a s jasným porozuměním své země, jichž pro nedostatek základních vědomostí tehdy nebylo. On věc promyslel; on znal problém; on věděl, kolik by to stálo; ale země jako celek to nevěděla. President sám, chápe právě tuto nesnáz, pokusil se posledním zoufalým pokusem na sklonku roku, v září 1919, na své okružní cestě, která jej zničila, vyložiti národu situaci, vysvětliti mu, co učinil a proč to činil — ale i tehdy to byla věc nemožná.

A tak byl mezi dvojími obavami. Obávali-li se Francouzi, že Úmluva, kterou s sebou president přinášel přes Atlantický oceán, jest příliš slabá pro jejich bezpečnost, obávali se Američané, že pro jejich bezpečnost jest příliš silná.

Tento zájezd domů byl při nejmenším nebezpečným podnikem. Zdál se však absolutně nezbytným. Přítmou pohnutkou k němu bylo ovšem odloženi kongresu na 4. března. Skutečnou pohnutkou však bylo podati zprávu o pokroku prací a podniknouti veliký pokus o konsolidaci podpory doma. Neboť, jak mohl v Paříži pokračovati v boji o americký program, když věděl, že vše, co podniká, mohlo by později ve Washingtoně býti zmařeno?

Cítil po celou dobu — cítil to vždy — že jeho síla je v jeho moci nad americkým lidem — a nad světem — jenom kdyby se k nim mohl dostat i vše jim vysvětliti. Avšak lidé, s nimiž musil ve skutečnosti jednati a kteří nad ním takřka měli právo veta, byli vůdcové oposice v senátu Spojených států.

Zde se nepružná americká soustava smluvního jednání, rozdělující odpovědnost za věci zahraniční mezi presidenta a senát, stala nevýhodou větší než kdy jindy, protože krize byla větší než kdy předtím v našich dějinách. Amerika do té doby nevytvořila rozumné nebo účinné diplomatické techniky. Tuto větu lze rozšířiti tvrzením, že demokracie dosud nikde nevytvořila vyhovující diplomatické metody. První americké osady, nedůvěřivé, a to právem, k tajným jednáním starých diplomatů, obklopily svou novou vládní soustavu tolika výhradami a kompensujícími ustanoveními — ustanovující, že president může sice smlouvy sjednávat, ale že je musí ratifikovati dvě třetiny senátu — že se pro Ameriku stalo nemožným mluvit sebevědomým a jednotným hlasem. Téměř každá důležitá smlouva, k jejímuž sjednání byla země vyzvána, stávala se předmětem sporu mezi mocí výkonnou a senátem. Jest jisto, že, máme-li v budoucnosti pokročiti na nové cesty a dělati ostře vyhraněnou světovou politiku, musíme vynalézti nějakou metodu, jak mluvit k světu ihned a hlasem sjednoceným. Naše nynější soustava vede k naprosté nemohoucnosti,

zmatku a odkladům: nutí obě strany k politikaření a místo, co by se šlo na kořen problému, nutí oddávati se nekonečným sporům o přednostní práva dvou souřadných vládních odvětví. Propast, jež se objeví mezi mocí výkonnou a senátem po každé, kdykoli stojíme před opravdu kritickým mezinárodním problémem, jest nesnesitelná. Nejenom že nás před světem kompromituje, v některé příští světové krizi mohla by nás zničiti.

President viděl ovšem jasně tyto obtíže a obcházaje je, spoléhal se, že udrží veřejné mínění v Americe tak živé a tak zaujaté pro mírové principy, kterých hájil, že mu bude možno vynutiti jednotu akce.

Nesnáže ve Washingtoně, právě tak jako nesnáže v Paříži záležely však v tom, že president musil jednati rychle, zatím co demokracie reagovala pomalu a zmateně. Neměl kdy vykládati lidu, do jaké míry smlouva, kterou s sebou přinesl zpět, odpovídá jeho představám. Vyžadovalo to takovou znalost historie, zahraničních věcí a práva, jíž neměli ani vůdci. Pochybnosti, zcela přirozené váhání a počaly objeovati a právě do této zkyplené půdy pochyb zasadili vůdcové v senátě své símě oposice. Někteří z nich chovali čestné pochybnosti, jiní byli až příliš ochotni použití všeobecného váhání, aby z něho vytloukali politický kapitál.

Jest ovšem snadno říci, že na konferenci i doma mělo býti více veřejnosti. Pisatel se domnívá, že velikou chybou, jíž se dopustili Američané na mírové konferenci, byl nedostatek konstruktivní veřejnosti. Byla to však vada velmi komplikovaná a i s publicitou nejlépe organisovanou musilo by zpracování veřejného mínění stodesítmiliónového národa pokračovati jen velmi zdlouhavě.

Dlouhé plavby přes oceán, za nichž president zůstával téměř úplně sám, poskytovaly mu času, aby se v duchu vypořádával se všemi těmito problémy. Viděl s pronikavou jasností síly, jež se proti němu šikovaly do pole, a tyto síly v něm jenom posilovaly rozhodnutí pomoci k vítězství své hlavní myšlenky. Zdálo se, že se svět řítí v anarchii a chaos; zdálo se, že čím dále, tím více všechno záleží na pevné a součinné organizaci, jež by svět držela pohromadě a obnovila jej, a že je potřeba, aby zde tato organizace byla ihned.

Cesty přes moře na pohodlném *George Washingtonu* nejen poskytly presidentovi času k přemýšlení, nýbrž i velmi potřebného klidu pod pečlivým dohledem Dr. Graysona. Kdyby za těžkých bojů v Paříži nebylo bývalo těchto oddechů, je pochybné, zda by byl býval president s to vydržeti fysicky námahu tak dlouho, jako ji vydržel. Byl, jak jsem již řekl, příliš osamělý, příliš »zabloubán do svého vlastního ducha«. A přece zdání, jako by mu vše bylo lhostejné, musí býti uvedeno na pravou míru — byl také jen prostou lidskou bytostí.

Podle zápisků, jež jsem si v té době učinil, mohu vrhnouti něco světla na tuto cestu:

Na moři dne 13. března.

Snídal jsem včera s presidentem a paní Wilsonovou v jejích soukromé kabině. Velezajímavý rozhovor. V těchto soukromých stycích jsou president i paní Wilsonová vždy okouzlení, milí, prostí lidé. President je pln historek. Nikoliv takových domácích a domorodých, jaké vypravoval Lincoln, nýbrž anekdot, slovních hříček a žertů, na něž si vzpomínal. Dovede jich používat s úžasnou dovedností. Včera vypravoval řadu skotských historek z golfu, imituje pěkně skotské nářečí, stejně dovede napodobiti negerský dialekt, vypravuje-li negerskou historku. Hovořili jsme o opravném prohibčním návrhu, jež nedávno podepsal na cestě do Washingtonu (plnicím perem slečny Benhamové). Řekl s humoristickým obratem, že nový zákon způsobí snad nějaká omezení, že však, až si naň zvykneme, bude mítí neocenitelnou hodnotu. Věřil, že masu lidu stojí z přesvědčení za tímto zákonem.

Nyní, kdy se naše cesta chýlí ke konci, shrnul bych rád nikoliv fakta, nýbrž věrný dojem z této cesty. Byla to klidná, prostá, přátelská malá skupina. Vyšel právě z každodenní námahy, sporů a velikých schůzí, president odpočíval. Vypadal unaveně a zdál se šedivým, když přicházel na palubu. Neviděl jsem ho nikdy znavenějšího než při řeči v Metropolitan. Sebral se však velmi rychle pod dohledem Dr. Graysona, takže nyní vypadá tak dobře, jako nikdy předtím. V těchto klidných přátelských stycích jeví se ve světle, v kterém by ho měli viděti Američané, kteří ho pokládají za chladného a nepřístupného člověka. On i paní Wilsonová byli často na palubě, jednou hráli deck shuffle-board.¹⁾ Přicházeli pravidelně na kinematografická představení a velmi se přítom, jak se zdá, bavili a poslouchali výtečnou hudbu lodní kapely na *George Washingtonu*. Někdy po jídle nebo po večerní zábavě zastíhovali jsme presidenta a paní Wilsonovou na konci schodů nedaleko kabiny v rozhovoru, který se nezabýval příliš problémy, nýbrž na příklad jednou Lafayettem, jindy se mluvilo o francouzském lidu a jeho charakteristických vlastnostech, jindy opět o golfu, a to vše s mnohými historkami a smíchem. Paní Wilsonová jest nejen z nej příjemnějších žen, ale má také velikou odvahu a zdravý smysl, a není tudíž divu, že president na ni tolik dá. Dvakrát nebo třikrát pozval president různé členy společnosti k snídani nebo k obědu. Počal prostě tichým uvítáním a oběd sám pokračoval potom v přátelském rozhovoru jako při shromáždění v kterékoliv americké rodině. Slyšel jsem po jedné z takovýchto snídaní od jednoho člena společnosti: »Věru, nevěděl jsem vůbec, že president je takový člověk, tak lidský a tak prostý.« President i paní Wilsonová získali si úplně srdce důstojníků i mužstva na lodi. Byli nyní již po tři cesty jejími pasažéry — dvacet sedm dní na palubě. »Začíná to pomalu byli již jako rodinný člun, skoro jako velká rodina.« řekla paní Wilsonová. Při závěrečné zábavě v kabině, v úterý večer, právě když se společnost počala rozcházeti, jala se

¹⁾ Hra, která se hraje na palubě lodí. Dřevěné kroužky se postrkují holi k očíslovaným cílům. (Pozn. překl.)

skupina námořníků v pozadí sítě zpívati »Bůh s vámi až do shledání« a přezpívala všechny verše. Potom celá společnost i s presidentem počala zpívati sborem »Auld Lang Syne«. Divil bych se, kdyby se mezi jinými lidmi na tomto světě vytvořily takové poměry a takový duch.

Jestliže se president pevně rozhodl pojmouti Úmluvu ve všeobecnou mírovou smlouvu, měl před sebou ještě stejně důležitý problém: co činiti vzhledem k americkým kritikám Úmluvy samé — zejména záruk článku X. Tento článek byl opravdu »jádro Úmluvy«, protože se dotýkal základního prvku celé úpravy: francouzské bezpečnosti. Nebylo naděje na obmezení zbrojení na širším podkladě spravedlnosti a práva, dokud nebudou světovou zárukou uklidněny francouzské obavy. Francouzové již začali pokládati za příliš slabou záruku v Úmluvě, jež měla hověti tomuto účelu. Presidenta stálo boj přiměti Francouze, kteří žádali silnou vojenskou alianci, aby ji přijali vůbec. Avšak v Americe byla pokládána za příliš silnou, za ohrožení naší tradiční Monroeovy doktriny a za podnět, z něhož by pro nás mohly vzejíti »nebezpečně zaplétající aliance«. Presidenta jímaly podiv a starost nad rozsahem kritiky, s níž se shledal po této stránce v Americe.

Jestliže se snažil upokojiti americkou oposici a sjednotiti síly, stojící za ním, přijetím oprav, navrhovaných Taftem a jinými, ocítil se ihned proti oposici francouzské a proti výtce, že se Úmluva oslabuje.

Kdyby však nedbal oposice doma a neučinil změn v Úmluvě, přiléval by oleje do ohně kritik, jež ho vinily, že je ditktátorem, že chce jíti svou cestou, nedbaje rad jiných vůdců nebo veřejného mínění; a zápas, který by musil bojovati, až by se konečně vrátil se Smlouvou domů, mohl by se lehkou státi záhubným celému jeho programu.

Co měl dělati? Na obou cestách číhalo nebezpečí.

Není pochyby, že časem zamýšlel jíti rovnou a pustiti se do boje s pařížskou oposicí na podkladě Úmluvy, jak byla navržena. Báł se, že, kdyby žádal změn na prospěch Ameriky, otevřel by tím stavidla novým požadavkům Spojenců a že by byl přinucen k ústupkům, jež by zničily celý jeho plán. Cítil také, že ať dělá, co chce, bude oposice v senátu, chtějí stranických výhod, jenom stupňovati sílu své kritiky — jak se skutečně stalo.

»Nechat dělat, co chce,« řekl jednomu příteli na *George Washingtonu*, »oni budou pokračovati v útocích.«

Viděl však přece jasný paprsek naděje. Byla to ochotná pomoc několika vynikajících vůdců amerických — jako bývalý president Taft — kteří stáli stranou stranických hádek a byli ochotni podporovati pro obecné dobré celý program mezinárodní součinnosti. Taft mluvil spolu s presidentem Wilsonem k velikému posluchačstvu v Metropolitan Opera House 4. března. Kdyby mohl uspo-

jíti tyto muže a připoulati k sobě těsněji mocné vůdce své strany, na příklad senátora Hitchcocka, radě se s nimi a užívaje jejich rady, mohl by pak přistoupiti k uklidňování odbojné skupiny senátní, získati veřejné mínění a zabezpečiti si nutnou pomoc Ameriky.

Proto se rozhodl pro tento postup: revidovati Úmluvu, aby vyhověl americké opozici, a hledati nějakou náhradu pro Francii za oslabení záruky. Taková metoda se mu nabídla, jakmile se navrátil. Byla již vypracována Angličany. Měla jí býti anglo-americká smlouva na ochranu Francie, kdyby byla napadena. Se stanovíště presidentova měla mnoho nevýhod; věděl, že se jí bude říkati »zvláštní aliance«, a bylo lze očekávati, že bude těžko lze dosíci jejího přijetí senátem. Byla však prostředkem pokojné kooperace, a nikoli militaristickým mírem, a byla jenom přechodnou výpomocí k překlenutí propasti mezi válkou a ustáleným chodem Svazu národů. A konečně, kdyby musil oslabiti záruku Úmluvy, aby upokojil americkou opozici, vynahrádila by snad Francii, co ztratila.

Rozhodnuv se, kterou z nebezpečných cest by se měl dáti, prošel jí president s charakteristickou rozhodností až do konce a kromě toho i obratně, přijav Taftovy návrhy za podklad svých hlavních změn.

Týden po jeho návratu, dne 22. března, sešla se Komise pro Svaz národů, aby počala revidovati. Konalo se pět večerních zasedání — vyčerpávajících večerních zasedání, z nichž dvě trvala přes půlnoc — za nich došlo k prvnímu fyzickému zhroucení presidentovu — a dne 11. dubna byla opravená Úmluva konečně přijata. Stalo se, čeho se president obával. Americký pokus o revisi Úmluvy otevřel stavidla všem starým sporům, odkladem znovu rozdmýchaným. Neboť presidentovo naléhání po jeho návratu do Paříže, aby se podle jeho původního plánu Úmluva stala »nedílnou součástí Smlouvy«, nutilo Francouze k pokusům ještě usilovnějším než předtím, aby dosáhli takové Úmluvy, jaké si přáli. Měli-li už míti Svaz národů, byli rozhodnuti, že to musí býti takový svaz, aby vyhovoval jejich zájmům. Avšak president se snažil dále uskutečňovati svůj program — v téže době, kdy se počínal nový zápas »temného období« s ostatními vůdci »Velké Čtyrky« — ale tentokráte s novou nevýhodou a s pocitem nejistoty vzhledem k podpoře z domova.

Když se president vrátil do Paříže, měl ovšem dosti úplnou představu o nejnaléhavějších změnách, jež bylo nutno vykonati v Úmluvě, aby se vyhovělo kritice jeho krajanů. Jsou naznačeny na příklad v dopise přátelskému a loyálnímu sekretáři Hitchcockovi, datovaném ze 4. března.¹⁾

¹⁾ Viz díl III, dokument 19, kde je text dopisu senátora Gilberta H. Hitchcocka z Nebrasky.

Žádaly se tři hlavní změny a čtvrtá méně důležitá. Všechny, zvláště však první dvě, buď rušily nebo oslabovaly podstatný element garancí, nebo jinak směřovaly k omezení úplného a srdečného účastenství mocné Ameriky na věcech Svazu. Tyto změny byly:

1. Zvláštní uznání Monroeovy doktriny.
2. Opatření, jež by umožnilo Americe vystoupiti ze Svazu.
3. Výslovné vyloučení domácích otázek (tarify, přistěhovalectví atd.) ze sporného pole, otevřeného mezinárodní jurisdikci.
4. Stipulace, že přijetí mandátu závisí na opeí označeného mandataře. Tento poslední bod měl umožniti Americe, aby odmítla převzetí mandátu, chtěla-li by se vyhnout odpovědnosti.

Tyto změny byly naznačeny nejen v dopise senátora Hitchcocka, jež měl president s sebou na zpáteční cestě do Francie, nýbrž i v kabelogramech bývalého presidenta Tafta (z 18. a 21. března) a presidenta Lowella z Harvardské university (ze dne 21. března), kteří byli nadšenými podporovateli Svazu pro vynucení míru, a Elihu Roota.

Taftův kabelogram z 18. března, který se stal základnou presidentova pozměňovacího doplňku vzhledem k Monroeově doktríně, je tak důležitý, že jej třeba uvéstí úplný.

Bílý dům.

Washington, 18. března 1919.

Presidentu Wilsonovi v Paříži:
Od Williama H. Tafta:

»Přinesete-li zpět smlouvu, v níž by byl obsažen Svaz národů, postarejte se o zvláštní výhrady strany Monroeovy doktriny, ustanovte podmínky o trvání Svazu a o omezení zbrojení, žádejte výslovně jednomyslnost akce ve Výkonné radě a Shromáždění delegátů a dodejte k článku 15 dodatek, že tam, kde Výkonná rada a Shromáždění delegátů shledá, že rozpor vyrůstá výhradně z politiky domácí, nemá doporučení žádnou úpravu. Tím vezmete úplně půdu pod nohama opoisičníkům proti Svazu v senátu. Doplněk k článku 15 odpoví na námitky vzhledem k japonskému přistěhovalectví, stejně jako doplněk k článku 21 odpoví na námitky vzhledem k tarifům. Výhrada, týkající se Monroeovy doktriny, mohla by zníti takto:

»Kterýkoliv americký stát nebo státy mohou chrániti integritu amerického území a nezávislost vlády, již ono území náleží, ať již tato vláda jest členem Svazu, nebo ne, a mohou v zájmu amerického míru činiti námitky a zabrániti dalšímu přenesení amerického území a suverenity na kteroukoliv evropskou nebo americkou mocnost.«

(Podepsán) WILLIAM H. TAFT
TUMULTY.

Tlak, který byl na presidenta vykonáván, — jakož i slib, jehož se mu dostalo od těchto vlivných republikánských činitelů, že dosáhne-li těchto změn, »bude mír ihned ratifikován« — jsou zřejmé i z tohoto pozdějšího kabelogramu:

Bílý dům.
Washington, 13. dubna 1919.

Presidentu Wilsonovi v Paříži:

Zasíláme na žádost pana Tafta toto: Přátelé Úmluvy jsou vážně pobouřeni zprávou, že nebude učiněn nijaký doplněk, který by poskytoval větší záruky pro Monroeovu doktrinu. Na plenární schůzi výkonného výboru Svazu pro vynucení míru, na níž bylo třicet členů z osmnácti států, bylo jednomyslné mínění, že bez takového doplnku republikánští senátoři zcela jistě zmaří ratifikaci smlouvy, protože veřejné mínění je bude podporovati. S takovým doplnkem bude smlouva ihned ratifikována.

(Podepsán) WILLIAM H. TAFT
A. LAWRENCE LOWELL
TUMULTY.

Z toho je viděti, za jak nesmírně důležitou věc pokládalo americké veřejné mínění Monroeovu doktrinu. Měla také velký význam v presidentových úvahách od prvopočátku, a on nejen že se nesnažil porušiti její princip, nýbrž domníval se, že ji rozšiřuje a dává jí ještě větší moc. Z tohoto důvodu asi podceňoval pohroužení doma a neoceníl dostatečně význam zmínky o Monroeově doktríně v Úmluvě samé.

Jest ovšem dobře známo, že ve skutečnosti všecken Wilsonův program světového míru a obnovy opíral se o tradiční americkou politiku a zkušenost, již rozšířil na poměry světové. Monroeovu doktrinu pokládal za nejdůležitější z těchto základních politických prvků amerických; a na celý vývoj jeho programu »nového řádu« lze se vskutku dívat jako na zpovšechnění pozitivních stránek Monroeovy doktriny.

Nutno pamatovati, že v Monroeově doktríně jsou dvě navzájem se doplňující these: jedna pozitivní, namířená proti intervencím na americké pevnině; jedna negativní, proti americké intervenci v Evropě.

Tato druhá these se obyčejně spojuje s Washingtonovým Posledním vzkazem národu, doporučujícím »varovati se nebezpečně zaplétajících spolků«, ale byla také v Monroeově Poselství a je zahrnuta v každé neoprávněné obraně nebo v každém neoprávněném zamítání Monroeovy doktriny. Tyto dvě zásady byly po století hradbami americké izolace. Náš pocit národní bezpečnosti se

opíral o naši izolaci. Proto vzbuzoval každý návrh na změnu Monroeovy doktriny, ba i na rozšíření jejího užití v Američanech obavy a úzkost.

V podstatě pozitivní zásada Monroeovy doktriny, podle níž Spojené státy pokládaly za svou povinnost chrániti jihoamerické a středoamerické republiky — zásada odpovědnosti silných za bezpečnost a blaho slabých — působila na presidenta mocným dojmem. Byla mu základní mravní normou. Byla jedinou normou, jež by ochránila velké a mocné národy před osidly a nástrahami imperialismu.

Proto si přál rozšířiti a zdůrazniti tuto zásadu. Býval horlivým obhájcem Všeamerické unie, jež byla navržena roku 1916, aby sjednotila všechny státy západní polokoule. Navrhoval za podklad této Unie vzájemnou záruku »územní integrity a politické nezávislosti« (a tato slova se později stala jádrem článku X). Kolem této záruky měla býti zbudována stálá organisace, jež by pokojnou cestou urovnávala všechny sporné věci Severní a Jižní Ameriky.

Co bylo přirozenějšího, než rozšířiti tuto ústřední myšlenku Monroeovy doktriny spolu se vzájemnými zárukami, na zamýšlený světový svaz? President prohlásil dne 22. ledna v senátu:

Navrhuji takřka, aby národy přijaly jednomyslně doktrinu presidenta Monroea jako doktrinu světovou.

Z toho lze dosti dobře viděti, že to nebylo »vykrádání Monroeovy doktriny«, nýbrž že se jí tím dával širší smysl. A kdyby všechny národy přistoupily ke Svazu, dávajícímu vzájemné záruky míru a ochrany, pozbyla by úplně svého významu negativní these Monroeovy doktriny, namířená proti naší intervenci ve věcech evropských. Vyšli bychom ze své izolace a zaujali bychom své místo ve světových věcech pod égidou svého vlastního velkého mezinárodního principu, rozvitého v Monroeově doktríně.

»Čteme dosud Washingtonovu nesmrtelnou výstrahu před »zaplétajícími spolky« s plným pochopením a v témž smyslu«, prohlásil president v svém poselství ze 27. září 1918. »Avšak jen zvláštní a obmezené spolky zaplétají a... my doufáme ve všeobecný spolek, který by se vyvaroval všech zápletek.«

Jindy mluvil o Svazu jako o »spolku zápletky rozvazujícím«. Monroeova doktrina byla prohlášením metod, nikoli cílů, a kdyby se těmto cílům vyhovělo stejně a ve větším rozsahu Svazem národů, mohli bychom toto nové její užití pokládati spíše za výklad než za protiklad těchto klasických amerických zásad.

President Wilson neviděl tudíž sporu mezi zárukami článku X a podstatným smyslem Monroeovy doktriny. Řekl svým přátelům na *George Washingtonu*, že zvláštní zmínka o Monroeově doktríně je »pouhou vzpomínkou«.

Taft rozuměl této situaci velmi dobře. V kabelogramu ze dne 16. března, poslaném skrze tajemníka Tumultyho, jsou tato významná slova:

(Taft) řekl, že tyto návrhy (oprav v Úmluvě) nezamyšlejí změnití ustrojení Svazu, plán jeho činnosti nebo jeho skutečný ráz, nýbrž jenom odklíditi námitky z myslí úzkostlivých Američanů, starostlivých o Svaz národů, jejichž obavy byly vzbuzeny nadhazovanými výklady Svazu, nezaloženými v jeho stylisaci a jejichž obavy by mohly být odklizeny bez značnější změny v stylisaci.

Ačkoliv Wilson stejně jako Taft věděl, že znění Úmluvy neodůvodňuje americké obavy a že snahy o revisi smlouvy jen k vůli zmínce o Monroeově doktríně vedly by k velikým nesnázím a k oslabení americké posice v Paříži (jak se skutečně stalo), přece byl donucen politickou nutností jíti kupředu.

Wilson načrtl tři navrhované doplňky (kolem 22. března), vyhovující třem hlavním bodům věci: 1. Monroeově doktríně, 2. vystoupení ze Svazu a 3. domácím otázkám — na jediném archu papíru, použív svého psacího stroje.

Prvním byl dodatek k článku X. Zněl takto:

V této úmluvě se nesmí nic vykládati způsobem, který by se dotýkal práva nebo popíral právo kteréhokoliv amerického státu nebo států, chrániti integritu amerického území nebo nezávislost kterékoliv americké vlády, jejíž území jest ohroženo, ať již jest tato vláda členem Svazu nebo ne, nebo v zájmu amerického míru vznášeti námitky nebo brániti dalšímu přenášení amerického území nebo suverenity na kteroukoli mocnost mimo západní polokouli.

Historie tohoto doplňku jest velmi významná. President vzal kopii kabelogramu Taftova, jak byla nahoře otištěna, učinil na ní tužkou změny a převedl ji pak na formu uvedeného, strojem psaného textu.

Druhý doplněk — k článku XV — vyjímající domácí věci z jurisdikce Svazu, jest vzat z druhého kabelu Taftova, který byl poslán dne 21. března. Třetí pozměňovací doplněk na seznamu, týkající se vystoupení ze Svazu národů, měl méně určitý počátek. Wilson měl před sebou dva různé návrhy, lišící se časovým omezením. Taftův návrh z 21. připouštěl vystoupení po r. 1929 na dvouletou předchozí výpověď. Jiný návrh, presidenta Lowella z Harvardské university, byl pro vystoupení po desíti letech, po dvouměsíční předchozí výpovědi. Zůstalo se při desítileté lhůtě jako společné oběma návrhům a čas výpovědní byl ustanoven na dvě leta. Text se držel hlavně znění Lowellova návrhu.

Tento návrh oprav byl předložen skrze plukovníka Housea Angličanům, aby jej uvážili, než půjdou do Komise. Ti projevíli dosti

ochotně souhlas s posledními dvěma návrhy, ale činili námitky proti návrhu o Monroeově doktríně. Učinili dokonce protinávrh, v němž sice uváděli doktrínu, ale nedefinovali ji, zahrnuje ji do jiných závazků a dohod, »jako na příklad smlouvy o řízení arbitračním«.

Nelze dobře pochopiti, proč Angličané dávali přednost této formě před druhou. S jejich stanoviskem lze nesnadno vytýkati něco americkému návrhu; jim však bylo milejší, aby doktrína nebyla definována. Když Francouzové naléhali na definování, odpověděl Lord Cecil dne 10. dubna: »Bylo dobře nechati ji nedefinovanu . . . neboť každý pokus o její definování mohl by rozšířiti nebo omeziti její použití.¹⁾ První podobná »dohoda« (přívlastek »regionální« nebyl v původním britském návrhu), jejíž uznání bylo implicitně zahrnuto, byla by bývala aliance anglo-japonská, jak ihned pochopil čínský delegát Koo. Angličany vedla patrně myšlenka ochrany některých jejich podobných dohod, že takto rozšiřovali znění opravného dodatku.

Druhý a třetí doplněk, navržený presidentem stejně jako čtvrtý, pocházející z pramenů amerických — učiniti přijetí koloniálního mandátu národem závislým na opci — byly přijaty bez veliké diskuse. Útok se soustředil hlavně na pozměňovací doplněk o Monroeově doktríně, jenž byl presidentem navržen dne 10. dubna a zaměstnal celé dvě schůze — nejdlejší schůze za celé konference — Komise pro Svaz národů. President proslovil velikou řeč, o níž sice nebylo referováno, ale jež byla všemi, kdož ji slyšeli, prohlášena za jeden z jeho největších výkonů na mírové konferenci. Vzav Monroeovu doktrínu za text, vylíčil, jak si představuje nový řád, vyložil potřebu přeorientování myslí a úlohu, již musí Amerika hráti v budoucnosti ve světových vztazích. Nezáleží ani tak mnoho na liteře dokumentu, o němž pracují, jako spíše na duchu dobré vůle a spolupráce, s nimiž se veliké národy přiblíží k těmto novým vztahům. Musí uspokojiti lid světa; lid americký stejně jako francouzský; a přijmou-li dokument, který je nyní v jejich rukou, musí postupovati při úpravě světa na základě spravedlnosti a trvalého míru.

Ale president se setkal opět se strašnými překážkami francouzských obav, francouzských požadavků zabezpečení. Celý boj se začal znovu. Francie přijala s počátku garancii článku X s váhovitostí, domnívající se, že jest příliš slabá. Měla za to, že presidentovy doplňky jí ještě více zeslabují, činí ji ještě méně přesnou a jasnou, a oba francouzští delegáti Bourgeois a Larnaude počali tvrdší útok. Každý jasně uznával, že kontroverse o garancích jest na výsost důležitá. Článek X byl vskutku, jak president řekl, »jádnem Úmluvy«. Lord Robert Cecil řekl komisi, že obavy francouz-

¹⁾ Protokoly Komise pro Svaz národů, strana 94.

ských delegátů byly způsobeny tím, že doplněk byl uveden jako dodatek článku X, který »měl pro Francii svrchovanou důležitost«.

»Obávali se,« pravil, »že by doplněk mohl omezit ochranu, již jim poskytoval článek desátý.«¹⁾

President Wilson dokazoval, že přijetí doplňku definitivně konstatuje jen to, co jest »již v Úmluvě obsaženo«. To byl argument Taftův v jeho kabelogram (skrže Tumultyho) ze dne 16. března. Lord Robert Cecil jej nyní podporoval i v tomto sporu:

Doplněk byl vložen jen proto, aby byly uklidněny pochybnosti a odstraněna nedorozumění (v Americe). Nečiní podstatu doktriny méně platnou... V Monroeově doktríně nebylo nic, co by bylo v rozporu s Úmluvou, a tudíž ani v Úmluvě nebylo nic, co by bylo v rozporu s mezinárodními dohodami, jako Monroeova doktrina.²⁾

Ale již pouhá zmínka o Monroeově doktríně budila nejrůznější otázky a pochybnosti. Francouzská myšlenka byla »jestliže není neslučitelná s podmínkami Úmluvy, není nutno zmiňovati se o ní.« Žádali také ihned, aby jim byla »dána jasná definice Monroeovy doktriny... Posvědčoval nebo měnil president Wilson tuto politiku?«

Ihned byly podrobeny diskusi dvě stránky Monroeovy doktriny. Jaký by měl účinek doplněk, kdyby zdůrazňoval pozitivní stránku Monroeovy doktriny, stránku, jež brání evropským vládám, aby se nemísily do amerických věcí? Tato stránka věci se ihned dotkla Reise, brasilského delegáta. Jinak zase, jaký by měl účinek, zdůrazňuje negativní stránku doktriny, že Amerika nemá se míšiti do evropských věcí? To se dotýkalo hluboce Francouzů, neboť ti chtěli bezpochyby zavázati Ameriku, aby jim přišla na pomoc, kdyby byl na ně podniknut útok.

Ačkoliv president věděl, že Úmluva překonává Monroeovu doktrinu, rozšiřujíc její aplikaci, musil se utkat s těmito rychle se hromadícími otázkami a pochybnostmi.

Všimněme si nejprve kladné stránky Monroeovy doktriny, již Wilson čelil jasným výkladem svého celého pojetí Úmluvy:

Mr. REIS se ptal, zdali Monroeova doktrina bude brániti, aby Svaz nezasahoval do věcí amerických?

President WILSON odpověděl, že nikoli. Úmluva ustanovuje, že se členové Svazu mají navzájem hájiti, pokud by šlo o jejich politickou a územní integritu. Úmluva je tudíž nejvyšším možným tributem Monroeově doktríně. Přijímá zásadu Monroeovy doktriny jakožto doktrinu světovou... Moji američtí kolegové se mne ptali, zdali Úmluva neuvede

¹⁾ Protokoly Komise pro Svaz národů, strana 96.

²⁾ Tamtéž, strana 94.

vniveč Monroeovu doktrinu. Odpověděl jsem, že Úmluva není nic jiného než potvrzení a rozšíření doktriny.¹⁾

President Wilson souhlasil také s prohlášením Cecilovým ze dne 11. dubna.

Lord ROBERT CECIL se domnívá, že by Monroeova doktrina nikterak nebránila vojenským silám kteréhokoli evropského státu, aby se nevydaly do Ameriky na obranu práv potlačovaných. Jediným účelem Monroeovy doktriny jest zabrániti, aby se některá evropská mocnost nezmocnila vlivu a územní nebo politické svrchovanosti na americké pevnině.

President zaujímaje toto stanovisko soudil ovšem, že Úmluva zajistí úplně pravý účel Monroeovy doktriny svými širšími a silnějšími sankcemi. Znamenalať jenom změnu metody, nikoli změnu zásady. Avšak pouhá zmínka o Monroeově doktríně specificky, jak se děla v navrhovaném opravném dodatku, vedla k otázkám a pochybnostem, jaké pronášel Reis; vedla k zatemnění amerického stanoviska, povstal-li by v budoucnosti problém zasažení Svazu ve věci americké.

Avšak Evropané, zejména Francouzové se nezajímali o kladnou stránku doktriny. Oni se nechtěli vměšovati do amerických věcí; je zajímala, a to silně, jiná stránka doktriny. Tato jejich starost byla vyjádřena takto:

Mr. LARNAUDE myslil, že by bylo velmi neblahé přikládati Monroeově doktríně ten význam, jako by se Spojené státy nemohly účastniti žádné úpravy evropských věcí, o nichž by rozhodoval Svaz...

President WILSON znovu ujistil Mr. Larnauda, že podepíší-li Spojené státy tento dokument, budou slavnostně zavázány poskytovatí pomoci v evropských věcech, kdykoli by územní celistvost některého evropského státu byla ohrožena útokem zvenčí.²⁾

To ovšem neznamenalo, že by Spojené státy byly povinny poskytnoutí pomoci bez schválení kongresu v každém jednotlivém případě.

Larnaud nechtěl nechat na pokoji spící psy. Žádal, aby Spojené státy vzaly na sebe »zákonný závazek« vylučující veškero nedorozumění.

Lord Cecil se pokoušel uchlácholiti francouzské obavy, že by »opravný dodatek mohl omezit ochranu poskytovanou článkem X«, vkládaje jej do článku XX, který se týkal smluv a závazků vůbec. (Konečně byl z něho učiněn zvláštní článek — XXI).

Potom Larnaud usiloval o definici, z níž by jasně vyplývalo,

¹⁾ Protokoly Komise pro Svaz národů, strana 94.

²⁾ Protokoly Komise pro Svaz národů, strana 95.

že se v něj nezahrnuje neintervence. »Chtěl, aby se Americe uložilo, že se musí účastniti evropských věcí.«

Když ho chtěl Wilson zahanbiti otázkou, zdali pochybuje o ochotě Ameriky postaviti se proti každému ohrožení evropské svobody, dal Larnaud odpověď, jež jako blesk osvětlila, co se tajilo hluboko za francouzskými požadavky, vědomí budoucího hospodářského zápasu národů a touha zajistiti bezpečnost Francie i na tomto poli — odpověď velmi nepěknou a drsnou.

Budoucí války (řekl Larnaud) nebudou asi — válkami osvobozenskými. Budou to asi války původem hospodářské. Jde tudíž o to, zda budou Spojené státy ochotny přispěti Francii pomocí, kdyby se octla v boji se zemí stejně svobodnou jako ona sama.¹⁾

Wilson nepožádal Larnauda, aby vysvětlil tento projev. Otázal se jen, proč Francie tolik nedůvěřuje Spojeným státům a proč si přeje upustiti od podepsání Úmluvy?

Tato otázka zvítězila 10. dubna. Avšak Francouzové neupustili v Paříži nikdy od žádné snahy. A následujícího dne — v posledním zasedání Komise pro Svaz národů — byl tu Larnaud znovu s dodatkem k dodatku, kvalifikujícím »dohody« klausulí, »pokud nebrání signatárním státům plniti jejich závazky z této Úmluvy.«

Presidentovi nezbývalo, než pokusiti se znovu o ujištění Francouzů; podotkl, že »v Americe není obav, že by Monroeova doktrina byla opakem Úmluvy. Jest však obava, že by Úmluva mohla do jisté míry zeslabiti platnost Monroeovy doktriny. Není-li v doktríně nic, co by nebylo lze sloučiti s Úmluvou, bude míti Úmluva přednost před Monroeovou doktrinou, nejen proto, že jest pozdější, nýbrž i proto, že jest souhrnem určitých mezinárodních závazků.«

Diskuse se v tomto bodě nebezpečně přiblížila zjevnému rozkolu. Francouzové trvali tvrdošíjně na svých důvodech, ačkoli už byla dávno půlnoc. Domnívali se přese všechno ujišťování, že americký dodatek oslabuje záruky článku X. Avšak Wilson se tou dobou již osobně dohodl s Clemenceauem o povšechné otázce francouzských požadavků, učiniv Francii ústupky v jiných věcech, aby Clemenceau propustil Úmluvu podle přání amerického.²⁾ Wilson pokládal své postavení za dosti bezpečné, aby konečně skončil debatu neočekávaným prohlášením, že se francouzský dodatek nepřijímá.

Americké doplňky byly takto přijaty, ale situace, před níž se měl president nyní octnouti, stala se mnohem nesnadnější. Francouzové, kteří byli s Úmluvou velmi nespokojeni, upínali svou

¹⁾ Protokoly Komise pro Svaz národů, strana 96.

²⁾ Viz kapitolu XXVIII.

naději více než kdy jindy na bezpečnostní záruky vně Svazu. S druhé strany doplňky, za něž se president přimlouval v naději, že uklidní americkou opozici, nevyhověly konečně ani tomuto účelu. Situace, v níž se octl, byla vskutku nemožná: uklidňoval-li americkou opozici, pobuřoval Francii; uklidňoval-li Francii, rozněcoval americkou opozici.

Kdyby byl Wilson stál až do konce při své původní koncepci Úmluvy — tvrdící, že negativní stránka Monroeovy doktriny je zastaralá a že stránka pozitivní je pojata v širší a působivější plán záruky světové — nebylo by se mu v Americe vedlo hůře, než se mu vedlo, nýbrž byl by se dostal na pevnější půdu, na půdu, na níž, alespoň pokud se týkalo Ameriky, musila konečně býti vybojována bitva o nový svět.

Kromě námitek proti těmto dvěma stránkám Monroeovy doktriny samé byla vnesena ještě třetí námitka proti jejímu vtělení v úhrn »regionálních dohod«, jejichž platnost se vůbec uznávala.

Čínský delegát Wellington Koo ihned postihl, co by slovo »dohody« mohlo v sobě obsahovati vzhledem k čínským zájmům. Obával se, že by také Japonci mohli přijíti s nějakou Monroeovou doktrinou, platnou pro asijskou pevninu. »Zdálo se mu příliš široké. Krylo by všechny druhy dohod dobré i špatné i indiferentní.«¹⁾ Chtěl, aby dohoda byla prostě uznána, byl však poražen. Dobyl však v druhý den této debaty pěkného úspěchu, který alespoň z části posloužil jeho účelu, dosáhnuv toho, aby byla vložena slova »nebo dohod« do XX článku, jednajícího o zrušení všech závazků neslučitelných se Svazem.

Kde za těchto okolností zůstává Monroeova doktrina? Nuže, ona není vlastně ani »dohodou« vůbec, nýbrž deklarací politiky. A podle toho, jak ji vykládáme, je slučitelná se Svazem a není. Zkrátka, skutečný boj o nový svět v budoucnosti tkví v duši Ameriky, v rozhodnutích Ameriky, jaká mají býti její práva, povinnosti a odpovědnosti jako nejmocnějšího státu světa. Zda má býti do krajnosti držena úzká a egoistická americká doktrina, zaručující izolaci; či má-li Amerika přijmouti širší světový řád, žádaný Wilsonem, v němž Amerika, byvši vyzvána vzítí na se novou odpovědnost, vykonává také novou službu, ujímá se nového vůdcovství a zjednává si větší práva, než jaká kdy předtím znala. Třebaže snad představa velikého státu, sloužícího světu, jak ji pojal v Paříži Wilson, byla zkalena v špině a zápalu boje v Paříži, je přes to nesmrtelná, a dveře k jejímu uskutečnění — jsou stále otevřeny. A jest to konec konců Wilson, který je držel otevřeny.

¹⁾ Protokoly Komise pro Svaz národů, strana 94.

V plenární schůzi dne 28. dubna byla Úmluva v definitivní podobě formálně a jednomyslně přijata a stala se »nedílnou součástí všeobecné mírové smlouvy«, tak, jak prezident zamýšlel.¹⁾

DÍL ČTVRTÝ

ZÁPAS O OBMEZENÍ ZBROJENÍ

---

¹⁾ Viz díl III, dokument 20, kde je konečný text Úmluvy o Svazu, jak se jeví ve Smlouvě.

KAPITOLA XIX

AMERICKÝ PROGRAM, JAK OMEZITI ZBROJENÍ — LLOYD GEORGE GOVY RESOLUCE — WILSON ŽADÁ VŠEOBECNÉ ODZBROJENÍ, NIKOLI JEN ODZBROJENÍ NĚMECKA

ÚPLNĚ objasnění toho, co se mluvilo a činilo v Paříži, provedené na základě soukromých dokumentů a zápisů o tajných schůzích, poskytne neobyčejně cenné zkušenosti a základ pro nynější i budoucí diskuse o otázce odzbrojení. Francie usiluje dnes o totéž, oč usilovala v Paříži: neboť je Francií; a její stanovisko je neúprosně diktováno jejími národními zájmy a obavami. Tak je tomu také s britskou říší, Itálií a Japonskem. Tak je tomu i s Amerikou. Tak je tomu i s kterýmkoli vůdcem, nechť již jde o tytéž osoby, jež byly v Paříži, nebo o jiné, které jsou představiteli národních zájmů a aspirací. Každý základní problém spojený s vojenskou mocí a vojenským zbrojením — politika odvodů, rozsah armád a loďstev, zásady omezení zbrojení, problémy komunikace a blokády, užívání válečných prostředků jako aeroplánů, bezdrátové telegrafie, otravných plynů, ponorek — to vše bylo v Paříži předmětem obširných diskusí. Víme přesně, nejen co každý z vůdců Velké Pětky mluvil, nýbrž i, jak pod tlakem jednal, což je mnohem důležitější. Zápisky ukazují jako nic jiného obtíže, nebezpečí, možnosti i nemožnosti řešení tohoto problému.

Představovala-li světová válka konflikt největších materiálních sil doby, mírová konference, jež po válce následovala, ukázala stejně důležitý konflikt jejích největších idejí.

A žádná z idejí, jež byly v Paříži posunuty do bitevní linie, nebyla předmětem úpornějšího zápasu, nebyla vystavena zuřivějším útokům, nepřekonalala více překážek, neutrpěla větších ztrát, aby nakonec přece udržela jaksi svou posici, jako myšlenka světového snížení vojenského zbrojení.

Byla to jedna z idejí nebo zásad, jež Američané přinesli s sebou do Paříže. Byla jasně vyložena americkým vůdcem, presidentem Wilsonem, jako jedna z formálních základů budoucího míru. Byl to ze Čtrnácti článků čtvrtý; za příměří byl, jak říkají diplomaté, »v zásadě přijat« všemi válčícími státy, přáteli stejně jako

nepřáteli. Jediné, čeho bylo nyní potřebí, bylo postoupiti vpřed a zaujmouti nové posice. Tenkrát si ještě nikdo neuvědomil zrádnost půdy, přes kterou bylo ještě třeba se probojovati!

Myšlenka zabrániti lidem ve válkách odstraněním válečných prostředků je snad tak stará jako kamenný věk. Byla visí mnohých proroků — již Šalomoun žádal, aby meče byly proměněny v pluhu — a programem mnohých státníků. Před válkou usilovali britští vůdcové o dohodu s Německem, aby byly zavedeny »námořní prázdny«; byl to jeden z ideálů haagské konference. Odbyl se však jen zbožnými resolucemi.

Když prezident Wilson počal přemýšleti o míru jako o věci, jež se dotýká vitálně Ameriky, viděl jasně, že omezení zbrojení musí býti jeden z pilířů, na nichž musí spočívatí spravedlivá úprava. Vstoupili jsme do války až v dubnu 1917; avšak již tři měsíce předtím vidíme presidenta, an formuluje v poselství k senátu Spojených států (22. ledna 1917), v poselství, o němž prohlásil jeden francouzský žurnalista, že je »nejmohutnějším projevem Wilsonovým«, tuto ideu jako jednu »z podstatných zásad trvalého míru«. Zde jsou jeho slova:

Otázka omezení námořního zbrojení uvádí jinou a snad obtížnější otázku omezení armád a všech programů vojenských příprav... Mezi národy nemůže býti pocitu bezpečnosti a rovnosti, má-li se na všech stranách budovati a udržovati velká přesila armád. Státníci světa musí vytvářeti plány pro mír a národy musí mu přizpůsobovati svoji politiku právě tak, jako připravovaly plány pro válku a hotovily se k bezohledným výbojům a soupeření. Otázka zbrojení, ať již na zemi nebo na moři, je první a pronikavě praktickou otázkou spojenou s budoucími osudy národů a lidstva.

O rok později, v lednu 1918, po mnohém přemýšlení a diskusích, načrtl konečně úplný program budoucí úpravy a formuloval tuto zásadu, zjednodušiv ji na prosté prvky ve čtvrtém ze Čtrnácti článků:

Budou-li přijaty a poskytnuty přiměřené záruky, budiž národní zbrojení sníženo na nejnižší míru slučitelnou s vnitřní bezpečností.

To je článek, kolem něhož se točily v Paříži všechny spory. Je tudíž důležité věděti přesně, co se jím míní. Většina obhájeů odzbrojení se v minulosti vyhýbala pokusům stanoviti pro svět normální míru zbrojení; spokojovali se s návrhy na zrušení určitého počtu bitevních lodí a na vyloučení určitých nových zbraní a válečných prostředků. Pro udatné lučištníky a šermíře byl střelný prach ještě před několika málo stoletími porušením válečného práva! Avšak, ve čtvrtém článku se prezident Wilson dotýká odvážně dvou základních problémů zbrojení:

Především, jaká má být vlastní funkce a normální míra národního zbrojení? Za druhé, jak má býti zajištěn mír a bezpečnost národů bez »velikého konkurenčního zbrojení?«

Ve čtvrtém článku jsou vyjádřeny dvě hlavní myšlenky:

1. Že zbrojení bude redukováno na nejnižší míru, slučitelnou s vnitřní bezpečností. Vnitřní bezpečnost měla býti normální mírou a »vnitřní« bylo první slovo, jímž bylo zaútočeno na kritiky v Paříži, kteří se domnívali, že znamená pro budoucnost redukcí armád a loďstev na úroveň pouhé národní nebo mezinárodní policie. Nahnelo jim hrůzy, protože se zdálo býti ranou pro jejich bezpečnost. A vskutku, bez druhé zásady vyslovené ve čtvrtém článku bylo chimérou. Tato zásada zněla:

2. »Budou-li dány a přijaty přiměřené záruky«, bude tato normální míra zachována v celém světě. Mezi národy musí zkrátka existovati nová a přiměřená spolupráce, tak silná, aby odstranila nutnost zbrojení pro všechny jiné účely než k zajištění vnitřní a mezinárodní bezpečnosti. V této větě jest obsažena celá idea Svazu národů se vzájemnými garancemi. Neboť, existuje-li Svaz národů dosti silný, aby zajistil mezinárodní mír, k čemu jinému jest třeba národního zbrojení než k tomu, aby byla zajištěna vnitřní bezpečnost?

Prezident Wilson byl ke čtvrtému článku tak jako k většině svých myšlenek inspirován americkými zásadami a praxí. Zde bylo spojeno v jeden Svaz osmačtyřicet států. Žádný stát nepotřeboval udržovati k zachování vnitřního pořádku než milici, poněvadž Svaz všech ručil za bezpečnost každého z nich. Wilson aplikoval americkou myšlenku na svět.

Prohlásil v svém vstupním poselství, krátce předtím, než Amerika vstoupila do války (dne 5. března 1917):

Budeme tím více Američany, zůstaneme-li jen věrní zásadám, v nichž jsme byli vychováni... Věděli jsme a pyšnili jsme se velmi tím, že to jsou zásady osvobozeného lidstva. Proto musíme hájiti těchto věcí, ať již v míru nebo ve válce...

Národní zbrojení budiž omezeno na míru nezbytnou pro národní pořádek a vnitřní bezpečnost.

Jak bylo vyličeeno v kapitole XIII, byla prezidentova myšlenka obmezeného zbrojení již od počátku obsažena v plánech úmluvy o Svazu národů. Wilson převzal a vypracoval článek navržený plukovníkem Housem, přičemž změnil Houseův výraz »bezpečnost« opět ve »vnitřní bezpečnost« článku IV a učinil pro použití ozbrojených sil podmínkou »vymáhání mezinárodních závazků společnou akcí«. Rozšířil tento článek ještě více klausulemi o odvodech a míře zbrojení, jež převzal od Smutse. Text, který konečně vzešel jako článek IV z nárysu, jež prezident dal vytisknouti a rozdati počátkem ledna, zní takto:

Smluvní mocnosti uznávají zásadu, že zavedení a zachování míru bude vyžadovat snížení národního zbrojení na nejnižší míru, slučitelnou s vnitřní bezpečností, a vymáhání mezinárodních závazků společnou akcí. Delegátům se ukládá, aby formulovali současně plány, jimiž by bylo lze dosíci této redukce. Plán takto formulovaný má mít závaznost jen tehdy, a jen tehdy, bude-li jednomyslně schválen signatárními vládami této Úmluvy.

Aby položily základ k takovému snížení zbrojení, všechny mocnosti, podpisující mírovou smlouvu, jejíž součástí tato Úmluva je, shodují se v tom, že zruší odvody a všechny formy nucené vojenské služby i v tom, že jejich síly pro obranu a mezinárodní akci budou se skládati z milice nebo dobrovolníků, jejichž počet a výcvik má být ustanoven dohodou po odborném vyšetření a vzhledem k redukci zbrojení, o níž se stala zmínka v posledním paragrafu.

Všichni delegáti ustanoví a doporučí k uvážení a rozhodnutí jednotlivých vlád, jaká vojenská výzbroj je řádná a rozumná v poměru k odstupňování sil, stanovenému v programu odzbrojení, a tyto meze, byly-li jednou přijaty, nesmějí být nikdy překročeny bez svolení celku delegátů.

Smluvní strany se konečně shodují v tom, že střelivo jakož i válečné prostředky nemají být vyráběny soukromými podniky nebo pro soukromý zisk a že má být zachována zásada plné a upřímné veřejnosti, pokud jde o všechno národní zbrojení a vojenské nebo námořní programy.

Jelikož toto byl konkrétní americký program pro omezení zbrojení, navržený v Paříži, a ježto se kolem něho soustředily diskuse za dlouhých sedění Rady Desíti a Čtyř a Komise pro Svaz národů, je veledůležité znáti přesně, jaké konkrétní myšlenky zde byly vyjádřeny. Bylo jich celkem šest:

1. Zbrojení mělo být použito jen k dvojímu účelu: Za prvé; k zachování »vnitřní bezpečnosti« uvnitř států, a za druhé; k udržování mezinárodního pořádku donucením, kdyby některý člen rodiny národů odmítl respektovati všeobecné zákony a rozhodnutí.

2. Okamžitě nelze provésti nic definitivního; lze ustanoviti toliko principy, jež budou teprve později, po sjednání míru, rozvedeny širším tělesem (orgánem Svazu).

3. Odzbrojení musí mít v zápětí úplné zrušení nucené vojenské služby (hluboce zakořeněná anglosaská averse).

4. Výroba střeliva soukromými podnikateli nebo pro soukromý zisk musí být zrušena.

5. Veřejnost zbrojení způsobí, že bude znemožněna jakákoliv odchylka od rozsahu zbrojení, o němž bude dosaženo konečné dohody.

6. Dohoda signatárních vlád tohoto paktu musí být jednomyslná.

Jest pozoruhodným faktem, jež později blíže osvětlím, že presidentův »nepraktický ideál« omezení zbrojení, jak jest zde vytčen,

byl mírovými vyjednavateli v Paříži proveden takřka do posledního písmene — pokud šlo o Německo. Vojenská moc Německa byla redukována přesně na úroveň »vnitřní bezpečnosti« s průvodním opatřením, že podle smlouvy má být Německo chráněno »příslušnými garancemi« před zahraničním útokem. Uvidíme však, co se stalo, když se spojenecké národy pokoušely aplikovati tytéž principy na sebe samé! Jednaly, pokud jde o obtížné a nákladné břímě zbrojení, se svým nepřitelem lépe než samy se sebou.

Silným podporovatelem presidenta v jeho původním návrhu byl vojenský člen americké komise, generál Tasker H. Bliss. Byl členem Nejvyšší válečné rady před příměřím. Žádal odzbrojení Německa až na mez, kde by mu zbyly »jen takové síly, jakých je mu potřebí k udržení pořádku«, avšak spojoval tento návrh drastické redukce — stejně jako president — s myšlenkou záruky bezpečnosti před cizím útokem. Viděl jasně, že nelze jednoho dosáhnouti bez druhého. Pro přechodnou periodu, kdy Evropa byla ještě rozrušena, navrhoval, »aby mocnosti garantovaly neutralitu Německa, jako Německo garantovalo neutralitu Belgie.«¹⁾ Později, až by Německo vstoupilo do Svazu národů, jeho vnější bezpečnost byla by ovšem posílena společnou zárukou všech národů.

Vzpomínám si na poznámku překvapeného Francouze při pohledu na generála Blisse. Zdálo se mu podivným, že tak veliký voják jest tak silným obhájcem vojenského odzbrojení. Ve skutečnosti však byl generál Bliss především Američanem a pak teprve vojákem. Byl z lidí, v něž se skládala v Paříži největší důvěra, a president dával mnoho na jeho radu nejen ve vojenských, nýbrž často i v jiných věcech. Při konferencích byl typem nevrleho, mlčelivého a čestného vojáka. Byl to muž pevně stavěný, a v ramenou poněkud schýlený. Příroda zprvu zamýšlela učiniti z něho muže s bujným vlasem, dala mu husté obočí a štětinatý vous. Pak si to rozmyslila a učinila jej plešatcem s nejzářivější pleší, vyjímaje štětinatý okraj vzadu a po stranách hlavy. Jeho oči se zdají zprvu dosti ospalými, když se však rozežřeje, otevrou se široce a planou citem. Je to muž nesmírně plachý, nenávidící nade vše veřejnost, kladoucí si rouhavou otázku, proč nestačí ideje samy o sobě a proč třeba věšeti je na jména a hlavně na jeho jméno. Celý svůj život ztrávil v obtížných studiích. Když jsem se s ním před lety setkal na cestě do Panamy, byl zaměstnán každodenním vyšetřováním pokusných tabulek, vztahujících se k zásobování armády. V Paříži žádný člen delegace nevěnoval více času studiu základních problémů, o něž se jednalo.

Nikdo tam nevěřil více v radikální odzbrojení a nutnost Svazu národů než tento starý voják s čtyřmi hvězdami na límci. Měl jakési spirituální stanovisko, v němž nová organizace národů s vůlí

¹⁾ Tajné protokoly Nejvyšší válečné rady z 10. března.

k odzbrojení zdála se věci naprosto rozumnou a praktickou, stejně jako se zdála nedosažitelnou, nesmyslnou a nereelní těm, kdož se nemohli vymaniti ze starých ideí. Ve Svaz národů, jehož členové by byli všichni ozbrojeni až po zuby, ovšem nevěřil. A vskutku, což je možno jakékoliv uskutečnění nových myšlenek a »nového řádu« bez radikální změny stanoviska? Tak generál Bliss cítil a předpovídal více než jednou, že nepřistoupí-li se ihned k řešení problému, světová válka mohla by se ukázati jen prvním čtyřletým obdobím třicetileté války.

Nyní přistupujeme ke skutečnému zahájení mírové konference, kde principy, navrhované Amerikou a přijaté v příměří, měly být podrobeny přísné zkoušce.

První zmínka o tomto předmětu se stala dne 21. ledna, devět dní po první schůzce Konference a na sklonku diskuse v Radě Desíti o tom, co činiti s Rusy, kteří se přiklonili k presidentovu návrhu, aby ihned byly učiněny kroky k organizaci Svazu národů. Tenkrát Balfour, britský ministr zahraničních věcí, jenž spolu s Lloydem Georgem byl britským delegátem v Radě Desíti, prohlásil, že současně s právě zřízeným výborem pro Svaz národů má být zřízen jiný výbor, který by jednal o otázce vojenského odzbrojení.

»Má-li se Svaz národů státi skutečností,« řekl, »musí delegáti rozhodnouti co nejdříve o otázce odzbrojení. Je svrchovaně důležité, dojíti k nějaké dohodě o tom, jakou armádu má Německo míti. Jest zřejmé, že Svaz národů bez odzbrojení byl by přeludem.«¹⁾

V této první zmínce se již počíná objevovati dvojí povaha otázky odzbrojení a pokračuje pak celou Konferencí. Byly zde dvě otázky: Jednak program všeobecného odzbrojení všech národů, spojených se Svazem národů; o ten se zajímali hlavně Američané; jednak okamžité odzbrojení Německa, jež se týkalo hlavně Spojenců. V prvním případě musili členové Konference uvažovati o otázce svého konečného odzbrojení, v druhém o odzbrojení nepřítelů — dva nesmírně rozdílné problémy!

Zmínil jsem se již jinde o neobyčejné, dlouhým cvikem dosažené výkonnosti britského a francouzského zahraničního úřadu. Měli vždy pohotově nějaký plán, a i když základní myšlenka, jako při obmezení zbrojení, pocházela od Američanů, resoluce, v níž byla kladena před Konferencí, byla dílem těchto zkušených diplomatů. V tom je jistě veliká výhoda a tito zkušení vyjednávači ji znali, neboť určitý plán jeví tendenci modifikovati názory všech přítomných a staví ostatní členy konference do situace kritiků. O dva dny později, dne 23. ledna, když Clemenceau znovu položil otázku odzbrojení, měl již Lloyd George pohotově osnovu re-

¹⁾ Tajné protokoly Rady Desíti ze dne 21. ledna.

solucí, v nichž speciálnímu a přímému problému odzbrojení Německa bylo poskytnuto první místo.

Budiž zřízena komise s dvěma zástupci každé z pěti velmocí a s pěti zástupci zvolenými jinými mocnostmi, zastoupenými na konferenci,

1. aby se radila o přímém a pronikavém snížení ozbrojených sil nepřítelů,

2. aby v souvislosti se Svazem národů připravovala plán pro trvalé snížení břemen vojenských, námořních a vzduchoplanebních sil a zbrojení.

Kdykoliv na konferenci předložil Lloyd George nějakou resoluci, měl ihned pohotově ohnivý projev, kterým ji podporoval. Tak také v tomto případě. Upozornil na okolnost, že osnova obsahuje dva různé návrhy. Avšak nehledě k této zmínce, obrátil svoji pozornost úplně k prvnímu návrhu — k odzbrojení Německa. Podle tajných protokolů řekl toto:

Rozhodnutí o tomto bodě je pro Velkou Británii věc nesmírně vážná. Nebudou-li vojenské síly nepřítelů okamžitě sníženy, bude britská vláda nucena podržeti povinnou vojenskou službu. Neví, jaký by byl politický výsledek tohoto rozhodnutí... Žádá tudíž naléhavě, aby se počalo ihned jednati o první klausuli osnovy, druhá klausule pak může být vyhrazena pozdějšímu datu.

To jest významná řeč, stejně jako řeč Clemenceauova, jež následovala po ní a obsahovala návrh, aby maršál Foch byl ihned pozván k diskusím o způsobu, jakým má být Německo odzbrojeno. Zde byly vyjádřeny naléhavé a palčivé otázky, jež volaly po úpravě se strany evropských vůdců. Zde byl pohotový návrh, který činili v prvních dnech Konference tak rychle zvláště Francouzi, aby byli povoláni generálové a sjednali mír vojenskými metodami. Zde byla také vyjádřena starost vůdců o účinky, jež akce předsevzaté v Paříži budou míti na domácí politiku, účinky, vzhledem k nimž byl Lloyd George podivně citlivý. Myslíl vždy, jak se vyjadřoval na to, »jaké politické následky mohlo by míti takové rozhodnutí«. Bylo tak snadno »přikročiti ihned k otázkám přímého zájmu«. Stejně snadné bylo vyhrázovati všeobecné zásady pro budoucí dobu. Nikdo nesmí být pro to kárán; bylo to nutné; vyrůstalo to ze situace, leč je třeba vytknouti to jasné, aby se porozumělo pařížským událostem. Tento mohutný zápas mezi všeobecnými zásadami a programem pro trvalou úpravu, jak ho hájili Američané a mezi přímými nutnostmi, zájmy a obavami i jiných spojeneckých národů, tento zápas charakterisoval téměř každou diskusi Konference a v podstatě byl příčinou každé krise. Je jisto, že v budoucnosti při jakékoli diskusi o omezení zbrojení objeví se totéž rozdělení a bude vyžadovati jasných názorů a vytrvalé odvahy, aby ve zmatku a spleti přímých a podružných

zájmů byla vůbec udržena více všeobecného a trvalého dobra pro svět.

President Wilson viděl problém v Paříži s pronikavou jasností. Viděl, že potřeby a obavy spojenců, jak se projeví v tomto problému odzbrojení, byly často přehnané, měly reálný základ. On sám byl rozhodně pro odzbrojení Německa, neboť chtěl co nejdříve demobilisovat velikou americkou armádu, jež stále ještě byla ve Francii. Nespustil však nikdy se zřetele svůj užší plán: visí trvalého míru, spočívajícího na nové základně spravedlnosti a mezinárodní spolupráce. Čím naléhavěji kladli jiní vůdcové požadavek, aby se uvažovalo o naléhavých zájmech, tím rozhodněji se stavěl na stanovisko, aby navzájem byly uznány trvalé principy.

Jestliže mírová konference chtěla naléhat, jak bylo jasno z diskuse dne 23. ledna, na okamžité odzbrojení Německa podle první klausule resolucí, navrhol on klásti důraz na stejnou důležitost druhé klausule — Smlouvu — na program pro všeobecné odzbrojení, jak byl stanoven v Úmluvě o Svazu. Provedl svou věc do důsledků o čtyři dny později, dne 29. ledna, když před Radou Desíti komentoval prohlášení Dmowského, náčelníka polské delegace. Dmowski se zde objevil s výmluvným a podrobným apelem, který byl v úplném rozporu s celou zásadou odzbrojení. Nejen že ani nepomyslel na omezení polského zbrojení, ale dokazoval, že Polsko je ve velmi nebezpečném postavení mezi Německem a Ruskem a že má potřebu spíše více zbrojení a vojenských sil než méně. Tento požadavek byl vskutku také nejnaléhavěji vymáhán malými národy po celou Konferenci.

Dmowski řekl, že Polsko musí být bariérou mezi Ruskem a Německem. Znamenalo to snad bariéru založenou na zbrojení? Patrně nikoli, protože Německo má být odzbrojeno, a kdyby Německo bylo odzbrojeno, nemohlo by být Polsku dovoleno, aby zbrojilo, leč pro policejní účely. Bylo by potřeba zřídit dozorní orgán, aby toto odzbrojení bylo provedeno. To je jádro otázky. Žádá proto naléhavě své kolegy, aby uspišili osnovu Svazu národů v definitivní formě.¹⁾

President Wilson takto stanovil logiku svého stanoviska, jež obsahovalo, jako předtím, dva na sobě závislé návrhy: odzbrojení na míru »vnitřní bezpečnosti«, nebo, jak se zde vyjadřuje, na míru nutnou »k policejním účelům«, a Svaz národů, který by garantoval vnější bezpečnost. Kdyby došlo k uskutečnění jednoho, musilo by dojít i na druhý.

Od tohoto okamžiku vidíme problém omezení zbrojení postupovat ve dvou širokých, byť často se směřujících prouděch. Po celou Konferenci se oba nutně navzájem modifikují a vzájemně

¹⁾ Tajné protokoly Rady Desíti z 30. ledna.

na sebe působí. Naléhavý problém odzbrojení Německa, úprava vojenských, námořních a vzdušných podmínek pro smlouvu, rozhodnutí o tom, jak naložit s německými loďmi a kably, vše to bylo vybojováno ráz na ráz, nejprve ve vojenské a námořní komisi, potom v Radě Desíti a v Radě Čtyř, zatím co širší a obecnější problém, totiž problém organizace Svazu národů, byl s nemenším úsilím projednáván v nejdůležitější komisi Konference, jejímž předsedou byl president Wilson.

Vynořily se najednou dva problémy, jež oba mají zásadní důležitost pro každou přítomnou i budoucí diskusi o omezení zbrojení. Jeden se týkal základní otázky míry odzbrojení. Měla jí být »bezpečnost vnitřní« či jiné měřítko?

Druhým problémem byla otázka metody — ovšem otázka velmi důležitá — otázka povinné služby vojenské. V této otázce se došlo k přímé dohodě mezi Američany a Angličany v programu úplného zrušení povinné služby a mezi Francouzi a Italy, kteří hájili této instituce, již byli původně přejali z německé praxe, jakožto žulový základ kontinentální bezpečnosti a moci. Zde byl zhruba načrtnut předmět sporu, zde se počala bitva.

KAPITOLA XX

POZEMNÍ ZBROJENÍ A FRANCOUZSKÉ OBAVY — ZÁPAS MEZI AMERIČANY A FRANCOUZI O OMEZENÍ POZEMNÍHO ZBROJENÍ — POVINNÁ SLUŽBA VOJENSKÁ A SOUKROMÁ VÝROBA VÁLECNÉ VÝZBROJE

JE dosti snadno přijmouti všeobecné zásady — celý svět vyslovuje se zbožnou úctou slovo »odzbrojení« a »obmezení zbrojení« — ale skutečný boj se počíná teprve tehdy, když jde o skutečnou aplikaci těchto zásad. Když byl rozdán první tištěný nárys Wilsonovy Úmluvy, rozneslo se okamžitě po Paříži, co vlastně Američané míní snížením zbrojení, jak bylo vyjádřeno ve IV ze Čtrnácti článků, »na nejnižší míru, slučitelnou s vnitřní bezpečností.«

Čtvrtý článek prezidentovy tajenné nové Úmluvy obsahoval body programu, které se dotýkaly samých kořenů kontinentální moci a bezpečnosti. Povinná vojenská služba měla být mezi jiným zrušena nejen v Německu, nýbrž všude — »všemi mocnostmi, které podepsaly mírovou smlouvu«. Výroba »munice a válečných prostředků soukromými podnikateli a pro soukromý zisk měla býti zakázána«. Plná a upřímná publicita vzhledem ke všemu národnímu zbrojení měla vyvrátiti úhelný kámen tajnosti, na němž vždy spočívaly za starého systému vojenské přípravy. A především ostatním byla navrhována nová normální míra zbrojení, určovaná potřebou »vnitřní bezpečnosti«. Bylo to, jako když Samson otrásl po prvé pilíři chrámu!

Bouře vypukla ihned. U presidenta byly konány soukromé konference, především s pobouřeným italským premiérem Orlandem, potom jiná, v které byl předmětem diskuse všechn obsah smlouvy s lordem Robertem Cecilím a generálem Smutsem, a brzy potom zahájena diskuse v Radě Desíti a v důležité Komisi pro Svaz národů, neboť čtvrtý článek Úmluvy, založený na čtvrtém článku, odhaloval nepochybně základní problém mírové konference, problém národní bezpečnosti a prostředků k jejímu zajištění.

Světová válka rozbila starý svět v trosky. Staré obyčeje a vztahy se zhroutily; každý národ cítě, že jeho existence jest v nebezpečí, utekl se ke zbráním, aby se chránil. Všechny ovládl veliký strach.

Každý národ se vracel k primitivní důvěře v svůj vlastní meč. Mečem Francie byla její armáda a tato armáda se opírala o instituci povinné vojenské služby. Mečem Velké Britanie bylo její loďstvo a její námořní moc.

Proto se návrh na obmezení zbrojení dotýkal samých kořenů evropské bezpečnosti. Když šlo o zbrojení pozemní, byla pobouřena Francie a Itálie. Když šlo o zbrojení námořní, chvěla se britská říše a každý malý národ v Evropě, boje se svých sousedů, tonul ve smrtelných obavách, aby nebyla ohrožena jeho existence tím, že by nebylo dovoleno udržovati veliké armády.

Bylo by bývalo nejdivočejším šílenstvím — a president to viděl jasně — navrhovati skutečné odzbrojení, aniž byla poskytnuta místo něho nějaká nová záruka bezpečnosti, která by zbavila Evropu strachu a vlila jí novou důvěru. Navrhoval jen to, co mnoho přemýšlivých mužů navrhovalo již před ním a čeho dosáhly americké kolonie — záruku bezpečnosti, opřenou o společnou dohodu a třeba i o donucení; záruku, k níž by národy mohly míti důvěru, slovem: silný, na součinnosti založený Svaz národů.

Avšak president, jako většina Američanů, si zcela neuvědomil, pokud nepřišel do Evropy, jak nesmírně přehnané byly ony obavy a jak vrátká bezpečnost Evropy; jak každá diskuse, jež se na příklad týkala Francie, zvracela se ihned v otázku bezpečnosti Francie.

Vnucovalo se mu to na každé konferenci, tisk toho byl pln a ovzduší tím bylo prosyceno.

Clemenceau to vyslovil v Radě Desíti takto:

CLEMENCEAU řekl, že Francie je nejbližším sousedem Německa a může býti vždy, jako v minulosti, napadena... Francie chápe, že Velká Britanie má povinnosti ve všech dílech světa a že nemůže udržovati veškerou svou moc soustředěnu na jeden bod. Amerika je daleko a nemůže přispěti Francii pomocí ihned. Mají-li býti uskutečněny Svaz národů a světový mír, nesmí se začínati tím, že se uvede Francie do nebezpečného postavení. Amerika je chráněna celou šíří oceánu a Velká Britanie svým loďstvem.¹⁾

Na každém kroku byly také po ruce makavé doklady toho, co pro Francii znamenala válka; názorná demonstrace jejích důvodů, jež měly ohromovati. Clemenceau vrhal neustále do diskuse poznámky takovéhoho rázu:

Nutno si uvědomiti skutečnost, že širé kraje Francie byly po pět let pustošeny a podrobeny divošskému řádění nejhoršího druhu... Rád by opakoval, co již jednou řekl, totiž, že ani americká ani anglická území válkou netrpěla, kdežto

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 30. ledna.

KAPITOLA XX

POZEMNÍ ZBROJENÍ A FRANCOUZSKÉ OBAVY — ZÁPAS MEZI AMERIČANY A FRANCOUZI O OMEZENÍ POZEMNÍHO ZBROJENÍ — POVINNÁ SLUŽBA VOJENSKÁ A SOUKROMÁ VÝROBA VÁLECNÉ VÝZBROJE

JE dosti snadno přijmouti všeobecné zásady — celý svět vyslovuje se zbožnou úctou slovo »odzbrojení« a »obmezení zbrojení« — ale skutečný boj se počíná teprve tehdy, když jde o skutečnou aplikaci těchto zásad. Když byl rozdán první tištěný nárys Wilsonovy Úmluvy, rozneslo se okamžitě po Paříži, co vlastně Američané míní snížením zbrojení, jak bylo vyjádřeno ve IV ze Čtrnácti článků, »na nejnižší míru, slučitelnou s vnitřní bezpečností.«

Čtvrtý článek presidentovy tajemné nové Úmluvy obsahoval body programu, které se dotýkaly samých kořenů kontinentální moci a bezpečnosti. Povinná vojenská služba měla být mezi jiným zrušena nejen v Německu, nýbrž všude — »všemi mocnostmi, které podepsaly mírovou smlouvu«. Výroba »munice a válečných prostředků soukromými podnikateli a pro soukromý zisk měla být zakázána«. Plná a upřímná publicita vzhledem ke všemu národnímu zbrojení měla vyvrátiti úhelový kámen tajnosti, na němž vždy spočívaly za starého systému vojenské přípravy. A především ostatním byla navrhována nová normální míra zbrojení, určovaná potřebou »vnitřní bezpečnosti«. Bylo to, jako když Samson otřásl po prvé pilíři chrámu!

Bouře vypukla ihned. U presidenty byly konány soukromé konference, především s pobouřeným italským premiérem Orlandem, potom jiná, v které byl předmětem diskuse všechn obsah smlouvy s lordem Robertem Cecilím a generálem Smutsem, a brzy potom zahájena diskuse v Radě Desíti a v důležité Komisi pro Svaz národů, neboť čtvrtý článek Úmluvy, založený na čtvrtém článku, odhaloval nepochybně základní problém mírové konference, problém národní bezpečnosti a prostředků k jejímu zajištění.

Světová válka rozbila starý svět v trosky. Staré obyčeje a vztahy se zhroutily; každý národ cítě, že jeho existence jest v nebezpečí, utekl se ke zbraním, aby se chránil. Všechny ovládl veliký strach.

Každý národ se vracel k primitivní důvěře v svůj vlastní meč. Mečem Francie byla její armáda a tato armáda se opírala o instituci povinné vojenské služby. Mečem Velké Britanie bylo její loďstvo a její námořní moc.

Proto se návrh na obmezení zbrojení dotýkal samých kořenů evropské bezpečnosti. Když šlo o zbrojení pozemní, byla pobouřena Francie a Itálie. Když šlo o zbrojení námořní, chvěla se britská říše a každý malý národ v Evropě, boje se svých sousedů, tonul ve smrtelných obavách, aby nebyla ohrožena jeho existence tím, že by nebylo dovoleno udržovati veliké armády.

Bylo by bývalo nejdivočejším šilenstvím — a president to viděl jasně — navrhovati skutečné odzbrojení, aniž byla poskytnuta místo něho nějaká nová záruka bezpečnosti, která by zbavila Evropu strachu a vlila jí novou důvěru. Navrhoval jen to, co mnoho přemýšlivých mužů navrhovalo již před ním a čeho dosáhly americké kolonie — záruku bezpečnosti, opřenou o společnou dohodu a třeba i o donucení; záruku, k níž by národy mohly míti důvěru, slovem: silný, na součinnosti založený Svaz národů.

Avšak president, jako většina Američanů, si zcela neuvědomil, pokud nepřišel do Evropy, jak nesmírně přehnané byly ony obavy a jak vrátká bezpečnost Evropy; jak každá diskuse, jež se na příklad týkala Francie, zvracela se ihned v otázku bezpečnosti Francie.

Vnucovalo se mu to na každé konferenci, tisk toho byl pln a ovzduší tím bylo prosyceno.

Clemenceau to vyslovil v Radě Desíti takto:

CLEMENCEAU řekl, že Francie je nejbližším sousedem Německa a může býti vždy, jako v minulosti, napadena... Francie chápe, že Velká Britanie má povinnosti ve všech dílech světa a že nemůže udržovati veškerou svou moc soustředěnu na jeden bod. Amerika je daleko a nemůže přispěti Francii pomocí ihned. Mají-li býti uskutečněny Svaz národů a světový mír, nesmí se začínati tím, že se uvede Francie do nebezpečného postavení. Amerika je chráněna celou šíří oceánu a Velká Britanie svým loďstvem.¹⁾

Na každém kroku byly také po ruce makavé doklady toho, co pro Francii znamenala válka; názorná demonstrace jejích důvodů, jež měly ohromovati. Clemenceau vrhal neustále do diskuse poznámky takovéhoho rázu:

Nutno si uvědomiti skutečnost, že širé kraje Francie byly po pět let pustošeny a podrobeny divošskému řádění nejhoršího druhu... Rád by opakoval, co již jednou řekl, totiž, že ani americká ani anglická území válkou netrpěla, kdežto

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 30. ledna.

území francouzské bylo tak zpuštěno, že se nějaké zotavení zdá téměř nemožným... Francouzský průmysl byl zničen metodami vědeckými... Francie ztratila tři miliony lidí v mrtvých a zmrzačených.¹⁾

Bylo zřejmě viděti z řečí presidentových, jež v tu dobu pronesl, že si uvědomuje čím dál více vážnost problémů.

Vzpomínám si dobře na mohutný dojem presidentova poselství, proneseného dne 3. února brzy po jeho návštěvě u zřícenin Remeše, na posluchačstvo ve francouzské sněmovně. («Viděl jsem vznešené město Remeš v troskách a musil jsem si říci: zde dopadla rána, protože vládci světa neseznali dříve, jak ji předejíti.») V tomto poselství řekl o Francii:

»Je v přímém nebezpečí. Žije v ustavičné bázni... Nemusím vám ukazovati, že na východ od vás, v Evropě, je budoucnost plna otázek. Za Rýnem, nad Německem, nad Polskem, nad Ruskem, nad Asií, všude plno otázek, na něž není odpovědi. Francie stojí před těmito hrozivými a neřešitelnými otázkami — hrozivými, protože neřešitelnými — očekávajíc rozřešení věci, jež se jí dotýkají přímo, důvěrně a trvale. Musí-li státi sama, co jest jí činiti?«

Zde vyložil president problém Francie stejně výmluvně, jako to činili Francouzi sami. Ale jeho návrhy na řešení byly od francouzských zcela rozdílné. V poslední instanci viděli Francouzi bezpečnost jen ve vojenském zbrojení, v ozbrojeném národě nebo v ozbrojené alianci, kdežto president viděl bezpečnost toliko v spolupráci, »jež učiní v budoucnosti úplně zbytečným udržování drtivého břemene, jímž národové trpí v míru stejně, jako trpěli za války.«

Francouzské stanovisko bylo v Paříži hlášáno a hájeno s nevyrovnatelným ostrovtipem a vytrvalostí. Nezáleželo na tom, které straně ten nebo onen vůdce náležel, byl-li státníkem, vojákem, diplomatem nebo finančníkem; byl především Francouzem — stoprocentním Francouzem — a bojoval bez obalu o zajištění bezpečnosti Francie. Pro toto zajištění měl Foch plán vojenský, Bourgeois diplomatický, Loucheur a Klotz hospodářský (avšak harmonie mezi nimi byla dokonalá); Clemenceau byl nejvyšším stratégem celé kampaně. Jestliže Francouzi nedosáhli všeho, oč v Paříži usilovali, nebylo to pro nedostatek inteligence!

Jestě než se mírová konference sešla, měli již Francouzi celý plán vypracovaný. Byli první, kdož vložili svoje memoranda presidentovi do rukou. Žádný jiný národ — vyjímaje Japonce — nevyrovnal se jim v diplomatické pohotovosti nebo v jednotnosti cíle. Angličané jako by nebyli připraveni vůbec. Zdálo se vždy, že žijí, diplomaticky řečeno, z ruky do úst, a přece nezáhodili

¹⁾ Tajné protokoly Nejvyšší válečné rady ze dne 12. února.

žádnou příležitost, zatím co Italové byli uvnitř tak rozdělení, že se nikdy neshodli na jasné linii.

Mezi presidentovými listinami jsou podrobná memoranda maršála Foch o vojenských stránkách francouzského zabezpečení, datovaná z 10. ledna (dva dny před prvním zasedáním mírové konference). Jest zde také Bourgeoisův plán Svazu národů a několik nejstarších memorand o hospodářských stránkách zabezpečení Francie.¹⁾

Maršál Foch si přeje, aby se Rýn podržel za »společnou bezpečnostní bariéru, nezbytnou pro svaz demokratických národů«, a proto žádá, aby »dohodové mocnosti... byly napříště organizovány na vojenské základně a tak aby byla umožněna včasná intervence ostatních států, které jsou obránci civilizace.« Jeho svaz by byl ve skutečnosti pokračováním aliance mocností, zvítězších ve válce, se silnou jednotnou vojenskou mocí, držící Rýn.

Když Bourgeois, učenec, diplomat, dlouhou dobu vynikající vůdce a někdejší ministerský předseda Francie, předložil francouzský plán pro svaz národů (stalo se o dva týdny později v Komisi pro Svaz národů), shledalo se, že je úplně v souladu s vojenským plánem Fochovým. Byl naplněn detaily organizace za obrannou linií. Navrhoval mezinárodní armádu a loďstvo s trvalým štábem, jenž by dbal, aby tato vojenská síla byla udržována na náležité úrovni, a připravoval plány na její rychlé a účinné použití. Jsa tak dalek toho, aby naléhal na zrušení povinné vojenské služby, činil opatření pro možné přijetí tohoto principu celým světem, protože dovoloval mezinárodnímu tělesu, aby vymáhalo na členských státech zavedení povinné služby na doporučení generálních štábů. Kládl důraz spíše na ustanovení minimální hranice zbrojení než maximální.²⁾

Dne 7. února přidělali francouzští národohospodáři třetí nohu trojnožky, na níž měla spočívat francouzská integrita. Stalo se tak ve zprávě výboru Nejvyšší válečné rady (za předsednictví Loucheurova) o odzbrojení Německa.³⁾ Pan Loucheur byl ze schopných finančních vůdců Francie a sloužil v kabinetě Clemenceauově jako ministr obnovy. Tato zpráva vycházela z předpokladu, že moderní válka stojí na hospodářských základech. Proto Spojenci, aby byli naprosto zabezpečeni, musí nejen uložit Německu vojenské odzbrojení s kontrolou rýnské hranice a s ochranou ozbrojeného Svazu národů, nýbrž Německo musí být také odzbrojeno nebo ochromeno hospodářsky. Neboť v tomto bodě Francouzi zřetelně viděli svoji inferioritu. Loucheurova zpráva žádala doplnění vojenského odzbrojení dohledem na německé továrny

¹⁾ Viz díl III, dokument 25 a 17, kde jsou texty.

²⁾ Úplný text francouzského plánu svazu národů viz v dílu III, dokument 17.

³⁾ Úplný text viz v dílu III, dokument 21.

na zbraně a munici, aby bylo zabráněno novému zbrojení. Spojenečtí důstojníci měli kontrolovati německý průmysl, aby se nevyráběly vojenské potřeby. Jako podružný návrh se žádala v Loucheurově zprávě »absolutní vojenská kontrola okupací Essenu, hlavních Kruppových závodů, částí rýnsko-westfálských uhelných revírů a kovoprůmyslu na nich závislého.«

President Wilson se vyjádřil velmi jadrně o dobrém zdání páně Loucheurově. Také generál Bliss se mu postavil na odpor, když bylo dříve předloženo Nejvyšší válečné radě. Prohlásil je dokonce za »pobuřující program«. Zde jest jeho přesný komentář:

President WILSON pokládá návrhy, obsažené v Loucheurově zprávě, za pobuřující program. Zpráva nejen že žádá odevzdání velikých děl, od něhož, podle jeho mínění, jest upustiti, nýbrž jde i do podrobností letectví a tovární výroby... Domnívá se, že, důstojníci, kdyby tam byli vysláni, octli by se v nesnázích a musili by býti podporováni zbraněmi.¹⁾

Zatím co Loucheurův program byl potírán americkou a britskou kritikou, základní myšlenka trvalého hospodářského ochromení Německa — jakožto záruky francouzské bezpečnosti — zůstává hlubokým spodním tónem zápasu o trvalé opanování saarské uhelné pánve a rýnské hranice, jakož i o oslabení Německa ve slezských okresích. V době, kdy president byl měsíc mimo Konferenci (za cesty do Ameriky od 15. února do 15. března), žádali Francouzové dokonce, aby se vykonávala trvalá kontrola německého zbrojení a německého průmyslu, pokud by mohl býti změněn na výrobu válečného materiálu — což ve skutečnosti znamenalo trvalou kontrolu německého chemického, ocelářského a leteckého průmyslu francouzskými, britskými, americkými a italskými důstojníky. Vidíme, že dne 3. března prohlásil Clemenceau v Radě Desíti:

Nestačí říci Německu, aby obmezilo své síly, pokud nesplní mírových podmínek, a ponechati budoucnost na milost a nemilost událostem... Jiné země jsou snad spokojeny s přechodnými námořními podmínkami, on však není ochoten podepsati pozvání Německa k novému útoku na zemi po třech, nebo desíti, nebo docela čtyřiceti letech. Není ochoten dáti svůj podpis na mírovou smlouvu tohoto rázu.²⁾

O dva dny později se vrátil president do Francie, a když tyto návrhy přišly v Radě na pořad, prudce je napadl a zajistil v nich pronikavé změny. Nazval je »prostředky k trvalému obmezení svrchovanosti Německa«, jichž nemohl přijmouti, protože znamenaly prodlužování vojenské kontroly nad Německem do neurčita. To znamenalo také ustavičné zasahování a vměšování se a pátrání

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 7. února.

²⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti.

po obchodních tajemstvích, jež by jistě vedlo k nové válce. Prohlásil 17. března:

Jestliže mají býti udržovány spojenecké armády navždy, aby kontrolovaly plnění mírových smluv, bude uskutečněn nikoliv mír, nýbrž ozbrojená nadvláda. Jeho vláda nikdy nespoví k takovéto úpravě, a i kdyby on sám přistoupil na dohodu tohoto rázu, překročil by tím příliš pravomoc, již mu dává ústava Spojených států.¹⁾

On navrhoval, aby se obmezila činnost mezispojeneckých komisí na dobu, po niž by se uskutečňovala redukce německého ozbrojení a nahradil ve všech prohibitivních klausulích slovo »nikdy« slovem »ne«.

Tato úplná oddanost myšlence francouzského zabezpečení hnala Francii do beznadějného dilemmatu, v němž stále ještě zápasí; neboť, jak by mohlo Německo zaplatiti obrovský reparační účet, kdyby bylo ochromeno a hospodářsky oslabeno? Tak byla Francie zmítána mezi svým strachem a svými potřebami, ale strach byl tenkrát a je stále ještě skutečně převládajícím elementem. Jakkoliv zkrušující bylo zrušení Francie, přála si tato země více zabezpečení než obnovy. To bylo nutnou logikou vojenského ducha, který je inspirován strachem a vzbuzuje v národu větší zájem o oslabení nebo zničení nepřitele než o svou vlastní obnovu. Neboť kdyby Německu bylo dovoleno, aby se hospodářsky zotavilo a mohlo platiti reparace, ono by zároveň obnovilo svou nadvládu jako velmoc s větší populací, s vyvinutějším průmyslem a s vyvinutější organizací než má Francie, a proto podle vojenské logiky bylo by opět nebezpečnější bezpečnosti Francie.

Toto dilemma bylo prudce osvětleno sporem o okupační armádu. Francouzi žádali, aby na Rýně byla trvale umístěna veliká armáda, jejíž vydržovací náklady by neslo Německo. Znovu a znovu se dokazovalo, že to znamená snížení reparací. V jednom ze svých kousavých výpadů prohlásil Lloyd George 2. června v Radě Čtyř, že »je směšné chtít udržovati na Rýně okupační armádu 200.000 mužů, když německá armáda byla snížena na 100.000 lidí. Znamenalo by to uvaliti na německého ministra financí břemeno 100.000.000 liber šterlinků ročně a výsledek toho by byl, že by nezbylo nic na náhrady.«

Náklady na okupační armádu od příměří byly vskutku úžasné. Podle číslic, vydaných oficiálně reparační komisí, činily tyto náklady do dubna 1921 ve zlatých markách celkem:

Francie	1.276,450.838
Spojené státy	1.167,327.830
Velká Britanie	991,016.859
Belgie	194,706.228
Italie	10,064.861

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 17. března.

A přes to Francouzi dávali vytrvale přednost těmto nesmírným zabezpečovacím nákladům před rekonstrukcí. Jest ovšem ještě jiná stránka této politiky; neboť touto metodou, popsanou rozhořčeně a poněkud přehnaně Lloydem Georgem v řeči ze dne 2. června, o níž už byla řeč, totiž »přenesením péče o francouzskou armádu na Německo a donucením Německa, aby zaplatilo tyto náklady«, dostává Francie zpět část těchto nákladů. Mimochodem lze poznamenat, že Německo má nyní býti zdaněno, aby podporovalo militarism ve Francii, jehož bylo samo zbaveno, byť ne o své vůli.

Tak pracoval neukojitelný požadavek zabezpečení na hospodářském poli a tak pracovali národohospodáři spolu s vojáky a diplomaty pro francouzskou koncepci bezpečnosti, ačkoliv zároveň šli za cílem, jenž s ní byl neslučitelný, totiž za reparacemi.

Je třeba mít na paměti všechny tyto činitele francouzského stanoviska, abychom porozuměli podstatě zápasu o obmezení zbrojení.

Přicházíme nyní k podrobnostem onoho zápasu. První z nich se dotýká na výsost důležitého problému budoucí míry zbrojení. Jak velkou vojenskou sílu má býti dovoleno národům vydržovati?

Původní koncepce normální míry zbrojení, jak byla vyslovena presidentem Wilsonem ve čtvrtém článku, chtěla redukci »na nejnižší míru, slučitelnou s vnitřní bezpečností«. V budoucnosti, až bude svět připraven k řešení tohoto problému, shledá se nepochybně, že toto jest jediná bezpečná míra, na níž lze založiti vzájemnou garancií sdružení národů.

Když však tento drastický návrh byl po prvé čten v Komisi pro Svaz národů, stalo se slovo »vnitřní« ihned předmětem útoků. Francie, Itálie i Japonsko se stavěly vesměs proti této míře pozemního zbrojení, i když by byla vyvážena zárukou Svazu národů. Patrně ani Velká Británie nebyla si jista, co toto slovo znamená vzhledem k možné aplikaci na zbrojení námořní. Skutečné námitky učinil ve schůzi japonský delegát Makino. Navrhoval, aby místo slov »vnitřní bezpečnost« byla položena slova »národní bezpečnost«, což bylo přijato, a tento text se objevil v konečné osnově Smlouvy.

Výraz »národní bezpečnost« proti výrazu »vnitřní bezpečnost« znamenal oslabení presidentovy původní myšlenky. Avšak v bouřlivých dobách, předcházejících před konečnou organizací Svazu, rýsovala se národní bezpečnost jako převládající problém. Změna stylisace otvírala brány vši francouzské argumentaci a francouzským apelům vzhledem k národnímu zabezpečení Francie a ztěžovala beznadějně snahu určit, jaká je vojenská síla, postačující k národnímu zabezpečení, když se každý národ stává sám svým soudcem o tom, čeho je třeba k jeho bezpečnosti.

Bourgeois se uchopil obratně této změny stylisace, aby zdůraznil, že nová míra »národní bezpečnosti« žádá nejen silného národního zbrojení, nýbrž i Svazu národů s mezinárodní kontrolou zbrojení a s generálním štábem.

O tento rozdíl mezi americkým a francouzským názvem vznikl nejrozhořčenější spor celé Konference.

Francouzi operovali ještě jiným návrhem, určeným k zajištění jejich bezpečnosti — doktrínou »zvláštního rizika« — tvrdili totiž, že některé národy (a zvláště Francie) svou zeměpisnou polohou jsou vystaveny více útoku než jiné, a že jim proto má býti dovoleno, aby zbrojily více než jiné, nebo že mají býti chráněny zvláštními zárukami. Logikou tohoto »zvláštního rizika« později došlo se na Konferenci k dohodě o zvláštní anglo-americké smlouvě na poskytnutí ochrany Francii v případě útoku Německa. Podle presidentova názoru byl to lepší způsob, jak uklidnit obavy Francie, než přijetí jakékoli z oněch různých vojenských záruk, jichž Francouzi tvrdošíjně žádali. Byla to alespoň metoda míru a kooperace.

President Wilson, jsa silně podporován lordem Robertem Cecillem, odporoval francouzské myšlence mezinárodního ozbrojení. Viděl v ní, jak se vyjádřil, »nahrazení národního militarismu militarismem mezinárodním« a celá myšlenka kontroly se mu přičíla.

Není národa, tvrdil, který by ke kontrole dal souhlas. Pokud jde o nás Američany, nemůžeme k ní dáti souhlas vzhledem k své ústavě. Musíme učiniti vše, co jen je možné, k zajištění bezpečnosti světa... Víme, co Francie vytrpěla a že chce, dříve než vstoupí do Svazu, získati co nejlepší záruky. V tomto směru učiníme vše, co nám jen bude lze. Nemůžeme však přijmouti návrhy, jež jsou v přímém rozporu s naší ústavou... Jediný způsob, jakým můžeme dosáhnouti tohoto cíle, jest, abychom měli důvěru v dobrou vůli národů, náležejících ke Svazu. Mezi těmito národy musí býti srdečná dohoda a dobrá vůle.¹⁾

Avšak strašlivý Bourgeois, ačkoliv byl v Komisi přehlasován, nikdy se nevzdal toho, oč usiloval, a vždy znovu se vytasil přímo nebo nepřímou v nových formách se svým návrhem na vojenský svaz. A když se nesetkal se zdarem, bylo konečné francouzské přijetí americko-britské formy Úmluvy částečně podmíněno výhradou speciální anglo-americké záruky, že obě země přispějí Francii na pomoc v případě útoku ze strany Německa. Tato záruka měla uklidnit francouzské obavy, pokud by »Svaz sám neposkytl dostatečné ochrany«.

Byť však spojenci odmítli přijmouti presidentovu normální míru zbrojení, pokud šlo o ně samé, byť i oklestili, jak jen bylo možno, americký program, přece, když došlo na problém odzbrojení Ně-

¹⁾ Protokoly Komise pro Svaz národů, dne 11. února, strana 43—48.

mecka, uskutečnili téměř doslovně tyto principy i program, neboť se jim to zdálo v tomto případě rozumným. President Wilson vytkl program německého odzbrojení dne 12. února takto:

Odzbrojení obsahuje tyto prvky: 1. Udržování přiměřených sil pro vnitřní bezpečnostní službu; 2. národní příspěvek ke všeobecným silám budoucího Svazu národů. O čem musíme uvažovati, jest velikost ozbrojené moci, již má Německo potřebl, aby udrželo vnitřní pořádek a zabránilo bolševictví... Cítím, že pokud nebudeme věděti, jaká asi bude příští německá vláda a jak se bude chovati německý lid, má svět mravní právo odzbrojiti Německo a donutiti je na generaci k přemýšlení.¹⁾

A tak se stalo, že ideální normální míra byla vnučena nepříteli, povinná služba vojenská zrušena, armáda snížena na policejní moc 100.000 mužů a loďstvo na obrannou basi. Kromě toho ústupkem francouzskému požadavku mezinárodní kontroly, který nedošel jakožto všeobecný návrh přijetí, bylo německé zbrojení podrobeno kontrole, kdykoliv by se na ní usnesla většina členů Svazu národů, a to i po vstupu Německa do tohoto Svazu.

Tolik o zápase o míru odzbrojení. Přicházíme nyní k stejně rozhořčenému sporu o podmínkách programu, z nichž první a nejdůležitější byl návrh na zrušení povinné vojenské služby.

Tento návrh se dotýkal kořenů kontinentálního vojenského systému. A přece president podával zde jen běžný americký výklad zásady čtvrtého článku, žádaje, aby svět přijal tradiční americkou (a britskou) politiku dobrovolnické armády na rozdíl od armád s povinnou vojenskou službou. Německo bylo původcem moderní praxe povinné vojenské služby, a ta se stala nejvyšším výrazem vojenského ducha. Navrhoval zcela jinou praxi, nikoliv teoretickou, nýbrž tradiční metodu anglicky mluvících národů. Později tento návrh, jak byl aplikován na menší státy, byl pojmenován v diskusích Rady Čtyř »americko-britským návrhem« na rozdíl od »návrhu francouzsko-italského«.

Ihned se objevily protesty; z prvních byl protest Orlandův. Víme přesně, co Orlando řekl presidentovi, protože máme znění jeho slov, jichž použil později (dne 15. května) v Radě Čtyř:

Jak jsem již vyložil presidentu Wilsonovi, nemohla by Itálie udržovati armádu dobrovolnickou službou; bylo by příliš obtížné aplikovati takovou soustavu, protože celá tradice země je proti ní. Proto by italská armáda musila býti organisována na podkladě povinné služby vojenské.

Ukázalo se také, že Francouzi stojí přesně na témž stanovisku. Třebaže presidentovy návrhy byly určeny toliko pro budoucnost, až by Svaz národů byl již v činnosti, a »byly vázány na podmínku jednomyslného schválení všemi signatárními moc-

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 12. února.

nostmi této smlouvy« — což bylo ještě věci daleké budoucnosti — přece se Italové a Francouzi báli i diskuse o tomto principu, ježto se dotýkal jich samých, třebaže později svolili váhavě, aby ho bylo použito na Německo a Rakousko.

Tyto úvahy se vynořily v konferenci s lordem Robertem Cecillem a generálem Smutsem v lednu. Oba tito muži sdíleli odpor anglosaské rasy k myšlence povinné služby; leč oba také uznávali praktickou obtíž zajistiti podporu Francie a Italie v budoucí spolupráci národů s tak silným opatřením proti povinné službě. V revidované osnově Úmluvy se stalo opatření, týkající se povinné služby, osmým článkem a bylo taktó okleštěno:

Výkonná rada má také vyšetřiti možnost zrušení povinné vojenské služby, její nahrazení silami, najímanými na dobrovolnickém podkladě, dále pak vyšetřiti vojenskou a námořní výzbroj, již by bylo rozumně zachovávat.

Leč i toto heslo pouhého vyšetřování bylo pro Francouze příliš silné, a když se tento článek po prvé objevil v Komisi pro Svaz národů (dne 6. února), jež se sešla večer ve veliké úřadovně plukovníka Housea v hotelu Crillon, povstal ihned Bourgeois, aby proti němu činil námitky. Nepřál si ani, aby byla diskutována pouhá možnost zrušení povinné vojenské služby.

Toto stanovisko rozvíjel dále italský ministerský předseda Orlando a jiný francouzský delegát, Larnaude. President, aby odrazil tuto rozhodnou opozici, jež se stavěla i proti pouhé zmínce o zrušení povinné vojenské služby, a aby si přece zachoval otevřené dveře pro budoucí akci skrze Svaz národů, navrhoval nakonec toto náhradní znění:

Výkonná rada určí také k uvážení a rozhodnutí vlád, co jest slušnou a rozumnou výzbrojí v poměru k odstupňování sil, ustanovenému v programu odzbrojení. Budou-li tyto hranice přijaty, nesmějí býti překročeny bez svolení všech delegátů.¹⁾

Zkrátka, president dává zde veškerou moc iniciativní akce ve věci obmezení zbrojení do rukou budoucího Svazu národů. Ačkoliv tento návrh byl pro tu chvíli přijat, neznamenal nikterak konec diskuse a konečného znění návrhu bylo dosaženo teprve po mnohých sporech a po vložení myšlenky »zvláštního risika«, jehož Francouzi tak neústupně žádali:

Rada připraví programy tohoto obmezení, přihlížeje k zeměpisné poloze a zvláštním poměrům každého státu, aby je jednotlivé státy uvážily a o nich rozhodly. Tyto programy mají býti přezkoumány a — je-li třeba — revidovány nejméně každých deset let. Až jednotlivé vlády tyto programy schválí, nesmí býti míra zbrojení v nich ustanovená překročena bez souhlasu Rady.

¹⁾ Protokoly Komise pro Svaz národů ze dne 6. února, strana 25.

Avšak zrušení povinné služby bylo Německu vnuceno! Toto zničení praxe v citadele jejího původu mohlo by se vskutku ukázat jedním ze skutečných zisků, dosažených v Paříži. Není pochyby, že toto zrušení bude mítí pronikavé následky hospodářské i vojenské. Neboť kolem milionu mladých mužů bude pracovat v německém průmyslu, zatím co kolem milionu mužů ve Francii bude pochodovati a učití se stělbě na útraty státu.

Skutečného zisku bylo také dosaženo ve věci publicity, jakožto činitele v obmezení zbrojení. V první osnově Úmluvy presidenta Wilsona je publicita jedním z úhelných kamenů programu. »Budíž zavedena úplná a upřímná publicita vzhledem ke všemu národnímu zbrojení a vzhledem k vojenským i námořním programům.« Také zde byly francouzské obavy velikou překážkou. Bourgeois uváděl, že pokud některé mocnosti (minil Německo) budou mimo Svaz, bylo by šílenstvím, dovoliti jim, aby poznaly vojenská tajemství členů Svazu. A i když budou přijaty do Svazu, nesmí se jim příliš věřiti. Chtěl veřejnost, pokud šlo o zbrojení Německa, nikoliv však, šlo-li o zbrojení spojeneckých národů. Konečně se »plná a upřímná publicita« stala výměnou informací — což je sice návrh mnohem obmezenější, avšak překonává cokoliv podobného v minulosti. V konečné klausuli Úmluvy se čte o této věci:

Členové Svazu se zavazují, že si vzájemně budou sdělovati způsobem nejupřímnějším a nejúplnějším všechny údaje o míře a rozvrhu svého zbrojení, o svých programech válečných, námořních a vzduchoplavebních a o poměrech v oněch odvětvích svého průmyslu, jichž lze užiti k účelům válečným.

Pokud jde o výrobu válečné munice soukromými podnikateli, dosáhl president, ačkoliv se mu nepodařilo uskutečniti úplně svůj program, přece jakéhosi pokroku proti všemu, co zde v minulosti bylo. President zaujal v této věci v své původní Úmluvě pozitivní stanovisko. »Smluvní strany se dále shodují na tom, že munice a válečné prostředky nemají býti vyráběny soukromými podnikateli, nebo pro soukromý zisk.« Tato věta poskytla příležitosti k rozsáhlým diskusím. Vydala by slabé národy s málo rozvinutým průmyslem na milost a nemilost velkých národů. Toto opatření bylo vyňato z jedné osnovy Úmluvy a na presidentův návrh obnoveno v jiné a objevuje se konečně ve Smlouvě v tomto znění:

Členové Svazu uznávají, že soukromá tovární výroba střeliva a válečného materiálu budí závažné námitky. Pověřují Radu, aby se vyslovila o vhodných opatřeních, jimiž by se čelilo zlým účinkům výroby tohoto způsobu, přihlížejíc k potřebám členů Svazu, kteří nemohou vyráběti střelivo továrně a válečný materiál, jehož potřebují k své bezpečnosti.

Není ziskem jen to, že se Smlouva zabývá konkrétními stránkami problému odzbrojení. Smlouva tvoří také orgán, jehož bylo užito k tomu, aby na otázku redukce zbrojení byl upozorněn celý svět. Opatření k tomu cíli se činí v IX článku Úmluvy, který byl původně (Lordem Robertem Cecilem) navržen jako kompromis s francouzským požadavkem generálního štábu. Tento článek ustanovuje, že »má býti zřízena stálá komise, jež by činila Radě povšechné návrhy o tom, jak uskutečňovati předpisy článku I a VIII, týkající se otázek vojenských, námořních a vzduchoplavebních«. Tato stálá komise byla jmenována v římské schůzi Rady v květnu 1920 a prvním jejím činem nebylo tvoření plánů, jak používatí vojenských sil Svazu — čehož si žádali Francouzové — nýbrž šetření, zahájené o redukci zbrojení, k němuž se dává Radě plná moc článkem VIII.

Jiným důležitým všeobecným ziskem jest, že všechny národy podepsavši Smlouvu uznaly formálně, že všeobecné obmezení zbrojení jest jednou z podmínek míru. Toto uznání vzniklo z návrhu presidenta Wilsona ze dne 26. dubna na předmluvu k vojenským, námořním a vzduchoplavebním klausulím Smlouvy, jež se čte nyní na 74 stránce onoho dokumentu. Podle tajných protokolů došlo k tomuto rozhovoru:

President WILSON prohlásil, že by se námořní vojenské a vzduchoplavební podmínky staly nepříteli přijatelnějšími, kdyby mu byly předloženy jako příprava ke všeobecnému obmezení zbrojení všech národů.
CLEMENCEAU prohlásil, že by rád viděl tuto klausuli, dříve než k ní dá souhlas.¹⁾

Úvod byl konečně vyjádřen těmito slovy:

Aby bylo umožněno zahájití všeobecnou redukci zbrojení všech států, zavazuje se Německo, že bude přesně zachovávatí vojenské, námořní a vzduchoplavební podmínky, jež následují.

Generál Bliss to pokládá za jedno z nejdůležitějších ustanovení Smlouvy. V svém filadelfském projevu prohlásil: »Těchto 27 národů se zavázalo poctivě a věrně, že počnou s všeobecným obmezením zbrojení, jakmile to bude jen možné a až Německo dostojí svému prvnímu závazku.«²⁾

Avšak pro budoucnost největším ze všech zisků jest, že bylo zajištěno přijetí nového prostředku k zaručení bezpečnosti národů ve Svazu národů, čímž tyto národy byly zbaveny nutnosti vydržovati k zachování vlastní bezpečnosti veliké armády. To jest kořen problému malých národů. Jeho přijetí a užívání znamenalo

¹⁾ Tajné protokoly, Rada čtyř, dne 26. dubna.

²⁾ »Co se skutečně stalo v Paříži«, strana 272.

by nejzákladnějšího činitele v obmezení zbrojení. Vybojování Svazu a uvedení všech spojeneckých národů v něj, aniž do něho byl pojat otravný element francouzského zbrojního plánu a aniž tak byla vojenská organisace spíše rozšířena než obmezena — to samo o sobě bylo velikým úspěchem, byť i vykoupeným obětí části skutečného programu odzbrojení.

Až do této chvíle nemohl Svaz nějak fakticky postoupiti k redukcí. Dokonce i návrh prvního Valného shromáždění, aby se národové usnesli, že nezvýší svůj vojenský rozpočet po dvě léta, nedočkal se žádné konečné odpovědi. Stejně neplodnými se ukázaly snahy sebrati data o nynějších silách a předběžně odhadnutých potřebách jakožto podklad redukčního programu. Nelze nijak zastříti fakt, že hlavní překážkou na cestě k redukcí pozemního zbrojení je Francie, vůdčí vojenská moc dnešní doby. Francie není spokojena zárukami, jež má proti Německu. Kdyby se jí bylo dostalo zvláštních slibů podpory od Spojených států nebo od Velké Británie, nebo zřízení silné mezinárodní vojenské organisace, ovládané Svazem, nebo jen trvalého dozoru nad německým zbrojením, byly by se možná věci vyvinuly docela jinak. Francie stále ještě doufá ve všechny tyto věci a usiluje o ně, jako se jich domáhala v Paříži. Dokud se jí jich nedostane, není ochotna ani trochu, upustiti od volnosti v rozhodování o vlastní vojenské politice. Ba nepřijme ani diskusi o této věci a nepodá předběžný odhad svých potřeb, byť i se diskuse a odhady opíraly o zásadu zvláštního risika, již vpravili do Úmluvy sami Francouzové. Když se stal pokus jednati o této věci mimo Svaz, v konferenci sdružující Spojené státy i Svazové mocnosti, bylo francouzské stanovisko totéž. Ve washingtonské konferenci o obmezení zbrojení projevil ministerský předseda Briand přímo svou nechuť k diskusi o redukcí francouzské armády a postavil znovu do pole všechny své známé důvody pro své stanovisko. V konferenci ženevské byli Francouzové ještě nesmiřitelnější. Situace je dnes právě taková, jako byla v roce 1919.

Tato situace není nikterak prostá. Dokud chce Francie na Německu vymáhati plnění všech podmínek, jichž ostatní mocnosti neschvalují a jež pokládají za nebezpečné budoucímu světovému míru, nemohou jí mocnosti upřímně podporovati a garantovati její požadavky. A protože splnění valné části podmínek, na nichž Francie lpí, nelze uskutečniti bez opory v ozbrojené moci, nemá jiné volby než pokus poříditi si tuto ozbrojenou moc sama. Ale z toho jí zase vzejde zoufalá situace: vážný pokus o to povede k jejímu osamocení.

Jediným východiskem z toho je opravdová a světová součinnost. Žádné čtyři mocnosti, žádných devět mocností, ani nějaká speciální aliance velkých národů nemohou zachrániti situaci. Jestliže washingtonská konference něco dokázala, byl to přesný důkaz

Wilsonova tvrzení, že nelze řádně pokročiti k osvobození světa od břemene soutěžného zbrojení jinak, než nahradí-li se nějakou účinnou zárukou národní bezpečnosti. Zvláštní nějaký orgán skutečné mezinárodní součinnosti neznamená tolik, jako odhodlanost použití ho opravdově, aby se ve světě dosáhlo skutečné spravedlnosti a skutečného míru. Takový orgán existuje již ve Svazu národů; avšak chybí ještě pravý duch. Kdyby národové přijali tento orgán a používali ho v dobách méně horečných než byl rok 1919, aby se jím vyrovnali s obavami a žádostmi nejenom Francie, nýbrž i všech ostatních národů, bylo by lze počítati s rychlým zlepšením dnešního nesnesitelného stavu.

KAPITOLA XXI

PROBLÉMY NÁMOŘNÍHO ODZBROJENÍ V PAŘÍŽI — AMERICKÝ NÁVRH NA POTOPENÍ NĚMECKÝCH LODÍ ZMAŘEN FRANCOUZSKÝM POŽADAVKEM ROZDĚLENÍ — BRITSKÁ NÁMOŘNÍ POLITIKA

NIKDY se v Paříži nerokovalo o námořním odzbrojení s takovou úplností a upřímností, jaké vyznačovaly spor o obmezení pozemního zbrojení a zrušení povinné vojenské služby.

Byly pro to důležité důvody. Velká Británie, jejíž moc byla na moři, vyšla z války v postavení mnohem jiném než Francie. Francouzové se cítili po válce méně bezpečnými v kotli kontinentální Evropy než dříve a celý problém vojenského zbrojení nebo spolku ozbrojených národů k upevnění francouzské bezpečnosti nabyl palčivé důležitosti. Angličané naopak vyšli z války s pocitem větší bezpečnosti. Jejich jediný veliký námořský soupeř v Evropě byl zničen; strašlivé německé loďstvo, dvě dvacítky velikých bitevních lodí a křižníků, sto nebo více lodí leželo rezivějíc v bezpečí v severoanglickém přístavu Scapa Flow. S podmořským válčením a ozbrojenou leteckou mocí, které slabě hrozily pro budoucnost, bude hladké pořízení na nastávající mírové konferenci.

Nejbližší a nejdůležitější námořní moc světa v minulosti, Spojené státy, čerpaly velikou sílu z možného nepřátelství britského a německého loďstva, kteréž bylo oboje přísně drženo doma ze vzájemného strachu. Ale po zániku německého loďstva stalo se britské loďstvo nesrovnatelnou mocí na moři a je jí až podnes. Tato moc se ještě dále zvětšila spolkem mezi Brity a Japonci, třetí to největší námořní mocí světa. Ačkoliv možnost srážky mezi Velkou Británií a Spojenými státy byla vzdálena, nejenom pro citové důvody, které byly silné, nýbrž i proto, že měly nadbytek místa ve světě a že nebylo opravdu proč, aby útočily na své oblasti, přece skutečnost britské nadvlády na moři působila značně na postup Velké Británie na mírové konferenci.

Tak se stalo, že zatím co hlavní politikou Francouzů bylo zápoliti v Paříži zoufale o větší moc, větší bezpečnost a raději o větší než menší vojenské zbrojení, a takto rozvíjeti všechny problémy povinné vojenské služby, soukromé výroby válečných

zásob a jiné podobné, bylo hlavní politikou Britů zachovati *status quo*. Francouzi (a Italové) chtěli na mírové konferenci něco dostati, kdežto Britové (a Japonci) chtěli jenom něco udržeti. Francouzové cítili svou slabost, svou mocenskou podřízenost v Paříži; Britové znali svou moc a jednali téměř úplně ve smyslu tradiční britské diplomatické politiky: »Vyčkej a viz!«

Zatím co hlavním zájmem Francouzů byla neustále spíše bezpečnost než náhrady nebo budoucí obchodní expanse, hlavním zájmem britským bylo zabezpečiti si nový přístup k surovinám, nové obchodní cesty, nové kolonie, které byly již ve skutečnosti v jejich moci a zajistiti si vlastní podíl na náhradách.

Tak se stalo, že, zatím co se občas rýsoval důležitý problém námořní moci v pozadí pařížské diskuse a zatím co jednou v dubnu, kdy se horlivě uvažovalo, jak naložiti se zajatým německým loďstvem, hrozil tento problém proraziti přehradou nevšímavosti, která se jej zdála vždy uzavíratí, — přece nebyl nikdy řešen skutečně a upřímně. Nebyl řešen proto, že nemusil býti řešen, kdežto problém pozemního zbrojení se řešiti musil. Nebylo nutno, aby opatření o něm bylo obsaženo v Úmluvě. Nebyl ani tak věcí spojenců a Německa, jako Velké Británie, Ameriky a Japonska.

Angličané však neponechávali docela žádné pochybnosti o tom, že jsou úplně oddáni myšlence britské námořní nadvlády.

V listopadu 1918, zcela krátce po příměří, vyjádřil Winston Spencer Churchill, tehdejší britský ministr války, bez obalu toto stanovisko v své řeči v Dundee. Řekl: »Svaz národů není náhradou svrchovanosti britského loďstva.«

Ačkoliv Angličané měli mnohem silnější postavení, přece nezatajovali méně než Francouzové to, co pokládali za svou základní potřebu — vlastní bezpečnost. Jejich tisk jak před příjezdem prezidentovým do Evropy, tak i po něm byl toho pln; opakoval to každý veřejný řečník.

»Jedna věc je jasná,« praví londýnské *Times* z 11. prosince. »Tato válka se nevyhrála ve prospěch civilisace, nýbrž ve prospěch britské námořní moci. Proto, pokud jde o tuto zemi, nemůže býti ani řeči o otupení zbraně, která nám dala v této válce vítězství.«

Každý důvod, který uváděli Francouzi, byl v praxi podporován také Angličany. Užívalo se důvodu »zvláštního rizika«; že Velká Británie jest v neobyčejně nebezpečném postavení. »Nemůžeme se vzdáti námořní nadvlády, protože jsme ostrovní mocnost,« psal Gilbert Murray; »a kdybychom byli jednou poraženi na moři a blokováni, vyhladověli bychom všichni na smrt nebo poddanství v několika týdnech.«

A právě tak, jako dokazoval za Francouze Léon Bourgeois, že, bude-li přijata záruka Svazu národů jakožto náhrada zbrojení k zajištění bezpečnosti Francie, bude nutnou součástí Svazu stálá

vojenská organizace a generální štáb, tak i britská admirálie po-
střežovala možnost námořního štábu Svazu — kterýž ihned od-
mítala.

Proto navrhovaly silné vlivy ve Velké Británii — právě tak,
jako ve Francii — zvláštní spolky, jež by nadále zajišťovaly je-
jich bezpečnost, kterýžto spolek si Francouzové konečně zabez-
pečili v anglo-americké smlouvě. Ve Velké Británii vzaly tyto ná-
vrhy na se formu anglo-amerického spolku.

My všichni,« praví londýnské *Times* z 11. prosince 1918, «chá-
peme, že budoucí štěstí světa závisí na silnějším utužení pout mezi
námi a Spojenými státy, a k tomu cíli budeme pracovati veškerou
silou.»

Ale jako ve Francii, tak i v Anglii se prezident přidržoval linie
svého původního programu Svazu národů, jenž by po případě za-
ručoval bezpečnost, jíž si národové naléhavě žádali. Nemluvil
o zbrojení a spolcích, nýbrž o »shodě moci«.

Nesmí býti nadále,« jak řekl Angličanům dne 28. prosince v své
řeči v Guildhallu, »ani rovnováhy moci, ani jedné mocné skupiny
národů, postavené proti druhé, nýbrž jediná vše zastíňující mocná
skupina národů, která má býti opatrovníkem světového míru.»

Přijal britskou modifikaci podmínek příměří, pokud se týká
»svobody moří«, poněvadž, jak řekl skupině svých pomocníků
v Paříži, když přistoupil ke zkoumání otázky svobody moří se zře-
telem ke Svazu národů, spatřil, že v případě budoucí války nebude
neutrálů, kteří by chránili zvláštní práva, neboť za vlády Svazu
by se všechny národy spojily na obranu svého rozhodčího výroku
proti odbojnému národu nebo národům a moře byla by ovlá-
dána silami Svazu. Proto jest důležitá věc nejprve utvořiti Svaz
se žádoucí zárukou bezpečnosti a pak budou moci sdružení náro-
dové vypracovati pravidla pro námořní styk a učiniti opatření
na obmezení námořních zbrojení.

V Anglii našel prezident podporu svého programu, jíž ve Francii
nebylo; neboť ve Francii byli vůdcové spojení společným stra-
chem, kdežto v Anglii pocit námořní převahy podporoval vznik
skupin dvojího názoru. Jedna z nich byla konservativní, stojící
pod vlivem admirality — *Morning Post*, Lord Curzon, Winston
Spencer Churchill — ta byla pro udržení námořní převahy stůj
co stůj a raději pro více než méně námořní moci. *Morning Post*
viděla ve Svazu Národů jenom »úkladný záměr na zmezinárod-
nění britské říše a rozdělení jejích pramenů mezi cizince.«

Byla však v říši druhá mocná liberálně-dělnická skupina, ve-
dená lidmi významu generála Smutse a lorda Roberta Cecila, re-
presentovaná novinami významu *Manchester Guardianu*, jež pod-
porovala silně presidentův program. Ačkoli nebyli nikdy pro osla-
bení bezpečnosti Velké Británie, zejména ne v době světového
zmatku byli pro presidentův plán světové bezpečnosti, nezávislé

na převládající vojenské moci kteréhokoliv státu, ba ani Velké
Británie, nýbrž na ušlechtilé součinnosti národů při ručení za
bezpečnost jich všech. Hleděli vsříci budoucímu obmezení ná-
mořního zbrojení a Svazu národů, který »má pro svobodu pře-
vzítí některé z úkonů doposud vykonávaných britským loďstvem.«

Pokud se týká Lloyda Georgea, používal v Paříži střídavě obou
těchto skupin, jak toho chvilková politická potřeba vyžadovala.
Nicméně vzal s sebou za přímé pomocníky — a to jest pozor-
hodné — přední obhájce Svazu národů, Smutse, Cecila a Barnesu,
zástupce dělnické skupiny; časem však povolával jako proti-
váhu Churchilla a Curzona. Clemenceau představoval jednotu
Francie; Lloyd George britskou rozštěpenost. Ovšem Svaz národů
by se byl vůbec nikdy neuskutečnil, nebýti pevné souhry ameri-
ckých a britských liberálů.

Zmínil jsem se o dvou skupinách mínění ve Velké Británii,
pokud šlo o obmezení námořního zbrojení. Ale také v Americe
byly dvě skupiny a obě byly zastoupeny v Paříži. Neboť jako se
vyskytovali britští vůdcové, jimž se budoucí bezpečnost jejich říše
zdála závislou na převaze v námořním zbrojení, tak byli také ame-
ričtí vůdcové, kteří se obávali o budoucí bezpečnost Ameriky, leč
by americké zbrojení bylo alespoň rovno zbrojení Velké Británie.
Z nejobratnějších zpráv, předložených mírové konferenci, byly
zprávy admirála Bensona, amerického námořního poradce, a jeho
vývody od počátku až do konce zněly v ten smysl, že Spojené státy
mají míti loďstvo tak veliké jako Velká Británie. V memorandu,
předloženém dne 9. dubna presidentovi, podporuje nárok silné ná-
mořní skupiny.¹⁾ Po zničení německého loďstva jest britské loď-
stvo na světě silnější nežli kdy dříve, »dostatečně silné, aby ovlá-
dalo moře v kterékoliv části světa, jejíž ovládnutí by bylo žá-
doucí.« Dovojuje, že toto jest nejenom nebezpečné pro Ameriku,
nýbrž že to poškozují též náš vliv v poradních shromážděních
jak uvnitř Svazu, tak mimo něj.»

Jako francouzští a britští vojáci uvádějí za důvod pro zbrojení
»zvláštní riziko«, tak činí též za Ameriku admirál Benson:

Naše nynější a nastávající světové postavení potřebuje
zvláštního zřetele. Začínáme býti na mořích největším ob-
chodním soupeřem Velké Británie... Až doposud jsme žili
odděleně, avšak nyní počínáme žíti s ostatním světem v stá-
lých a důvěrných vztazích. Musíme býti schopni vejíti do
každé světové konference s vědomím rovnosti.

Byl tudíž pro americké loďstvo, které by se rovnalo loď-
stvu Velké Británie, a aby to zajistil bez přírůstku světového zbro-

¹⁾ Text tohoto memoranda jakož i memoranda ze dne 14. března viz
v díle III, dokument 22 a 23.

jení, navrhol, aby britské loďstvo bylo zmenšeno na stejnou sílu s loďstvem americkým a potom aby »Velká Británie a Amerika ustanovovaly v dohodě čas od času, jaká má býti síla obou loďstev.«

V tomto nazírání byl admirál Benson silně podporován tajemníkem Danielsem, který přišel za průběhu mírové konference do Paříže.

Říkal: »Spojené státy musí míti loďstvo, které by se rovnalo kterémukoli z těch, jež se plaví po mořích.«

Ovšem, jest možno citovati též presidenta Wilsona, pokud se týče podporování tohoto programu — z doby, než jsme vstoupili do války. Řekl v svém proslavu v St. Louis dne 3. února 1916:

Není na světě loďstva, které by mělo na starosti tak velkou obrannou prostorou, jako loďstvo americké, a podle mého názoru má ono býti nejlepším loďstvem světa.

Chápal stejně jasně jak v americkém případě, tak ve francouzském a anglickém, že bezpečnost jest věc základní, a že, má-li býti vědomí bezpečnosti, opírající se o zbrojení, rozrušeno obmezením zbrojení, musí býti opatřena nová záruka bezpečnosti. Jestliže by základnou míru měly býti ozbrojené lodě a děla, jako tomu bylo v minulosti, pak musí býti Amerika též na to připravena; byl však pro jiný postup a k němu se nesla všechna jeho energie v Paříži, v čemž byl podporován liberálně dělnickou skupinou anglickou, která jasně viděla a nesmírně se bála možnosti nového závodění v námořním zbrojení.

Nikdo v Paříži nebyl horlivějším obhájcem obmezení pozemního zbrojení než Lloyd George a nikdo se nevyhýbal obratněji problému obmezení námořního zbrojení, pokud nemělo platnosti pro Německo.

Britská námořní převaha byla výsledkem války zajištěna; britská politika se tudíž snažila zachovati tuto nadvládu.

Jen jediná věc hrozila přímo, že ji učiní méně úplnou — totiž možnost rozdělení loďstva velkých soupeřů, Německa a Rakouska, mezi spojené a přidružené mocnosti. Většina těchto lodí byla bezpečně uzavřena a střežena v anglickém přístavu Scapa Flow. V celku činily tyto lodě velké a mocné loďstvo; sedmadvacet bitevních lodí a bitevních křižníků, počítaje v to několik velikých dreadnoughtů; devatenáct lehkých křižníků; sto jeden torpedoborec a asi sto pětaticet podmořských člunů. Admirál Benson odhadoval, že rozdělením těchto německo-rakouských lodí vzroste síla námořní výzbroje velkých mocností asi o 30 procent. Američtí námořní poradci neměli pochybností o tom, co by se mělo s nimi učiniti; měly by vyplouti na hluboké moře, vodní kohouty by se měly otevřítí a celé loďstvo ponořiti ke dnu.

»Zničení německo-rakouských lodí,« řekl admirál Benson, »bude světu praktickým důkazem upřímnosti vysokých smluvních stran vzhledem k jejich předsevzetí omeziti zbrojení.«

Admirál Benson předpokládal v své zprávě, že si Velká Británie přeje spíše rozdělení loďstva než jeho zničení, ale jest málo toho, co by ospravedlňovalo tento jeho předpoklad. Nesnáze byly by příliš velké, soupeřství by bylo příliš podníceno a rozdělení by nakonec mohlo zcela dobře zmenšiti poměr britské převahy. Kromě toho německé lodě byly vybudovány na zcela jiné mechanické základy než britské — podle metrické míry — a udržování mohlo by býti skoro tak nákladné jako výroba nových lodí. Ačkoliv Lloyd George zřejmě používal rozdělení německých lodí k své strategii v konferencích, zdá se, že bylo skutečnou politikou britské admirality zničení soupeřského loďstva. Byli to Francouzové, kteří se ujali rozdělení a přáli si raději zvětšiti než zmenšiti svou výzbroj.

Námořní podmínky míru, jak byly navrženy admirály v sezení ze 6. března, ustanovovaly zničení všech podmořských člunů a válečných lodí, vyjma ty, které Německu mělo býti dovoleno podržeti. Francouzové učinili výhrady ke každé této podmínce a začalo dlouhé zápolení.

Vyvrcholilo se konečně v ostré potyčce za schůzky dne 25. dubna v bytě presidenta Wilsona na náměstí Spojených států. Italský ministerský předseda odjel domů, aby tak protestoval proti stanovisku shromáždění stran Rjegy. Jen tak zvaná »Velká Trojka« byla přítomna — Wilson, Lloyd George a Clemenceau — ale každý z nich měl při sobě svého předního námořního poradce, admirála Bensonu za Ameriku, kontradmirála Hopea za Velkou Británii a admirála de Bona za Francii. Za této debaty se stalo, že všeobecná diskuse o námořním odzbrojení byla téměř příkrá, jak možno viděti z poznámek Lloyda Georgea:

Admirál BENSON vytkl, že každé rozhodnutí, vyjma ponořiti lodě, by znamenalo přírůstek výzbroje.

LOYD GEORGE řekl, že by mohl admirálu Bensonovi říci, jak zameziti vzrůst zbrojení, ba i jak dosáhnouti jeho zmenšení, že však pochybuje, zda by admirál tento návrh přijal. (Návrhem, který by americký admirál pokládal za nepřijatelný, mínil asi návrh na zmenšení podle dosavadního poměru.) Britská vláda si nepřejí těchto lodí a byla by ochotna dokonce přistoupiti na rozhovor o zmenšení loďstva, předpokládajíc, že by všichni souhlasili. To je, buď tomu jakkoliv, velmi velká otázka. Plně souhlasí, že má býti uváženo francouzské stanovisko v této věci. Jeho myšlenkou jest, že by Francie měla dostati některé z těchto lodí a potopiti tomu odpovídající počet starých lodí, nebo, jestliže by nebyla ochotna je potopiti, že by je měla rozložití, což, jak mu admirál Hoppe řekl, bylo by obchodnickou nabídkou.

Potom se tázal prezident Wilson na důvod francouzských námitek proti zničení lodí a admirál de Bon odpověděl:

První důvod jest, že by potopením lodí byl zničen značný majetek a tak by se zvětšily všeobecné válečné škody. Francouzské veřejné mínění jest silně proti tomu. Hlavní důvod jest, že, budou-li lodí rozděleny mezi spojené a přidružené mocnosti, způsobí to značný přírůstek k mírové síle francouzského loďstva. Po pět let, kdy francouzský průmysl vyvíjel nesmírné úsilí o zásobování armád, nebylo možno doplniti některé hlavní lodí. Tyto lodí byly by velmi dobré k tomu, aby nesly francouzskou vlajku a šířily národní vliv ve světě. Námořní síla Francie se velmi ztenčila, zvláště srovná-li se s námořní mocí ostatních národů. Nemajíc útočných úmyslů, nechce Francie ztratiti tuto příležitost k napravení svých ztrát.

Výsledkem toho bylo, že se odložila otázka, jak naložiti s německým loďstvem, což bylo skutečným vítězstvím principu rozdělení, jež Francie podporovala.

Ale podivným způsobem byl tento problém vzat z rukou mírové konference a rozřešen jinou cestou. Dne 21. června Němci, jejichž posádky stále ještě dlely na lodích v Scapa Flow, sami otevřeli podle umluveného plánu vodní kohouty a ponořili většinu lodí v přístavě. Otázka, jak naložiti se zbývajícími, měla malý význam. Lloyd George je nabídl všechny Francii, aby zabránil Clemenceauovi získati z tohoto a jiných případů příležitost k novým způsobům nátlaku. Mohly dobře vyplniti francouzské válečné námořní ztráty, ale veškeré vyhlídky na značný přídavek k jejich námořní moci byly zničeny. Tak se stalo, že spíše německé potopení lodí než rozhodnutí mírové konference zabránilo značnému přírůstku námořního zbrojení straně spojených mocností. Ale Německo nebylo odzbrojeno na moři tak důkladně, jako na zemi. Smlouva mu povolovala 6 bitevních lodí a 6 lehkých křižníků s 12 torpedoborci a 12 torpedovými čluny. Jest zřejmo, že nemají nic společného s udržováním vnitřního pořádku a mohou býti pouze pro národní obranu. Dále jest Německu podle článku 196 dovoleno podržeti veškeré ochranné pobřežní stavby, které nemají charakteru ofensivních základů nebo neohrožují průjezdu do Baltu. Když Lansing odporoval zrušení těchto staveb, podporoval Lloyd George jeho vývody o německém právu k sebeobraně.

Proč se Angličané nenamáhalí obnažiti Německo na straně námořní, jak učinili Francouzové na pozemní? Podobá se, že si nepřáli, aby zůstalo bez ochrany na moři proti Francii. Nebáli se už Německa na vodě. Prostředky k námořnímu válčení nelze improvizovati tak rychle, jako prostředky k válčení na souši. Anglie mohla se cítiti bezpečnou svou nadvládou na svém žilvu,

avšak pro Francii učinila již dosti, dávajíc jí bezpečnost na zemi. Loďstvo, které bylo ponecháno Německu, nebylo hrozbou pro Francii, avšak spolu s pobřežními opevněními mělo jí zabrániti, aby na moři neovládala Německa. Má-li to už někdo dělat, pak je k tomu povolána Anglie.

Stal-li se však na mírové konferenci pokrok, pokud se týče obmezení námořního zbrojení, zůstaly dveře otevřeny pro budoucí zkoumání a rozpravu stejně, jako ve věci omezení pozemního zbrojení, a to zásluhou VIII a IX článku Úmluvy. Ač jedinou zvláštní zmínkou o námořním zbrojení v článku VIII jest konečný odstavec, pečující o veřejnost («výměna úplných a přímých informací o stupni jejich zbrojení») námořního i vojenského programu, třeba věděti, že možné obmezení zbrojení jest zamýšleno tak, aby se hodilo jak na loďstvo, tak na armády, a stále komisi dosazené na římské schůzce Shromáždění v květnu 1920 byl dán pokyn, aby konala vyšetřování obého, námořního i pozemního zbrojení.

Ačkoliv se nikdy doopravdy v Paříži nerokovalo o námořním odzbrojení, bylo lze tento problém ve skutečnosti snáze řešiti než problém odzbrojení na souši. Hlavní námořní světová mocnost, Velká Británie, i když žárlivě střežla svou nadvládu, ukázala nakonec, že se méně vzpírá rozpravě o základně svého postavení, než hlavní vojenská moc Francie. Lloyd George byl ochoten rokovati o zmenšení loďstva, třebaž řekl, že pochybuje, zda jeho návrhy budou hověti americkým autoritám. Konečně přijala Velká Británie ve skutečnosti americké návrhy o tomto předmětu.

Důvody, proč Velká Británie byla povolnější, jsou nasnadě. Nemusila překonávati znatelnější válečné hysterie, neboť nezažila vpádu a zpusťování jako Francie. Zmrzačení společného nepřítelů, Německa, bylo dokonalejší a trvalejší na moři než na souši. Zůstala sice dvě další velká loďstva, americké a japonské, nebylo však vážně lze říci, že by některé z nich ohrožovalo bezpečnost britské říše. Velká Británie neměla zájmu na tom, aby se podmínky versailleské smlouvy využítkovávaly nátlakem co nejpřísnějším. Konečně snad rozumní britští vůdcové pozorovali, že při rozvoji nových válečných prostředků užitečnost «bitevních lodí první třídy» neodpovídá ohromnému nákladu. A Velká Británie si zoufale přála vrátiti se k rozumnému hospodaření. Dva roky uvažování postačily, aby se odhodlala k velké oběti staleté prestiže, k oběti, která jest skutečným a snad velmi důležitým krokem na cestě k odzbrojení.

Tento krok se nestal skrze Svaz, ježto Spojené státy, mocnost, bez jejíž součinnosti nemohl míti Svaz úspěchu, do něho nevstoupily. Příliš radikální krok nebyl možný, ježto Spojené státy nechtěly přistoupiti k žádné trvalé a účinné mezinárodní organizaci, která jediné může přispěti k pronikavému odzbrojení, nahrazující

jakožto ručitelka za národní bezpečnost brannou moc. Nicméně s těmito výhradami vláda presidenta Hardinga činila, co jen mohla, aby zmenšila nebezpečí budoucí srážky mezi velikými námořními světovými mocnostmi. Ujala se iniciativy na washingtonské konferenci. Přinesla oběti a předložila přesný program. Šla dokonce tak daleko, že, usilujíc o zmenšení třenic v Tichém oceáně, učinila smlouvu, která má mnohé pochybné a dokonce nebezpečné rysy zvláštního spolku — s Japonskem, Velkou Británií a Francií.

Výsledek námořního odzbrojení není však valný. Pravou myšlenku odzbrojení zapřeli hned s počátku ve prospěch »obmezení zbrojení«. Podobně všechny snahy, aby se dosáhlo nějakého přesného pravidla obmezení, ustoupily empirickému pravidlu *statu quo*. Shledalo se, že definice »národní bezpečnosti«, výraz to vynucený ve Smlouvě Japonskem a Francií, jsou zhola nemožné. Nicméně tato myšlenka nemohla potlačit myšlenku »vnitřní bezpečnosti«, ježto nebylo vhodné náhrady pro zaručení národní bezpečnosti. Jediným možným programem bylo zastavit další vzrůst počtu lodí zachováním daného a možného poměru sil. Není to a nemělo to býti odzbrojením, a celá věc nestojí za řeč. Načas se zabránilo vzrůstu břemen, ale ta se valně nezmenšila. Nevzdali se principu ozbrojené bezpečnosti, který jest základem celého problému. Nejdůležitější skutečností celého vývoje je snad to, že Velká Británie konečně přijala zásadu námořní rovnosti se Spojenými státy.

KAPITOLA XXII

KONTROLA ZBROJENÍ MALÝCH NÁRODŮ — FRANCOUZSKÉ STANOVISKO

JEDNOHO pozdního květnového večera za kritického stavu mírové konference (mám o tom zápis v svých poznámkách z toho času), nalezl jsem presidenta stojícího samotna před velkou mapou jihovýchodní Evropy. Visela na stěně jeho studovny, kde »Velká Čtyrka« konala své denní schůze. Byl teplý večer a okno bylo otevřeno. Venku na cestě přecházel na stráži americký voják.

Ještě několik okamžiků po mém příchodu pokračoval prezident v studiu mapy s hlubokým zájmem. Bylo zřejmé viděti, že má za sebou těžký den, neboť to prozrazovaly všechny rysy jeho tváře.

Byl to vpravdě krušný čas. Německá smlouva byla sice hotova a odevzdána, ale bylo pochybné, zda ji kdy Němci podpíší. Útočili na ni rozhořčeně. Nikdo na světě se nezdál spokojen s tím, co bylo vykonáno, a nyní, když shromáždění obrátilo svou pozornost ke smlouvě s Rakouskem, útočila řada nových problémů, týkajících se rozpadávajících se říší východu a jihovýchodu — Rakousko-Uherska, Turecka a Ruska. V Uhrách řádila stále revoluce; a ohně národnostních konfliktů a občanských válek planuly nad polovinou Evropy. Tehdy se zdálo, že nastaly opravdové dostihy mezi mírem a anarchií. Postavení prezidentovo bylo ještě dále komplikováno domácími problémy. Dokončil právě — nikdo neví, jak to dokázal — dlouhé poselství kongresu, o němž pracoval na svém psacím stroji v řídkých chvilkách před schůzkami Čtyrky nebo po nich; irsko-americký výbor přišel nedávno do Paříže, čině nesnáze jemu i ostatním; a konečně se začaly v kongresu s novou silou útoky proti němu a Svazu národů.

Přemýšlel jsem o nesmírných nesnázích, kterým tento muž čelil, pokoušeje se vypracovati spravedlivou úpravu v tomto starém ohništi sváru — s Rakušany, rozhořčenými v té chvíli v Saint Germainu pro nedokončenou smlouvu — pokoušeje se vypracovati spravedlivou úpravu, kdy nebylo nikde možno naléztí dobrou vůli. A byl to právě duch dobré vůle a vzájemného přispění, ježž chtěl prezident vnuknouti a na němž musila spočívat

jeho úprava, měla-li působiti. Nebylo, myslím, divu, že ho tyto hořké týdny vysilovaly; že za některých večerů, když se Konference skončila a on odpočíval, vypadal jako smrt; a někdy jedna tvář a oko sebou křečovitě trhaly. V tomto dusném ovzduší problémů nevzdával se přece však snahy, aby udržel v popředí své zásady, a když už je nemohl plně uskutečniti, aby kazil neb mírnil, jak jen bylo možné, plány, které jim odporovaly. Jeho kolegové — a zvláště Clemenceau — uznávali naprostou upřímnost jeho úmyslů, třeba že s ním tvrdě zápolili. Časem jim unikl takový projev, jako v slovech Clemenceauových:

President Wilson přišel do Evropy s programem míru všem lidem. Jeho ideál jest velmi vysoký, ale obsahuje značné nesnáze pro staletá záští mezi některými plemeny.¹⁾

»Studovali jsme nové rakouské hranice,« řekl mi konečně. »Rakušané jsou s Jihoslovany na ostří nože v celovecké oblasti. Usilujeme o brzké uspořádání plebiscitu.«

»Dávají přednost válce,« řekl jsem.

»Ano,« řekl, »všichni dávají přednost válce. Clemenceau nám řekl nedávno, že v Istrii napínají obě strany ostnatý drát a připravují se k válce. Nahoře bojují Rumuni a Maďaři; a Češi a Poláci.«

Řekl jsem mu, že jsme napočítali čtrnáct malých válek, pokračujících v různých částech Evropy.

»Nepochybuji o tom,« řekl. »Uvažovali jsme o obmezení zbrojení těchto nepokojných malých států; ale kterak jim mohou velké mocnosti uložit odzbrojení, když je nechtějí uložit sobě?«

O několik dní později položil stejnou otázku ještě příměji svým druhům:

Hlavní mocnosti uvedlo by do rozpaků (řekl), kdyby se jim položila otázka, zda se zamýšlejí obmeziti ve zbrojení. Odpověď by zněla: Ano, Rada Svazu národů podává plán. Na to by zástupci malých států odpověděli: Jste povinni přijmouti jej? — a hlavní mocnosti by odpověděly: »Ne.«²⁾

K tomu vůbec neodpověděl ani Lloyd George ani Orlando, ale Clemenceau, jak protokol uvádí: »vytkl mnohem větší odpovědnost hlavních mocností.«

Za celé trvání Konference se neobjevil obtížnější problém než problém nových malých států. Průběhem války se president osvědčil jako silný bojovník za práva malých států. Dodal myslí Polákům a Srbům a uznal formálně Českoslováky. Tato politika nejen že značně pomáhala podkopávati morálku nepřátelských mocností, rozrušujíc jejich jednotu, nýbrž představovala též jeho

¹⁾ Tajné protokoly, Rada čtyř, dne 26. května.

²⁾ Tajné protokoly, Rada čtyř, dne 4. července.

vlastní hluboké přesvědčení o právech národů na volbu své vlády a o povinnosti silných pomáhati jim. Staral se vždy více o povinnosti silných než o práva slabých. Byl velice pohnut proslovem maršála Joffra ve Francouzské Akademii a vybral si z něho větu, které potom užil v své řeči v Guildhallu v Londýně a jinde: Byla to tato věta:

At' (Francie) nikdy nezapomíná, že slabí a malí nemohou žít ve světě svobodně, jestliže silní a velcí nejsou vždy pohotově vynaložiti svou silou a moc ve prospěch práva.

To byla přesně jeho nauka a on si ji oblíbil; věřil, že přesná zkouška demokracie záleží v chování silných k slabým.

Ale sotva byla mírová konference zahájena, počaly se vyvíjeti nové politické směry, vzdálené jako póly od presidentovy (a Joffrovy) idey: neboť se snažily využiti slabých, aby pomáhaly krýti a více zajišťovati silné. Ústřední francouzskou politikou, zde jako vždy diktovanou francouzským strachem — bylo utvořiti řetěz malých, slabých států kolem Německa, učiniti tyto státy závislými spíše na Francii než na Německu. Tak se staly Polsko a polská armáda, vedená francouzskými generály, vojenským satelitem Francie; a skoro totéž platilo o Rumunsku a ostatních malých státech. Francouzové po celou mírovou konferenci podporovali — jsou toho plné protokoly — žádosti těchto menších států o největší možné zvětšení na útraty nepřátelských států. Cílem této politiky bylo, ovšem bez zřetele na její spravedlnost nebo nespravedlnost v jednotlivých případech, vzbuditi v každém z těchto států obavu o jeho nové hranice a strach z možné pomsty starých nepřátelských mocností (měly statečnost Německa v hluboké vážnosti) a donutiti je k tomu, aby se obracely o pomoc k Francii, tehdy i nyní nejsilnějšímu kontinentálnímu státu. Čím nespravedlnější bude uspořádání, tím bude větší strach malých států a vnímavější citění pro potřebu ochrany. Čím víc se jim poskytovalo podpory, tím vášnivěji mezi nimi vzrůstal národnostní duch; a tím více rostla tahanice o širší hranice, o uhelné a železné doly, železnice a průmyslová centra. Máme živý obraz situace střední Evropy v tajné zprávě, podané presidentovi americkým důstojníkem majorem generálem F. J. Kernanem, jenž byl hlavním americkým zástupcem v Mezispojencecké komisi pro Polsko. Praví (11. dubna):

V střední Evropě jest všude viděti francouzskou uniformu, důstojníky i mužstvo. Tito náhončí podle umluveného plánu zřejmě usilují oživit vojenského ducha v Polsku, Československu a věřím, že i v Rumunsku. Imperialistická idea se zmocnila francouzské mysli jako jakési šilenství a je tu patrný cíl utvořiti řetěz států vysoce militaristických, pokud jen možno organisovaných pod francouzským vedením a vy-

chovaných na budoucí spojení Francie. Nepochybuji ani trochu o tomto obecném plánu, který se potkává zřejmě s velikým úspěchem. Polsko se snaží postavit armádu přibližně 600.000 mužů. Čechové se pokoušejí postavit armádu asi 250.000 a Rumunsko se zmitá pod velmi značným vojenským břemenem. To vše znamená, že tyto národové nemají důvěru, že Svaz národů je s to ochránit je a že se pod vedením Francie buduje silná vojenská kombinace, jež by mohla ovládnout Evropu. Tento účel se ovšem nepřiznává. Za důvod předstírají, že tento řetěz silných vojenských států jest nezbytný k tomu, aby zadržoval příboj ruského bolševictví. Pokládám to za přetvářku. Každý ze jmenovaných států má útočné myšlenky na okolní území a každý z nich jest rozhodnut, jestliže bude nutno, třeba mocí získati tolik země, kolik jen lze.¹⁾

»Útočná vojenská činnost,« předpověděna v dubnu generálem Kernanem, stala se později skutečností. Jest to jistě tragický příznak mírové konference, že zákonitá práva a zájmy Poláků, o kteréž se prezident již odedávna hluboce zajímal, měly býti tak mateny, ba utápěny sobeckými a soupeřivými zájmy a záměry velkých mocností. Polsko však bylo vždy tragickou postavou v dějinách. Jeho velcí sousedé ho mnoho využívali a nikdy pro ně nic dobrého neudělali. Opět a opět mluvili Francouzové na Konferenci zcela přímo o tom, že jest Polska potřebí, ne aby se Polákům pomohlo, nýbrž aby sloužilo zájmům Spojených mocností. Na příklad řekl dne 2. června Clemenceau:

Když mluvíme o zřízení Polska, nesmí se zapomínati, že nebylo stvořeno jen proto, aby byla odčiněna jedna z největších křivd dějin; bylo přáním zříditi přehradu mezi Německem a Ruskem.²⁾

Poláků mělo býti použito k zadržení bolševictví, k zeslabení Německa, k vyrovnání české moci — k čemukoliv na světě, vyjma k tomu, aby byl vybudován zdravý polský stát.

Pokud jde o britské stanovisko k malým státům, vyznačovalo se nejčastěji v mírové konferenci značnou netrpělivostí s malými mocnostmi, neboť ony působily zmatky a výdaje, a dokud se neusadí, nebylo možno vrátiti se k míru a oživit normální styk a obchod, na kterých byli Angličané (a menší měrou Američané) životně interestováni. Podráždění Lloyda Georgea lze shledati v jeho prohlášení »o nehorázných požadavcích Československa« (11. března) nebo »o neblahé tíživosti malých států« (23. května). Neboť tyto státy vynakládaly peníze a prostředky, které dostaly, ne na svou obnovu, nýbrž na zdokonalení své výzbroje a na výcvik vojska — a tyto peníze plynuly z kapes velkých mocností. Jednou

¹⁾ Úplný text viz v dílu III, dokument 24.

²⁾ Tajné protokoly, Rada čtyř.

se Lansing na Konferenci tázal Angličanů, zda uznávají černoorského krále.

»Uznáváme,« odpověděl suše Balfour. »Platíme za něho.«

Byl také dojem, že by některé z těchto malých mocností mohly jednou úplně vyklouznouti z rukou a rušiti nadále rovnováhu Evropy.

LLOYD GEORGE dovozoval, že velké mocnosti by se neměly dáti využívat malými státy k tomu, aby si páliły prsty za jejich neblahou tíživostí. Prusko začalo právě tak, jako začínají tyto státy, a tehdy nemělo tolik obyvatelstva jako Jugoslavie.¹⁾

Pokud se týká Italů, neměli vyhraněné politiky vzhledem k problému malých států, leč aby je všechny udrželi, zvláště však Jugoslaviu, malými a slabými; neboť Itálie nemohla — tak jako Francie — očekávati, že by některý z malých států, vyjímaje snad Albánii, obrátil se k ní o ochranu. Itálie spíše dávala přednost tomu, aby posilovala svého starého, nyní však bezmocného nepřítele — Rakousko — proti novému mocnému jihoslovanskému státu, který byl právě u jejich východních dveří.

Taková byla situace, když se dne 15. května problém obmezení zbrojení malých států stal palčivým. Den předtím přijeli do St. Germainu rakouští delegáti a stalo se konečně nutným, aby se ustanovily vojenské podmínky smlouvy s Rakouskem. Objevilo se, že je základní rozpor v mínění. Článek II předloženého návrhu vojenských podmínek obsahoval návrh »americko-britský«, aby povinná vojenská služba byla zrušena, a návrh »francouzsko-italský«, jenž byl pro »krátkodobou, jednoletou nucenou službu«.

Tím vyjadřovali Američané a Angličané, kteří se opírali spíše o moc námořskou než pozemní, své tradiční nepřátelství k stálým armádám; kdežto Francouzi a Italové, což bylo dosti přiměřené, obhajovali základní zařízení, na kterém spočívala kontinentální evropská moc.

Když byly tyto návrhy prezidentem Wilsonem předloženy, povstal najednou Lloyd George:

LLOYD GEORGE řekl, že první kapitola... vnuká velmi naléhavou otázku o principu, který má býti uvážen, nejen pokud se týká Rakouska, nýbrž i všech nových malých států, jež se mají utvořiti. Kdyby mělo býti rozhodnuto, že by každému z těchto malých států, počítaje v to Rumunsko, Československo a Jugoslaviu, mělo býti dovoleno udržovati celkem velké armády, nic by je nezadrželo od toho, aby nezačaly spolu válčiti. Podle jeho mínění jest hlavní věcí, aby Rada ustanovila určité principy zbrojení, kterých by se užilo pro Rakousko, Maďarsko a všechny sousední státy.²⁾

¹⁾ Tajné protokoly, Rada čtyř, dne 23. května.

²⁾ Tajné protokoly, Rada čtyř, dne 15. května.

Co však by mělo být tímto »všeobecným principem«? Wilson v svých Čtrnácti člancích navrhl všeobecný princip odzbrojení — »snížení na nejnižší míru, přiměřenou vnitřní bezpečnosti« — když však se snažil, aby byl přijat za budoucí základnu, bylo mu ostře odporováno, jak jsem ukázal v předešlých kapitolách. Proto však přece Spojenci použili tohoto principu, jež odmítali přijmouti pro sebe, pro nepřítel. Německo mělo mít jenom »policejní moc« 100.000 mužů. A nyní vynikl problém malého slabého Rakouska, obklopeného mocnými nepřáteli. Vojenští odborníci navrhovali, aby mu bylo povoleno 40.000 vojáků, kdežto Clemenceau navrhoval 15.000. Vznikl by však úplný nepoměr mezi Rakouskem, majícím 6.000.000 obyvatelů a 40.000 vojáků, a Německem, majícím 60.000.000 obyvatelů a 100.000 vojáků, a kdyby Jihoslované, Maďaři, Rumuni, Čechoslováci — nemluvě o Řecích a Bulharech — měli mít povinnou službu a velké armády, jakou by mělo Rakousko vyhlídku, že obstojí nebo že dokonce bude moci čelit válce mezi všemi druhými svárlivými, nepokojnými a hroživými národnostmi? A kterak použití stejných pravidel na státy, které byly jako Rakousko a Bulharsko nepřáteli Spojenců, a na státy, které jako Srbové a Rumuni byly přáteli a pomocníky?

Bylo zřejmě zapotřebí všeobecného principu; jaký však měl být? Zrušení povinné služby, jak navrhovali Američané a Angličané? Tím byli znepokojeni Francouzové a Italové. Orlando řekl (15. května) svým druhům přímo, že by Itálie nemohla zříditi armádu na dobrovolnické základně. Francie zamýšlela podržeti si systém povinné služby (měla a má nejsilnější a nejzdatnější armádu na světě) — proč by tedy měl být zrušen na příklad v Polsku a Rumunsku, které byly vojenskými spojenci Francie? Francie si nepřála, aby v některém z těchto malých centrálních států byla malá armáda, mimo Rakousko. A tento poslední cíl — slabou rakouskou armádu — zabezpečil si Clemenceau prostě tím, že ihned řekl (15. května), že přijímá americko-britský návrh na zrušení nucené služby v Rakousku. Mohl ovšem stěžti jinak jednati, když přijal tento princip pro Německo. To však neuspokojovalo Itálie, ježto to nezasahovalo problém zbrojení v Jugoslavii; Orlando tudíž navrhoval zkoumání celé otázky na širší základně; přál si, aby se udělaly »zbrojní plány pro všechny části dřívějšího rakouského mocnářství«.

President Wilson souhlasil s Orlandem, vida v tom možnost podpory svého celého programu o obmezení zbrojení.

»Všechny tyto otázky,« pravil, »závisí na utvoření jediného schématu,« a pak hned navrhoval svou původní základnu Čtrnácti článků, tak aby byly vzaty za základ »vojenské řády, určené Německu«.

Shromáždění přijalo návrh presidentův a postoupilo celý program vojenským zástupcům Nejvyšší válečné rady, ukládajíc jim,

aby podali zprávu, »jež by zjistila, jaké síly mají být povoleny Rakousku, Maďarsku, Československu, Jugoslavii (i s Černou Horou), Rumunsku, Polsku, Bulharsku a Řecku, berouc německé číslo za základní měřítko«.

Myslili to vážně, jak se zdá. Avšak o dva dny později, zatím co tento předmět byl stále ještě probírán vojenskými odborníky, stala se věc, působící velké rozpaky. Lord Robert Cecil objevil, že touž dobou, co Spojenci usilovali vyhladiti válku v střední Evropě a zajistiti odzbrojení, ukládalo se na lodi ohromné množství válečných prostředků pro tyto státy. Vykonal vyšetřování a dal o něm sepsati zprávu W. T. Leytonem, kterou poslal 17. května Radě Čtyř. Byl to velmi nepřijemný dokument. Sděloval, že »Francie posílá množství válečných prostředků různým národům na rozkaz maršála Foche« a že »k tomu ještě různé nové státy se obracejí na Spojence... chtějíce odkoupiti jejich přebytné zásoby, a že různým vládám nebrání leč finanční nesnáze v prodeji těchto zásob, ačkoli poptávka jest čilá.«

Takové to tedy bylo!

Zpráva navrhovala, aby se našla cesta, jak by se tato věc rozřešila, tak aby se zabránilo válkám a úpadku malých států. Avšak zpráva byla ihned pochována v komisi, a ačkoli později byla podepsána konvence o obchodu zbraněmi, nebyla dodnes úplně ratifikována. A není pochyby, že obchod s přebytným válečným materiálem pokračoval mezi malými státy čile. Neboť bylo tu mnoho válečných zásob, určených k vylovení.

Dne 23. května podali generálové zprávu o obmezení zbrojení malých států. Byla to historicky důležitá schůze; byla nejvíce navštívena ze všech, které kdy Rada Čtyř konala, mimo jednu. Konference musila přesídliti z malé, tiché studovny presidentovy do velkého salonu nahoře. Bylo tu třiatřicet delegátů kromě skvělé řady zlatem přemovaných generálů a admirálů. Americký generál Bliss promluvil velikou řeč — jednu z největších řečí celé mírové konference. Byla to poctivá řeč, naplněná mocným přesvědčením, která tu a tam působila změnu názorů. Působila takovým dojmem, že Clemenceau navrhoval, aby se »otisk řeči generála Blisse dal do veřejnosti«; Orlando řekl, že »na něj řeč generála Blisse působila značným dojmem«; president Wilson poznamenal, že »myšlenky, jež generál Bliss zdůrazňoval, jsou vážné a velké a že vyžadují, aby se jich pečlivě dbalo«, kdežto Lloyd George řekl, »že jej velmi vzrušila poznámka o možnosti vytvoření spolku německo-slovan-ského, kterou generál Bliss učinil v svém prohlášení«.

Generál Bliss vyložil, co vojenští zástupci vykonali. Vypočítali ozbrojení malých států podle ozbrojení, povoleného již Německu — 100.000 mužů. To by značilo pro Rakousko jen 15.000 mužů, pro Maďarsko 18.000 mužů, Bulharsko 10.000 mužů, Československo 22.000 mužů, Jugoslavii 20.000 mužů, Rumunsko 28.000

mužů, Polsko 44.000 mužů a Řecko 12.000. Řekl však, že vojenští odborníci nepokládají tato čísla za dostatečná pro ochranu malých států, zvláště tam, kde jest nutno spravovati velká města, neb kde jest pomezí ohroženo bolševickými nájezdy, a že proto navrhli pro armády jiná čísla; na příklad pro Rakousko 40.000 místo 15.000; 80.000 pro Polsko místo 44.000; 20.000 pro Bulharsko místo 10.000. Ačkoli byly tyto armády se zřetelem k tomu, co žádaly malé státy, nepatrné, byly dosti veliké na obranu a nedostatečné k účelům útočným.

Generál Bliss řekl přímo, že pokládá armádu 100.000 mužů, povolených Německu, za příliš malou i pro »vnitřní bezpečnost« — a jestliže by armády celé střední Evropy byly obmezeny v témž poměru, že se malé státy »přemění na pouhé vasaly dvou kontinentálních mocností Ententy (Francie a Itálie)«. Nemíní, »že by takováto situace ukazovala na udržení míru v budoucnosti«. A pak učinil poznámku, která řekla do živého:

Lesk vojenské slávy, pravil, který ozařuje některé ze západních národů Evropy, mohl by býti ve skutečnosti ne důkazem zdraví, nýbrž jenom souchotinářským ruměncem choroby, která by svým časem mohla míti v zápětí záhubu našeho pruhu latinské a anglosaské civilizace na západním břehu Evropy.

Mínil a řekl, že jest nebezpečí »budoucího sloučení germánských, slovanských a asijských ras, které by po případě mohlo smést civilizaci západní Evropy.«

Ale Clemenceau se velmi zpěchoval, aby se znovu rozbírala otázka německé armády; rovněž si nepřál pro armády střední Evropy, vyjma Rakousko, tak přílišného zmenšení, jaké navrhovali vojenští odborníci. Po nekonečné další rozpravě se překotně rozhodlo — poněvadž smlouva s Rakouskem musila býti dohotovena — že rakouská armáda má býti dobrovolnickou mocí o 30.000 mužů; nemohli se však rozhodnouti, kterak obmeziti výzbroj všech ostatních států. Clemenceau se stavěl na odpor každému dalšímu jednání, avšak Wilson a Lloyd George dychtili, aby se něco učinilo.

President WILSON řekl, že plně sdílí obavy Lloyda Georgea (že malé státy budují velké armády). Teď se zdá, že národové jsou v poli pro vše možné. Navrhoval, aby byla určena doba, v které možno očekávati, že se kvas východní Evropy usadí... Mělo by se v mírové smlouvě naříditi, že po 1. lednu 1921 mají býti všechny státy povinny přijmouti takové a takové obmezení branných sil, leč by Rada Svazu národů uznala, že jest třeba nějakého prodloužení.¹⁾

Opětne počalo zápolení a konečně president smutně vytkl zářející skutečnost (slovy již dříve citovanými), že po celou tuto roz-

¹⁾ Tajné protokoly, Rada čtyř, dne 4. června.

pravu žádali Spojenci na menších státech, aby činily to, co sami činiti odpírají. I určení data přiměřeně vzdáleného pro obmezení zbrojení značilo něco mnohem určitějšího, než k čemu se chtěly velké mocnosti zavázati.

Konečně se ustanovilo, aby zmocněnci menších států byli pozváni k rozpravě o celém tomto předmětu, aby se zjistilo, zda by nesouhlasili s všeobecným obmezením zbrojení.

Vyzadovalo by pera namáčeného v ironii, kdyby se mělo správně vylíčiti, co se událo v této konferenci, která se konala dne 5. června v domě presidenta Wilsona. Dostavili se velcí mužové pěti malých, avšak ctížadostivých států: Paderewski za Polsko, Beneš za Československo, Bratianu a Misu za Rumunsko, Venizelos za Řecko a Vesnič za Srbsko. Všichni byli nadaní muži a někteří z nich, kdyby měli širší pole, dobře by se uplatnili mezi největšími soudobými osobnostmi. Mluvili dobré řeči, silné řeči. Stejně jako velké mocnosti přijali jednomyslně princip žádoucího obmezeného zbrojení a právě tak jako velké mocnosti dovozovali naprostou nutnost pečovati o svou bezpečnost; dokazovali svá »zvláštní nebezpečí«; pochybovali o brzké působivosti Svazu národů a přáli si zbrojiti raději více než méně. Každý důvod, jež uvedly velké mocnosti, byl jim vracen malými mocnostmi. Lloyd George cítil nepochybně slabost stanoviska velikých mocností, když samy nepředcházely příkladem v odzbrojení, a přel se s Paderewskim, že po podepsání míru »nastane velké zmenšení vojenské síly v britské říši. Skoro určitě bude rumunská armáda větší než britská a totéž by se asi mohlo říci o polské.«

Ale Paderewski suše splatil ránu ranou, střelou, která měla ostent, řka, že »Velká Britanie nemusí na svém pomezí »válčiti s vodou«. A když měly odzbrojiti malé státy, které zde byly zastoupeny, co bylo s neutrály, kteří této povinnosti neměli? Neměly by se potom hůře než Holandsko nebo Švýcarsko? Nakonec vyslal dr. Beneš ještě jeden šíp, který ranil. Řekl, že malé státy nejsou ohrožovány jenom Ruskem a neutrálními státy, nýbrž, »do jisté míry i západními mocnostmi«. Jakže? Bály se malé státy i svých protektorů?

Tak se vyjádřil zmocněnec malých států za zmocněncem. A Velká Čtyrka souhlasila, že problém jest příliš obtížný, aby se do něho dále pouštěla a vzdala se ho. O čtyři dny později (dne 9. června) došly čerstvé zprávy o rozhořčeném boji na Balkáně.

KAPITOLA XXIII

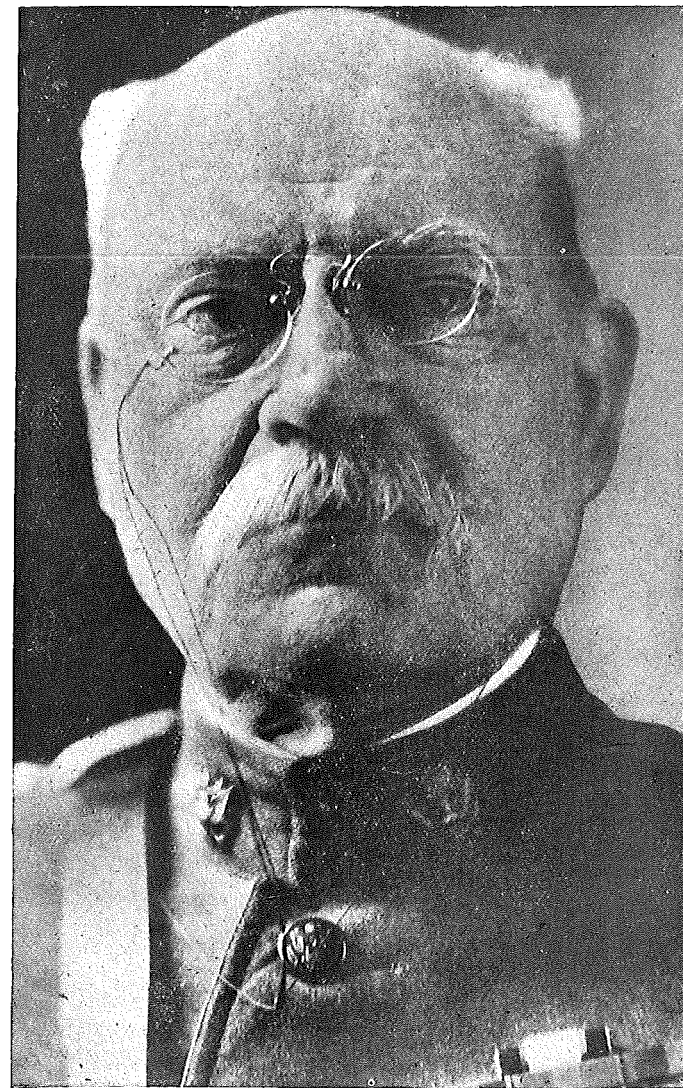
PROBLÉMY, JAK KONTROLOVATI NOVÉ VÁLEČNÉ PROSTŘEDKY: AEROPLÁNY, OTRAVNÉ PLYNY, PONORKY

»Všechna moderní civilisace jest v sázce a otázka, zda zahyne a utone, jako se stalo s dřívějšími civilisacemi staršího typu, či zda bude žít a prospívat, závisí na tom, zda národové, kteří se účastnili této války, i ti, kteří se na ni jen dívali, pochopí, čemu je válečná zkušenost může naučiti... Používáním vědeckých poznatků a vědeckých vynálezů byla válka každým rokem hroznější a ničivější... Vznikne-li nová válka ve dvaceti nebo třiceti letech, čemu se bude podobati? Bude-li se příští válka připravovati soustavně, bude se věda i nadále zaměstnávatí jenom objevováním metod, kterými by se zničilo lidské pokolení. Tyto objevy nelze obmeziti na jeden národ a jejich účelu hromadného ničení se dosáhne daleko dokonaleji v příští válce.« — LORD GREY, 1918.

CO se mělo učiniti s novými ničivými prostředky, k jichž ne-nadálému používání došlo průběhem světové války? Přišlo se na neslýchané, nepředvídané a nekontrolovatelné vynálezy, které — i když byly jen na počátku svého možného vývinu — převracely vzhůru nohama obvyklou taktiku. Dosavadní pevné státní hranice pozbyly svého významu, neboť ve vzduchu nad nimi hučely letecké stroje; otravné plyny zahladily rozdíl mezi bojovníky a nebojovníky, usmrcující bez rozdílu; bezdrátová telegrafie zničila čas i prostor a ponorky způsobily úplný převrat v námořní válce.

Čas od času, ba i v průběhu mírové konference některé nové případy těchto »zázraků« lekaly lidské mysli a pouštěly uzdu obrazotvornosti. Na počátku června na příklad přistal ve Francii mladý Read — »N. C. 4. Read« — vykonav první cestu aeroplanem přes bouřlivý Atlantický oceán. Navštívil se svými soudruhy presidenta v pařížském »Bílém domě« — skromný, klidný, mladý muž v uniformě lieutenanta-commandera amerického loďstva. Členové Rady Čtyř přicházeli právě k ranní schůzce a prezident představil letce i admirály Clemenceauovi, Lloydovi Georgeovi a Orlandovi.

»Blahopřeji vám,« řekl president, maje na mysli pochlebenství,

General Tasker H. Bliss

kterým je Paříž zasypávala, »k tomu, že se držíte stejně dobře na zemi jako ve vzduchu.«

Read a jeho společníci zmenšili na polovinu vzdálenost mezi Amerikou a Evropou; a mnozí konstatovali, že, mohlo-li toto být vykonáno v míru, může to být vykonáno ve válce — a oběma směry. Co potom zbývalo z odloučenosti národů? Takovéto možnosti se velmi hodnotily v mnohých pařížských rozpravách.

Francouzští generálové uváděli silné důvody proti tomu, aby se nepřátelským mocnostem dovolila výroba a užívání byt i jen obchodních aeroplanů, ježto by bylo lze skoro přes noc je opatřiti třaskavinami, možná nebezpečnějšími, než kterékoli posud známé, a náhlým útokem zničit celá města.

Lord Harding řekl, že »poměry ve vzduchu by se mohly roku 1923 změnit tak velice, že by bylo nemoudré, aby již nyní vlády říkaly, co by se potom mělo učiniti.«¹⁾

»Německo by mohlo,« řekl Lloyd George, »jednoho dne objeviti nějaký nový plyn, kterým by mohlo náhle zaplaviti své nepřátele.«²⁾

Kdo by mohl říci, co je ještě v lidských myslích? A kdo by lidem mohl zabrániti mysliti, i kdyby jejich myšlenky směřovaly k ničení?

Nieméně bylo třeba něco vykonati k obmezení těchto nových prostředků — když ne ustanoviti nějakou novou všeobecnou politiku pro všechny národy, aspoň odzbrojiti Německo.

President Wilson pochopil věšteckým zrakem obsáhlost problému. Žádal mírovou konferenci, »aby měla na mysli obraz světa«. »Není-liž to,« pravil, »znepokojující okolnost, že velké objevy vědy a klidná zkoumání mužů v laboratořích se nyní obrátily na zničení civilisace?«³⁾

Na řešení tohoto nového problému navrhoval zároveň metodu, jak ji viděl před sebou:

»Jen bdělá a stálá součinnost národů může se postarati, aby se věda stejně jako ozbrojenci udržela na uzdě civilisace.«

Rozprava o tomto novém velkém problému se započala na začátku února a s přestávkami trvala až doprostřed června a ve většině svých vskutku důležitých fází zůstala nerozhodnou. Celé dny se věnovaly probírání důkazů a každá stránka problémů se důkladně vyšetřovala. V některých potyčkách, které se tu o odzbrojení rozpoutaly podobně jako při otázce zrušení povinné vojenské služby, odporovalo hledisko americko-britské hledisku francouzsko-italskému. Ale v otázce těchto nových válečných prostředků měli Američané vlastní ráznou politiku a všechny ostatní národy byly proti nim (vyjma ve věci ponorek, kde Američané a Angli-

1) Tajné protokoly Rady zahraničních ministrů, dne 26. dubna.

2) Tajné protokoly, Rada Čtyř, dne 28. dubna.

3) Protokoly plenární schůze, dne 25. ledna.

čané souhlasili podstatně s politikou: »potlačiti tento mor«). Jest velmi důležité pochopiti jasně tato různá hlediska, neboť pronikají až ke kořenům nejen pařížské mírové konference, nýbrž i všech ostatních mezinárodních konferencí.

Dvě věci přijala Konference rázem a vyřídila je celkem bez rozpravy, jako se děje s většinou nejdůležitějších problémů:

Za prvé, že Německo má býti úplně odzbrojeno, pokud se týká vojenského používání aeroplanů, otravných plynů, ponorek, tanků atd. S tím každý souhlasil.

— Za druhé, nikdo se v Paříži ani na okamžik nesnažil o nějaké přímé všeobecné zmenšení zbrojení v oboru těchto nových prostředků, kterého by se mělo použítí stejně na Spojence jako na nepřátelské státy. Učinila se opatření pro budoucí vyšetřování Svazem národů, ale to bylo ještě velmi vzdáleno. Přímý výsledek byl, že se dávala přednost zvětšení před zmenšením spojeneckých pomůcek v oboru aeroplanů, otravných plynů, ponorek a pod. Neboť se ustanovilo, aby celá ohromná německá výzbroj byla odevzdána Spojencům a rozdělena mezi ně.

Ale odtud počínaje vyvíjely se nadále rozdíly mezi americkým a evropským názorem.

Příliš mnoho se bájilo o rozporech mezi jednotlivými členy americké delegace, na příklad mezi Lansingem a presidentem. A byly ovšem důležité rozpory názorů a metod — nemluvě ani o rozdílnosti povah — jejichž citlivosti se bylo nutno dotýkat, třeba stále ještě bolely; když však došlo k vyslovení amerického stanoviska k specifickým problémům mírovým, byla jednotnost názorů ve všech téměř případech neobyčejná. Bylo to stanovisko někoho, kdo stojí stranou a snaží se dívat na věci spravedlivě a dosíci praktických řešení, jehož by se bylo lze držeti, aniž se způsobily nové spory. Bylo to stanovisko národa, majícího za sebou velkou tradici svobodného, samostatného vývoje. Tak hráli Lansing v Radě zahraničních ministrů, generál Bliss v Nejvyšší válečné Radě, Baruch neb Lamont nebo Davis nebo Hoover v Nejvyšší hospodářské radě a Haskins neb Lord of Seymour nebo Beer nebo Young v různých výborech podle americké noty a doporučovali celkem tytéž principy, jichž president hájil v Radě Čtyř. A tyto širší principy a tradice se nemění, ať sedí v Bílém domě Wilson nebo Harding. To jsou ony vládnoucí ideje, které představují genia rasy a jsou z dosahu stranických svárů a chvilkových změn v administraci.

Tato jednota cíle na straně Američanů jakož i odlišnost hlediska Američanů a ostatních Spojenců zobrazovala se mnohými způsoby při řešení problému těchto nových válečných prostředků. Ostatní Spojenci se vytrvale pokoušeli činiti dvě věci, tak na příklad v otázce vzduchoplavby:

Nejprve odebrati Německu nejen veškerá vojenská letadla, nýbrž i zbaviti je, aspoň na dlouhý čas, všech letadel — v pravém slova smyslu zlomiti jeho celý vzduchoplatecký průmysl.

Za druhé uděliti Spojencům právo létat přes Německo a přistávat v něm bez časového obmezení, naproti čemuž nepropůjčovali Německu práva vzájemnosti. Mělo takto býti nejenom odzbrojeno ve vojenském smyslu, nýbrž na kratší nebo delší dobu zmračeno ve smyslu hospodářském, pokud se týká těchto nových vynálezů.

Tyto návrhy byly bod za bodem rozbírány Američany, generálem Patrickem ve vzduchoplatecké komisi, Lansingem v Radě zahraničních ministrů a presidentem v Nejvyšší radě. Trvali na tom, že to značí neužitečné a nebezpečné zasahování do německé suverenity; naléhali, aby se činil rozdíl mezi vojenským a mírovým používáním těchto prostředků; a že se nemá a nemůže brániti jejich hospodářskému používání, při čemž ovšem má býti Německu zakázáno, aby pracovalo o jich vojenském rozvoji; a jestliže by již bylo nutno, aby Německo až do upevnění míru zaujímalo odlišné postavení, pokud se týká užívání obchodních aeroplanů, že se má ustanoviti přesná lhůta. Američané viděli v takových trvalých zákazech jenom neobmezené prodloužení vojenské kontroly a nepřetržité trvání vojenského ducha. Byli pro to, aby se už jednou válka skoncovala a aby se co nejdříve obnovila normální mírová soustava.

Tento rozdíl se živě jevil v rozpravě o navrhovaném článku preliminárních vzduchoplateckých podmínek ze dne 17. března, kterýž nařizoval, že se Německu »až do podepsání konečné mírové smlouvy« má zakázati výroba neb dovoz aeroplanů neb »součástek vzducholodí, hydroplanů, balonů neb říditelných vzducholodí a strojů pro aeroplany.«

To by ovšem zastavilo na mnoho měsíců všechen průmysl vojenský i obchodní, stále však to nešlo dosti daleko. Generál Duval, francouzský odborník, řekl, že »britští, italští, japonští a francouzští zmocněnci žádají, aby se připojila doložka, podle níž by smlouva nařizovala mnohem delší trvání zákazu.«

»Tomuto návrhu,« poznamenal, »odporoval americký zmocněnec« (kterým byl generál Patrick).

Potom rozdal Radě zprávu Komise, která obsahovala přesné údaje o tom, jaké stanovisko zaujal každý z pěti velkých národů k tomuto svrchované důležitému problému. Otázka, daná každému národu, zněla:

Jest nutno zakázati občanskou vzduchoplavbu Německu a ostatním nepřátelským státům podle mírové smlouvy a se zřetelem k tomu, že je snadno přeměnití obchodní letadla na válečnou zbraň?

Tu jsou odpovědi:

VELKA BRITANIE: Ano, na dobu dostačující k tomu, aby se rozptýlil velmi rozsáhlý letecký průmysl, existující nyní v Německu a ve všech státech, které se staly za války našimi nepřáteli. Tato doba podle jejího názoru nemá být kratší než dvě až pět let.

FRANCIE: Ano, na dvacet nebo třicet let, což jest nutná doba pro zkázu všeho nynějšího leteckého materiálu a rozchod zaměstnanců, ježto jest nemožno předvídati vývoj létání v nejbližší budoucnosti.

ITALIE: Ano, na dlouhou dobu, poněvadž Německo a všechny nepřátelské státy zaslouží právem trest a Spojenci mají nárok učiniti opatření.

JAPONSKO: Ano (souhlasíc s většinou).

SPOJENÉ STATY: Ne, uvažujice, že všechna takováto omezení vší letecké činnosti Německa a jeho spojenců by nebyla po podpisu mírové smlouvy ani moudrá, ani možná.)

V rozpravě o tomto návrhu zaujal prezident úplně stejné stanovisko, jakého se zastával americký zmocněnec.

Nemůže přijmouti žádné takové dodatečné podmínky, řekl Radě a dodal: »Železnic možno užívat k dovozu děl; má se proto omeziti stavba drah? Některé druhy lodí je možno snadno přizpůsobiti vojenským účelům; měla by z toho důvodu přestati výroba lodí?«

Pro jeho odpor byl tento dodatek vypuštěn a byl přijat (v článku 201) zákaz na šest měsíců, aby bylo učiněno opatření proti možnému nebezpečí, pokud válka nebyla odklizená.

Shledáváme, že v době, kdy prezident meškal v Americe, zaujímal Lansing právě totéž stanovisko, pokud se týče rozlišování vojenského a obchodního používání těchto nových vynálezů. Řekl Radě:

Pokud existují aeroplany, jichž se používá k obchodním účelům, bude vždy možno přeměnit je na stroje vojenské. Tento problém způsobuje týž nesnáze, jako by mohl způsobiti problém koní, jichž se používá k tahání děl i pluhu. Vše záleží na tom, jak se věci užije.)

Když se v Radě zahraničních ministrů (dne 26. dubna) počalo jednati o nařízení, které spojeneckým aeroplanům poskytovalo neobmezenou volnost létati přes Německo a přistávat tam, napadal je Lansing s přímostí bezmála drsnou.

V těchto nařízeních není řeči o vzájemnosti. Německu se nedávají žádná práva a zdá se, jako by se Spojenecké vlá-

1) Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 17. března.

2) Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 12. března.

dy pokoušely potlačiti veškerou jeho činnost ve vzduchu... Nechápe, proč se Německu neposkytne práva létati přes ostatní země, když si Spojenci pro sebe vymíňují plné oprávnění používati vzdušných cest Německa.

Navrhoval proto doložku, která by určovala datum omezení — 1. leden 1923 — stran závazků, uložených o projíždění a přistávání; a tato doložka byla po mnohých rozpravách přijata a stala se článkem 320 Smlouvy.

Tyto spory neznamenalaly, že by byli Američané bývali jen o trochu nerozhodnější v stanovisku, že Německo má býti ve smyslu vojenském úplně odzbrojeno. Navrhli tato velmi pronikavá opatření Smlouvy:

V německé ozbrojené moci nesmí býti vojenských, lodních nebo leteckých sil... Nesmí míti fideletných vzducholodí (Článek 198).

Jejich cílem bylo vyhnouti se dlouho trvajícimu, rušivému zasahování do hospodářského života nepřátelských států, jež by podle jejich mínění vedlo brzo k budoucím válkám.

Velmi podobný problém vznikl při jednání o užívání otravných plynů. Všichni souhlasili s úplným zákazem vojenského užívání plynů:

Užívání dusivých, otravných a jiných plynů a všech podobných kapalin, látek a vynálezů se zakazuje, jich vyrábění a dovoz se Německu přísně zapovídá.

Avšak ostatní Spojenci chtěli jíti mnohem dále. Chtěli přinutiti německou vládu, aby prozradila své chemické metody a tajemství, ba i dovolila spojeným vládám »prohlédnouti veškerá zařízení, jichž se užívá k výrobě« chemikálií na výrobu otravných plynů.

Angličané podporovali silně tuto snahu a Francie jim přizvukovala. Po prvé se tak stalo 15. dubna v Radě zahraničních ministrů — v Malé Pětce — kde tomu Lansing horlivě odporoval. Vykládaje důvod své oposice řekl, že »tlumočí stanovisko presidenta Wilsona.«

Ve skutečnosti, pokračoval, jest sdělení o podrobnostech chemických procesů vpravdě spíše hospodářskou než vojenskou otázkou, a poněvadž užívání dusivých, otravných a jiných plynů a všech podobných látek a vynálezů, jakož i jejich výroba a dovoz byly zakázány, myslí, že to stačí na ochranu, aniž bylo třeba požadovati na německé vládě, aby skutečně Spojencům vyjevila všechny své lučební metody, počítaje v to i výrobu látek, z nichž se takové věci zhotovují... Vyslovil názor, že se všechny tyto postupy mohou zahrnouti pod výraz »barviva«.

Pětka nebyla s to, aby tento problém rozřešila — a po velmi rozčilené rozpravě — postoupila jej Radě Čtyř, kde naň došlo

dne 28. dubna. Zde Lloyd George silně podporoval britský návrh. Řekl, že »mu sdělil Lord Moulton, že Němci jsou v tomto oboru o tři roky před Spojenci.«

Britští vojenští znalci (pokračoval) ... uvázili, že jest skutečné nebezpečí, že by Německo mohlo objeviti nějaký nový plyn a že by bez značnějšího zbrojení mohlo tohoto plynu upotřebiti k útoku na Spojené a přidružené mocnosti, maříce takto opatření učiněná pro odzbrojení.

Ale president opětne uplatňoval plnou silou americké snahy.

President WILSON proti tomuto návrhu namítl, že by Němci nemohli podati takového vysvětlení, aniž spolu prozrazovali obchodní tajemství. Jeho odborníci s ním sdělili, že téměř každé lučebniny, které se užívá k válce, jest možno upotřebiti i k obchodní lučbě a že jest nemožno odhaliti jedné tajemství bez současného odhalení druhých... Chce zabrániti ustanovení, kterého by se mohlo oklikou užívati k jítřivému slídění po všech možných tajemstvích. Takové věci nepatří v obor vojenských podmínek.¹⁾

Také dovozoval, že by se tímto způsobem nedošlo k žádoucímu cíli; »nemyslí, že by němečtí chemikové dovolili, aby byla odkryta jejich pravá tajemství.« Nebylo vhodného způsobu, jak by bylo lze prozkoumati jejich myslí!

Po rozpravě bylo přijato nařízení požadující, aby Němci vyjevili způsob výroby otravných plynů, užívaných k vojenským účelům; bylo však upuštěno od nařízení spojenecké prohlídky.

Pokud se týká ponorek, souhlasili Američané s tím, že nemají v míru významu, a chtěli stejně jako Britové, aby byly všechny zničeny.

Lloyd George řekl, že »bude lépe vyhladiti tento mor co možná nejvíce.«²⁾

President Wilson řekl, že »on sám jest vůbec proti ponorkám a že doufá, že přijde čas, kdy budou mezinárodnímu právu na odpor. Podle jeho mínění by se mělo na ně pohlížeti jako na psance.«

Avšak Francouzové tomu odporovali. Přáli si, aby tyto ponorky rozmnožily jejich loďstvo.

Francouzský admirál de Bon řekl, že »jeho politikou jest zachovati německé ponorky, z nichž má dostati Francie asi padesát kusů. Francie má velmi málo svých.«

Podávám část podrobné rozpravy:

LLOYD GEORGE řekl, že nemyslí, že by se loďstva měla zesilovati ponorkami.

¹⁾ Tajné protokoly, Rada čtyř, dne 28. dubna.

²⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 6. února.

CLEMENCEAU pravil, že by mohly býti velmi užitečné, kdyby měla Francie ještě někdy válku s Německem, ačkoliv očekává, že dávno předtím budou k nepotřebě.

LLOYD GEORGE řekl, že by rád zničil všechny německé ponorky.

CLEMENCEAU pravil, že Francie jich má velmi málo, kdežto Velká Británie velmi mnoho.¹⁾

Francouzská snaha zvítězila a ustanovení, nařizující, že se »ponorky mají zničiti nebo rozložiti«, bylo škrtnuto.

Takto spojenecké národy zvětšily svá podmořská loďstva, kdežto Německo bylo po té stránce úplně odzbrojeno. Takto zůstaly spojenecké národy po mírové konferenci v oboru těchto nových pomůcek mnohem silněji vyzbrojeny, než kdy předtím, při čemž Německu úvod Smlouvy o vojenských podmínkách a některá ujednání Úmluvy o Svazu národů slibovaly, že se později zruší všechna tato obmezení výzbroje.

Za těchto rozprav se objevilo nade vše jasněji, že vše závisí na stanovisku a na způsobu nazírání. Jestliže se pohlíželo na vynálezy a vědecké prostředky pouze se stanoviska války, zdálo se všechno nebezpečným, musilo dojiti k pokusu spoutati každou možnost zákazem, a často trvalým zákazem; výsledkem byla *reductio ad absurdum*, když se došlo ke snaze proniknutí tajemství lidské mysli. »Železnice a lodí,« jak řekl Wilson, »koně,« jak pravil Lansing, stali se takto možnými válečnými pomůckami — a o krok dále kosa, nože, kameny — až nezbylo nic civilisovaného!

Wilson den ze dne dovozoval, trpělivě a vytrvale, že jediná budoucí naděje míru závisí na novém způsobu myšlení; že není třeba organizace války nebo provádění zákazů, nýbrž organizace míru a ochrany užívání těchto nádherných nových prostředků, nejjemnějších to vědeckých plodů lidské mysli, ku prospěchu, nikoliv k ničení civilisace.

Zákazů bylo již dosti; musí tu býti snaha stavěti a tvořiti; spíše duch součinnosti než duch vojenský; raději vláda mravní síly než ozbrojené síly. To hlásal od počátku až do konce; a ježto jeho přesvědčení bylo tak hluboké, jako jeho povaha, zasazoval se o to, aby stůj co stůj bylo zavedeno nějaké »stálé jednatelství« — Svaz národů — kterého by lidstvo mohlo užívati k svým novým cílům, jakmile se zhaví válečné posedlosti.

Správnost Wilsonova stanoviska se ukázala nejlépe při jednání o nových válečných prostředcích. Když Washingtonská konference dospěla k problému ponorek a otravných plynů a pohřešovala náhrady za ozbrojenou moc k zaručení národní bezpečnosti, byla tak bezradná, jako někdejší konference haagská; a její vliv v tomto směru byl právě tak slabý. Nechtěla se vůbec věcí zaměstnávat,

¹⁾ Tajné protokoly, Rada čtyř, dne 25. dubna.

ale delegáti byli donuceni věnovati svou pozornost — pod nátlakem veřejného mínění — otázce otravných plynů a pro tvrdší odpór Francie proti poměrným číslům Hughesova programu otázce ponorek. Francouzský odpór proti poměru bitevních lodí plynul nepochybně z *amour propre*; to však nelze říci o jejím stanovisku k otázce ponorek a pomocných lodí. Bitevní loď jest věc nákladná a zastaralá. Důvěřujíc nezlomně staré myšlence, že bezpečnost lze zajistiti toliko zbraněmi, vzpírala se Francie jakémukoliv obmezování výroby a používání těchto nových prostředků. Když bylo nutno opustiti myšlenku o obmezení výroby ponorek a pomocných lodí, byl v podobě resolucí Elihu Roota předložen návrh úmluvy o obmezení používání ponorek. Stojí sotva za to, obírat se jejich účinností nebo účinností úmluvy o otravných plynech. Úmluvy o zmírnění válečných hrůz — i kdyby se zachovávaly — a úmluvy o zmenšení břemen ozbrojeného míru nemohou ani zdaleka hověti zoufalé potřebě lidstva za této dějinné krise. Možná, že se najdou ještě jiné hroznější válečné prostředky, které vstoupí na místo těch, jichž jsme se zřekli. Obmezené válečné sbory mohou vždy válčiti a mohou býti zvětšeny improvisovanými prostředky. Hrozba příští a snad katastrofální války bude nad námi stále viseti, pokud se nenajde jiný účinný způsob, jak řešiti mezinárodní spory, a pokud bezpečnost národů bude záviseti na ozbrojené moci a zvláštních spolcích.

KAPITOLA XXIV

POUŽÍVÁNÍ AFRICKÝCH A ASIJSKÝCH VOJÁKŮ V MODERNÍ VÁLCE

»Spojené státy... měly by žádati jako své právo, právo civilisace... aby miliony lidí ras divošských nebyly cvičeny za tím účelem, aby se účastnily válek mezi civilisovanými národy. Chce-li civilisace zničiti sama sebe, může tak učiniti i bez barbarské pomoci.« — GENERAL TASKER H. BLISS.

JEDEN z nejdůležitějších problémů, spojených s obmezením zbrojení, jenž se dotýká civilisace, neupoutal na sebe od mírové konference téměř žádnou pozornost. Týká se práva velkých národů světa, majících v ochraně slabší národy africké a asijské, ozbrojovati tyto domorodce a užívatí jich jako vojáků ve vlastních válkách. Byli v Paříži lidé, kterých se těžce dotýkala tato stále vzrůstající praxe a kteří viděli v užívání statisíců Číňanů, Siamců, Senegalců, Arabů a Sikhů veliké ohrožení budoucí civilisace. Snadný a laciný transport těchto oddílů umožnil jejich užívání pod velením bílých důstojníků v rozsahu, jakého tu nikdy předtím nebylo. Čím se mělo zabrániti rozšíření této praxe? A nyní, když tito domorodci byli vycvičeni a vojensky disciplinováni, jak jim zabrániti, aby nepoužili těchto znalostí proti svým bílým sousedům? Užívání barevných oddílů Francouzi v Německu po skončení války — jež pociťovali Němci jako »černou hrůzu na Rýně« — vzbudilo mnoho rozhořčení.

Vůdcové, kteří jako generál Smuts z Jižní Afriky věděli nejvíce o tomto nebezpečí, byli nejvíce zaujati tímto problémem. Měl značnou zkušenost o tom, co by to znamenalo, z úsilí přemoci Němce ve Východní Africe.

»Domorodí vojáci kmene Askari, dobře vycvičení a disciplinováni, osvědčili se za vedení německých důstojníků jako velmi obávaná a efektivní vojenská moc.«

Bylo jednou z přijatých myšlenek německých koloniálních entusiastů, že by v Německé Východní Africe mohly býti utvořeny domorodé armády, jichž by bylo lze užítí nejen v afrických válkách, nýbrž také v bojích za německou věc jinde ve světě. Pan Zimmermann počítal, že v padesáti letech bude míti německá ko-

loniální říše populaci 50.000.000 černochů a 500.000 bělochů a že po řádném výcviku může být kdykoliv mobilisován jeden milion domorodců. Ovládnání moří britským loďstvem zabránilo Německu užití těchto oddílů, vyjímaje v Německé Africe samé, ale Francouzi, kteří měli již dávno zavedenu jistou formu povinné vojenské služby v některých ze svých kolonií, užívali těchto oddílů buď za bitevními liniemi v Evropě nebo v nich a stejně činili i Angličané. Do 1. července 1918 Francouzi sami použili na frontě ve světové válce skoro 1.000.000 barevných vojsk.

V afrických koloniích, jež byly odňaty Německu, bylo skoro 13.000.000 domorodého obyvatelstva. Bylo lze nějak zabránit tomu, aby tito domorodci nebyli ozbrojeni národy, kterým měly být svěřeny jako mandatarům? Existovalo nějaké precedens pro jednání o tomto problému?

Někteří z britských a amerických vůdců v Paříži měli na tuto věc pozitivní názory a byli rozhodnuti zahájit novou politiku, a to prohibiční. Historie vzniku a vývoje jejich programu je hluboce významná a důležitá, neboť odhaluje nesnáze, s nimiž se setkávají všechny pokusy o změnu dosavadního systému.

President Wilson vyložil jasně dva principy, z nichž oba byly aplikovány v praxi:

Především, zbrojení všech států bude redukováno na nejnižší míru, slučitelnou s vnitřní bezpečností (čtvrtý ze Čtrnácti článků). To znamená, že se k vojsku má odváděti toliko k uchování vnitřního pořádku.

Za druhé, mocnosti, jež mají míti mandatarní práva nad těmito nevyvinutými národy, jsou povinny jednati jako zmocněnci svých svěřenců a netěžiti z nich. Bude-li třeba odváděti vojsko v koloniích, může ho být užito jen ve prospěch a na ochranu koloniálních národů, a nikoliv ve prospěch mocnosti, jež je nositelem mandátu. To pokládal Wilson za základní americkou zásadu.

Generál Smuts zaujal přesné stanovisko ještě dříve, než se mírová konference sešla. V svém plánu pro Svaz národů, vydaném v prosinci 1918, precisuje užívání domorodých vojsk takto:

Mandatarní stát nesmí formovati vojenské síly nad úroveň, stanovenou Svazem národů pro účely vnitřní policie.¹⁾

Je dobře známo, že president Wilson četl plán generála Smutse pro Svaz národů. Tento plán naň působil velikým dojmem a Wilson přidal k své osnově Úmluvy několik dodatečných článků, do nichž vtělil některé z myšlenek generála Smutse a mezi jinými i tuto. Rozšířil však tuto myšlenku velmi důležitým způsobem. Podle Smutsova plánu se dotýkalo ono opatření toliko bývalých říší turecké a rakousko-uherské, avšak president je rozšířil i na

¹⁾ Smutsův plán viz v dílu III, dokument 11.

všecky bývalé německé kolonie jak v Africe, tak i v Pacifiku a uplatnil mnohem rozsáhleji normální míru zbrojení, již ustanovil ve čtvrtém ze Čtrnácti článků zásadou: »pro účely vnitřní policie«. Jeho opatření znělo:

Mandatar nebo jednatel nesmí v žádném případě formovati nebo udržovati jakékoliv vojenské nebo námořní síly, jež by přesahovaly přesnou normální míru, stanovenou Svazem samým pro účely vnitřní policie.

Když president předložil svoji osnovu Úmluvy americkým komisařům (dne 10. ledna), odpověděl generál Bliss, americký vojenský zástupce (dne 14. ledna) listem silně podporujícím a zdůrazňujícím toto opatření presidenta Wilsona.¹⁾ Jeho přesvědčení o nebezpečí, jež plyne z ozbrojování afrických domorodců pro civilizaci, bylo hluboké.

Brzy se ukázalo, že Američané i Britové byli v úplné shodě vzhledem k prezidentově politice, nebo alespoň, jak byla definována pro německé kolonie. Problém výzbroje a výcviku v starších britských, francouzských, portugalských a belgických koloniích — v Africe a v Asii, čítaje v to i Indii — nikdy ovšem nevznikl, ačkoliv se poznamenalo, že, bude-li možno zabránit praxi v nových mandatarních koloniích, učiní se tím veliký krok kupředu, neboť je pravděpodobno, že vejde v užívání i v starších koloniích.

O této věci byla učiněna po prvé zmínka v Radě Desíti (dne 24. ledna), a to Lloydem Georgem. Odůvodňuje, že Německo má být zbaveno kolonií, prohlásil:

V mnohých případech zacházeli Němci s domorodým obyvatelstvem velmi špatně. V Jihovýchodní Africe prováděli na příklad vyhlazovací politiku. V jiných částech Afriky byli velmi krutí, odváděli domorodé oddíly a podněcovali je, aby se chovaly způsobem, který by byl hanbou i pro bolševiky. Francouzi a Angličané ovšem také odváděli vojska, ale vykonávali nad nimi lépe dozor.

Mezi Američany a Angličany se diskutovalo dále, a když se Lloyd George v svých resolucích o mandatarním systému prohlásil pro kontrolu bývalých německých kolonií, šlo se ještě dále v otázce ozbrojení domorodců a byly do ní pojaty i pozitivní zákazy obchodu zbraněmi. Do ustanovení byly pojaty přesné zákazy:

Mandatar... musí zaručiti zákaz obchodu zbraněmi... jakož i že zabráni stavbě opevnění nebo vojenských a námořních basí a vojenskému výcviku domorodců k jiným účelům než policejním a k obraně území.

Jakmile se počalo uvažovati o tomto opatření v Radě, Francouzi, argumentující jako obyčejně bezpečností Francie, počali s námít-

¹⁾ Výklad generála Blisse viz v dílu III, dokument 13.

kami a vymáhali právo, aby směli odváděti vojsko v koloniích jim svěřených. Abychom ukázali, co se dělo, vkládáme zde celou debatu z tajných zápisů:

PICHON, francouzský ministr zahraničních věcí, řekl, že se Francie nemůže vzdáti práva odváděti dobrovolníky v územích, svěřených její správě, nechť již jsou jakákoliv. Němci uznávali důležitost podpory, již Francie přijímala ze svých kolonií. Francie, dříve než přišly na pomoc mocné americké armády, dlouho odporovala vlastními silami spolu s anglickými armádami, to je pravda, ale bez pomoci, již přijala ze svých kolonií, byla by bývala její situace velmi kritická... Jest nutno, aby Francie byla oprávněna rekrutovati nikoliv brance, nýbrž dobrovolníky ze všech koloniálních území pod její kontrolou. To je naprosto nutné pro její příští bezpečnost.

WILSON se tázal, zda to platí o územích kontrolovaných jako mandátární státy stejně jako o nynějších koloniích.

CLEMENCEAU řekl, že Francouzi jsou nejbližšími sousedy Německa a mohou býti vždy napadeni, jakož se již v minulosti stalo. Neví, je-li možno odzbrojiti Německo, ale učiní se pokus, aby se tak stalo. Francie si je vědoma toho, že Anglie má odpovědné postavení ve všech částech světa a nemůže soustřediti veškeru svoji sílu na jeden bod. Amerika je daleko a nemůže přispěchati Francii ku pomoci ihned. Má-li býti zaveden Svaz národů a světový mír, nesmí se začít tím, že se Francie postaví do nebezpečné situace. Amerika je chráněna celou šíří oceánu a Velká Británie svým loďstvem. Nebude-li Francii dovoleno odváděti dobrovolníky v územích jí spravovaných, francouzský národ se bude cítiti velmi nespokojen takovouto úpravou a rozhořčil by se na vládu.

LLOYD GEORGE poznamenal, že pokud se týče tropických kolonií, měla Velká Británie domorodé síly na počátku války v Ugandě a Nigerii a na jiných místech a že Francouzi rovněž měli síly v Senegalu a jiných územích. Neodváděli, nezbrojili a nevystrojovali velké síly k vykonávání velikých operací útočných mimo tato území.

CLEMENCEAU podotkl, že přes to přese všechno právo odváděti vojsko existovalo.

LLOYD GEORGE prohlásil, že v klausuli, která je právě předmětem jednání, není nic, co by zabraňovalo odvádění dobrovolnických vojsk. Slova, jichž bylo užito, zněla: »Pro jiné než policejní účely a na obranu území.« Má vskutku za to, že tato slova vystihují případ Francie. V dokumentu není nic, co by jí bránilo, aby nečinila právě totéž, co činila předtím. Brání se jí jen v tom, aby nečinila, co činili Němci, totiž v organizaci velikých černých armád v Africe, jichž by se mělo užiti k vyhnání každého jiného z této země. To byla přiznaná politika Německa, a kdyby měla býti táž politika podporována mezi ostatními národy, tu, třebaže by mohla býti odvrácena válka v Evropě, mohlo by se státi v Africe totéž, co se dělo v 17. a 18. století v Indii, kdy Francie a Velká Británie byly tam ve válečném stavu, a doma byly nejlepší přátelé. V Indii byly ustavičně sbírány velké armády, aby bojovaly proti sobě. V tomto dokumentu není nic, co by zabraňovalo Francii odváděti vojska na obranu svých území.

CLEMENCEAU prohlásil, že kdyby Francie měla právo v případě veliké války rekrutovati vojsko v afrických územích, jež jsou pod její kontrolou, nežádá si ničeho více.

LLOYD GEORGE prohlásil, že Francie bude míti úplně táž práva, jaká měla předtím. Resoluce jím navrhovaná má jen ten účel, aby zabránila mandátářům ve výcviku všech domorodců a ve formování velikých armád.

CLEMENCEAU prohlásil, že nechce činiti nic takového. Přeje si jen, aby věc byla úplně vyjasněna, a nechce, aby pak někdo přišel a řekl mu, že porušil dohodu. Znamená-li tato klausule, že Francie může odváděti v afrických územích, jež jsou pod její kontrolou, vojska v případě velké války, je spokojen.

LLOYD GEORGE prohlásil, že dokud pan Clemenceau nebude cvičiti velké armády na útok, nedostane se do konfliktu s touto klausulí.

CLEMENCEAU řekl, že nechce nic takového činiti. Má tudíž za to, že interpretace Lloyd Georgea byla přijata.

President WILSON prohlásil, že výklad Lloyd Georgea je v souhlase se zněním klausule.

CLEMENCEAU řekl, že jest úplně spokojen.¹⁾

Nepřekvapovalo, že sekretariát byl z tohoto rozhovoru na rozpacích, co se jím vlastně mínilo. Ubozí tajemníci mívali ještě dlouho po zasedání co dělat, aby konstatovali výsledky diskuse, a často tytéž rozpory, které rozdělávaly hlavy států, vyskytovaly se opět mezi tajemníky. V tomto případě provedli tento mistrovský kus:

Došlo se k dohodě, že přijetí resoluci Lloyd Georgea nezabraňuje mandátářům odváděti dobrovolníky v územích, jsoucích pod jejich kontrolou, k obraně jejich zemí, kdyby byli nuceni útočiti!²⁾

Ačkoli Clemenceau prohlásil, že jest zcela spokojen, nebylo to úplně pravda. Znění klausule tu stále ještě bylo a to nespokojovalo Francouze. Žádali si určitých záruk svých práv odváděti a cvičiti černošské oddíly k jejich použití v Evropě, nebo kdekoliv by toho bylo jinde třeba.

A proto, když se tato věc stala předmětem diskuse v Komisi pro Svaz národů (jehož byl prezident předsedou), snažili se Francouzové znovu dosíci uspokojení svých požadavků. Dne 8. února předložil generál Smuts pro Úmluvu náhradní článek, týkající se mandátového systému, s klausulí, jež se podobala jako vejce vejci tomu, proti čemu Francouzi činili námítky dne 30. ledna v Radě Desíti. Francouzský zástupce v Komisi Léon Bourgeois předložil rovněž náhradní návrh, v němž — to je významné — každá

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Desíti, dne 30. ledna.

²⁾ Poslední věta byla asi zkromolena v hektografované versi Protokolů. Měla by bezpochyby zníti »kdyby byli napadeni« nebo »kdyby byli nuceni čeliti útoku«.

zmínka o odvádění vojsk mezi divokými a polocivilisovanými národy bývalých německých kolonií byla vypuštěna. Byla však přijata Smutsova stylisace, která byla také vtělena do Úmluvy a měla také být pojata do Smlouvy. Všichni delegáti pokládali věc za vyřízenou — vyjma Francouze. Těm dělala stále ještě těžkou hlavu.

Tři dni před odevzdáním mírové smlouvy Němcům, dne 4. května, když všichni byli v úplném zmatku a bylo vynakládáno vše, aby Smlouva byla vytištěna, Clemenceau, aniž se dohodovil at s kolegy z Veliké Čtyrky, nebo z Komise pro Svaz národů, jež měla Úmluvu na starosti, poslal návrhovému výboru po francouzském jeho členu — Fromageotovi — instrukce, aby změnil znění Úmluvy tak, aby bylo dovoleno mandatářům kolonií odváděti vojsko nejen pro udržování vnitřního pořádku, nýbrž, kdyby bylo třeba, i k boji za mateřskou zemi.

Ačkoliv se do veřejnosti nedostalo nic o této akci Francouzů, způsobila značný rozruch mezi těmi, jichž se týkala. Byli na ni upozorněni ihned plukovník House a lord Robert Cecil, američtí a britští členové Komise pro Svaz národů, a ti podnikli kroky, aby znění původně přijaté bylo obnoveno. Avšak Francouzi tvrdili, že jejich znění je správné a žádali, aby je měli černé na bílém. Plukovník House uváděl (jak mi později sdělil) proti nim, co by to znamenalo: Kdyby se Anglie a Francie dostaly do války, mohl by každý z nich zbrotiti Arabů a černochoy k boji proti druhému. Tak by se stalo, že by Arabové pobíjeli Arabů a černoši černochoy nikoliv pro svoji vlastní věc, nýbrž pro ambice, lačnost a obavy vzdálených států, o nichž ani nic nevěděli. Ale všechny tyto argumenty se ukázaly zbytečnými a celá věc se musila předložit prezidentu Wilsonovi a Lloydovi Georgeovi a dne 5. května došlo o ní k diskusi v Radě Tří (neboť Orlando byl tou dobou v Itálii). Zpráva komise byla čtena tajemníkem sirem Mauricem Hankeyem:

Změna v 22 článku (Úmluvy — jednající o koloniích a mandátech) byla učiněna podle instrukcí daných osobně Fromageotovi Clemenceauem, předsedou Konference.

Potom došlo k této zprávě:

CLEMENCEAU prohlásil, že je pro Francii velmi důležité, aby bylo vloženo několik slov, jež by jí umožnila užití domorodých vojsk na obranu francouzského území, jako to učinila v nynější válce. Není odpověden za stylisaci, již bylo v tomto případě užito.

President WILSON upozornil na diskusi, jež se konala v této věci v Radě Desíti dne 30. ledna, kdy došlo k dohodě, že naprosto podobná stylisace v resoluci o mandátech, totiž »pro jiné než policejní účele a na obranu území«, hovní úplně potřebám Francie.¹⁾

¹⁾ Tajné protokoly, Rada Čtyř, dne 5. května.

Bylo rozhodnuto neužítí francouzského znění, nýbrž obnoviti klausuli tak, jak se původně objevila v Úmluvě. A tak se konečně objevila ve Smlouvě.

Avšak Francouzi stáli ještě na svém a pokračovali v svém boji v komisích pro vypracování mandátárních opatření a ve Svazu národů. Ve všech mandátárních úpravách, jež byly převzaty Angličany a Belgičany, byla obmezení podle článku XXII přijata téměř ve znění Úmluvy. Když však byla osnova francouzských mandátů v Togu a Kamerunu předložena dne 20. prosince 1920 Radě Svazu, bylo vloženo do III článku toto opatření:

Rozumí se však, že se oddílů (ve francouzském Togu a Kamerunu) takto odvedených může v případě všeobecné války užití k odražení útoku nebo na obranu území, jež leží mimo území mandátem spravované.

To učinilo předmětem sporu ustanovení, o němž se již dospělo k dohodě v Úmluvě, avšak vyjadřovalo to dobře způsob, jakým Francouzové postupovali od samého počátku, a je to příkladem tvrdošijnosti, s jakou Francouzové v Paříži i potom šli za skutečností svého programu. Když uvedené ustanovení přišlo před kritické zraky sekretariátu Svazu národů v Ženevě, připojili tam k oficiálnímu dokumentu tento komentář:

... sekretariát uvádí klausule článku XXII Úmluvy, jež podle jeho soudu nelze sloučiti s předchozím povolením.

Tyto navrhované mandátární osnovy nebyly dosud přijaty Svazem národů a celá věc je tudíž nevyřízena. Zatím militarisace Afriky pokračuje, ne-li zjevně v bývalých německých koloniích, tedy jistě v ostatních koloniích.

Vynořují se vzpomínky na římské císařství ve dnech jeho úpadku, vědomé si toho, že jest exponentem některých nejvyšších stránek civilisace, a povolávající divochy, aby ho bránili proti silnějším, drsnějším a mužnějším sousedům. Římané sami, vyčerpání a oslabení, postavili na evropských hranicích barbarské legie — Ethiopy, Arabů, Peršany a bůhví jaké národy — takže kult africké Isidy a Mithry rozšířil své oltáře za Rýnem a za anglickým průlivem. Avšak takové síly, povoláné zvenčí a neživené stále zevnitř, nemohly zachrániti římské říše a urychlily spíše její pád.

OBSAH

KNIHA PRVNÍ

Předmluva k českému vydání (napsal dr. <i>Edvard Beneš</i>)	XIII
Předmluva a poděkování	XVII
Důležitá data související s mírovou konferencí	XXI
Úvod: Prameny — Dokumenty presidenta Wilsona	1

DÍL PRVNÍ

ZÁKLADY MÍROVÉ KONFERENCE

I. Americká mírová loď na moři — Představa Woodrowa Wilsona o míru	11
II. Oč bojovala stará diplomacie — Evropské tajné smlouvy a jejich účinek na mírovou konferenci — Americké stanovisko k tajné diplomacii	25
III. Podmínky hlavních tajných smluv z roku 1915, 1916 a 1917	41
IV. Turecká říše jako kořist — Ustanovení tajných smluv a ujednání o dělení Turecka	53
V. Úpadek idealismu	65

DÍL DRUHÝ

STARÁ A NOVÁ DIPLOMACIE — ORGANISACE A POSTUP

VI. Organisaace a příprava »nové diplomacie« k zápasu s diplomacií starou — Americké »vyšetřování« — Původ Čtrnácti článků presidenta Wilsona	75
VII. Veřejnost a tajnost v Paříži — Zřízení americké tiskové kanceláře — Organisaace korespondentů — Vypracování služby zpravodajské	87
VIII. Boj presidenta Wilsona o publicitu — Tajné porady — Stanovisko Francie a Velké Británie — Problém uveřejnění Smlouvy	99
IX. Sřtetenutí starých a nových sil v Paříži — Zápas mezi vojenskými a občanskými vůdci	116
X. Organisaace mírové konference a zápas o vedení	125
XI. Zápas o jednací řád — Francouzský plán — Wilsonův »Seznam předmětů«	136

- XII. Boj o řeči: Angličtina proti francouzštině jako oficiálnímu jazyku Smlouvy 143

DÍL TŘETÍ

SVAZ NÁRODŮ A MÍR

- XIII. Vznik Svazu národů — Historie Úmluvy — Wilsonovy nárysy 151
- XIV. Klíč k míru — Úsilí presidenta Wilsona, aby učinil Svaz národů »nedílnou součástí mírové smlouvy« . . . 164
- XV. Válečná kořist v Paříži — Zápas, aby se zajistilo rozdělení bývalých německých osad před ustrojením Svazu — President bojuje o své zásady 174
- XVI. Sestavování úmluvy o Svazu národů — Práce komise pro Svaz národů — Snaha vyvážnouti z válečného ovzduší předběžnou smlouvou, upravující vojenské, námořní a vzduchové podmínky 190
- XVII. Za Wilsonovy nepřítomnosti — Pokus odsunouti Svaz národů — Balfourova resoluce z 22. února — Důležité prohlášení Wilsonovo z 15. března, že »jest nutno, aby se Svaz národů stal nedílnou součástí mírové smlouvy« — Počátky ochlazení mezi presidentem Wilsonem a plukovníkem Housem 201
- XVIII. Americká kritika Úmluvy — Wilsonův program revise — Prudká francouzská oposice — Monroeova doktrína a Úmluva — Článek X středem bouře 213

DÍL ČTVRTÝ

ZÁPAS O OBMEZENÍ ZBROJENÍ

- XIX. Americký program, jak obmeziti zbrojení — Lloyd Georgeovy resoluce — Wilson žádá všeobecné odzbrojení, nikoliv jen odzbrojení Německa 231
- XX. Pozemní zbrojení a francouzské obavy — Zápas mezi Američany a Francouzi o obmèzení pozemního zbrojení — Povinná služba vojenská a soukromá výroba válečné výzbroje 240
- XXI. Problémy námořního odzbrojení v Paříži — Americký návrh na potopení německých lodí zmařen francouzským požadavkem rozdělení — Britská námořní politika 254
- XXII. Kontrola zbrojení malých národů — Francouzské stanovisko 263
- XXIII. Problémy, jak kontrolovati nové válečné prostředky: aeroplány, otravné plyny, ponorky 272
- XXIV. Používání afrických a asijských vojáků v moderní válce 281

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Woodrow Wilson	6—7
Edvard Beneš	12—13
Ocelová schránka a truhla na dokumenty Woodrowa Wilsona	XXIV—1
Woodrow Wilson na palubě lodi <i>George Washington</i>	16—17
Skupina účastníků mírové konference: Foch, Clemenceau, Lloyd George, Orlando, Sonino	144—145
Lord Robert Cecil	192—193
Generál Tasker H. Bliss	272—273

OPRAVY

Na str. 65. řádek 8. místo: »Lidé sloužili, místo, aby požadovali služeb; dávali, místo aby« — má býti: »Lidé to nazývali »láskou po zemětřesení« a tato láska brzo«

RAY STANNARD BAKER

»WOODROW WILSON A ÚPRAVA SVĚTA«

PODLE NEUVEŘEJNĚNÝCH

A OSOBNÍCH PRAMENŮ

KNIHA PRVNÍ

S PŘEDMLUVOU

DRA EDVARDA BENEŠE

PŘELOŽILI

DR. JAROSLAV KRAUS A DR. ARNE VODIČKA

ZA REDAKCE

PROF. KARLA KRAUSE

KNIHOVNY

»DOBA«

SWAZEK

3

VYTISKL

»MELANTRICH«

PRAHA

PRO

»ČIN«

TISKOVÉ A NAKLADATELSKÉ DRUŽSTVO

ČESKOSLOVENSKÝCH LEGIONÁŘŮ

V PRAZE

1925